

Szent István Egyetem

Tájépítészet és környezetpszichológia
A szabadtéri minőség és a helykötődés összefüggései
budapesti lakótelepeken

Doktori (PhD) értekezés

Zelenák Fruzsina

Budapest

2018

A doktori iskola

megnevezése: Szent István Egyetem
Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola

tudományága: agrárműszaki

vezetője: Dr. Bozó László
egyetemi tanár, DSc, MHAS
SZIE Kertészettudományi Kar
Talajtan és Vizgazdálkodási Tanszék

Témavezetők: Dr. Balogh Péter István
egyetemi docens, PhD, DLA
SZIE Tájépítészeti és Településtervezési Kar
Kert- és Szabadtértervezési Tanszék

Dr. Dúll Andrea
egyetemi tanár, DSc
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Pedagógiai és Pszichológiai Kar
Szervezet- és Környezetpszichológia Tanszék

A jelölt a Szent István Egyetem Doktori Szabályzatában előírt valamennyi feltételnek eleget tett, az értekezés műhelyvitájában elhangzott észrevételeket és javaslatokat az értekezés átdolgozásakor figyelembe vette, ezért az értekezés védési eljárásra bocsátható.

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
Témavezető jóváhagyása

.....
Témavezető jóváhagyása

A Szent István Egyetem Egyetemi Doktori és Habilitációs Tanácsának 2018. október 4-i határozatában a nyilvános vita lefolytatására az alábbi Bíráló Bizottságot jelölte ki:

BÍRÁLÓ BIZOTTSÁG

Elnöke

Dr. Sallay Ágnes, PhD

Pótelnöke

Dr. Bozó László, DSc, MHAS

Tagjai

Dr. Fekete Albert, PhD

Dr. Eplényi Anna Vivien, PhD

Dr. Csizmady Adrienne, PhD

Dr. Benkő Melinda, PhD

Dr. Boromisza Zsombor, PhD*

Dr. Kőszeghy Lea, PhD*

Opponensek

Dr. Kocsis János Balázs, PhD

Dr. Illyés Zsuzsanna, CSc

Kőszeghy Lea, PhD**

Báthoryné Dr. Nagy Ildikó Réka, PhD**

Titkár

Dr. Tar Imola, PhD

*Póttag

**Pótopponens

A Szent István Egyetem Egyetemi Doktori és Habilitációs Tanácsának 2018. október 4-i határozatában a nyilvános vita lefolytatására az alábbi Bíráló Bizottságot jelölte ki:

BÍRÁLÓ BIZOTTSÁG

Elnöke

Dr. Sallay Ágnes, PhD

Pótelnöke

Dr. Bozó László, DSc, MHAS

Tagjai

Dr. Fekete Albert, PhD

Dr. Eplényi Anna Vivien, PhD

Dr. Csizmady Adrienne, PhD

Dr. Benkő Melinda, PhD

Dr. Boromisza Zsombor, PhD*

Dr. Kőszeghy Lea, PhD*

Opponensek

Dr. Kocsis János Balázs, PhD

Dr. Illyés Zsuzsanna, CSc

Dr. Kőszeghy Lea, PhD**

Báthoryné Dr. Nagy Ildikó Réka, PhD**

Titkár

Dr. Tar Imola, PhD

*Póttag

**Pótopponens

TARTALOMJEGYZÉK

JELÖLÉSEK, RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE.....	iii
BEVEZETÉS	1
I. AZ ÉRTEKEZÉS CÉLJA ÉS SZERKEZETE	2
II. A TÉMA AKTUALITÁSA	8
II. 1. A TÉMA JELENTŐSÉGE TÁJÉPÍTÉSZETI SZEMPONTBÓL	10
II. 2. A TÉMA JELENTŐSÉGE KÖRNYEZETPSZICHOLOGIAI SZEMPONTBÓL	11
III. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS, ELMÉLETI HÁTTÉR.....	13
III. 1. A TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ FOGALMAK	13
III. 2. TUDOMÁNYTERÜLETI ÖSSZEFÜGGÉSEK	14
III. 2. 1. A tájépítész szakirodalom környezetpszichológiai vonatkozásai	14
III. 2. 2. A környezetpszichológia tájépítészeti szempontú szakirodalma	18
III. 2. 3. A tudományterületek kapcsolódási lehetőségei	22
III. 2. 4. A szakterületek gyakorlati kapcsolódása a tervezési folyamatban	23
III. 3. A HELYKÖTŐDÉS	26
III. 3. 1. A helykötődés környezetpszichológiai értelmezése	26
III. 3. 2. A helykötődés kutatásának módszertana	30
III. 3. 3. A lakóhelyi elégedettség és az észlelt környezetminőség, mint a kötődés mutatói	31
III. 3. 4. Kedvenc helyek.....	33
III. 3. 5. Városi zöldfelületek és helykötődés	34
III. 4. HELYKÖTŐDÉS A LAKÓTELEPEKEN.....	39
III. 4. 1. A nyilvános lakótelepi szabadterek és a helykötődés	42
III. 5. ÖSSZEGZÉS, A KUTATÁS IRÁNYELVEI	45
IV. KUTATÁSI MÓDSZERTAN, ESZKÖZÖK	45
IV. 1. ADATGYŰJTÉSI ESZKÖZÖK	46
IV. 2. ADATFELDOLGOZÁS, STATISZTIKAI ÉS TÉRINFORMATIKAI MÓDSZEREK	49
IV. 3. A VIZSGÁLATI TERÜLETEK KIVÁLASZTÁSÁNAK KRITÉRIUMAI.....	50
V. EREDMÉNYEK.....	54
V. 1. ORSZÁGBÍRÓ LAKÓTELEP	55
V. 1. 1. Lakóhelyi elégedettség.....	55
V. 1. 2. Észlelt szabadtéri minőség	55
V. 1. 3. Kedvenc helyek.....	56
V. 1. 4. Kedvenc helyek és a zöldfelületi intenzitás összefüggése	58

V. 2. ÚJHEGYI LAKÓTELEP	66
V. 2. 1. Lakóhelyi elégedettség	66
V. 2. 2. Észlelt szabadtéri minőség	66
V. 2. 3. Kedvenc helyek	67
V. 2. 4. Kedvenc helyek és a zöldfelületi intenzitás összefüggése	69
V. 3. ÚJPESTI LAKÓTELEP	76
V. 3. 1. Lakóhelyi elégedettség	76
V. 3. 2. Észlelt szabadtéri minőség	76
V. 3. 3. Kedvenc helyek	76
V. 3. 4. Kedvenc helyek és a zöldfelületi intenzitás összefüggése	79
V. 4. ÖSSZEGZÉS	86
VI. KÖVETKEZTETÉSEK, KITEKINTÉS	91
VII. TÉZISEK ÉS GYAKORLATI EREDMÉNYEK.....	93
ÖSSZEFOGLALÁS	96
SUMMARY	97
MELLÉKLETEK	98
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	

JELÖLÉSEK, RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

- N** minta elemszám (kérdőívet kitöltők száma)
- Npont** pontszám (helyszíni és/vagy online kérdőívben térképen rögzített pontok száma)
- ZFI** zöldfelületi intenzitás
- helyszíni kérdőív
- helyalapú online kérdőív
- kedvenc hely
- legkevésbé kedvelt hely

BEVEZETÉS

„A tájjal érzett szorosabb kapcsolat során az ember mintegy átélkesíti a természetet.”

(Ormos, 1967, p. 109)

Csaknem pontosan ötven évvel ezelőtt született meg a hazai tájépítészet egyik alapműve, a kerttervezés történetét és gyakorlatát ismertető kötet Ormos Imre tollából. A több száz oldalas könyv első felében, a kerttervezés eszmei szempontjainál olvasmányosan és érzékenyen ír „a természet és a táj lélektani hatásai”-ról. Az alig másfél oldalas fejezet arról szól, hogy miként fogjuk fel, érzékeljük a tájat; hogyan szolgálja az ember – különösen a városlakó – felüdülését a természeti környezet; valamint megfogalmaz „kedélyállapotokat”, úgymint „tetszés, félelem vagy csodálkozás”, melyet egy táj szemlélése válthat ki belőlünk. A pszichológiai (észlelés, észlelet), sőt, környezetpszichológiai fogalmakat (tájélmény) használó tömör passzus óta alig született magyar nyelven olyan – elsősorban tájépítészeti szempontú – írás, mely tudományos színvonalon tisztázta volna, hogy milyen pszichológiai folyamatok kapcsolódhatnak a városi szabadterekhez, vagy egy tájépítész tervező számára melyek azok az alapvető pszichológiai ismeretek, melyekkel tisztában kell lennie, hogy élhető és használható tereket tervezzen.

Dolgozatomban két, hazánkban alapvetően fiatal tudományterület kapcsolódási lehetőségét keresem. A tájépítészet – mely 1963 óta nevesített szakterület – mára szilárd szakmai beágyazottsággal rendelkezik. A környezetpszichológiát két évtizede alapozta meg hazánkban Düll Andrea (Düll, 2009). Bár a diszciplína sokféle környezetet vizsgál, Magyarországon leginkább az építészet és urbanisztika szakterületeivel alakult ki tudományos és gyakorlati együttműködés. Kutatásomban a tájépítészeti tevékenységek közül a városi, lakóterületi beépítéshez kapcsolódó szabadterek megújításait vizsgálom a környezetpszichológia „szemüvegén” keresztül.

A témaválasztás – szakmai aktualitása mellett – személyes indíttatású. Egyetemi hallgatóként hamar észrevettem, hogy a külső terek tervezése mellett igen kíváncsivá tettek (és tesznek ma is) az ezeket használó emberek. Miközben hallgatóként vagy már gyakorló tervezőként terveimet készítettem olyan kérdések foglalkoztattak: ki és miért fogja az adott teret használni? Mitől lesz használható a tér? Hogyan fogják ebben a térben érezni magukat az emberek? Kérdéseimre a szakma határterületén találhattam válaszokat. A tájépítészet és környezetpszichológia tudományterületén való – számtalan dilemmával és izgalmas felismeréssel járó – útkeresés eredménye e disszertáció, mely a tudományterületek kapcsolódási lehetőségét, valamint a szabadtéri minőség és helykötődés kapcsolatát értelmezi.

Az értekezés célja, hogy feltárja a tájépítészet és környezetpszichológia szakterületi kapcsolódási lehetőségét, valamint budapesti lakótelepek nyilvános szabadterein kimutassa a helykötődés jelenségét.

A dolgozat tematikailag két egységből áll. A két tudományterület kapcsolódási lehetőségének áttekintéséből, valamint a konkrét kutatáshoz tartozó szűkebb témakörök és a felmérések eredményeinek ismertetéséből. Az átfogó áttekintés egyrészt azért szükséges, mert tájépítészeti oldalról hazánkban még nem (és a külföldi szakirodalmak is csak részlegesen) tárták föl e két tudományterület együttműködésének alternatíváit. Másrészt a disszertáció konkrét kutatásával kapcsolatban szükséges, hogy ha (környezet)pszichológiai jelenségekről és egyéb szakterületi fogalmakról van szó, azok a teljes tudományterület kontextusában elhelyezhetők legyenek. Az értekezés környezetpszichológiai és tájépítészeti, integrált szempontrendszerű kutatásában a **70-es, 80-as évek** állami beruházás keretében, iparosított technológiával épült **lakótelepeivel** foglalkozik. Ezen lakótelepek megújítása kétségtelenül időszerű és jelenleg zajló folyamat.

Disszertációm szerkezete a **hagyományos kutatások** felépítésének szerkezetét követi. A szakterületi problémát **kutatói kérdések** mentén fogalmazom meg és szakirodalmi források elemzésén keresztül tárom föl. Kutatói kérdéseimet egyrészt a **forráskutatás**, másrészt a **gyűjtött adatok elemzésén** keresztül válaszolom meg. A **következtetések** levonása után történik a **tézisek, illetve gyakorlati eredmények** ismertetése.

A kutatás célja szerint elsősorban **elméletorientált alapkutatásról** beszélhetünk, bár **egyes részei¹ alkalmazott kutatásként is értelmezhetők**, melyek során új technológiák használatán keresztül gyakorlatorientált eredményekre jutottam. A disszertáció **megismerési szemléletmódjánál a deduktív, illetve induktív következtetési formát** egyaránt alkalmaztam. Munkámat az elmélet felől a tapasztalati tények felé közelítés, illetve a gyakorlatban megfigyelhető jelenségek általános érvényű tételekké formálása egyaránt jellemzi. A disszertációban ismertetett konkrét kutatásra **feltáró vizsgálatként**, úgynevezett *pilot study*-ként tekintek, melyben azt tesztelem, hogyan lehetséges környezetpszichológiai szempontokat vizsgálni tájépítészeti térben.² Az **adatok**

¹ Kedvenc helyek vizsgálata online, térinformatikai bázisú kérdőívvel (IV. 2. fejezet)

² Itt meg kell jegyezni, hogy e két szakterület esetében nem is beszélhetünk minden elemében sztenderdizálható, végleges kutatási módszertan megalkotásáról, hiszen vizsgálataik tárgya egy adott hely, valamint a hely-ember kapcsolat, mely minden esetben eltérő sajátosságokkal rendelkezik.

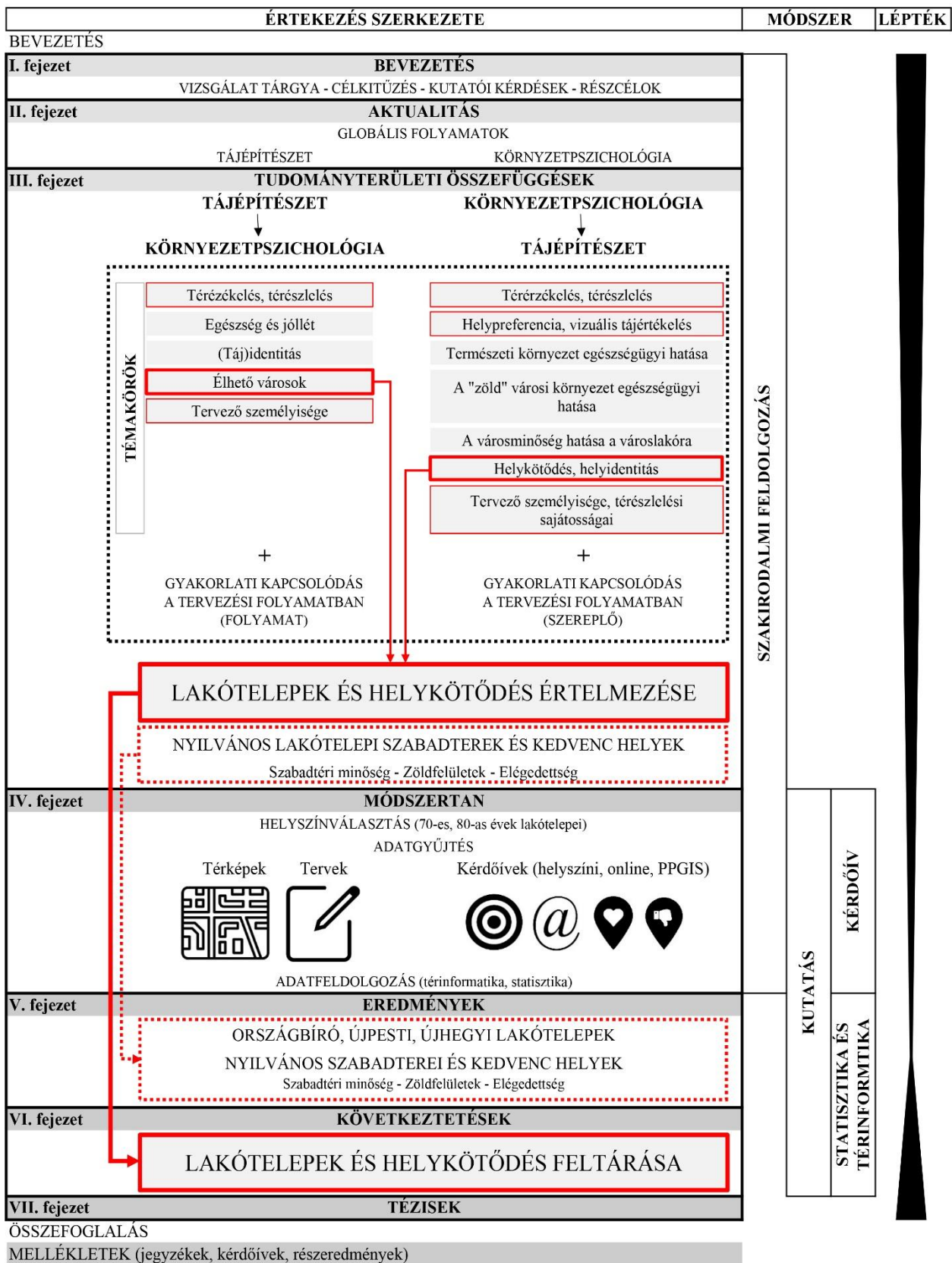
forrása szerint **primer és szekunder adatokkal** dolgoztam. A dolgozat, valamint a kutatói kérdések megszületése csak részben tervszerű. A disszertáció megalkotását tekintve **vegyes algoritmusú³ kutatás**, melyben az eredmények formálták a kutatás folyamatát. A disszertáció szerkezetét az 1. ábra mutatja.

A szakirodalom leválogatásánál – különösen a folyóiratcikkek tekintetében – igyekeztem **az elmúlt 10 év írásait áttekinteni**. Természetesen nem vettem el a téma szempontjából általam igen jelentősnek ítélt, de régebbi írások tanulmányozását és beemelését. A disszertáció, bár klasszikus témával – az ember és a környezet kapcsolatával – foglalkozik, célja mégis az, hogy időszerű jelenségeket ismertessen és értelmezzen napjaink kutatómódszertani eszközeinek használatával.

Az értekezésben szükségszerűen nagy a szakterületi fogalmak száma. Az értekezés szempontjából legfontosabbakat külön alfejezetben sorolom fel. Az olvashatóság végett azok a fogalmak, melyek a disszertáción belül adott témához köthetők, átszövik a szöveggörnyezetet, jelentésük lábjegyzetben olvasható. Mindez a szöveg belső koherenciájának megtartását és a fogalmak kontextusban történő értelmezését segítette.

A tudomány jelenlegi tendenciái (Ball, 2017; Weimer, 2017) szerint a tudományterületek igen széles spektrumon használnak alapvetően azonos jelentéstartalmú fogalmakat más – saját maguk által generált – megnevezéssel arra hivatkozva, hogy szakterületük szempontjából az „alapfogalom” mást jelent. Ez számos tudományos, ismeretelméleti dilemmát szül, kutatóként egyre nehezebb kiigazodni a fogalmi sokszínűségben. **Disszertációm elfogadja a környezetpszichológiából érkező fogalmakat, nem céloz azok „tájépítész nyelvre” történő lefordítására.** Azonban kiemelten fontosnak tartom, hogy e fogalmakat – amennyiben célszerű – értelmezem a „másik” szakterület szemszögéből. Kutatásom elfogadja a két szakterület sajátosságait és nyitott a lehetséges integrálás irányába, így mindkét tudományterület – a tájépítészet és a környezetpszichológia – számára jelentős elméleti, illetve gyakorlatba átültethető eredményeket hozhat.

³ A kutatás bizonyos fázisig tervszerű, és egy ponttól a megszülető eredmények alakítják (Hornyacsek, 2014).

1. ábra. Az értekezés szerkezete

A kutatás részcljait **kutatói kérdésekhez**⁴ rendeltem, melyek a következők:

Kérdés 1: Miben segítheti a környezetpszichológia szakterülete a tájépítészetet, illetve hogyan járulhat hozzá a tájépítészeti szaktudás a környezetpszichológia fejlődéséhez?

Célom, hogy bemutassam, milyen fő **témaköröket** érintően jelenik meg a tájépítészeten a környezetpszichológia és fordítva. Célom **ajánlások megfogalmazása** a két – szűkebb értelemben vett – szakterület gyakorlati együttműködését tekintve. Ezt a tájépítészeti pszichológiai aspektusú írásainak, valamint a környezetpszichológia tájépítészeti szempontú írásainak elemzésével érem el. A tájépítészeti szakirodalom tekintetében elsősorban a szabadtertervezés, ezen belül is – a kutatás beágyazását segítő – városi, lakóterületi szabadterek tervezési léptékébe illeszkedő szakirodalmat vizsgálom. A környezetpszichológiát érintően elsősorban a lakóhelyekhez kapcsolódó pszichológiai jelenségek és a helykötődés kérdését érintően a lakóhelyi kötődést érintő írásokat elemzem.

Kérdés 2: Hogyan értelmezhető a lakótelepi nyilvános szabadtereken a helykötődés⁵ fogalma?

Célom a helykötődés fogalmának értelmezése és vizsgálata lakótelepi szabadtereken. A fogalom szabadterekkel kapcsolatos értelmezéséhez **szisztematikus szakirodalmi feltárást végzek**.

Kérdés 3: Hol vannak és milyen téri mintázatot mutatnak a vizsgált budapesti lakótelepek szabadterein a kedvenc helyek⁶?

Célom a lakótelepi szabadterek és kedvenc helyek kapcsolatát vizsgáló **kérdőív létrehozása**, valamint újszerű (online, térinformatikai alapú) **kutatásmetodikai eszköz** tájépítészeti és környezetpszichológia alkalmazhatóságának **tesztelése**.

⁴ Fontos hangsúlyozni, hogy mindkét szakterület „tárgya” az ember és egy adott hely kapcsolata. Ahogyan a tájépítészeten sem lehetséges minden szabadterre érvényes mintatervet készíteni, úgy a környezetpszichológia alkalmazott kutatásai sem fogalmazzak meg általános törvényszerűségeket. A kutatás lakótelepekre vonatkozó kutatói kérdései (Kérdés 2-7) és az ebből következő tézisek ennek értelmében fogalmazhatók meg.

⁵ Kutatásomban a 2. kutatói kérdéstől a helykötődés fogalmát a szabadterekre vonatkozóan használom.

⁶ A *kedvenc hely-kutatás* egy – a környezetpszichológiában – használt kutatási módszer. A kutatói kérdéseknél amennyiben a kedvenc hely fogalom szerepel, abba beleértendő a térhasználók által legkevésbé kedvelt helyek vizsgálata is.

Kérdés 4: Milyen összefüggés mutatkozik a nyilvános lakótelepi szabadterek megújítása és a kedvenc helyek között?

A kutatás célja, hogy feltárja a lakótelepek megújított közterületeinek és a kedvenc helyek kapcsolatát. A szabadterek minőségét egyrészt a megújított közterületek mentén, másrészt az észlelt minőséget vizsgálom. Ez utóbbit a szabadterek minőségére vonatkozó kérdéscsoport mentén statisztikai módszerrel is vizsgálom.

Kérdés 5: Milyen szabadtéri funkciók játszanak szerepet a lakótelepek szabadtereihez való kötődésben?

Az értekezés célkitűzése a helykötődés szempontjából jelentős szerepet játszó szabadtéri funkcionális egységek megállapítása és jellemzése. Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény leírja, hogy a közterület a város működését biztosító rendeltetésein túl – közlekedés, telkek megközelítése, közművek elhelyezése – helyet biztosíthat a kikapcsolódás, a szórakozás, a sporttevékenység, a szabadidő-eltöltés számára, teret adhat a közösségi megnyilvánulások, illetve emlékhelyek, zöldfelületek számára. Visszaigazolható-e vajon, hogy ez utóbbi rendeltetések – melyek kézzelfoghatóan a használók jóllétét szolgálják – valóban kiemelkedő hozzáadott értéket jelentenek a lakótelepi szabadterek minőségének szempontjából?

Kérdés 6: Milyen összefüggés van a zöldfelületi intenzitás és a kedvenc helyek között?

Célom a lakótelepek zöldfelületi intenzitás térképének és a térhasználók által bejelölt kedvenc helyek összevetése és értékelése. A környezetpszichológiában nagy számú kutatás a zöldfelületek pozitív egészségügyi hatásait bizonyítja. A kutatási helyszínek vonatkozó összefüggéseit térinformatikai eszközök segítségével elemzem.

Kérdés 7: Hogyan viszonyulnak a lakótelepen élők a szabadterekhez a – különböző léptékű helyekre vonatkozó – elégedettségi skálán?

A kutatás célja, hogy a vizsgált lakótelepeken kimutassa milyen viszonyulás figyelhető meg a lakótelepek különböző léptékű szociofizikai környezetéhez (lakás, ház, lakótelep, lakótelepi szabadtér, lakótelepen élő közösség). Lakótelepekkel kapcsolatos felmérések igazolják, hogy a lakók elégedettsége eltérhet a léptékek tekintetében. Célom, hogy megállapítsam a lakótelepi szabadterekkel való elégedettség mértékét.

A disszertáció belső logikai összefüggéseit az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat. A kutatás belső összefüggései

KUTATÓI KÉRDÉS	CÉL	ANYAG		MÓDSZER	EREDMÉNY	GYAKORLATI ÉS TUDOMÁNYOS EREDMÉNY
		TÁJÉPÍTÉSZET	KÖRNYEZETPSZICHOLÓGIA			
Miben segítheti a környezetpszichológia szakterülete a tájépítészeti, illetve hogyan járulhat hozzá a tájépítészeti szaktudás a környezetpszichológia fejlődéséhez?	A tájépítészet pszichológiai aspektusú írásainak, valamint a környezetpszichológia tájépítészeti szempontú írásainak elemzése.	szakkönyvek, szakfolyóiratok, tudományos közlések, honlapok	szakkönyvek, szakfolyóiratok, tudományos közlések, honlapok	forráselemzés	leíró eredmény	A tájépítészet és a környezetpszichológia elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt jól integrálható tudományterületek. A környezetpszichológus a szabadtervezés folyamatában jellemzően annak kezdő és záró szakaszaiban szakértői szerepet vállalhat.
Hogyan értelmezhető lakótelepi nyilvános szabadtereken a helykötődés fogalma?	A helykötődéssel és szabadterekkel kapcsolatos szisztematikus szakirodalmi feltárás.		szakkönyvek, szakfolyóiratok, tudományos közlések	forráselemzés	leíró eredmény, ábra	A lakóhelyi kötődés a lakótelepek esetében különböző téri léptékek (lakótelep, lakóépület, lakás, szabadter) és a társadalmi tényező mentén értelmezhető.
Hol vannak és milyen téri mintázatot mutatnak a vizsgált budapesti lakótelepek szabadterein a kedvenc helyek?	A lakótelepi szabadterek és kedvenc helyek kapcsolatát vizsgáló kérdőív létrehozása, valamint újszerű (online, térinformatikai alapú) kutatásmetodikai eszköz tájépítészeti és környezetpszichológia alkalmazhatóságának tesztelése.	légifelvétel	kérdőív, kedvenc hely kutatás (helyszíni+PPGIS)	térinformatika	ábrák	A lakótelepi szabadtereken a kedvenc helyek a lakótelep közösségi életét szolgáló tereihez, illetve gyalogos közlekedési felületeihez köthetők. A lakótelepi szabadtereken a kedvenc helyek karakteres mintázatot mutatnak. A térinformatikai háttérű kérdőívek alkalmasak a kedvenc hely kutatásra.
Milyen összefüggés mutatkozik a lakótelepi szabadterek megújítása és a kedvenc helyek között?	A lakótelep szabadterein megjelenő kedvenc helyek és a közterületi megújítások viszonyának bemutatása és jellemzése.	légifelvétel, tervrajzok	kérdőív, kedvenc hely kutatás (helyszíni+PPGIS)	térinformatika	ábrák, táblázat	A lakótelepen élők kedvenc helyei nagyobb arányban kötődnek szabadterépítészeti megújításokhoz. Komplex lakótelepi nyilvános szabadterépítészeti megújítás esetében a kedvenc helyek jelentősen nagyobb százalékban jelennek meg a megújított szabadtereken.
	A szabadtéri minőséget meghatározó tényezők viszonyának, belső összefüggéseinek feltárása. A szubjektív és objektív tényezők közötti kapcsolat modellezése és elemzése.	kérdőív (helyszíni)	kérdőív (helyszíni)	statisztika	MDS ábra, diagramok	Különbség mutatkozik a szakértői és a laikus térhasználói csoportban. A zöldfelületek a fenntartottság fogalmával a legtöbb esetben közelséget mutatnak. A lakótelepen töltött évek is befolyásolhatják a szabadterek minőségéről alkotott képet.
	A kedvenc helyek és a laikus térhasználók által "megújítandónak" tartott szabadterek összevetése.	légifelvétel	kérdőív, kedvenc hely kutatás (helyszíni+PPGIS)		ábrák	A lakótelepi szabadterek esetében a kedvenc helyek együttjárhatnak azok megújítására vonatkozó igénnyel.
Milyen szabadtéri funkciók (aktív, passzív) játszanak szerepet a lakótelepek szabadtereire való kötődésben?	A kedvenc helyek szempontjából jelentős szerepet játszó szabadterek elődleges rendeltetés	légifelvétel	kérdőív, kedvenc hely kutatás (helyszíni+PPGIS)	térinformatika	táblázat	A kedvenc helyek aktív és passzív funkciókkal vegyesen ellátottak. A legkevésbé kedvelt helyek jellemzően a funkciószegény vagy passzív szabadtéri funkciójú területekhez köthetők. A helyalapú PPGIS módszerrel készült térhasználati felmérések hathatósan segíthetik a tájépítészet tényeken alapuló tervezési folyamatait.
Milyen összefüggés van a zöldfelületi intenzitás és a kedvenc helyek között?	A zöldfelületek és a kedvenc helyek kapcsolatának vizsgálata és értékelése.	zöldfelületi intenzitás alaptérkép	kedvenc hely kutatás (helyszíni+PPGIS)	térinformatika	ábrák/táblázat	A kedvenc helyek és a zöldfelületi intenzitás tekintetében kimutatható összefüggés van.
Hogyan viszonyulnak a lakótelepen élők a szabadterekhez - a különböző léptékű helyekre vonatkozó - elégedettségi skálán?	A lakóhelyi elégedettség elemzése a vizsgált lakótelepen.		kérdőív (PPGIS)	statisztika	diagramok	A budapesti lakótelepen élők a lakótelep különböző léptékű szociofizikai környezetéhez különböző mértékben viszonyulnak.

II. A TÉMA AKTUALITÁSA

„A képesség, hogy tájékozódjunk a térben, hogy megtaláljuk az utunkat és emlékezzünk a helyekre, ahol jártunk, elengedhetetlen a túlélés szempontjából, mind az állatok, mind az emberek számára. Hogy ez megtörténjen, szükségünk van az agyunkra és a „belső GPS”-ünkre.”⁷

(Kiehn, 2014)

2014-ben orvosi–élettani Nobel-díjat adományoztak az entorhinális agykéreg téri tájékozódásért felelős sejtjeinek felfedezéséért. Habár az urbanisztikában Kevin Lynch (1960) vizsgálatai óta tudjuk, hogy az ember „képet”⁸ alkot a fejében a helyről, ahol él, e feltételezés immár sejt szinten is igazolt. **Agyunknak bizonyos részei azért felelnek, hogy a térben nap mint nap tájékozódjunk vagy a számunkra fontos, kedves helyeinkre eljussunk, és elkerülhessük azokat, melyektől tartunk.** Kutatásom, bár a tájépitészet és környezetpszichológia szemléletben születik, mégis összefügg az említett paradigmaváltó felfedezéssel: azt kísérlem megmutatni, hogy hol vannak az előbb említett „nevezetes” helyek és hogy a tájépitészeti tevékenység hogyan kapcsolódik ezekhez. E fejezet első felében a témához kapcsolódó **globális folyamatokat** mutatom be, majd a téma tájépitészeti és környezetpszichológiai jelentőségét ismertetem.

A városok és a városi lakosság életkörülményeit, pszichológiai jóllétét befolyásoló tényezők összefüggéseinek vizsgálatát nagy léptékű folyamatok is aktuálissá teszik. A világ városairól szóló 2016-os ENSZ jelentés szerint **Földünk népességének 54,5%-a városokban lakik.** Ez a szám 2030-ra 60% lehet, valamint az előrejelzések szerint háromból egy ember félmilliónál nagyobb lakosságú városokban fog élni (UN Report, 2016a, p. ii). Az ENSZ Habitat III beszámolójában megfogalmazott, városfejlesztési irányelveket kifejtő **„New Urban Agenda” a jól tervezett és fenntartott városi köztereket a fenntartható városok alappilléreinek, „mozgatórugójának” tekinti.** Az új Agenda szerint ezek a közterületek – különösen az utcák, sugárutak és nyilvános szabadterek – tartják fent a városok termelékenységét, a szociális kohéziót, a városi identitást és az életminőséget. Ennek értelmében *„a köztereket minden részletében a leendő használó számára kell tervezni, a közjó szem előtt tartásával”*(UN Report, 2016b, p. 191). A globális változásokhoz hasonlóan a városi lakosság számaránya hazánkban is növekszik. A KSH adatai szerint 2014-ben

⁷ Részlet Professzor Ole Kiehn laudációjából, melyben John O’Keefe, May-Britt Moser és Edvard Moser kutatókat méltatja, akik leírták az agy téri tájékozódásért felelős területeit (rácsejteket). (szerzői fordítás)

⁸ Kevin Lynch amerikai városépítész 1960-ban publikálja „The image of the city” című könyvét, melyben bemutatja a mentális térképek kutatásában végzett úttörő jelentőségű munkáját.

a lakosság héttizede városokban, kéttizede pedig a fővárosban élt (Gerse, Szilágyi, 2015, p. 13), Budapest lakosság száma 2005-től újra növekvő tendenciát mutat (Schuchmann, 2013, p. 95; STADAT KSH, 2018). Az említett adatok azt támasztják alá, hogy városainknak a jövőben eddig nem látott mennyiségű embert kell ellátni a legkülönbözőbb szolgáltatásokkal, és az élhetőség végett jó minőségű épített környezetet, használható köztereket szükséges biztosítani.

A helyhez köthető pszichológiai folyamatok közül a helykötődés vizsgálatát olyan társadalmi folyamatok is aktuálissá teszik, mint a **mobilitás vagy a migráció**. Ezek a folyamatok természetesen az emberrel egyidősek, de a közlekedés és a technológiai fejlődés ütemének következtében a XXI. századra a helyváltogatás lehetősége könnyen elérhető és magától értetődő lett. Európa nyugati országaiban kevés városlakó van, aki három-négy generációra vissza tudja követni elődeit, akik szintén ugyanabban a városban éltek, mint ő maga (Lewicka, 2013, p. 50). Nem meglepő, hogy ez jellemzi az amerikai társadalmat is (Taylor et al., 2008, p. 1), de még a viszonylag kevésbé mobilis közép-kelet-európai társadalmakat is (Lewicka, 2013, pp. 56-57). A mai társadalom élete minden terén mozgásban van. A mobilitás és helykötődés kapcsolatát kutató vizsgálatok azt mutatják, hogy az előbbi nem feltétlenül akadályozza meg az utóbbi kialakulását, azonban a mobilitás – különösen, ha kényszerű – ellehetetleníti a helykötődés kialakulását és „gyökértelenséghez” vezethet (Gustafson, 2014, p. 38). A mobilitás és helykötődés jelenségével kapcsolatban számos tudományos polémia merül fel, de a témát kutató tudósok egyetértenek abban, hogy az emberek nagy részének szüksége van arra, hogy életét hosszabb-rövidebb időre „lehorgonyozza”, valamint, hogy **az erősebb helykötődés magasabb étellel való elégedettséggel és a „valahová való tartozás” érzésével jár együtt** (Scannell, Gifford, 2013). A helykötődés jelenségének egyik legérdekesebb sajátossága, hogy egyéni szinten is különböző léptékben értelmezhető. Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy értelmezhető-e tájépítészeti szempontból, létrejöhet-e szabadterekkel kapcsolatban?

A **nagy léptékű gazdasági folyamatok** elsősorban a téma konkrét kutatási helyszínválasztását befolyásolták. A 2008–2009-es gazdasági válság időszakát követően az elmúlt években **ugrásszerűen megnőtt a lakóingatlanok értéke és gazdasági szempontból is felértékelődött ezek környezete** (Takács, 2016). Az irodai tervezőasztalokon a lakóterületi vagy vegyes funkciójú beépítésekhez kapcsolódó közterületek és intézménykertek kaptak hangsúlyt a válság előtti komplex városfejlesztési stratégiák mentén kialakuló gyalogos zónák, nagy közterek és „főterek” tervezésével szemben.

II. 1. A TÉMA JELENTŐSÉGE TÁJÉPÍTÉSZETI SZEMPONTBÓL

Budapest hosszú távú városfejlesztési koncepciója megfogalmazza, hogy az építészettel kapcsolatos döntéseink tartósan hatással vannak „*a települések élhetőségére és a társadalom teljesítőképeségére*” (Budapest, 2013, p. 51). Jan Gehl dán építész és városépítész 'Élhető városok' című könyvében ezt a gondolatot tovább szűkíti a közterületekre, szerinte „*szoros összefüggés van a városi tér minősége, az emberi dimenzióval való törődés mértéke és a városi tér használata között. A városi élet a városminőség függvénye*” (Gehl, 2014, p. 16). Az ezredfordulót követően Budapesten több komplex közterület-megújítás történt (pl. M4, Belváros új főutcája), melyek következményeképp bizonyosan változtak a térhasználati szokások és a városi minőség, azonban kutatások hiányában nehéz megállapítani, hogy ezek a társadalmi jóllét (vagy akár a pszichológiai jóllét) tekintetében milyen hatással voltak.

A tájépítész tervezőnek szükségszerű mindazon tudás birtokában lenni, hogy tervével, vagy annak részleteivel milyen hatással lehet a használókra. Ehhez konkrét, adott helyhez köthető kutatásokra van szükség. A tájépítészet számára környezetpszichológiai szempontú eredményeket leginkább a térhasználati kutatások nyújtanak. Ezek a vizsgálatok azonban legtöbbször mennyiségi adatokat tartalmaznak, de a környezetpszichológia szemléletével értelmező, kvalitatív információkhoz is juthatunk egy hellyel kapcsolatban.

A növekvő városi lakosság és a gazdasági folyamatok következtében az elmúlt évek tájépítészeti szakmai gyakorlatát számos – új és megújuló közterületek rendezését megcélzó – lakóterületi beépítéshez kapcsolódó feladat jellemzi. A munkák jelentős része lakótelepekhez köthető, ezek közterületeinek komplex vagy részleges megújítását érinti. Nem meglepő ez, hiszen a II. világháború után épült lakótelepek felújításának „terv szerint” a 2000-es évek első évtizedeiben szükségszerű megtörténnie (2. táblázat). A 70-es évek nagypaneles technológiával épült lakótelepei a városi szövetben jól lehatárolhatók, időben és térben jól „körülírt” egységet jelentenek. Ezen lakótelepek közterületeinek megújítása néhány éve elkezdődött és a tendenciák szerint a következő évtized fontos tájépítészeti munkáit fogják adni.⁹ Kutatásomban azonban nem csupán a szakmai gyakorlat miatt volt célszerű lakótelepeket választanom, de elméleti szempontból is megalapozottnak tűnt a döntés. Bakay Eszter (2012) „Lakótelepek szabadtérépítésze 1945-1990 között Budapest példáján” című doktori disszertációjában részletesen elemzi a lakótelepek szabadtereinek tájépítészeti vonatkozásait, az ő dolgozata kiváló

⁹ Ferkai András, a lakótelepek kialakulását és különféle példáit bemutató könyvében azt írja, hogy „*elodázhatatlan feladat a paneles lakótelepek rehabilitációja*” (Ferkai, 2005, p. 78).

alapot nyújtott a lakótelepek fizikai struktúrájának értelmezéséhez. A hazai lakótelepek társadalmi jellemzőit illetően pedig jelentős számú szociológiai kutatásra támaszkodhattam. Ezek a tanulmányok kiváló bázist nyújtottak ahhoz, hogy tájépítésként új szempontok szerint, környezetpszichológiai megközelítésben tekintsek a lakótelepi közterekre.

2. táblázat. A budapesti lakótelepek "tervezett" felújításának ideje
forrás: (Csizmady, 2007, p. 61)

Építési idő	– 1959	1960/69	1970/79	1980/89	1990/96	Összesen
Paneles lakás	0	17 806	93 347	80 068	805	192 026
Összes lakás	396 595	94 382	149 519	120 534	16 223	777 253
"Tervezett" felújítási idő	-	1991-1999	2000-2010	2011-2015	2016-2020	-

II. 2. A TÉMA JELENTŐSÉGE KÖRNYEZETPSZICHOLÓGIAI SZEMPONTBÓL

A *Science* 2016-ban megjelent 'Urban Planet' című külökiadásában két, a környezetpszichológia területén kiemelkedő munkásságú pszichológia-professzor¹⁰ arra hívja fel a figyelmet, hogy **a városok természetes építőelemei: a fák, a zöldtetők, a közösségi kertek, a parkok és a szabadterek segíthetnek a városi élethez kapcsolódó stressz csökkentésében** (Hartig, Kahn, 2016, p. 938). A városi környezetben megélhető természetélmény pszichológiai hasznosságának ismerete (Bratman et al., 2015, pp. 41-50; Dúll, Dósa, 2005, 1-12; Hartig et al., 2010, pp. 127-168) támogathatja a várostervezőket, építészeket, tájépítészeket, hogy ne csupán gazdasági, esztétikai vagy ökológiai értelemben véve magas minőségű, de a városlakók mentális és testi egészségét támogató környezetet hozzanak létre.

A környezetpszichológiában az elmúlt évtizedben egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a városokkal (Dúll, 2014a; Dúll, Brózik, 2015), **ezen belül a szabadterekkel, valamint városi zöldfelületekkel foglalkozó kutatások.** A környezetpszichológia egyik legfontosabb, 1969 óta megjelenő folyóiratának (*Environment & Behavior*) általános ismertetőjében az olvasható, hogy a szaklapban több diszciplína szakemberei számolnak be tudományos eredményeikről, így például az antropológia, építészet, formatervezés, oktatás, szociológia és egyéb tudományterületek szakértői (EB, 2015).¹¹ Nemzetközi szinten tehát számos tudományterülethez kapcsolható környezetpszichológiai kutatás. Ha azonban a tájépítészet („landscape architecture”) kifejezésre

¹⁰ Terry Hartig (Institute for Housing and Urban Research, Department of Psychology, Uppsala University) és Peter H. Kahn Jr. (Department of Psychology and School of Environmental and Forest Sciences, University of Washington)

¹¹ A leírás felsorolásában nem szerepel a tájépítészet (Landscape architecture). Azonban a listában, mint diszciplína szerepel az építészet és a várostervezés, illetve a 'Parkok és rekreáció' (Parks and recreation) címszó.

keresünk a folyóiratban akkor csupán 56 találatot kapunk. A folyóiratban előforduló kulcsszavak¹² keresési eredményei jól példázzák, hogy a környezetpszichológiai kutatások jelentős része külső terekhez köthető, azonban a tájépítészet, mint szakterület mégsem jelenik meg hangsúlyosan. **Disszertációm hosszú távú küldetésének tekintem, hogy a nemzetközi és hazai környezetpszichológiai szakirodalmat tájépítészeti ismeretanyaggal és szemlélettel bővítsem.**

A dolgozat konkrét kutatási helyszínét tekintve fontos szempont volt, hogy a lakóhellyel kapcsolatos környezetpszichológiai kutatások mindig a tudományterület fókuszában álltak. 2014-ben a fent említett szakfolyóirat különszámot is szánt a témakörnek.¹³ A helykötődés – a környezetpszichológia egyik legösszetettebb jelensége – négy évtizede intenzíven kutatott témakör. A fogalom szakterületi feltártsága elégségesnek bizonyult, hogy integrálni, értékelni tudjam tájépítészeti keretek között és megvizsgálhassam, hogy a köztterek, a lakótelepi szabadterek hogyan értelmezhető.

A disszertáció megszületésének utolsó időszakában jelent meg hazánk vezető, építészeti témájú online fórumán az a cikksorozat, mely környezetpszichológiai szempontból elemez köztereket (Dúll, Zöldi, 2018). A hazai építészszakma téma iránti vitathatatlan érdeklődést mutatja a cikkek többesres nagyságú olvasottsága. De nem csupán szakmai fórumok, hanem a köz számára szóló hírportálokon (Bálint, 2018; Fekete, 2018), vagy ismeretterjesztő oldalakon is mind gyakrabban jelenik meg egy-egy környezetpszichológiai tematikájú írás (Hidvégi, 2018).

¹² Érdekes adat, hogy a szabad tér („open space”) kifejezésre 92, a parkra (park) 469, a kertre 201 (garden) találatot kapunk. A környezetpszichológia másik legjelentősebb szaklapjában, a *Journal of Environmental Psychology* (1980 óta megjelenő) folyóiratban való keresés, kisebb léptékben, de hasonló eredményeket mutat: „landscape architecture”: 45, „open space”: 123, park: 482, garden: 22.

¹³ A lapszámban megjelenő cikkek legtöbbször a lakóterületi beépítések valamely fizikai jellemzője (pl: gyalogosbarát kialakítás) és bizonyos pszichológiai vagy szociális tényezők (pl. szomszédsági kapcsolatok, egészség vagy bűnözési ráta) kapcsolatát vizsgálják. Egy, a lapszámban megjelenő cikk parkhasználati kutatásokat ismertet a parkot övező városi szövet fizikai tulajdonságai mentén (Baran et al., 2014, pp. 768-800). E kutatás szerint a park és a parkhoz köthető tevékenységek környezetének mérete (játsszótér, kosárlabdapálya, medence és vizes objektumok, piknikezős és pihenőhelyek, a járdák, valamint a kereszteződések) és elérhetősége pozitívan korrelált a park használatával, amíg egyes parkoknál a közeli lakóterületeken jellemző bűnözés, a szegénység és az etnikai heterogenitás negatívan befolyásolta a parkhasználatot. E kutatás szerint (is) a kor és nem szerint különbözik a parkhasználat.

III. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS, ELMÉLETI HÁTTÉR

A fejezet első alfejezetében a témához kapcsolódó fogalmakat, a III. 2. alfejezetben az első kutatói kérdéshez kapcsolódó szakirodalmat tekintem át, majd ajánlásokat fogalmazok meg a két szakterületi kapcsolódási lehetőségeire vonatkozóan. A III. 3., III. 4. alfejezetek a helykötődés, valamint a kutatási helyszín sajátosságaiból adódó témaköröket dolgozzák fel. A szakirodalmi források többségét angol nyelvű szakfolyóiratok cikkei, illetve szakkönyvek adják.

III. 1. A TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ FOGALMAK

Szabadtér: A szabad tér felülről nyitott, az emberi használatra feltárt és alakított külső tér (Jámbor, 2000).

Nyilvános szabadtér: A korlátozások nélkül vagy részbeni korlátozással mindenki számára hozzáférhető szabadtér (Almási, 2007). Az értekezés tárgyát a **lakótelepek nyilvános szabadterei** adják.

Zöldfelületi intenzitás: A zöldfelületi intenzitás megmutatja egy adott területrésze eső zöldfelület kiterjedésének arányát és egészségi állapotát. A zöldfelületi intenzitás nem foglalkozik a növényállomány színtezettségével, az egészséges növénytakaró jelenlétét fejezi ki számszerűsítve (Jombach, 2012).

Helykötődés: Az ember és egy bizonyos hely/környezet között létrejövő érzelmi kapcsolat (Dúll, 2002a; Low, Altman, 1992b).

Helypreferencia: A környezetpszichológiában a helypreferencia vizsgálatok egy hely kedveltségére, pontosabban előnyben részesítésére irányulnak, melyben feltáró kutatásokkal (pl. interjúkkal) vizsgálják a helyválasztás mögöttes indítékait (Dúll, 2009).

Környezeti önszabályozás: A pszichológiai értelemben vett önszabályozás az a tudatos folyamat, képesség melyben az emberek céljaik elérése érdekében megváltoztatják a cselekedeteiket (Vargha, Kiss, 2017). A környezeti önszabályozás a környezet használatán keresztül létrejövő önszabályozó stratégia, mely az egyén környezettel történő interakcióján, vagy a környezettel kapcsolatos gondolatain, érzésein alapszik (Sallay, 2014).

Kedvenc hely: A leginkább preferált helyek. A környezeti önszabályozás kiemelt jelentőségű helyszínei (Korpela et al., 2001, Korpela et al., 2002).

Kognitív: Gondolkodással összefüggő, megismerő.

Affektív: Érzelmi, hangulati, attitűdbeli.

III. 2. TUDOMÁNYTERÜLETI ÖSSZEFÜGGÉSEK

A **III. 2. 1-es fejezetben** elsősorban a **tájépítészet felől érkező, pszichológiai aspektusú szakirodalmat** vettem górcső alá, amíg a **következő fejezetben a környezetpszichológia tájépítészeti szempontú írásait** válogattam le. A jelentős mennyiségű szakirodalmi forrást e megközelítés szerint csoportosítottam és **témaköröket határoztam meg**, melyek a **két szakterület lehetséges metszéspontjait adják**. A témakörök tömör – az értekezés keretei között megengedhető – kifejtésére törekedtem, de bizonyos esetekben leírtam a kutatási eredményeim szempontjából releváns ismereteket. A disszertációban külön fejezetben kerülnek kifejtésre a kutatói kérdésekre vonatkozó témakörök.

III. 2. 1. A tájépítész szakirodalom környezetpszichológiai vonatkozásai

„Tudtuk és tanítottuk, hogy a térbeli viszonyok, az arányok és a színek pszichológiai funkcióknak engedelmessé válnak, amelyek éppoly létfontosságúak és reálisak, mint a teherbíró képesség a szerkezeti vagy a mechanikus alkotórészek vagy egy alaprajz használhatósága szempontjából.”

(Gropius, 1981, p. 52)

A **tájépítészet alapvetően** ember és környezete kapcsolatával foglalkozó, a **külső terek** tervezésén és rendezésén keresztül a környezet **alakításért felelős alkalmazott tudomány**. A tevékenysége által létrehozott terekben, hálózatokban, térségekben emberi cselekmények és jól definiálható használatok jönnek létre; kontextust teremt, amelyben értelmezhetővé válnak bizonyos emberi viselkedések és érzelmek. Magától értetődő, hogy a tájépítész szakma alapfogalmaiban – táj¹⁴, kertépítészeti tér¹⁵, városi szabadtér¹⁶ – egyaránt megtalálható az „emberi környezet”, „emberi használat” szókapcsolat. A környezetpszichológia szintén e szópárral definiálható, az ember és környezete kapcsolatával foglalkozó tudományterület (Dúll, 2009). Ha történeti értelemben tekintünk a tájépítészetre, igen nehézkes meghúzni a határt, hogy mikortól foglalkozik szakterületünk pszichológiai aspektusokkal. A tevékenység sajátja, hogy az ember jóllétének szolgálatában – ha úgy tetszik az ember „lelkével” kapcsolatban – áll, legyen szó kisebb

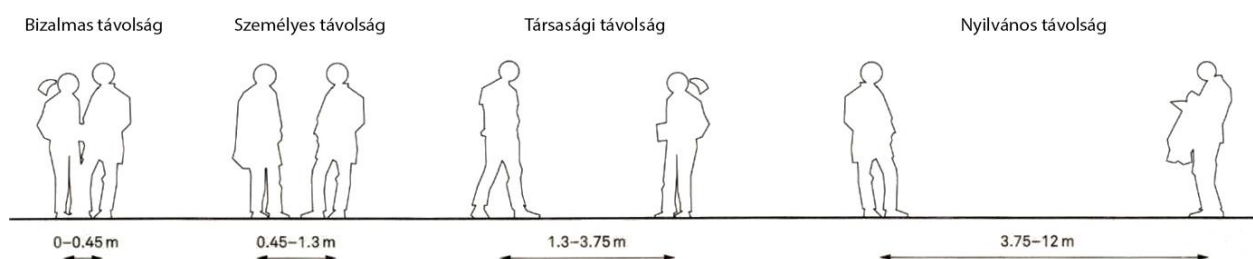
¹⁴ „A táj a társadalmi igényeknek megfelelően bioszférából nooszférává alakított emberiesített természet, emberi környezet.” (Möcsényi, 1968, p. 71)

¹⁵ „A kertépítészeti tér természeti és művi elemekkel határolt, az emberi használatra feltárt és kertépítészeti térkompozíció szerint alakított szabad tér, amelynek fő építőeleme a növény, és amely egy meghatározott rendeltetés betöltésére funkcionális és térkompozíciós egységet képez és esztétikai értékek hordozója.” (Jámbor, 2000, p. 9)

¹⁶ „A városi szabadterek a be nem épített települési tér („városi üres”) tájépítészeti eszközökkel alakított, emberi használatra feltárt részei.” (Balogh, 2004, p. 9)

magánkertekről, vagy városi koncepciók köztereket, zöldfelületeket érintő stratégiájáról. Hacsak az ókor gyógyító ligeteire vagy az athéni városfásításra gondolunk, a középkori menedéket nyújtó kamarakerteken át a XIX. századi városi közparkok vagy a XX. századi zöld gyűrűk kialakításáig, mind az ember testi-lelki egészségét célozták meg. Természetesen történelmi kor és kultúra függően hol az egyén, hol a köz javát. Kialakításukban – még ha nem is tudatosan – pszichológiai szempontok is szerepet játszottak, létrejöttük feltehetően pozitív hatással volt a használókra.

Az építészek körében legismertebb szakkönyv, a szakma által „Neufert”-nek hívott tervezéstan írás (Neufert, 2014) bevezető fejezete (Alapvetés, Az ember mint mérték és cél) a mértékegységek eredetének leírásával¹⁷, ismertetésével kezdődik. A szerző hangsúlyozza, majd informatív ábrákkal alátámasztja, hogy egy tervezőnek ismernie kell az ember (és az általa használt tárgyak) méretarányait. Egy rövidke bekezdés erejéig azonban így fogalmaz a szerző: *„Az ember azonban nem csupán testi lény, amely teret igényel. Az érzelmi oldal fontossága nem csekélyebb. Ahogyan egy helyiséget méretezük, felosztunk, befestünk, megvilágítunk, ahogyan belépünk és berendezzük, mindezeknek nagy jelentősége van abban, hogy hogyan fogja ott érezni magát”* (Neufert, 2014, p. 37). Az 'Alapvetés'-t követő fejezetben már az ember optikai észlelésének sajátosságairól, ezen belül leginkább a színek hatásáról olvashatunk. Négy évvel az előbbi kötet első kiadása előtt, 1964-ben az amerikai antropológus Edward T. Hall, Rejtett dimenziók című könyvében egy „másik” méretrendről is ír.¹⁸ Laboratóriumi kísérletek és saját megfigyelései alapján megállapította, hogy az emberi viselkedéshez bizonyos – „valós” méretrenddel meghatározható – távolságok rendelhetők, amivel az egyén téri viszonyát szabályozza a többi emberhez képest (Hall, 1987, pp. 160-180). Ezeket a távolságokat a 2. ábra mutatja.

2. ábra. A négy távolságzóna

forrás: (Zimmermann, 2015, p. 16) magyar nyelvű feliratok (Hall, 1964/1987) a szerző által szerkesztve

¹⁷ Pl. láb (ókori eredetű, emberi méretrendből kiinduló mértékegység) vagy a méter (1874 óta törvényes, a fizika törvényszerűségein alapuló mértékegység)

¹⁸ Ugyan a forrás szerzője nem tájépítész, a mű urbanisztikai tematikája miatt mégis inkább ebbe a fejezetbe soroltam.

Astrid Zimmermann „Planning landscape” című, tájépítészeti tervezéseméleti és gyakorlati könyvének bevezetőjében mindkét, az ember fizikai méretrendje és az észlelt távolságok méretének ismertetése egyaránt szerepel. A könyv továbbá kiemeli az optikai és a hallással kapcsolatos észlelés sajátosságait (Zimmermann, 2015, pp. 13-17). A hazai szakirodalom tekintetében Jámbor Imre 'Kerttervezési alapismeretek' egyetemi jegyzete mértéktartóan, de érint észleléssel kapcsolatos ismereteket. Elsősorban a látással kapcsolatos észlelési sajátosságokat említi meg (színek, formák, térérzékelés) (Jámbor, 2009, pp. 25-31). Ormos Imre könyvében szintén elsősorban a látással kapcsolatos észlelési sajátosságokat mutatja be a kertművészeti kompozícióra vonatkozóan (Ormos, 1967, pp. 127-203). **Az észleléssel kapcsolatban napjaink tájépítészeti szempontú tudományos vizsgálatai elsősorban a hangok észlelésével és városi zajjal kapcsolatban születnek** (Hong, Jeon, 2015; Oldoni et al., 2015; Pérez-Martínez et al., 2018).

A tájépítészet története végigkövethető lenne az egészséges környezetek létrehozásának szükségessége mentén. Frederick Law Olmsted¹⁹ – a tájépítészet szakterületét 1863-ban nevesítő tervező – hitvallása szerint „*a látvány élvezete fáradtság nélkül használja az elmét, sőt mozgatja; nyugtatja és élénkíti; így az elme test feletti befolyása az egész rendszerre pihentető és üdítő hatással van*”²⁰ (Olmsted, idézi Rybczynski, 1999, p. 258). Amit Olmsted másfél évszázaddal ezelőtt megfogalmaz, ma a tájépítészet tudományos vizsgálatainak legfőbb tárgya (Cox et al., 2017; Sugiyama et al., 2018). **A tájépítészet és egészség kapcsolatáról** átfogó kutatásokat végez az OPENspace kutatócsoport.²¹ **Az angol tájépítész szövetség 2013-ban az egészséges helyek tervezéséhez egy 10 pontból álló állásfoglalást jelentetett meg** (LI, 2013).

A tájépítészet egyik legfontosabb folyóirata a 'Topos' 2015-ben '**Tájidentitás**' címmel publikálta egyik számát, melyben a tájegységek identitásban betöltött szerepétől, a városokon át, az emlékhelyek léptékéig hangsúlyozza a téma tájépítészeti jelentőségét. A tájjal történő azonosuláshoz egyrészt szükség van egy közösség közös történetére, közös kulturális gyökereire és a táj hasonló észlelésére. Másrészt a táj az egyéni identitás részeként az emlékezet, a történetek és a tapasztalatokon keresztül épül be (Zöch, 2015). Hazánkban környezetpszichológiai

¹⁹ Amerikai tájépítész, a Central Park (1858) tervezője.

²⁰ szerzői fordítás

²¹ A kutatócsoport vezetője Catherine Ward Thompson tájépítész professzor. Kutatásai fókuszában az egészség és tájépítészet kapcsolata, az „elérhető és befogadó” (*accessible, inclusive*) környezetek tervezése, valamint a gyermekek és idősek térhasználata áll (Thompson, Travlou, 2007).

szempontú tanulmányban a Városliget téregységeinek „identitásváltozásait” vizsgálták (Eplényi, 2007).

A nemzetközi tájépítész szakirodalom egyértelműen reflektál a globális változások kihívásaira, a növekvő városi lakosság témájára. A számos ökológiai, fenntarthatósági problémakör mellett a pszichológiai értelemben támogató, **feltöltő városi minőség** kérdésköre jelenti a tervezők számára az egyik legnagyobb kihívást. A Landscape and Urban Planning 2017-ben különszámot jelentetett meg **az élhető városok témakörében.**²² **Az elmúlt évtized tájépítészeti tudományos közléseinek tekintélyes része a magas minőségű városi szabadterek, a városi parkok és azok terhelhetősége, a városi „zöld” szociális és pszichológiai hasznosságáról születik** (Boulton et al., 2018; D. Kim, Jin, 2018; Ladle et al., 2018; Szilágyi et al., 2015). A városi élhetőség témakörében a Sheffield-i Egyetem Tájépítészeti Tanszékén két évtizedre visszatekintő környezetpszichológiai szempontú kutatásokat végeznek. Anna Jorgensen jelenlegi vizsgálataiban a növényzet városképi, esztétikai szerepét; valamint a különféle városi növényzet emberek által észlelt minőségét kutatja (Hoyle et al., 2017; Jorgensen et al., 2017; Southon et al., 2018). Kevin Thwaites a városi szabadterek tapasztalati úton – „élmények által” – szerzett tulajdonságait és azok alkalmazhatóságát vizsgálja a szociálisan érzékeny város- és szabadtervezésben (Thwaites et al., 2013; Thwaites, Simkins, 2007).

Két évtizeddel ezelőtt a magyar nyelvű tájépítészeti szakirodalom egyik igen jelentős szakkönyvében Dalányi (1998, pp. 18-21.) részletesen leírta, hogy egy tájépítésznek milyen személyiségjellemzőkkel szükséges rendelkeznie.²³ Már Ormos Imre (1967, p. 16.) írásában is egy igen kifejező mondatot, bekezdést találhatunk erre vonatkozóan. Szerinte a kertépítészeti kifejezőmódját alakító *„hatóerők között nagyon jelentékeny szerep jut a személyiségnek, az egyén teremtő fantáziájának, nemkülönben a művész osztály- és társadalmi helyzetéből fakadó világnézetének. Mindezek a legmélyebben ható stílusalakító tényezők.”* **A tervező személyisége nyilvánvalóan „benne van” az általa alakított térben, de ami gyakorlati szempontból még ennél is lényegesebb, sikerességének fokmérője lehet választott szakmájában. „Az első személyes találkozásnak különös jelentősége van. Itt alakulhat ki a megbízó és a tervező között az a bizalmi kapcsolat, amelyre közös munkájuk eredményességét – a megvalósítás előkészítésében, majd**

²² A lapszám a városi élhetőséget Patrick Geddes (1854-1932), skót biológus, szociológus, várostervező) új évezredben is értelmezhető hagyatékának aktualitása tükrében tárgyalja (Young, Clavel, 2017).

²³ Ezek: megbízhatóság, beleélési képesség (empátia), meggyőző (agitatív) képesség, megegyezési (kompromisszum) képesség, ítélőképesség (kritikai hajlam), egészséges önkritika, gazdasági és szociális érzékenység, kommunikációs képesség, közérthető és logikus előadókészség, közösségi elkötelezettség, kulturált magatartás (Dalányi, 1998, pp. 20-21).

folyamatában – alapozni lehet” (Dalányi, 1998, p. 11). Tehát rendkívüli jelentősége van annak, hogy egy tervező milyen attitűddel viseltetik megbízója és a hely felé egyaránt²⁴.

A forráskutatás alapján megállapítottam, hogy a tájépítészeti szakirodalomban a következő környezetpszichológiai érintettségű – egymással szoros összefüggésben álló – **témakörök** körvonalazhatók: **a tér érzékelése és észlelése, egészség és jóllét, (táj)identitás, élhető városok, a tervező személyisége.**

III. 2. 2. A környezetpszichológia tájépítészeti szempontú szakirodalma

A környezetpszichológia tudományterülete **az embert és fizikai környezetét egyenrangú társként tekinti**²⁵ (Düll, 2009, p. 12), **a környezetet a használó és a környezet kapcsolatának nézőpontjából vizsgálja.** Az 1960-as években körvonalazódó tudományterület gyökereiről, történeti háttéréről több, magyar nyelvű tudományos publikációban olvashatunk (Düll, 2001, 2009a, 2017). A fejezetben áttekintem a tudományterület jelenlegi szemléletmódját, kutatási módszertanát és tájépítészeti szempontú témaköreit. Napjainkban a tudományterületet **négy fő vonás** jellemzi: **az ember-környezet kapcsolatának kutatása, az interdiszciplináris együttműködés, az alkalmazott (problémaorientált) megközelítésmód és a metodikák sokféleségének alkalmazása**²⁶ (Steg et al., 2012, p. 4).

Egy tájépítész számára értelemszerűnek tűnhetne a környezetpszichológiai szakirodalom csoportosítása a hely léptéke szerint. Azonban, amíg a tájépítész szakma a tér léptéke szerint „üzi” gyakorlati feladatát, addig a környezetpszichológiában – a tudományterület szakirodalmát áttekintve – ez egyáltalán nem így működik. Ugyanazon jelenségek kapcsolódhatnak az otthon kertjéhez, de akár az ország bizonyos tájegységeihez is. Például ilyen, a környezetpszichológiában leírt és feltárt – pszichológiai aspektusú – jelenség a helykötődés (lásd III. 3.).

Az Európai Táj Egyezmény értelmében a táj *„az emberek által észlelt terület, aminek karaktere a természet és emberi tényezők kölcsönhatásának eredményeként jön létre.”*²⁷ A emberi

²⁴ A környezetpszichológiában bizonyított, hogy a hely ismeretén (és használatán) keresztül érzelmi kapcsolat alakul ki egy adott helyhez köthetően (Düll, 2002a). Ez azért is érdekes, mert globális világunk tervezői gyakorlatát jellemzi, hogy akár kontinenseken átívelő feladatokat végeznek a tágabb értelemben vett építés szakmagyakorlók. Szinte természetes, hogy ázsiai köztetek, de akár városnegyedek európai tervezőasztalokon születnek, vagy egy, az arab világ előkelő szállodájának külső tereit magyar tájépítész iroda tervezi (Lépték, 2018, pp. 44-45).

²⁵ Ebből a szempontból elkülönül a szorosan értelmezett pszichológia szakterületétől.

²⁶ Részletesebben lásd az M4. mellékletben.

²⁷ *„Landscape is an area, as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors”* (CE, 2018).

észlelés tehát a definíció részét képezi. A táj értékelését tekintve Daniel és Vining (1983) az objektívtól a szubjektívig négyféle megközelítést állapít meg.²⁸ A tájértékelés pszichológiai megközelítése szubjektív irányzat, melyben az emberek személyes tapasztalatain keresztül (úgy mint komplexitás, olvashatóság, illeszkedés, rejtelmesség) kerül értékelésre a táj (R. Kaplan et al., 1989).

A természeti környezet²⁹ testi és pszichológiai egészségben betöltött szerepét a környezetpszichológia gazdag szakirodalommal támasztja alá. A gondolat, hogy a természettel való kapcsolat hozzájárul az egészséghez és a jó közérzethez, régóta jelen van a nyugati és a keleti kultúrákban egyaránt.³⁰ Ma tudományos és gyakorlati bizonyítékok igazolják ennek tényét.³¹ Ulrich (1984) – a környezetpszichológiában mérföldkönek számító – tanulmányában leírja, hogy jobb közérzetük volt és kevesebb fájdalomcsillapítót kellett szedniük azoknak a kórházi pácienseknek, akiknek az ablaka valamilyen formában természeti elemet tartalmazó környezetre nézett. Jelenleg is a környezetpszichológia jelentős számú a kutatása a természeti környezet egészségben betöltött szerepét vizsgálja (Pasanen et al., 2017; Wyles et al., 2017; Snell et al., 2018).

A környezetpszichológián belül az elmúlt másfél évtizedben körvonalazódik egy kutatási irány, mely a zöldfelületek elérhetőségét és a közegészség állapotát vizsgálja. Ezek a kutatások igen nagylétszámú mintán készülnek kifinomult statisztikai módszerekkel, melyek kiszűrik a gazdasági-társadalmi háttérű változók esetleges torzító hatásait. De Vries (2003) és munkatársai úttörő tanulmányukban megállapították, hogy azok a városlakók, akik magasabb zöldfelületi arányú területen éltek, jobb általános mentális állapotról, kevesebb egészségügyi panaszról számoltak be, mint azok akik számára kevesebb zöldfelület volt elérhető. Ezeket a kutatásokat hasonló eredménnyel megismételték különböző populációk, egészségügyi és zöldfelületi változók mentén Hollandiában (Maas et al., 2009), Angliában (Mitchell, Popham, 2007, 2008), Dániában

²⁸ Ökológiai, formai-esztétikai, pszichofiziológiai és pszichológiai.

²⁹ A környezetpszichológiában a „*nature*”, azaz természet fogalom széles spektrumon értelmezhető. Általánosságban jelentheti a természetes környezeteket vagy annak egy részét (pl. egy fát, állatot vagy felhőt). A „*natural environment*”, azaz természeti környezet is tág értelemben használt fogalom, mely olyan környezetet jelent, melyet leginkább a vegetáció, vagy más természetes elem (pl. víz) jellemez. A kutatások tekintetében nem csupán valóságos természeti környezetek, hanem a fotókon, filmekben megjelenő természeti elem, vagy virtuális természeti környezeteket is e fogalom alatt érti (Steg et al., 2012).

³⁰ Ókori sumér agyagtáblák felirata, hogy Dilmun paradicsomi kertjében „az embert betegség nem éri” (Delumeau, O’Connell, 2000). Hippokratész „A levegőről, vizekről és a helyekről” című művében ír a klíma, a vízminőség és a látvány (!) egészségügyi szerepéről, vagy a városok tájolásának fontosságáról (Gesler, 1993; Tountas, 2009).

³¹ Egy Hollandiában készült országos felmérés szerint a válaszadók 92%-a egyetértett azzal az állítással, hogy a természetben való lét az egészségesség érzésével jár együtt. De ezt igazolják olyan gyakorlati példák is, mint az Egyesült Királyságban a „green gym” mozgalom, Dániában az „udeskole”, vagyis a szabadterei oktatási programok, de a japán „shinrin-yoku”, vagyis a természeti környezetek látogatásának gyakorlása (Steg et al., 2012).

(Stigsdotter et al., 2010), Ausztráliában (Sugiyama et al., 2008) és Japánban (Takano et al., 2002). Egy új-zélandi tanulmány azonban nem talált összefüggést a zöldfelületi arány és a mortalitás között (Richardson et al., 2010).

Egyre több empirikus bizonyíték van arra, hogy a stressz és mentális kimerültség ellen bizonyos környezeteknek kiemelkedően fontos helyreállító szerepe van. A környezet helyreállító, más néven restauratív hatásának két elméleti megközelítésmódja létezik a környezetpszichológiában: a stressz helyreállító teória (Stress Recovery Theory, SRT, Ulrich, 1983, p. 95) és a figyelemhelyreállítási elméletei (Attention Restoration Theory, ART, R. Kaplan, Kaplan, 1989; S. Kaplan, 1995; magyarul lásd Dúll, 2004; Sallay, 2008). Ez utóbbit Rachel és Stephen Kaplan pszichológusok alkották meg. A szerzőpáros nem csupán a természeti környezetek emberre, és emberi kapcsolatokra gyakorolt hatásának kutatásában ért el kiemelkedő tudományos eredményeket, de vizsgálódtak és ajánlásokat fogalmaztak meg tervezők számára az általuk kimutatottan magas restauratív értékkel bíró, „mindennapi” környezetekkel – parkok és szabadterek, üres telkek, belső udvarok – kapcsolatban oly módon, hogy az a használóik fizikai szükségletei mellett mentális értelemben is támogató legyen (Kaplan et al., 1998). Kutatásaik szerint négy átfogó szempontot érdemes figyelembe venni a tervezés során: a helyeknek elő kell segíteniük a környezet megértését, felfedezésre szükséges invitálniuk, nyugodtnak és élvezhetőnek kell lenniük, valamint kiemelik a tervezés során a társadalmi részvétel fontosságát. Restauratív környezetnek tekintjük az emberek „kedvenc helyeit” is (Korpela, Hartig, 1996). A téma bemutatására III. 3. 4. fejezetben kerül sor.

A városi minőség és lakókörnyezet minősége alapvető fontosságú az emberek életében.

Számos környezeti feltétel, mint a zaj, a hő, a levegőszennyezés és a zsúfoltság környezeti stresszor, ami negatívan befolyásolhatja a városi környezetminőséget. A környezetpszichológia két legfontosabb folyóiratában publikált tanulmányok metaelemzése alapján Giuliani és Scopelliti (2009) megállapították, hogy a városi környezetminőség a környezetpszichológia „kemény magja”, amivel kapcsolatban a legtöbb empirikus tanulmány született. A témán belül a három kutatási terület körvonalazható: a városi környezeti stresszel, a lakóhelyi elégedettséggel és a helykötődéssel kapcsolatos vizsgálatok.

A helykötődés kutatása a környezetpszichológia egyik legrégebbi, leggazdagabb (és számomra legizgalmasabb) tudományos bázissal rendelkező részterülete. A helykötődés, vagyis a hely és az ember közötti érzelmi kötelék kutatása az 1960-as évekig nyúlik vissza. Magyarországon a témával kapcsolatban tudományos szintű vizsgálatokat Dúll Andrea végzett Baranya és Veszprém megyei kis települések és épületfelújítások esetében (Dúll, 2017), valamint

Dúll Andrea (Dúll, 2002b; Dúll, 2002c) és Sallay Viola az otthonnal kapcsolatos kötődési mintázatokat kutatta (Sallay, 2014). Tájépítészeti szempontú helykötődés vizsgálatok a Városliget parkhasználati felmérése kapcsán készültek. (Szilágyi et al., 2015) A témát a III. 3.-as fejezetben részletesen tárgyalom.

(Környezet)pszichológiai kutatások igazolják, hogy a tervezők térészlelése eltér az átlagember térről alkotott képétől (Gifford et al., 2000; Pennartz, Elsinga, 2016). Egy vizsgálat szerint nem csupán a szakértők és a laikusok, de a térrel foglalkozó szakemberek, művészek – szobrászok, építészek és festők – téri kogníciója is jellemző módon különbözik (Cialone et al., 2017). Hazai kutatások bebizonyították, hogy az építésztervezők laikusokétól eltérő térészlelési sajátosságai már az egyetemi évek elején megfigyelhetők (Dúll, 2017). Egy tájépítész „szakmai önismerete” szempontjából kiemelkedően fontos annak tudatosulása, hogy „másképp” látja szakmája tárgyát, mint az azt használók. E disszertáció részkutatásaként magam is megvizsgáltam a szabadterek minőségére vonatkozó értékelésnél a lakótelepen élők és a „szakértői szem” különbözőségeit.

A környezetpszichológia általam áttekintett szakirodalmában az alábbi tájépítészettel közvetlen kapcsolatban álló témakörök vázolhatók fel: **a tájpreferencia, vizuális tájértékelés; a természeti környezet egészségügyi hatása; a „zöld” városi környezet egészségügyi hatása; a városminőség hatása a városlakókra; restauratív környezetek; helykötődés és helyidentitás; a tervező személyisége, térészlelési sajátosságai.**

III. 2. 3. A tudományterületek kapcsolódási lehetőségei

A tágabb értelemben vett építészet és környezetpszichológia elméleti és gyakorlati kapcsolódási lehetőségeivel többen foglalkoztak már. A városépítészet tekintetében inkább angol (Churchman, 2002; Letenyei, 2005; Nasar, 2011), de az építészet tekintetében magyar nyelven is több írást olvashatunk a témával kapcsolatban (Dúll, 2005, 2006, 2009a, 2017; Kapy, 2006; Losonczy, 2014). Tájépítészeetről és környezetpszichológiáról eddig inkább környezetpszichológiai oldalról jelent meg angol nyelvű tudományos közlés. Uzzel (1990) írásában két témakört említ meg, melyben a környezetpszichológia segítheti a tájépítészetet: az egyik a emberek tájészlelési, értékelési és preferencia sajátosságai, a másik a táj jelentéstartalmának és értékének kvalitatív kutatásából származó ismeretek. A környezetpszichológia azonban az elmúlt húsz évben sok tekintetben fejlődött és a szakterület hangsúlyai is változtak. Ahogyan a témakörök felsorolásánál említettem, több, gyakorlati értelemben is jelentős kutatási eredmény, sőt, kutatóintézet (OPENspace)³² alakult, melyek a szabadterek és a térhasználat sajátosságait különböző szempontok szerint kutatják.

Az előző fejezetek alapján megállapítható, hogy **a tájépítészet és környezetpszichológia tudományos szempontból több témakörben (3. ábra), illetve gyakorlati feladatokban is kapcsolódhat egymáshoz.** Elméleti megközelítésben az előző fejezetekben kifejtett témakörök mindegyike külön értekezést érdemelne, itt azonban két nagyon fontos témát emelek ki, melyek feltárását különösen fontosnak tartom a tájépítészet „kis” és „nagy” léptékében egyaránt.

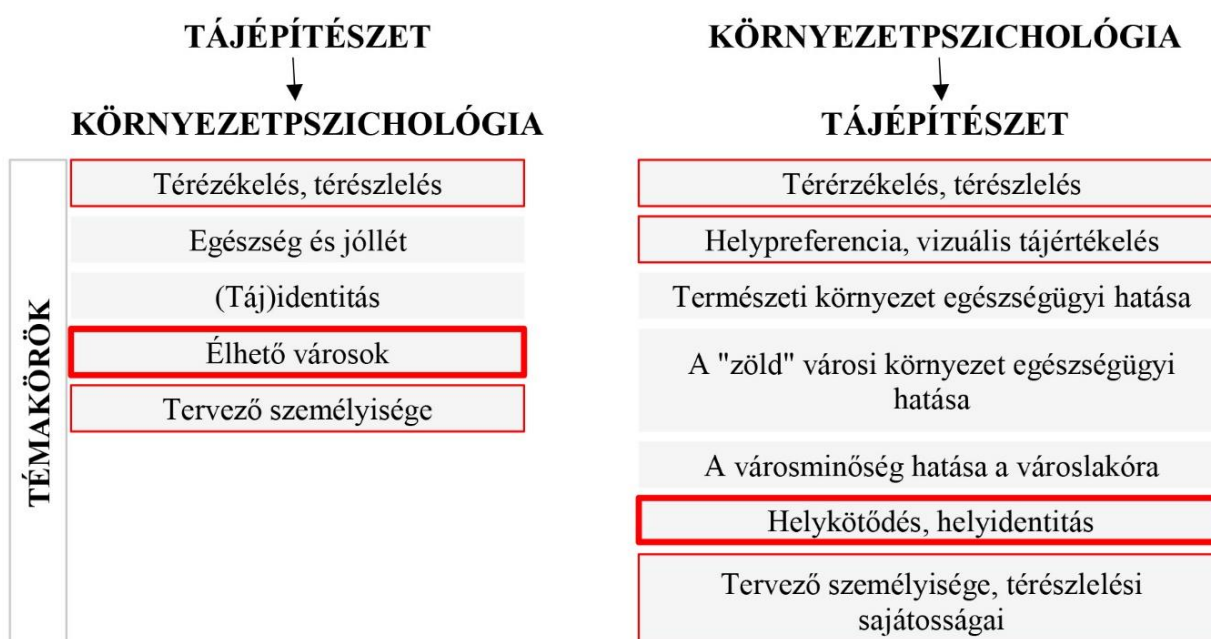
A zöldfelületekkel kapcsolatos környezetpszichológiai ismeretek összegzését és magyar nyelven történő publikálását az egyik legjelentősebb jövőbeni feladatnak tartom. A növénytan ismerete és a növények térépítészeti szempontból történő alkalmazása nem csupán a szűken értelmezett építészeti tervezéstől különíti el szakmánkat, de a tájépítészek kezében bizonyítottan olyan eszköz, melynek igen fontos szerepe van az emberek mentális jóllétének támogatásában, „gyógyításában”. Bár a tájépítészeti tervezés összes léptékében megjelenik a növényzet, a globális népességvándorlási és urbanisztikai tendenciák miatt különösen fontosnak gondolom **a városi beépítésben megjelenő zöldfelületek pszichológiai hatására** vonatkozó kutatások feltárását és az ismeretek oktatásba történő beemelését. A másik témakör a **restauratív környezetekre** vonatkozó kutatások összegzése. E gyűjtőfogalmat még nem eléggé ismeri a tájépítész szakma.³³

³² <http://www.openspace.eca.ed.ac.uk/> (lekérdezés dátuma:2018. 04. 25.)

³³ Olyan fogalmakat használunk, mint pihenőhely, vagy rekreációs hely, azonban ezek nyilvánvalóan mást jelentenek, mint a mentális feltöltődés helyei, vagyis a restauratív környezetek.

Gyakorlati szempontból, különösen a programtervek, koncepciótervek esetében azonban igen fontos lenne tudnunk, hogy hol vannak és milyenek azok a külső terek, amíg pszichológiai szempontból feltöltők, megnyugtatók. A terveink elkészítéséhez ajánlatos szem előtt tartani, hogy a szabadtéren mely tevékenységek oldják a stresszt, vagy segítenek figyelmünk helyreállításában.

A III. 2. 2-3. fejezetekben kifejtett témakörök részletezése e disszertáció keretei között nem lehetséges. A környezetpszichológia részéről érkező témakörök szakirodalmának feltérképezése és magyar nyelven történő publikálása külön tanulmányt, értekezést feltételez. Mindegyik témakör nagyon jelentős elméleti és gyakorlati alkalmazhatóságot hordoz magában.³⁴

3. ábra. A szakterületi kapcsolódás témakörei
(vastag pirossal a disszertáció témájához szorosan kapcsolódó témakörök)

³⁴ Így például az észlelés témaköre, mely különösen fontos lehet speciális kertek (pl.: vakok kertje) vagy környezetek tervezésénél. De ugyanígy fontos a tervező személyiségével kapcsolatos tényezők további feltárása, mely jelenleg a tájépítészeti (MSc), valamint a tájépítész és kertművész (MA) mesterszakok oktatásában egy előadás részeként tananyag. Habár a tervező számára fontos személyiségjellemzők mibenléte nehezen érthető meg 15-20 perc alatt és leginkább nehezen épül be egy jövőbeni tájépítész személyiségébe, nagyon jelentős eredménynek tartom, hogy ez a téma pár éve bekerült az oktatásba. A következő években elképzelhetőnek tartok olyan – elsősorban választható – féléves tantárgyat, ahol ezeket a tulajdonságokat/szokásokat elemzik és elsajátíthatják a hallgatók, meghívott, „sikeres” gyakorló tájépítészek és pszichológus szakemberek, trénernek bevonásával.

III. 2. 4. A szakterületek gyakorlati kapcsolódása a tervezési folyamatban

A szakterületek konkrét, **gyakorlati kapcsolódási lehetőségei** – a szerző szakterületi orientációja miatt – **a szabadtervtervezés léptékében kerülnek ismertetésre**. A tervezés fázisaihoz köthetően (Dalányi, 1998, pp. 11-17.) **a környezetpszichológia a tervezést megelőző, a tervezés első és az azt lezáró szakaszokban lehet a legrelevánsabb**, melyet az alábbiakban részletezek (4. ábra).

1. Információs szakasz

A tervezés ezen szakaszában kerülnek egyeztetésre a megbízó céljai és igényei, ekkor történik a bevonható szakágak kijelölése. Az alapadatok – helyszín történeti, domborzati és talajviszonyok, fakataszter stb. – ismeretei mellett nagyon fontos a teret használó emberek szokásainak, attitűdjének megismerése. Ennek a fázisnak aktív szereplője lehet a környezetpszichológus szakember, aki eredményeit a térhasználati kutatások keretrendszerében tárhatja fel. Az információs szakaszban érdemes tehát a társszakmák/szakágak körébe – várostervező, építész, geodéta, talajmechanika, út- és közműtervezés mellett stb.³⁵ – bevonni a környezetpszichológust.

2. Az információ rendszerezése és értékelése

Ebben a fázisban kerülnek rendszerezésre a begyűjtött adatok és ismeretek és kialakul a tervezési program (funkcionális igények, színvonal, ökológia, műszaki-esztétikai szempontok), ahol a környezetpszichológus szaktudása, valamint az adott helyhez köthető vizsgálatait, megfigyelései alapján a tervegyeztetések keretén belül részt vehet a program kialakításában. Ebben a szakaszban dőlnek el a tervező feladatai, kötelezettségei, szolgáltatásának tartalma és határideje, a szerzői-tervezői díj is. Az előbbiek miatt is igen fontos, hogy a környezetpszichológia már a tervezés kezdeti szakaszában aktívan részt vegyen.

3. Változatok kialakítása

Annak céljából, hogy a tervező a legjobb döntéseit hozhassa meg, tervváltozatokat készít, melyeket összevet, elemez és szelektál. Ebben a tervezési fázisban ezért ugyancsak nagyon jelentős szerepe lehet a környezetpszichológiai szempontoknak. Szakemberként értékelheti, véleményezheti a tervváltozatokat abból a szempontból, hogy azoknak milyen hatása lehet a térhasználatra és ismertesse, hogy ezek milyen visszahatással lehetnek a környezetre. Ebben a fázisban igen aktív együttműködés történhet a tervezői csapattal.

³⁵ Továbbá: elektromos tervezés, világítástervezés és fénytervezés, vízgépészet, öntözőrendszer, tartószerkezet/statika, akadálymentesítés, dendrológiai szakértés, 3D látványtervezés, makettkészítés (Balogh, 2017, pp. 54-71).

4. Döntési szakasz

A döntési szakaszt számos, akár a tervező hatáskörén kívül eső szándék formálhatja. A környezetpszichológus szakember ebben a fázisban a döntéshozók felé a kiválasztott terv hatásának, a használat változásának pozitívumait, negatívumait, kockázatait tárhatja fel.

5. A megvalósítás szervezésének előkészítése

A tervezés ezen – a tendertervek és kiviteli tervek – készítésének szakaszában a környezetpszichológia szakembere kis mértékben tud részt vállalni. Elképzelhetőnek tartom ugyan, hogy egy részletkérdést érintően a környezetpszichológus megerősíthet egy tervezői döntést, de a területre vonatkozó átfogó koncepció ebben a fázisban már nem változik. Ebben a szakaszban döntően a már kialakult engedélyezési tervek továbbdolgozása történik.

6. A megvalósítás és az építés folyamatának ellenőrzése

Ebben a szakaszban történik a tervezői felügyelet vagy művezetés, illetve a műszaki átadás-átvétel. A folyamat ezen szakaszában nincs szerepe a környezetpszichológiának.

7. Értékelés, visszacsatolás

Ebben a fázisban megint nagyon aktív szerepet kaphat a szakterület. Ekkor történnek a teljes tervre vonatkozó hatásvizsgálatok és értékelések elkészítése. Fontos, hogy az előbbieket a térhasználat és egyéb, a helyhez köthető környezetpszichológiai aspektusok tekintetében is elkészüljenek. A visszacsatolás formája történhet az első szakaszban kialakított térhasználati kutatások szempontrendszer szerint. Ennek eredményei igen jól hasznosíthatók lehetnek a tervezői tapasztalatokkal, objektív eredményekkel együtt.

4. ábra. A környezetpszichológia szerepe a tervezési folyamatban

III. 3. A HELYKÖTŐDÉS

„A Király utcai sétány klassz sétáló hely! Általában munkába/ból is erre megyek. A virágokat rendesen ápolják; a jelzett ponttól keletre kissé elhanyagoltabb (de éppen ott végeznek most felújítást).”

(férfi, 42 éves)³⁶

A külső terek pszichológiai szempontból különös jelentőséggel bírnak (Berman et al., 2008; Cooper Marcus, 1992; Cox et al., 2017). Egy – a helykötődés lélektani előnyeit vizsgáló – kutatás szerint, közvetlenül a saját otthon³⁷ után a külső terek, pl. parkok számítanak a kötődés legfontosabb helyeinek (Scannell, Gifford, 2017b). A tervezői gyakorlatban számos alkalommal találkozhatunk olyan helyzettel, amikor a szabadterek megújítása kapcsán az emberek kifejezik a tervezők felé, hogy valamiért fontos számukra az adott tér, kötődnek hozzá, vagy akár annak egy bizonyos részéhez.³⁸ Ez különösen jellemző azokra a tervezési folyamatokra, ahol a közösségi bevonásnak kiemelt szerep jut. Bár a tájépítész szakma még kevésbé ismeri a helykötődés definícióját, az említett esetekben „kézzelfoghatóvá” válik a fogalom.

A tájépítészet számára a „hely” és „kötődés” szavakból álló szóösszetételből elsősorban az első szótag tartalmi megismerése kulcsfontosságú, tehát HOL vannak és MILYENEK az emberek számára jelentőségteli helyek, szabadterek. A környezetpszichológia szakirodalmában, kutatási módszertanában – értelemszerűen – azonban inkább az utóbbi szótag, a kötődés jellegének megismerésére és vizsgálatára helyezi a hangsúlyt. Disszertációmban a helykötődés tudományos hátterének tájépítészet számára legfontosabb azon elméleti eredményeit emelem ki, amelyek a jelenség vizsgálatának gyakorlati alkalmazhatóságát segítik.

III. 3. 1. A helykötődés környezetpszichológiai értelmezése

Születésünktől fogva ösztönösen kapcsolatokat formálunk a számunkra fontos emberekkel, mely kapcsolatok életünk során formálódnak, bővülnek és folyamatosan alakítanak bennünket. A környezetpszichológia fontos felismerése, hogy ahogyan társas kapcsolataink, úgy a helyek is jelentős szerepet játszanak életünkben. A környezetpszichológiában az egyik legfontosabb

³⁶ A kutatás helyalapú, online felmérésének kedvenc helyekre vonatkozó kérdéscsoportjában szereplő válasz.

³⁷ E vizsgálat szerint az otthon fogalmának értelmezésébe 53%-ban a lakás vagy ház, 34%-ban beletartozik a szomszédság/környék („neighbourhood”) is.

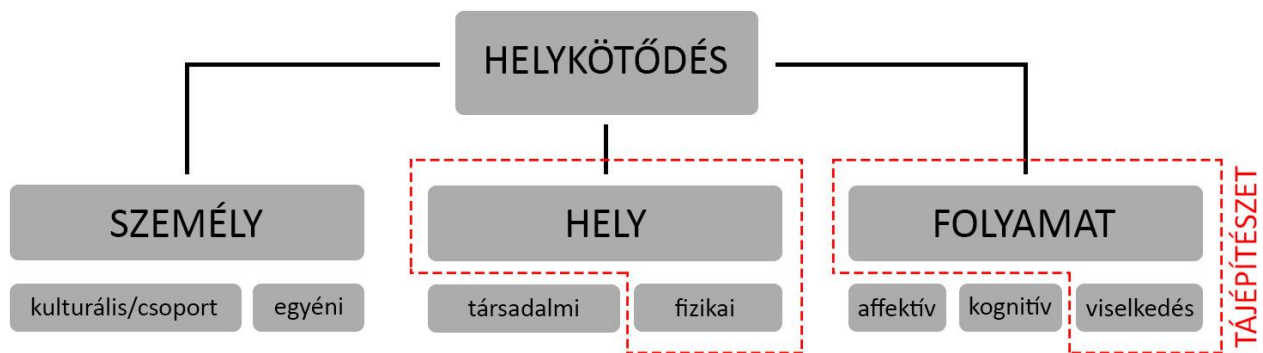
³⁸ Ilyen eset történt a Bikás park megújítása kapcsán, amikor helyi kosárlabdázók keresték meg levélben a tervezőket, hogy kifejezzék a parkban található kosárlabdapálya fontosságát. Ennek köszönhetően a tervezők különös figyelemmel tudtak lenni erre az igényre; a pálya és környezete bár megújult, a park ugyanazon helyén maradt és meg tudták tartani a meglévő környezet – elsősorban használók számára fontos – objektumait (Balogh Péter szóbeli közlése alapján).

affektív viszonyulást a helyekhez a helykötődés fogalma írja le. A **helykötődés** azt a **kognitív-érzelmi-viselkedéses kapcsolatot** jelenti, mely **az ember és egy** pszichológiailag jelentésteli **hely** (pl. otthon, munkahely) **között** kialakul. A helykötődés számos helytípusra (Droseltis, Vignoles, 2010; Lewicka, 2011) értelmezhető és kulturális sajátosságokkal bír (Mazumdar, Mazumdar, 2004). Több tanulmány született a helykötődést kiváltó tényezőkről (Bonaiuto et al., 1999; Kamalipour et al., 2012) és hatásairól (Hidalgo, Hernández, 2001; Ratcliffe, Korpela, 2017).

Az első pszichológiai aspektusú, interjúkon alapuló helyhez kötődő érzelmi viszonyulást leíró tanulmány 1963-ban jelent meg (Fried, 1966).³⁹ A kutatás bostoni kilakoltatott embereket vizsgál, akik költözésüket követően a gyászhoz hasonló fájdalomról, szomorúságról számoltak be. Fried tanulmányában ezeket a reakciókat a „pozitív kötődés” meglétének tulajdonítja. Pszichológusok már az 1950-60-as évektől, geográfusok és építészek az 1970-es években foglalkoznak a hely és ember közötti érzelemorientált kapcsolat feltárásával (Dúll, 2009b, 2017), a társadalomtudományok tekintetében a téma azonban az 1990-es évekre válik rendkívül népszerűvé. A helykötődés fogalmának első definiálási kísérletei az 1980-as évekre tehetőek (Stokols, Shumaker, 1981; Taylor et al., 1985), és 1992-ben jelent meg Low és Altman a téma addigi ismereteit összegző, jelentős fejlődést elindító könyve (Low, Altman, 1992a). A helykötődés kutatása a 2000-es évek végére roppant népszerűvé vált a tudományos világban. Ezzel együtt a különböző tudományterületek értelmezése, illetve kutatásmethodikai különbségek miatt a fogalom számos különféle leírása (Dúll, 2002a) látott napvilágot. Disszertációm elfogadja a környezetpszichológiában használatos helykötődés (*place attachment*) fogalmát, melynek a szabadterekre vonatkozó értelmezhetőségét vizsgálja.

Scannel és Gifford (2010) a fogalmat egy jól értelmezhető, **háromdimenziós modellbe** helyezi, ezzel a helykötődés definíciója körüli évtizedes tudományos vitát tisztázza (5. ábra). Az elmúlt évek helykötődéssel kapcsolatos urbanisztikai és építészeti tudományos írásai (Hidalgo, 2013; Miguel, 2017; Moulay et al., 2017) egyaránt a háromdimenziós modell alkalmazását javasolják. A modell a SZEMÉLY (Ki kötődik?) – HELY (Hová kötődik?) – FOLYAMAT (Hogyan kötődik?) komponensei mentén írja le a jelenséget, melyek külön alkomponeensek mentén értelmezhetők.

³⁹ Három évvel később, 1969-ben publikálja John Bowlby a pszichológiában tudományos mérföldkőnek számító (humán) kötődés elméletét (Cole, Cole, 2006).

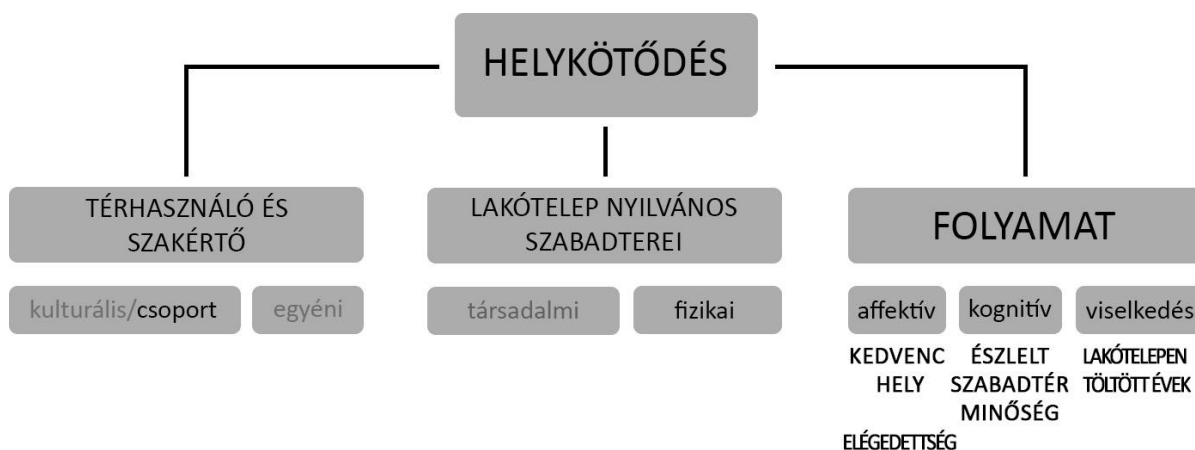

5. ábra. A helykötődés háromdimenziós modellje, forrás: saját szerkesztés (Scannell, Gifford, 2010)

A tájépítészet elsődleges szakterületi szerepe a helykötődés modelljében két szinten állapítható meg. Az egyik a **HELY** komponens mentén értelmezhető. Tehát e szakterület a szabadter ’fizikai’ tulajdonságainak alakításáért, olyan helyek létrehozásáért felelős, ahová a használó (egyén), vagy használók (csoport) érzelmi – kognitív – viselkedéses folyamatok mentén kapcsolódnak. A másik a **FOLYAMAT** szintjén értelmezhető. A tervezési során a szabadterek rendeltetéseinak és funkcióinak definiálásával **explicit módon a ’viselkedéses’ tényezőket befolyásoljuk**. Így a tájépítészeti tevékenység – az általa támogatott cselekmények és viselkedések mentén – hatással van a helykötődésre.

A helykötődés fogalmának **SZEMÉLY** komponense a „**Ki kötődik?**” kérdésre ad választ. Kutatásom esetében ez a lakótelep szabadtereinek használóit (továbbiakban: térhasználók), valamint a tájépítész hallgatók (továbbiakban: szakértők) csoportját jelenti. A **HELY** komponens a „**Hová kötődik?**” kérdés mentén értelmezhető. A kutatásban ez a lakótelep nyilvános szabadtereit, illetve annak téregységeit jelenti. A **FOLYAMAT** komponens a „**Hogyan kötődik?**” kérdésre adott válaszokkal fejezhető ki. A helykötődés kognitív tényezői az észlelt szabadtéri minőség értékelésére vonatkoznak, viselkedéses tényezőként kezeltem a lakótelepen eltöltött évek számát. Az affektív tényezőket a helykötődés mérésében alkalmazott ’kedvenc hely’ vizsgálatok (ld. III. 2. 1. fejezet) mentén értelmeztem, illetve a lakóhelyi elégedettséget mérem a lakótelep különböző léptékei mentén. Az előbbieket szerint **a kutatás elméleti értelemben beilleszthető a helykötődés háromdimenziós modelljébe** (6. ábra).

A helykötődés kutatása számos tudományelméleti irányzathoz merített (pl. humanisztikus földrajz, fenomenológia) (Düll, 2014b). A pszichológiából a humánkötődés elmélete is hatott a jelenség vizsgálatára (Düll, 2009a), ennek ellenére máig kevés tanulmány született az említett elméletek párhuzamba állításáról (Scannell, Gifford, 2014).

6. ábra. A kutatás beillesztése a helykötődés modelljébe (forrás: saját szerkesztés)

John Bowlby kötődés-elméletében négy jelenséget fogalmaz meg, ami jellemzi egy gyermek és elsődleges gondozója közötti érzelmi köteléket.⁴⁰ Vajon kialakul-e a minket körülvevő helyekkel hasonló dinamikájú kapcsolat? És ha kialakul, hogyan történik, mutat-e hasonlóságot társas kapcsolataink fejlődésével? E kérdések megválaszolása jelenleg is kihívás a környezetpszichológia számára (Schweitzer et al., 2018). Azonban az bizonyított, hogy a helyek, melyekhez kötődünk, biztonságos menedéket nyújtanak számunkra, ahová visszahúzódhatunk a veszély elől, érzelmi enyhülést kaphatunk, valamint probléma-megoldó képességeinket is támogathatják. Kutatások igazolják, hogy azok az egyének, akik jobban kötődnek a lakóhelyükhöz, vagy otthonukhoz, hajlamosabbak magukat jobban biztonságban érezni azokhoz képest, akik kevésbé kötődnek. (Brown et al., 2003). Mindemellett, egy adott hely megtapasztalása, mint biztonságos támasz különbözhet az ember életszakaszától, nemétől, társadalmi státuszától és egyéb tényezőktől (Sixsmith, 1986). Kutatásomban a **szubjektív biztonságérzetet**, mint a kötődés kialakulása szempontjából alapvető tényezőt vizsgálom.

A helykötődés folyamata különböző léptékekben értelmezhető. A témát feltáró tanulmányok egészen az otthonhoz való kötődéstől az országhoz, vagy akár földrészhez történő érzelmi viszonyulást átívelik. Ahogyan a különböző léptékek, úgy a különböző típusú helyek is a helykötődés vizsgálatának tárgyát képezték, úgymint a lakóhelyi környezet, vidéki lakókörnyezetek, természetes környezet, rekreációt szolgáló környezetek, munkahelyi környezet. A dolgozat témájának tekintetében a lakóhelyi környezet választása tűnt a legmegfelelőbbnek, a

⁴⁰ A csecsemőnek a közelség szabályozása biztosítja, hogy gondozói elérhetőek legyenek, akik biztonságos menedéket nyújtanak számára. Ha a közelség által újra és újra megerősödik a kötődés, a kapcsolat biztonságos bázissá alakul, ahonnan a világ felfedezhető és ahová vissza lehet térni. Amennyiben a gyermeket a kötődés tárgyától – szülőktől, gondozóktól – hosszabb ideig tartó távollét választja el, szeparációs szorongás mutatkozik. Ezek a pszichológiai folyamatok később meghatározzák felnőttkori kapcsolatainkat, végigkísérik életünket (Hámori, 2015).

helykötődés témájú kutatások többsége is a lakóhelyi környezettel kapcsolatban születik. E kutatások szerint a lakóhelyi környezethez történő kötődés összességében alacsonyabb, mint az otthonhoz, vagy a városhoz való kötődés (Lewicka, 2011). Bár az előbbi vizsgálatokból vonhatunk le következtetést a városi szabadterekhez való kötődésre, igen kevés vizsgálat született eddig – ebben a témában kicsinek tekinthető – városi szabadterek léptéke mentén.

A helykötődés modelljében a HELY dimenzió két aldimenzió – a hely fizikai és szociális tulajdonságai – mentén értendő. A környezetpszichológiai vizsgálatok szerint e dimenzió tekintetében, a kötődés szempontjából erősebb a szociális tényező, mint maga hely fizikai aspektusai. Felmerül a kérdés, hogy vajon a szabadterek esetében inkább a hely fizikai tulajdonságai vagy a társadalmi interakciók azok, amelyek miatt egy adott szabadteret érzelmileg többletjelentéssel fog rendelkezni. A disszertáció elsődleges célkitűzése szerint elsősorban azt vizsgálja, hogy hol vannak és milyenek azok a városi szabadterek, melyekhez kötődünk.

III. 3. 2. A helykötődés kutatásának módszertana

A helykötődés kutatását metodikai sokszínűség jellemzi. **Az emberek helyhez történő viszonyulását kérdőívek segítségével vizsgálják**, de ennek formája és tartalma igen nagy változatosságot mutat. A **kvantitatív vizsgálatok** esetében különféle **skálák**, alkalmazása terjedt el, azonban ezek a skálák rendkívül nagy heterogenitást mutatnak. A helykötődés kvantitatív vizsgálatával kapcsolatos metodikai problémákat nem csupán a javasolt skálák diverzitása okozza, de az is, hogy a kutatások fókuszában más és más viselkedések, attitűdök vizsgálata és tudományelméleti megközelítések állnak egyazon fogalom – a helykötődés – vizsgálata során. A helykötődés kutatásában a kvalitatív elemzések kevésbé terjedtek el, mint a kvantitatív eljárások. Ezek a vizsgálatok a valóságot a legátfogóbb módon próbálják megfogni, ami általában a résztvevők magas fokú bevonásával jár együtt. **A kvalitatív elemzések alapvetően két csoportra bonthatók: a verbális közlésekre (interjúk) és a grafikai reprezentációkon alapuló vizsgálatokra.** A mély-, illetve félig strukturált interjúk a legáltalánosabb kvalitatív módszerek, azonban a résztvevők kis elemszáma miatt ezek az eljárások kevésbé adnak általánosítható eredményeket. A képekkel, melyeket vagy a kutatók biztosítanak⁴¹, vagy a rajzoltatnak (mentális térképek) szintén hasonló a helyzet: a kapott eredményekkel kapcsolatos megbízhatóság tudományos vita tárgya.⁴² A helykötődést kutatók egyre inkább a **kombinált, kvantitatív és**

⁴¹ Pl. bizonyos képek közül lehet választani.

⁴² A kutatók legtöbbször azt kapják a vizsgálatokban, hogy a benyomásunk egy helyről kétdimenzióban nem ugyanaz, mint a helyszínen, háromdimenzióban.

kvalitatív módszerek alkalmazását javasolják. A kutatások az adatok kiértékelésében statisztikai módszereket alkalmaznak.

A környezetpszichológiában a helykötődést vizsgáló kutatások módszertanilag inkább az emberben zajló belső, mentális folyamatokra koncentrálnak. Lewicka (2011) a helykötődés empirikus és teoretikus szakirodalmát összegző tanulmányában rávilágít, hogy a helykötődés SZEMÉLY – HELY – FOLYAMAT dimenziói közül a „személy” tényező aránytalanul nagyobb figyelmet kapott a jelenség addigi kutatása során, mint a másik két komponens. Például, az egyéni különbségek tanulmányozása a helykötődésben széles körben terjedt el, amíg kevés tanulmány helyez hangsúlyt a helyre, illetve annak fizikai komponensére a helykötődés folyamatában. Még azok a tanulmányok is, melyek a szubjektív tapasztalatok és a fizikai környezet kölcsönös kapcsolatát vizsgálják, szubjektív becsléseket, értékeket állítanak fel a hely objektív tulajdonságai helyett. Mindez indokolta, hogy olyan metodikai eszközt válasszak, ami a szubjektív, helykötődés folyamatát valós térben vizsgálja és általam vizsgált kis léptékben is jól alkalmazható.

III. 3. 3. A lakóhelyi elégedettség és az észlelt környezetminőség, mint a kötődés mutatói

A lakóhelyi elégedettség a lakók nézőpontjából lakókörnyezet általános, átfogó értékelésének tekinthető. A környezetpszichológiában a lakóhelyi elégedettség fogalma írja le azt az örömszerű, **pozitív érzést, ami adott lakóhelyhez kötődő értékelésre vonatkozik.** Ez a globális, összegző fogalom – csakúgy, mint a helykötődés – a lakóhely különböző léptékeire vonatkozhat (pl. lakás, ház, kerület). Elméleti értelemben a lakóhelyi elégedettség is három fő pszichológiai komponenset hordoz: kognitív, affektív és viselkedéses tényezőket. Másszóval, ez egy olyan összetett konstruktum, ami az emberek kognitív értékelésére és érzelmi attitűdjére vonatkozik a lakóhelyi környezetükkel kapcsolatban és lefedi ugyanezen környezetben végrehajtott cselekedeteket. A környezetpszichológiában a lakóhelyi elégedettség vizsgálatában elsősorban a kognitív és affektív tényezőre vonatkozóan születtek kutatások, amik két fontos, egymással szorosan kapcsolódó és a lakóhelyi elégedettséggel részben átfedésben lévő jelenséggel foghatók meg: a helykötődéssel és az észlelt lakóhelyi környezetminőséggel. Több kutatás igazolta, hogy általános értelemben a lakóhellyel való elégedettség jelentős mértékben korrelál a lakóhelyhez történő kötődéssel, az elégedettség hozzájárul, előidézője lehet a helykötődés kialakulásnak.⁴³

⁴³ Egy egyetemisták között végzett kutatás szerint (McAndrew, 1998) erősebb helykötődés esetén nagyobb a magánélet és az otthon felett érzett kontroll, ezek az emberek elégedettebbek a lakóhelyükkel és alacsonyabb a költözésre való hajlandóságuk.

A kutatói gyakorlatban a lakóhelyi elégedettséget legtöbbször a lakosság válaszaiból mérjük (pl. Likert-skála módszerével) direkt kérdésfeltevésen keresztül.⁴⁴ Az elégedettségnek relatív validitása van.⁴⁵ Ha egyenlőnek tekintjük a vizsgálat tárgyait, azoknak a tárgyaknak, amik magas elégedettségi eredményt kapnak, jobb teljesítményük van azokhoz képest, amelyek keveset kaptak.

A lakóhelyi elégedettség szoros összefüggésben áll az **észlelt lakóhelyi környezetminőséggel**. Bizonyított, hogy a lakókörnyezet szociális és fizikai attribútumai komoly szerepet játszanak az elégedettség érzésének kialakulásában. Kutatásomban az **észlelt szabadtéri minőséget** vizsgálom **lakóterületeken**. A környezetpszichológia fogalomtárából ez leginkább az észlelt lakóhelyi környezetminőséghez⁴⁶ kapcsolódik, lépték tekintetében része annak. Az észlelt lakóterületi környezetminőség méréséhez különféle pszichometriai mérőeszközök állnak rendelkezésre. A skála környezetminőséget meghatározó négy csoportja: a szociális és funkcionális minőség, építészeti (megjelenés) és kontextuális (atmoszféra) minőség. A skálát használó empirikus eredmények azt mutatják, hogy a kontextuális tényezők jártak együtt a legerősebben a lakóterületi helykötődéssel és a funkcionális tényezők a leggyengébben. A skálát létrehozó Bonaiuto és munkatársai (Bonaiuto et al., 1999) a skálában igen általános fogalmakat használtak és általános városi zónákhoz rendelték, anélkül, hogy hozzárendelték volna minőség mutatóit pontos helyekhez.

Az értékkel és minőséggel kapcsolatos fogalmak azonban „társadalmi kód” alapján alakulnak ki, a társadalmi és az egyéni élet kontextusában (Kellner et al., 1986). *"Minden társadalomnak, minden embernek saját jelnyelve, saját minőségről alkotott fogalma van"* (Alexander et al., 1977). Így a fogalom jelentős mértékben változhat a társadalom és az egyén függvényében.

A városi környezet minősége – több, a környezetpszichológiában mért humán változó mellett (pl. nem, kor) – két különböző perspektívából is értékelhető: a szakértők és a laikus térhasználók szerint (Bonaiuto, 2004). Az előbbi a mérhetőség technikai bázisán és eszközein, vagy bizonyos környezetminőséget mérő skálák⁴⁷ – szakértői szem által adott – értékmutatóin

⁴⁴ Pl. „Mennyire elégedett a lakással/házzal/kerülettel?”

⁴⁵ Az elégedettség eredményei nem rendelkeznek abszolút validitással; a magas pontszám nem tekinthető automatikusan egy lakásprogram optimális teljesítményének mutatójaként.

⁴⁶ Perceived Residential Environment Quality, rövidítve: PREQ

⁴⁷ Például ilyen, az Egyesült Királyságban használt REAT2 - Residential Environment Assessment Tool.

alapulnak. Az utóbbi – a térhasználók szerinti értékelés – az önbevallásra támaszkodik, melyben a használók észlelésük által, tapasztalati úton szerzett benyomásaikat fejezik ki. Bár a szakértői és laikus térhasználói észlelés különbözhet (vö. Dúll, 2017, p. 184-238), mindkét értékelés a saját értékmérőik és elvárásaik szerint valódi és „objektív”. Azok az eszközök, amik a lehetővé teszik a laikusok általi tapasztalatok rögzítését és elemzését a „felhasználóközpontú” tervezői megközelítést tükrözik és segítik az úgynevezett tényeken alapuló tervezést⁴⁸ és döntéshozatalt.

III. 3. 4. Kedvenc helyek

A kedvenc helyek kutatásában Kalevi Korpela⁴⁹ úttörő jelentőségű kutatásokat végez az 1990-es évek második felétől. **A kedvenc helyek azok, melyek felé az egyén erős kötődést** vagy érzelmi kötéléket **érez** (Korpela, Hartig, 1996), és adott specifikus állapotaiban törekszik arra, hogy a helyen legyen – például a hely, ahová el tudok vonulni, ha szomorú vagyok/felhőtlen hangulatom van. Ezek a helyek **gyakran természetközeliak**, de **az épített környezet elemeiként is megjelennek** (Korpela, 1989). A kedvenc helyeknek nagyon jelentős pszichológiai funkciói vannak. A természetben gyakran összekapcsolódnak a személyes jóllét érzésével (Knez, Eliasson, 2017), hasonlóképp **a kedvenc helyeken eltöltött idő hozzájárul az önszabályozó mechanizmusok révén a stressz okozta negatív hatások enyhítéséhez.**⁵⁰ Az önszabályozó mechanizmusokat segítő folyamatok – az ismerősség érzése, a helyhez való tartozás, a hely feletti kontroll és a hely által előhívott emlékek – növelik az önazonosság és magabiztosság érzetét (Korpela, 1989). **A kedvenc helyek a közömbös vagy a kevésbé kedvelt helyekhez képest kiemelt restauratív környezetnek**⁵¹ tekinthetők. Ezek a helyek fontos szerepet játszanak életünkben, fizikai és mentális jóllétünk szempontjából védelmező hatásuk a környezetpszichológiában elfogadott és bizonyított (Korpela, 2003; Rehrer et al., 2011; Sallay, 2008).

⁴⁸ Evidence-based design (EBD): Az épített környezettel kapcsolatos olyan tervező döntéshozatalt jelent, amely hiteles kutatásokon alapszik a lehető legjobb eredmények elérése érdekében. Hamilton és Watkins (2008) meghatározása szerint a tényeken alapuló tervezés olyan folyamat, amely a kutatás és gyakorlat aktuális, legjobb bizonyítékainak lelkiismeretes, egyértelmű és ésszerű felhasználását jelenti a kritikus döntések meghozatalában, a tájékoztatott megbízóval együtt, minden egyes projekt esetében. A fogalmat több tudományterületen alkalmazzák, úgymint az építészet, az oktatás vagy orvostudomány.

⁴⁹ Kalevi M. Korpela (University of Tampere, Faculty of Social Sciences): finn pszichológus, a környezetpszichológián belül kutatásai fókuszában az érzelmi önszabályozás, a jóllét, a kedvenc helyek és a restauratív – városi és természetközeli – környezetek támaja áll. Élő kutatóműhelye, az „EnviWell” az előbbi témák nemzetközi szakértőit fogja össze. Link: <https://research.uta.fi/enviwell/> (lekérdezés dátuma: 2018. 02. 15.)

⁵⁰ Több, a gyerekek helypreferenciáit vizsgáló felmérés azt igazolja, hogy a kedvelt helyeknek nagyon fontos szerepe van az érzelmi önszabályozásban (Smith, Barker, 2000; Korpela, 2002; Rasmussen, 2016).

⁵¹ Olyan környezet, amely hozzájárul a stressz negatív hatásainak, a mentális fáradtság és egyéb kedvezőtlen pszichológiai vagy fiziológiai állapot helyreállításához.

A **lakóterületek kedvenc helyeivel** kapcsolatos kutatások egyaránt azok stresszoldó hatásáról és az érzelmi önszabályozásban betöltött szerepükről számolnak be (Knez, 2006; Newell, 1997; Smaldone et al., 2005). Különösen igaz ez a természeti környezetekre, a felnőttek körében a kedvenc helyeket leginkább a parkok, tengerpartok vagy erdők jelentették⁵², a második csoportba a lakókörnyezetek helyei kerültek (Korpela, Hartig, 1996; Korpela et al., 2001). A természetközeli kedvenc helyek látogatását olyan restauratív hatások jellemzik, mint a relaxált, pihentető állapot támogatása, a negatív érzelmek enyhülése, a pozitív érzelmek növekedése, rendszerezettebb, tiszta gondolatok, a figyelem helyreállítása. Összehasonlítva a több vagy kevesebb egészségügyi panasszal rendelkező felnőttek kedvenc helyeit, bebizonyosodott, hogy azok a felnőttek, akik több egészségügyi problémával rendelkeznek inkább kedvenc helyként jelölnék meg a lakóhelyükhöz közeli természetes környezeteket, mint más közösségi-, vagy kereskedelmi szolgáltatással, illetve sportolással összefüggő helyeket (Korpela, Ylén, 2007).

Egy, a kedvenc helyekre stabilitására vonatkozó tanulmány azt állapította meg, hogy tíz hónap elteltével a kutatásban résztvevők közel kétharmada ugyanazokat a helyeket választotta kedvenc helyéül. E kutatásban öt különböző kedvenc hely típust állapítottak meg⁵³, ezek: extenzíven fenntartott természeti környezetek (különösen városi erdők), városi zöldterületek (leginkább parkok), vízparti környezetek, különféle aktív rekreációs helyek, városi terek és épületek belső terei. A legmagasabb stabilitást extenzíven fenntartott természeti környezetek és a vízparti környezetek, a legkevesebb mértékűt a városi terek és épületek belső terei mutatták. Ez alapján úgy tűnik, hogy emberek kedvenc helyeik tekintetében konzekvensebben kötődnek természeti környezetekhez, mint a városi helyekhez (Korpela et al., 2009).

A kedvenc helyek kulturális sajátosságait vizsgáló tanulmány a különböző kultúrák preferenciái között sokkal több hasonlóságot talált, mint közöttük lévő különbséget (Newell, 1997). Minden egyes országban a kedvenc helyek közel azonos kategóriát alkotnak. Összességében a résztvevők 38%-a említette a lakhelyét vagy otthonát, 61% pedig a természeti környezet valamely formáját azonosította kedvenc helyként. Az épített környezetek kedvenc helyeinek a szociális interakciót kínáló helyeket tartották, mint például a sportközpontokat és a szórakoztató helyeket.

Az elmúlt évtized legrelevánsabb kedvenc hely kutatásait, azok módszertanát és eredményeiket a 3. táblázat foglalja össze.

⁵² A kutatás Finnországban történt, ahol az előbbi természeti környezetek a városi „szövet” részei lehetnek.

⁵³ A kutatás helyszíne két finn nagyváros, Helsinki és Tampere volt.

3. táblázat. Kedvenc hely kutatások

Szerzők	Hely, vizsgált csoport	Módszer	Legfontosabb eredmény
Korpela et al. (2018)	- Ausztrália, Finnország, Németország, Egyesült Királyság, India, Hollandia, Svédország - felnőttek	kérdőív (egyetemi órák, email)	A környezeti önszabályozás pozitívan korrelál az észlelt egészségi állapottal, valamint hozzájárul a levertség szabályozásához és emeli az életminőséget.
Bijker, Sijtsma (2017)	- Hollandia, Németország, Dánia - felnőttek	PPGIS	Az emberek kedvenc - városon belüli - zöldfelületeiket kevésbé értékelik, de gyakrabban látogatják. A városon kívüli természeti helyeket nagyon vonzóknak találják, azonban távolinak tartják és ritkábban látogatják meg. A városon belüli kedvenc helyek a zöldfelületekhez való alapszintű hozzáférést biztosítják, míg más távolabbi természeti helyek a legkülönbözőbb szabadidős lehetőségeket kínálják.
Ratcliffe, Korpela (2017)	- Finnország - felnőttek	kérdőív (online)	A kedvenc helyekkel kapcsolatos emlékek hét témakör szerint csoportosíthatók: a környezet maga, a benne létrejött tevékenységek, a kognitív reprezentációk, az érzelmi reprezentációk, a társadalmi tényező, az én (szelf) és az idő. A helyek restauratív értéke - különösen az azokkal kapcsolatos emlékek által - a helykötődést erősíti.
Ratcliffe, Korpela (2016)	- elképzelt kedvenc helyek, Finnország - felnőttek	kérdőív	A kedvenc helyekkel kapcsolatos emlékek tulajdonságai előrejelzői a helyek restauratív értékének. A helykötődésnek közvetítő funkciója van az emlékek és restauratív észlelet között.
Rehrer et al. (2011)	- Új-Zéland - gyerekek (12-13)	manuális, térképes felmérés	A gyerekek számára a fizikai aktivitás és a testmozgás kedvenc helyei a nyilvános szabadterek (közeli strand, park). A helyek kedveltségének leggyakoribb okai: cselekvés (maga a fizikai aktivitás), szórakozás és a barátokkal való találkozás.
Korpela et al. (2010)	- Finnország (Helsinki, Tampere) - fiatalok és felnőttek (15-75)	kérdőív (levél)	A kedvenc helyek otthontól való távolsága 15 km vagy kevesebb. A városi (épületen belüli és kívüli) kedvenc helyek és a városi zöldfelületek (többnyire parkok) restauratív értékében a felmérés nem talált különösebb eltérést. A vízparti környezetek és az intenzíven fenntartott természeti környezetek (főként a városi erdők) erősebb restauratív értékkel bírnak, mint az épített városi környezetek kedvenc helyei.
Korpela et al. (2007)	- Finnország - felnőttek	kérdőív	A több egészségügyi panasszal rendelkezők nagyobb valószínűséggel választottak a lakóhelyükhöz közeli - elsősorban természetközeli - kedvenc helyeket. Ez a csoport magasabb affektív viszonyulásról számolt be, de kevesebbet látogatta ezeket helyeket. A szerzők a lakóhelyi környezet önszabályozásban betöltött szerepére hívják fel a figyelmet.

III. 3. 5. Városi zöldfelületek és a helykötődés

Egy széleskörű, több mint háromszáz – a növényzet különféle hatásait vizsgáló – tudományos publikációt felölelő kutatás három kategória mentén állapítja meg a városi növényzet szerepét és az ehhez kapcsolódó kutatási eredmények mérhetőségét és megbízhatóságát⁵⁴ (Laille, Provendier, 2013). Az áttekintés szerint a növényzet emberi dimenzióban betöltött szerepét három altémakör mentén vizsgálják a mai kutatások: a testi egészségben, a pszichológiai egészségben és a szociális kohézióban betöltött szerepükkel összefüggésben (7. ábra). Számos, igen megbízható tudományos eredmény igazolja a városi növényzet pozitív egészségügyi hatását. Epidemiológiai⁵⁵ kutatások szerint, a városi zöldfelületek előfordulása és mennyisége összefüggésben van a közegészséggel és olyan egészségügyi mutatókkal, mint az alacsonyabb halálozási és betegségi arány (Maas et al., 2009; Mitchell, Popham, 2007).

KATEGÓRIA	HASZNOSSÁG	MÉRHETŐSÉG, MEGBÍZHATÓSÁG MÉRTÉKE
Emberek	Testi egészség	Erős
	Pszichológiai egészség	Közepes
	Szociális kohézió	Gyenge
Természeti egyensúly	Biodiverzitás	Erős
	Hőmérséklet szabályozás	Közepes, erős
	Levegőminőség	Gyenge, közepes
	Vízvezetés	Gyenge
Gazdaság	Az épített környezet optimalizálása	Közepes, erős
	Turizmus és vonzerő	Gyenge

7. ábra. A városi növényzet hasznossága; mérhetőség, megbízhatóság
(forrás: (Laille, Provendier, 2013, szerző általi fordítás)

Ugyanakkor a növényzet és a pszichológiai folyamatok összefüggéseit vizsgáló kutatások megbízhatóságát Laille és Provendier (2013) közepesnek ítéli. Az értekezés szempontjából releváns, a helykötődés és a zöldfelületek kapcsolatát vizsgáló kutatások – bár az utóbbi években egyre inkább objektív mutatók mentén vizsgáltak – némileg valóban ellentmondásosak. A disszertáció témáját érintően két alapvető kérdés merül fel. Az első, hogy milyen szerepe lehet a zöldfelületeknek a lakóhelyhez való kötődésben. A másik, ami az értekezés egyik kutatói kérdéséhez⁵⁶ nagyon szorosan kapcsolódik: „zöldebb” helyekhez kötődünk-e a lakóhely szabadterein?

⁵⁴ A kutatás a különböző témákban megjelenő írásszámosságát és kutatási módszertanát alapján határozta meg a témakörökben létező eredmények érvényességét.

⁵⁵ Az egészséggel kapcsolatos állapotok, jelenségek vagy betegségek elterjedésének statisztikai vizsgálatával foglalkozó orvosi tudományág (Ádány, V. Hajdú, 2003).

⁵⁶ Milyen összefüggés van a zöldfelületi intenzitás és a kedvenc helyek között?

Az első kérdést illetően – mely a helykötődés háromdimenziós modellje szerint a lakóhelyet tekinti a 'hely' tényező vizsgált dimenziójának – több tanulmány rávilágít, hogy az erősebb helykötődésről beszámolók nagyobb valószínűséggel érzékelik zöldebbnek a lakóhelyi környezetüket (Arnberger, Eder, 2012; Bonaiuto et al., 1999; Brown, Raymond, 2007; Fried, 1982; Kearney, 2006; Kim, Kaplan, 2004; Rioux, Werner, 2011). Ezekben a tanulmányokban azonban szubjektív tényezők szubjektív folyamatokkal kerülnek összevetésre. A lakóhelyi kötődést vizsgáló környezetpszichológiai kutatások gyakran egyazon skálán belül mérik a kötődést és a helyet meghatározó fizikai (és társadalmi) dimenziókat. Tehát, valójában az értelmezhetőség hatáskörét szűkítik, amikor a hely fizikai minősége (pl. a zöldfelületek) és a kötődés kapcsolatát elemzik. Ezt felismerve az elmúlt években mind gyakrabban látnak napvilágot olyan kutatások, melyek a hely objektív tényezői mentén igyekeznek feltárni a lakóhelyi kötődést. Ezek a vizsgálatok – bár inkább a zöldfelületek elérhetőségére és a kötődés összefüggéseire koncentrálnak – módszertanukban objektív (zöldfelületi intenzitás térkép, távolságmérés) és szubjektív (helykötődés) mutatókat integrálnak. Eredményeikben azt sugallják, hogy a zöldfelületek mennyisége helyett inkább azok minősége és elérhetősége játszik szerepet a kötődésben (Hur et al., 2010; Schipperijn et al., 2013; Zhang et al., 2015). Sőt egy igen árnyalt, a helykötődésben nagyon fontos szerepet játszó szocio-strukturális és szocio-demográfiai tényezőket is integráló kutatás nem találta úgy, hogy a „zöldebb” lakóhelyi környezet magasabb lakóhelyi kötődéssel járna együtt (Kimpton et al., 2014, p. 16).

A második kérdésre vonatkozóan, miszerint a városi szabadterek, amelyekhez kötődünk mennyire és milyen módon „zöldek”. A kedvenc helyeket leíró és a helypreferenciával kapcsolatos kutatásokból vonhatunk le következtetéseket. Ezek a kutatások a 2010-es évekig jellemzően a természeti környezet preferáltságát és azok pszichológiai értelemben vett restauratív szerepét hangsúlyozták a városival szemben.⁵⁷ Számos tanulmány azt mutatta, hogy a természeti környezeteket inkább előnyben részesítik az emberek és magasabb restauratív erejük van az épített környezettel összehasonlítva. A helyszíni vagy fotók alapján végzett kísérletek tipikusan a helyek restauratív potenciálját mérték annak „építettsége” mentén. Az elmúlt években azonban több kutatás azt mutatja, hogy bizonyos városi környezetek is bírhatnak legalább olyan restauratív értékkel, mint a természetiek. Egy 2011-ben Olaszországban végzett felmérés szerint az

⁵⁷ A városi környezetek restauratív értékének mérése számos módszertani problémát vet fel (Staats et al., 2016), azonban a következő években a téma bizonyosan a környezetpszichológiai kutatások előterébe kerül (Sörqvist, 2016). Kutatásomban nem mérem a helyek restauratív értékét. Elfogadom, hogy a vizsgálatban feltárt kedvenc helyek rendelkeznek bizonyos restauratív potenciállal, melynek mérése további kutatás tárgyát adhatja.

alapvetően épített, de panorámával és erős történetiséggel bíró környezeteket a válaszadók a városi parkokkal egyenértékűen „feltöltő” környezetnek ítélték (Fornara, 2011). Egy Spanyolországban végzett, két különböző zöldfelületi borítottsággal rendelkező városi közteret összehasonlító kutatás szerint mindkét tér szignifikáns restauratív potenciállal rendelkezett, bár az egyik, melyet a kutatás „zöldebbnek” nevez, kissé magasabb eredményt ért el a stresszcsökkentő hatás mérésének skáláján (San Juan et al., 2017).

Egy közel 1300 fő bevonásával készült, kedvenc helyeket vizsgáló kutatás a városi (épületen belüli és kívüli) kedvenc helyek és városi zöldfelületek (többnyire parkok) restauratív értékében nem talált különösebb eltérést. Ezt a kutatók „váratlan” eredménynek tekintik, hiszen korábbi eredményeik – a városi és természeti környezetek restauratív értékének összehasonlítása – alapján azt várták, hogy a városi parkok magasabb restauratív potenciállal rendelkeznek, mint az alapvetően beépített városi környezetek.⁵⁸ Így a városi kedvenc helyek ugyanolyan erős helyreállító élményt nyújthatnak, mint a kedvenc parkok, olyan körülmények között ahol az emberek saját preferenciáik és érzelmi kötelékeik mentén választhatnak megszokott, ismerős helyeik közül. A szerzők szerint *„ennek következtében, a jövőbeli elméleti és alkalmazott kutatásoknak figyelembe kell venniük, hogy a kísérletek által bizonyított kiemelkedő restauratív értékkel bíró természeti környezetek összehasonlítva a városi helyekkel, nem feltétlenül érvényesek a hétköznapi élet városi és természeti környezetének összes típusára”* (Korpela et al., 2010, p. 207).

A 2010-es évek közepén a városi, helypreferencia kutatásokban is megjelent egy-egy helyalapú, térinformatikai bázist alkalmazó vizsgálat (Greg Brown et al., 2014; Ives et al., 2017; Kytta et al., 2013). Egy átfogó, a válaszadók által több, mint 10 000 városi helyet megjelölő felmérés azt vizsgálta, hogy az emberek által megjelölt „pozitív és negatív” helyek milyen relációban vannak a lakóhely közelségével és számos más városi jellemzővel, úgymint sűrűség, zöldfelületi arány és területhasználat. Az eredmények rávilágítottak, hogy habár a város zöld struktúráit az emberek nagyon értékesnek és pozitívnak ítélték, a sűrűn beépített városi helyek egyaránt jelentőségteljesek voltak a lakók számára, különösen azok szociális életükben betöltött szerepe miatt (Kytta et al., 2013).

⁵⁸ A kutatók módszertani és statisztikai számításokra hivatkozva kizárják annak a lehetőségét, hogy a város kedvenc helyeinek – a természeti környezetekhez képest – alacsonyabb restauratív potenciálja azért mutatkozik, mert ebben a környezetben egyszerűen az embereknek nincs szüksége mentális feltöltődésre.

III. 4. HELYKÖTÖDÉS A LAKÓTELEPEKEN

„Ne feledjük: más egy merev raszterben élni, és más arra rátekinteni. Ha benne vagyunk, akkor az a világunk, ha kívülről nézzük, akkor csak része egy világnak.”

(Pogány, 1976, p. 265)

Hazánkban **a társadalom jelentős része lakótelepeken él**, minden ötödik lakás itt található. Magyarországon körülbelül félmillió panellakás van, ez a budapesti lakásállomány 24%-át teszi ki (KSH, 2014, p. 52). Budapesten a lakosság 25%-a él panellakásokban. (KSH, 2014, p. 27). Számos építészeti, városépítészeti kritika, szociológiai és környezetpszichológiai tanulmány tárta már fel a lakótelepek problémáit, azonban a kutatások alapján az ott élők egészen máshogy viszonyulnak a saját lakóhelyükhöz.

Az otthon, a lakás és a lakóhely érzelmi és kognitív szempontból minden ember számára kiemelten fontos környezet (Dúll, 2009, p. 157). A helykötődéssel kapcsolatos környezetpszichológiai kutatások jelentős része a lakóhelyi környezet vizsgálatához kapcsolódik. A hírhedt amerikai lakótelep, a Pruitt–Igoe⁵⁹ interjúkon alapuló vizsgálata azt mutatta, hogy a lakók a lakásukkal alapvetően elégedettek, elégedetlenségük inkább lakóhelyük környezetével és a több otthallal kapcsolatos. A felmérés alapján az ott élők kevésbé érezték magukat biztonságban, kevésbé törődnek szomszédaikkal és elégedetlenek voltak az épülettel (Yancey, 1971). A Pruitt–Igoe-ra mért „sors”, annak előzményei és valódi okai már a ’70-es években éles vitákat generáltak építészek, szociológusok és környezetpszichológusok körében, annyi azonban bizonyos, hogy a lakótelep lerombolása után az építészeti karakterükben hasonló, alapvetően szociális gyökerű lakásépítési megoldások egyre inkább eltűntek Amerika, Nyugat-Európa és Ausztrália településein (Watt, Smets, 2017). Amíg az említett országokban az 1970-es években új lakásépítési paradigmák körvonalazódtak, addig Kelet-Európában – politikai és gazdasági okokból – ekkor kezdődik meg még több, tisztán mennyiségi és funkcionális elveket szem előtt tartó lakótelep építése.

A helykötődés és a lakótelep összefüggéseiről a hazai szakirodalomban elsősorban szociológiai felmérésekből nyerhetünk képet. A források áttekintése során körvonalazódik, hogy a lakótelepen élők különböző módon viszonyulnak a lakótelep bizonyos térbeli (és társadalmi)

⁵⁹ A lakótelep a Missouri állambeli St. Louisban épült 1954-ben. A létrejötte utáni évtizedben súlyos szociológiai problémák jelentkeztek, melyekre hivatkozva 1972-ben felrobbantották a teljes lakótelepet. Az eseményt Charles Jencks amerikai építész szimbolikusan a „modernizmus halálának” hívja.

struktúráihoz. A kutatások és a lakótelepen élők lakóhelyről való beszámolóit egyfajta „**belső léptéket**” sugallnak. Az első, a témában úttörő jelentőségű munka külön fejezetben tárgyalja a lakótelepek megítélését az elégedettség kérdései mentén (Konrád, Szelényi, 1969). A szerzők átfogó kutatásukban külön vizsgálják a lakóteleppel és a lakással való elégedettséget. Eredményeik egyértelműen mutatják, hogy a lakótelepek megépülése idején az itt élők többsége, 71%-a elégedett a lakóteleppel, a beköltöző családok kétharmada (67%) a lakásához is pozitívan viszonyul. A két lépték eredményének összefüggése tulajdonképpen nem meglepő, ahogy Szelényiek írják: *„A lakótelepi ember[...] számára a lakótelep szó mindennapi életének közegét jelenti, amelynek kisugárzó és közérzetet meghatározó fókusza a várva várt új lakás, amelyet történetesen itt kapott a lakótelepen. Ha lakása jó, elégedettségét, ha lakása rossz elégedetlenségét hajlamos kiterjeszteni a lakótelepre”* (Konrád, Szelényi, 1969, p. 111). A szerzőpáros munkájában részben, csak bizonyos aspektusok mentén vizsgálja a lakóépület bizonyos jellemzőivel (pl. szélvédettség) és a nyilvános közterekkel (pl. parkosítottság) való elégedettséget. Vizsgálja azonban a többi emberrel vagy a lakótelep „társadalmi presztízsével” való elégedettséget, mely igen magasnak (72%) mutatkozott.

A Studio Metropolitana 2005-ben „A budapesti lakótelepek megítélése” címmel átfogó tanulmányt közölt, melyben 14 budapesti, többségében panel lakótelepet elemez. Az eredmények alapján összességében elmondható, hogy a lakótelepen élők alapvetően kedvelik a lakóhelyüket. Az elégedettség azonban lakótelepenként eltérő lehet.⁶⁰ A kutatás gyorsjelentése (Csizmady, 2008) szerint a lakóhellyel való elégedettség összefüggésben áll az anyagi helyzettel és azzal, hogy mennyi ideje él valaki a lakótelepen. Ez utóbbit megerősítette egy 2004-es felmérés is (Tosics et al, 2005). A mai kutatások teljesen egybehangzóak a lakótelepen élők lakással való elégedettsége kapcsán. A lakótelep és lakással való elégedettség összefüggéseit tekintve Csizmady (2008, p. 143) a következőképp fogalmaz: *„Aki szeret itt lakni, az inkább mutatkozik elégedettnek a lakóteleppel, mint az, aki nem szeret itt élni.”* Tehát évtizedtől függetlenül egybehangzóak a vélemények a tekintetben, hogy lakással és lakóteleppel való elégedettségnek kéz a kézben kell járnia. Más a helyzet a lakóházzal kapcsolatban. A 2000-es évek felméréseinek eredményei arról tanúskodnak, hogy ehhez a léptékhez negatívan viszonyulnak az itt élők. Az eredmény nem meglepő. Negyven év elég volt ahhoz, hogy az építkezési technológia hátrányai és a kor együttthatásából mára igen komoly (és költséges) műszaki és energetikai problémák lássanak

⁶⁰ Például, amíg a békásmegyeriek alapvetően elégedettek a lakóteleppel, addig a Havannán élők jelentősen elégedetlenebbek.

napvilágot.⁶¹ A lakótelep környezetére vonatkozóan az itt élők változó, lakótelepként eltérő véleményt fogalmaznak meg a lakókörnyezetükre vonatkozóan. Amíg Békásmegyeren – a lakótelep városszerkezeti pozíciója (Duna és hegyek) és a nagyobb léptékű szabadterei miatt – pozitívabban vélekednek a lakótelep környezetéről, addig a Havannán meglehetősen negatívan viszonyulnak ehhez.

A lakótelep megítélésben nagyon fontos szerepet játszik az ott élők által alkotott vélemény. Az elmúlt négy évtizedben talán ebben történt a legnagyobb változás. Amíg a korai kutatások arról számoltak be, hogy a lakók szomszédi és baráti kapcsolataikat ápolnak a többi lakótelepen élőkkel, addig ma, mintha kritikusabbak lennének egymással az itt élők.⁶² Sőt, 2004-ben, bizonyos lakótelepek esetében az elégedetlenség első számú oka a többi lakótelepen élő ember volt (Tosics, 2005).

A hazai kutatásokból arra következtethetünk, hogy **a helykötődés** – ahogyan az a környezetpszichológiában bizonyított (vö. Düll 2009) – **a lakótelepek esetében is a különböző téri léptékekhez igazodik**. Ez alapján különbözhet **a lakótelephez, a lakóépülethez, az otthonhoz** (lakás), valamint – **a szociológiai kutatásokban gyakran környezetnek hívott szabadterekhez** való viszonyulás mértéke. Ehhez, a helykötődés modellje alapján hozzátartozik **a társadalmi tényezők**, vagyis a „többiekhez” való viszonyulás tényezője. Hogyan vélekednek ma a lakótelepen élők ezekről a téri és szociális „léptékekről”. Vannak-e hasonlóságok és különbözőségek az egyes lakótelepek esetében? És e léptékekhez viszonyítva mennyire elégedettek a szabadterekkel az itt élők? E kérdések megválaszolására törekszik a disszertáció három budapesti lakótelepet felmérő kutatásának első része.

⁶¹ Ehhez hozzájárul, hogy negyven év alatt nagyon sokat romlott a „panel” presztízse.

⁶² Ennek igen komoly szociológiai okai vannak. A lakótelepiek többiekhez való viszonyulása lakótelepenként eltérő lehet. Az első beköltözők óta az itt élők egy része lecserélődött és új lakók költöztek helyükre. Egyes, magasabb társadalmi státuszú lakótelepek meg tudták őrizni pozíciójukat, más – esetenként rosszabb városszerkezeti pozícióban lévő – lakótelepeken a társadalmi státusz csökkenése a jellemző.

III. 4. 1. A nyilvános lakótelepi szabadterek és a helykötődés

„A városi köztér, az utcák és terek világa is felül nyitott belső tér képzetét kelti a város lakóinak tudatában, s a városépítészeti elsőrendű feladata, hogy funkcionális, társadalomlélektani és esztétikai szempontból egyaránt optimális belső teret nyújtson a város egészének használói számára.[...] A lakótelepek esetében világosan megfigyelhetjük [...] a városépítészeti stratégiájában bekövetkezett változást, aminek következtében most már a fő hangsúlyt a lakások és az épületek elhelyezésére fordították és a városok közös használatú „belső” tereinek a tervezésére kevesebb figyelmet fordítottak.”

(Konrád, Szelényi, 1969, p. 151)

A lakótelepen sajátos téri világban élnek az emberek. Az otthonaik – melyekhez többségük jelentős mértékben kötődik – vertikálisan, egymás felett helyezkednek el. A környezetpszichológiában azonban már a XX. század közepén bizonyították, hogy **emberi kapcsolataink horizontálisan szerveződnek** (Festinger et al., 1950, idézi Düll, 2017, 2009). **A lakótelepen ez a pszichoszociális tényező adja a nyilvános szabadterek** – vagy ahogy a fenti idézetben olvashattuk, a „közös használatú belső terek” – **pszichológiai értelemben vett rendkívüli szerepét.**

Egedy (2001, p. 11) a lakótelepek épített, társadalmi és természeti környezetének földrajzi szempontú értékeléséről szóló munkájában a következőket írja: „a „zöldterületek helyzete jelentős szerepet játszik a lakótelepi környezet megítélésében”. Kutatásai szerint a lakótelepek generációi közül a 70-es évek lakótelepeinek nagy kiterjedésű zöldfelületi megújítása a legszükségsszerűbb. Az ekkor megépült lakótelepek zöldfelületeinek kialakítására vonatkozóan több szabályzat is adott iránymutatást⁶³, ezek közül a legjelentősebb az 1977. évi ÉVM-OTSH együttes utasítás volt, mely lakóterületi közkertek és közparkok méretét 7-10 m²/fő fajlagos mennyiségben szabályozta (Bakay, 2013). A normatívának köszönhetően több kisebb-nagyobb közkert és közpark jött létre, azonban ezek minőségi kivitelezése, „berendezése” elmaradt. A lakótelepi zöldfelületek helyzetét tovább rontotta az 1980-as⁶⁴ évek megengedőbb szabályozási környezete és az, hogy a budapesti várospolitikában is egyre kevesebb hangsúlyt kapott a zöldterületek és a környezetvédelem

⁶³ Ilyen a 2/1970(I. 17.) ÉVM rendelet, amely a lakótelepi közkertek méretét 5m²/fő-ben határozta meg, illetve a 2/1975 Fővárosi Szabályzat, amely a tömbtelkes övezetekben a kötelezően kialakítandó zöldfelületek méretét százalékos arányokhoz rendelte.

⁶⁴ 12/ 1980 (III. 14.) ÉVM rendeletben már nem szerepelt a lakótelepi közpark létesítése. A Budapest Főváros Tanácsának 1/1981. számú rendeletéből kihagyták a korábbi övezetkhez tartozó százalékos arányokat. Településrendezési mutatószámok és normatívák, 1984. című kiadványban (ÉVM Építészeti és Településfejlesztési Főosztály) pedig 4m²/fő-re csökkentették a normatív értéket.

kérdése.⁶⁵ Ezek a tényezők és az elmúlt négy évtized fenntartási hiányosságai is hozzájárulnak ahhoz, hogy „*a lakótelep életéből hiányzik valamiféle intimitás, valamiféle közösség kialakulását lehetővé tevő környezet*”(Csizmady, 2008. p. 115).

A magyarországi lakótelepek felújítása időszerűvé vált, de hazánkban elsősorban az épületek műszaki, energetikai korszerűsítése zajlott, csupán az elmúlt években történtek a lakótelepeket komplexen, a környezetükkel együtt kezelő rehabilitációk. A lakótelep-rehabilitáció azonban tágabb művelet, nem csupán az épületállomány és a környezet megújítását jelenti, hanem a társadalmi összetétel szintjén is történnie szükséges, különben a lakótelepek a rehabilitáció után visszasüllyedhetnek (Körner, Nagy, 2006). A helykötődés kutatási eredményei szerint, az erősebb lakóhelyi kötődéssel rendelkezők szociális kohéziója magasabb (Moore et al., 2011; Weijjs-Perrée et al., 2017). Így az erősebb lakóhelyi kötődés visszahathat a lakótelep társadalmára, de akár közvetetten annak összetételére is. Az itt lakó, vagy ide beköltöző emberek környezetükhöz való pozitív irányú viszonyulásában kiemelt szerepe lehet a lakótelepek élhető, „szerethető” szabadtereinek.

Németországban és Franciaországban⁶⁶ az 1980-as években komplex városrendezési és építészeti pályázatok mentén kezdődtek meg a lakótelepek átfogó rehabilitációja. Hazánkban a lakótelepek megújítása céljából 2001-ben indult el a Panelprogram.⁶⁷ A lakótelepek rehabilitációja azonban a nyugati országokban alapvetően máshogy zajlott, mint Magyarországon. Ennek nem csupán gazdasági és szervezeti okai voltak, de a társadalmi folyamatok (elnéptelenedő lakótelepek) is másképp jelentkeztek, mint itthon. Benkő Melinda 'Lakótelepsors' című esszéiben öt európai lakótelep rehabilitációjának tanulságait veszi górcső alá. Az egyikben – a barcelonai Bellvitge lakótelep kapcsán – a következőket írja: „*Dél-Európában a lakótelepi életminőség javítása elsősorban nem energetikai, műszaki kérdés, a hangsúly inkább a környezetben, a közösségi élettereken van. Az ott élők hétköznapi biztonságának alapja a közterületek minősége, a közösséghez és az identitást adó helyhez kötődés*” (Benkő, 2015, pp. 45-46). Számos tanulmány ismertette már a külföldi lakótelep rehabilitációk tanulságait, valamint a hazai lakótelep

⁶⁵ Kocsis beszámol arról, hogy a Budapesti Pártbizottság ülésén „*a nyolcvanas évek elején ki is mondták, hogy nincs forrás a parkokra – az épülő lakótelepek zöldövezeteinek parkosítására, közvilágítással való ellátásukra – csak a lakosság önkéntes munkája jelenthet segítséget*” (BPVB 1981/01/23, idézi Kocsis, 2009, p. 192).

⁶⁶ Németország: Sachsendorf – 'Madlow, Cottbus', 'Markisches Viertel, Berlin', 'Hellersdorf, Berlin', 'Leinefelde-Worbis'; Franciaország: 'Decines, Le Prainet', Hollandiában szintén komplex városépítészeti tervpályázat (2016): Bijlmermeer, Amszterdam

⁶⁷ Hivatalosan: iparosított technológiával épült lakóépületek energia-megtakarítást eredményező korszerűsítésének, felújításának támogatása.

rehabilitáció lehetséges eszközeit és lehetőségeit (Egedy, 2003; Körner et al., 2007; Novák, 2006; SM, 2006). Doktori kutatásomban két hazai példán keresztül mutatom a lakótelep megújítások köztereket és szabadtereket érintő vonatkozásait.

Budapesten két lakótelep komplex közterületi megújítása esetében készült térhasználati kutatás, mely eredményei szerint a megújítás következtében nem csupán a térhasználat változik pozitívan, de a környezet minőségének változása egyéb fontos pszichológiai aspektusokra (lakóhelyi elégedettség, biztonság) is hatással lehet. Mindkét lakótelep a 13. Kerületi Önkormányzat AngyalZöld zöldhálózati stratégia keretei között újult meg

A **Vizafogó lakótelep** közterületei 2014 folyamán kerültek megújításra. A megújítások előtt 2013-ban, valamint a megújítást követően 2015-ben reprezentatív közvélemény-kutatást végeztek. A vizsgálatok helyszíni kérdezőbiztosok általi lekérdezéssel, 250, illetve 300 fős mintával készültek. A felmérések során számos egyrészről a közterületek megújításával kapcsolatos tényezőre kérdeztek rá, úgymint a kivitelezés gyorsasága vagy beruházást megelőző önkormányzati kommunikáció. Másrészről részletesen vizsgálták a szabadterek minőségét meghatározó objektumokat (burkolatok, berendezési tárgyak, növényzet stb.), valamint az észlelt minőségre vonatkozó szempontokat (köztisztaság, közbiztonság). A felmérésben megkérdezett mindegyik tényező megítélése jelentős mértékben emelkedett. A válaszadók leginkább a sportolási lehetőségek bővülésének, az új utcabútoroknak és a közterületi pihenési lehetőségeknek örültek (Gábor et al., 2015).

Az **Országbíró lakótelepen** a közterületek megújítása előtt (2010) és után (2012) reprezentatív helyszíni kérdőíves felmérés történt a „közterületeinek és zöldfelületek megítélésére”. A lekérdezés kérdezőbiztosokkal a lakótelep közterületein 260, illetve 250 fős mintán készült. A vizsgálatok eredményei azt igazolják, hogy a közterületi megújításokat követően jelentős változások történtek a lakóhelyhez történő viszonyulásban; **a felmérés szerint megötszörözött azok száma, akik nagyon jónak tartják az Országbíró lakótelepet.** Ebben a kutatásban is az összes, a szabadterek tárgyi és szubjektív minőségét meghatározó tényezővel való elégedettség nőtt a megújítások következtében (XIII. Kerületi Közterületi Divízió, 2012).

A helykötődés szempontjából a lakótelep szabadtereinek és a közös fundamentumnak (Benkő, Balla, 2016) óriási küldetése van. A lakótelepek mindennapjaiban az emberi kapcsolatok és kötelékek létrejöttét, a magányosok anonim kapcsolatait (Konrád, Szelényi, 1969) támogató – magas városi minőséget biztosító – helyekké válhatnak.

III. 5. ÖSSZEGZÉS, A KUTATÁS IRÁNYELVEI

A környezetpszichológia számos olyan információval szolgálhat a tájépítészet számára, mely a terek emberek által megélt és megtapasztalt dimenziójáról szól. A tervezési folyamatot elsősorban olyan koncepciók megszületésében segítheti, melyek a térhasználók elvárásait és (pszichológiai) igényeit a lehető legnagyobb mértékben szolgálják. A tájépítészet elméleti és gyakorlati tapasztalatainak átadásával, valamint a környezet objektív adatainak megosztásával segítheti a környezetpszichológia kutatásait.

A helykötődés vizsgálata a XXI. század felgyorsult és „távolságok nélküli” világában aktuális kutatási téma. A pszichológiai jelenséget az 1960-as években kezdték el vizsgálni, jelentése a 2010-es években megalkotott háromdimenziós modellben értelmezhető. A helykötődés összefüggésben áll a lakóhelyi elégedettséggel és az észlelt környezetminőséggel. A városi szabadterek léptékében a kedvenc hely kutatások alkalmasak lehetnek a szabadterek és helykötődés összefüggéseinek feltárására. Kutatásomban három budapesti lakótelep esetében vizsgálom a lakóhelyi kötődést, az észlelt szabadtéri minőséget, illetve a kedvenc helyeket. A kutatás megalkotásának irányelvei:

- **INTEGRÁLT SZEMLELET:** szubjektív (észlelt minőség) és objektív (térképek, tervek) mutatók integrálása, összevetése
- **HELYALAPÚ MEGKÖZELÍTÉS:** olyan kérdőíves felmérések létrehozása, melyeknek eredményei valós térhez kapcsolhatók
- **VIZUALIZÁLHATÓSÁG:** az eredmények grafikus megjelenítése, „láttatása”

A kutatás módszertanát a 8. ábra mutatja.

8. ábra. A kutatás módszertana (szerző fejlesztése)

IV. KUTATÁSI MÓDSZERTAN, ESZKÖZÖK

„A tudományos kutatáshoz elsősorban szerencse kell.”

(Szentágothai János)

Szentágothai János⁶⁸ kiválóan fogalmazza meg, hogy egy kutatás előkészítéséhez, kivitelezéséhez és az adatok elemzéséhez számos tényező együttállása szükséges. E kutatás egyik legnagyobb kihívását a környezetpszichológia és tájépítészet szempontjait integrálni képes, jól alkalmazható kutatói eszközök megtalálása jelentette. „Szerencsére” a kutatás során lehetőségem nyílt egy olyan, újszerű eszköz tesztelésére is, mely lehetővé teszi a pszichológiai jelenségek tájépítészeti szempontú vizsgálatát, az eredmények valós, térhez köthető megjelenítését. Ez hathatósan segítette, kiegészítette a témában hagyományosnak tekinthető kutatómódszertani eszközöket.

IV. 1. ADATGYŰJTÉSI ESZKÖZÖK

Az ember és a környezet kapcsolatának helyalapú megértése nem csupán elméleti, de metodikai kihívás is, melyben figyelembe kell venni a térbeli (pl. fizikai környezet) és a személyi (pl. egyéni helypreferencia) tényezőket.⁶⁹ Habár a térinformatika (GIS) tudományterületének legújabb fejlesztései új lehetőségeket kínálnak. A PPGIS (Public Participatory GIS) módszerek lehetővé teszik a társadalom bevonását és a „nem-szakemberek” térbeli tapasztalatainak térképes rögzítését, gyűjtését. Tulloch (2008, p. 352) szerint a PPGIS *„egy olyan térinformatikai tudományterület, amely olyan módszerek alkalmazására fókuszál, amelyekben a nyilvánosság térinformatikai technológiák használatán keresztül részt vehet a közügyekben és döntéshozatalban.”*

A kutatás felmérései egyrészt **helyszíni** kérdőívezéssel történt (M5. melléklet), a lakótelepek belső, gyalogos zónájában. Másrészt a PPGIS módszerével, **helyalapú online kérdőívvel** (M6. melléklet) **hozzáférési mintavétellel**. Az online felmérés a 'Maptionnaire'⁷⁰ szolgáltatás felületén jelent meg. A helyszíni vizsgálatok kérdései elsősorban a környezetminőség megítélésére, valamint a lakóhellyel kapcsolatos affektív viszonyulásra kérdeztek rá, az online kérdőív feleletválasztós kérdéscsoportja szintén affektív tényezőket mért. Mindkét kérdőívben megjelent a kedvenc helyekre, illetve a legkevésbé kedvelt helyekre vonatkozó kérdéscsoport, ez

⁶⁸ Szentágothai János (1912-1994) egyetemi tanár, agykutató, Kossuth-díjas anatómus, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke 1976-85 között.

⁶⁹ A környezetpszichológia terminológiájában ezért is szociofizikai környezetről (Düll, 2009) beszélünk.

⁷⁰ A 'Maptionnaire' egy olyan szolgáltatás, ami a hagyományos kérdőíves módszereket integrálja interaktív térképekkel. A 2011 óta elérhető szolgáltatás lehetővé teszi a térképalapú adatok hatékony gyűjtését, elemzését és megjelenítését. Jelenleg nem tudok más hazai kutatásról, melyben ezt a felületet használták adatfelvételre. Kérdőív linkje: <https://app.maptionnaire.com/en/1768/> (utolsó látogatás dátuma: 2018. 09. 15.)

lehetővé tette, hogy összevethetők legyenek az eredmények.⁷¹ A helyszíni kérdőívek 2016. októbere és 2017. májusa között négy alkalommal kerültek felvételre, az online kérdőív 2017. szeptember 20. és október 31. között volt elérhető. A helyszíni kérdőív kitöltőinek száma 464 fő volt, a kedven helyeket jelölő pontok száma 782 db. Az online felmérés kutatásban használható pontjainak összessége 481 db, valamint 126 db értékelhető kérdőív került kitöltésre (4-5. táblázat). A helyszíni kérdőívet két válaszadói csoport töltötte ki: a laikus térhasználók⁷² csoportja, valamint a szakértői csoport, mely a Szent István Egyetem Tájépítészeti és Településtervezési Karának hallgatóiból állt.

A **helyszíni felmérések** a 'Környezetpszichológia a tájépítészetben' című választható tantárgy keretein belül, alap- és mesterszakos (2016/2017/1. félév: 11 fő, 2016/17/2. félév: 18 fő) hallgatók segítségével készültek (M7. melléklet). A hallgatók felkészítése a kérdezőbiztosi pozícióra az első órák keretében történt. A térhasználókat véletlenszerűen szólították meg a hallgatók a lakótelepek utcáin és terein. A kérdőívek hétköznap, 14-17 óra között kerültek felvételre.

4. táblázat. A helyszíni kérdőív alapadatai

Dátum	Lakótelep	Kérdőív (db)								
		Szakértő				Térhasználó				Σ
		♂	♀	missing	Σ	♂	♀	missing	Σ	
2016.10.29	Országbíró lakótelep	2	9	0	11	15	22	0	37	48
2016.11.30	Országbíró lakótelep	2	8	0	10	14	15	0	29	39
2017.03.22	Országbíró lakótelep	4	14	1	19	10	20	0	30	49
2017.05.11	Országbíró lakótelep	6	19	0	25	16	11	0	27	52
		14	50	1	65	55	68	0	123	188
2016.12.07	Újhegyi lakótelep	1	5	0	6	12	19	0	31	37
2016.11.02	Újhegyi lakótelep	3	7	0	10	5	16	0	21	31
2017.03.28	Újhegyi lakótelep	1	7	0	8	6	19	0	25	33
2017.04.26	Újhegyi lakótelep	1	3	0	4	6	7	0	13	17
		6	22	0	28	29	61	0	90	118
2016.11.08	Újpesti lakótelep	1	7	0	8	4	21	2	27	35
2016.12.15	Újpesti lakótelep	1	7	0	8	13	19	0	32	40
2017.04.05	Újpesti lakótelep	2	10	0	12	15	16	0	31	43
2017.05.03	Újpesti lakótelep	3	8	0	11	7	22	0	29	40
		7	32	0	39	39	78	2	119	158
	Σ	27	104	1	132	123	207	2	332	464

⁷¹ A kutatás megalkotásánál nem voltam bizonyos a PPGIS használhatóságában a lakótelepek léptékében, ezért első körben helyszíni felméréseket végeztem el. Ezek helyhez köthető kérdéseinek eredményei manuálisan kerültek rögzítésre.

⁷² A térhasználói csoport 71,5% a lakótelepen is él.

Az **online kérdőív**ről emailben értesültek a helyi önkormányzatok, valamint a lakótelep kulturális szervezetei és az iskolák. Ezen túl az összes lakótelepen – többnyire a lakóházak lépcsőházában – a kérdőív linkjét tartalmazó plakátok kerültek kihelyezésre (M8. melléklet).

5. táblázat. Az online kérdőív alapadatai

Országbíró lakótelep									
PONTOK (Kitöltők száma: 35)					KÉRDŐÍV				
	♂	♀	missing	Σ		♂	♀	missing	Σ
Bejelölt pontok	50	32	30	112		13	9	1	23
Kedvenc helyek	28	21	21	70					
Legkevésbé kedvelt helyek	22	11	9	42					
Újhegyi lakótelep									
PONTOK (Kitöltők száma: 54)					KÉRDŐÍV				
	♂	♀	missing	Σ		♂	♀	missing	Σ
Bejelölt pontok	51	71	18	140		19	23	2	44
Kedvenc helyek	38	49	15	102					
Legkevésbé kedvelt helyek	13	22	3	38					
Újpesti lakótelep									
PONTOK (Kitöltők száma: 87)					KÉRDŐÍV				
	♂	♀	missing	Σ		♂	♀	missing	Σ
Bejelölt pontok	116	69	44	229		32	27	0	59
Kedvenc helyek	69	39	38	146					
Legkevésbé kedvelt helyek	47	30	6	83					
Σ				481					126

IV. 2. ADATFELDOLGOZÁS, STATISZTIKAI ÉS TÉRINFORMATIKAI MÓDSZEREK

A 464 helyszíni, papír alapú kérdőívet lakótelepenként rendszereztem, minden egyes kérdőív sorszámot kapott a visszakereshetőség miatt. Az egyes **kérdőívek adatait** meghatározott szempontrendszerű táblázatban **rögzítettem** 'Microsoft Excel 2016' programban (M9. melléklet). A helyszíni és online kérdőívek elemzéséhez **statisztikai módszereket** alkalmaztam, melyhez az 'SPSS Statistics 21' szoftvert használtam. A helyszíni, valamint az online adatok **térinformatikai vizsgálata** és összevetése a 'QGIS 3.0.0' programban történt.

A **kedvenc hely kérdéseket** a helyszíni, illetve az online felmérés is tartalmazta. A **helyszíni vizsgálatok** esetében a kérdésre adott válaszokat **földrajzi koordináta**hoz (GPS) **rendeltem**, így ezek **a pontok térinformatikai eszközökkel feldolgozhatóvá és az online kérdőív eredményeivel összehasonlíthatóvá váltak.**⁷³ A kedvenc, illetve a legkevésbé kedvelt helyek koordinátaíhoz rendelt pontokat egy – a pontsűrűséget ábrázoló – „**hőtérkép**”⁷⁴ alakítottam, mely megkönnyíti, **szemléletesebbé teszi az eredmények értelmezését.** A hőtérkép foltjainak színe a pontok számosságával arányosan változik a sötétkéktől a vörösig. A kék az alacsony, a vörös a magas pontsűrűséget jelenti. Tanulmányomban a megjelenő foltokat vagy pontokat a „valós” terek **funkcionális egységeivel**, az elmúlt 10 évben **megújított szabadterekkel**, illetve a **zöldfelületi intenzitással** összefüggésben vizsgáltam.

A helyszíni felmérések térképhez köthető kérdéscsoportjához a 'Google Maps', az online kérdőívben a 'Bing' műholdfelvétele szolgált alaptérképként. Eredményeimet a kutatásban használt térinformatikai szoftverben elérhető 'Google Imagery Hybrid' műholdfelvételen ábrázoltam. A kedvenc helyek zöldfelületekkel történő összevetéséhez a Jombach Sándor által készített 10x10 méteres felbontású **budapesti zöldfelület intenzitás térképet** használtam (Budapest ZFR, 2017).

⁷³ A feldolgozhatóság végett téregységeket határoztam meg, melyekhez a válaszok alapján koordinátákat rendeltem. Így az azonos helyeket 'kedvenc helyként' említő válaszadó „pontja” ugyanarra a földrajzi koordinátára került.

⁷⁴ A térinformatikai alkalmazások többsége lehetővé teszi különböző stílusok alkalmazását az adathordozó rétegek értelmezhetőségének megkönnyítése végett. A disszertációban használt „hőtérkép” egy ilyen – a kedvenc helyeket tartalmazó pontok rétegére alkalmazott – stílus, mely a rétegen lévő pontsűrűséggel korrelál.

IV. 3. A VIZSGÁLATI TERÜLETEK KIVÁLASZTÁSÁNAK KRITÉRIUMAI

A vizsgálati helyszínek kiválasztásánál alapvető szempont volt, hogy azok **térstruktúrája hasonló legyen**. A téma aktualitásán túl ez a kritérium is vezetett ahhoz, hogy a 70-es évek építészeti elvei és technológiája szerint épült paneles lakótelepeket válasszam. Különösen környezetpszichológiai szempontból volt lényeges ez a megközelítés, hiszen azonos téri struktúra szükséges ahhoz, hogy minden helyszín esetében érvényes egyezőségeket és különbségeket állapíthassak meg. További szempont volt, hogy a lakótelepeken jelenjen meg – az elmúlt 10 évben történt – **komplex vagy részleges közterületi megújulás**. Az előbbieket tekintetében kritérium volt, hogy azok **szakmailag elismert**, díjazott közterületi **megújítások** legyenek. Ez biztosította számomra azt, hogy a lakótelepen megjelenő különféle szabadtéri minőségeket objektív szempontok alapján összevethessem az ott élők szubjektíven értelmezett, kedvenc helyeikkel.

Mivel a helyszíni felmérések tantárgyi kereteken belül készültek, olyan lakótelepeket emeltem be a kutatásba, melyek **egyetemi órák alatt elérhetőek**. Három vizsgálati helyszínt választottam ki: a XIII. kerületi **Országbíró**, a IV. kerületi **Újpesti** és a X. kerületi **Újhegyi** lakótelepet.

A lakótelepeken élő emberek jövedelemét, valamint a diplomások számát az M10. melléklet mutatja.

Országbíró lakótelep

A lakótelep a 80-as évek elején, nagypanelos technológiával épült, kialakítására a kor építészeti térképzése jellemző. A vizsgálatba bevont három lakótelep közül ez a legkisebb területű és legmagasabb társadalmi státuszú lakóterület. Az épületek a Petneházy utca, illetve Szegedi úttal párhuzamosan, illetve a lakótelep belső részében az utcákra merőlegesen helyezkednek el. Az Országbíró utca a lakótelep belső gyalogos tengelye, melynek keleti és nyugati végében üzletek, szolgáltatóintézmények találhatóak. A sétány központi részén, a lakótelep szívében egy közösségi tér helyezkedik el, oktatási intézmények által határolva. A lakótelep **komplex** – tájépítészeti eszközökkel történő – **közterületi megújítására** 2012-ben került sor, mely Hild János-díj elismerést kapott.⁷⁵ A lakótelep belső, gyalogos tengelyére – az ÉNY-DK irányú Országbíró sétányra – fűződnek fel azok a teresedések, melyek különféle közösségi és zöldfelületekhez rendelhető funkciókkal rendelkeznek. Két térrész nem csatlakozik közvetlenül a sétányhoz, ezek a kutyafuttató (b) és a Petneházy utcai játszótér (c). (9. ábra)

a: Fogadó tér/sportpályák, b: Kutyafuttató, c: Petneházy utcai játszótér, d: Sportudvar, e: Dombos tér, f: Központi tér, g: Nagyjátszótér, h: Kiserdő, pihenőtér

9. ábra. Az Országbíró lakótelep és sétány megújult közterületei, forrás: saját szerkesztés „A Budapest XIII. Országbíró Lakótelep és sétány közterületeinek megújítása” megnevezésű KÁ-1.1. számú kiviteli terv alapján (Gábor–Szarka–Pálffy 2011)

⁷⁵ Tervezők: Kert-Szín-Vonal Tervezési Stúdió Kft., Gábor Péter, Szarka Krisztina, Pálffy Dóra

Újhegyi lakótelep

A kőbányai Újhegyi lakótelep 1974-76 között épült a kor lakásépítési technológiájának megfelelően. A jellemzően észak-kelet – dél-nyugati tájolású sávházak egy fő gyalogos sétányra fűződnek fel. A három vizsgált lakótelep közül az Újhegyi sajátossága, hogy az 1970-es évek szabadtérépítészeti elveinek megfelelően (Bakay, 2012), a lakótelephez egy nagy lakótelepi közpark-együttes, a Sportliget és a Bányató kapcsolódik. A Bányató az egykori mocsaras, mély fekvésű terület és a Guttmann-család téglagyárának „hagyatéka”, mely a helyiek igen kedvelt pihenőterülete volt már a lakótelep megépülésének idejében is. A lakótelep belső, gyalogos sétánya, az Újhegyi sétány Bányató és Harmat utca közötti szakasza 2016-ban újult meg, 40 év után először⁷⁶ (10. ábra). A megújítás 2017-ben Köztérmegeújítási nívódíjat kapott. A megújítások II. üteme, a Harmat utca – Mádi utca közötti északi, valamint a Gergely utca – Bányató utca közötti déli sétányszakaszok rehabilitációja 2018-ban megkezdődött.⁷⁷

a: Tóvirág Park, b: Piac tér, c: Szőlővirág Park

10. ábra. Az Újhegyi lakótelep lakótelep és sétány megújult közterületei, forrás: saját szerkesztés

⁷⁶ Tervezők: Lépték-Terv Kft., Szakács Barnabás, Bardóczi Sándor, Angyal Andrea

⁷⁷ A kutatásba a megújítások I. ütemének állapotát vettem figyelembe, ami a kérdőíves felmérések ideje alatt már elkészült. Sem az helyszíni, sem az online felmérések idején a II. ütem még nem kezdődött el.

Újpesti lakótelep

Az Újpesti lakótelep hazánk legnagyobb lakótelepe. 192,7 hektáron hozzávetőleg 42 000 ember, 18 467 lakásban él. Budapest egyik legsűrűbben lakott területe, népsűrűsége az újpesti átlagos népsűrűség 135%-a. Két ütemben épült, az első, az Árpád úttól délre eső része 1980-1985 között, a második, az Árpád út – István út – Görgey Artúr utca által határolt terület 1980-1986 között paneles technológiával.

Két jelentős szabadtérépítészeti megújítás történt az elmúlt évtizedben. A lakótelep déli részén, a Nyár utcára fűződő – szolgáltató és üzlethelyiségekkel határolt – téregyüttes közterületi megújítására 2016-ban történt, mely Köztérmegeújítási Nívódíjat kapott.⁷⁸ A lakótelep északi részén lévő közpark, a Semsey Aladár park teljes megújítása 2015-ben kezdődött, mely a kutatás idején, 2017-be fejeződött be⁷⁹ (11. ábra).

a: Semsey Aladár Park, b: Játsszótér, c: Kutya-futtató, d: Kultéri fitnessz, e: Nyár utca – gyalogos sétány megújítás, f: játsszótér

11. ábra. Az Újpesti lakótelep megújult közterületei (forrás: saját szerkesztés)

⁷⁸ Tervezők: Hómann János, Pécsi Máté

⁷⁹ A kutatásba a megújítások I. ütemének állapotát vettem figyelembe, ami a kérdőíves felmérések ideje alatt már elkészült. A helyszín felmérések idején a második ütem még nem kezdődött el.

V. EREDMÉNYEK

„A táj az egyes emberben spontán és szubjektív módon tükröződik; megérzi, élményszerűen átéli a tájat. Benyomást szerez, fogalmat alkot róla. Erre a fogalomra sokkal inkább az érzelmek gazdagsága, mintsem a tartalom objektivitása a jellemző.”

(Mőcsényi, 1968, p. 66)

Az értekezés szakirodalmi kutatásával összhangban eredményeimet négy pillér mentén tárgyalom:⁸⁰

- 1. Lakóhelyi elégedettség:** Online kérdőív alapján a lakóhely különböző léptékeire vonatkozóan.
- 2. Észlelt szabadtéri minőség:** Helyszíni kérdőív alapján, a térhasználói és a szakértői csoport vonatkozásában; online kérdőívben a kedvenc helyek tekintetében. A helyszíni kérdőív alapján a lakótelepek szabadtereinek észlelt minőségére általános, majd részletes feltárást végzek a minőséget befolyásoló tényezők elemzésével. Az eredmények gyakoriságelemzéssel és/vagy középérték számításával, illetve többdimenziós skálázással kerülnek szemléltetésre. Kizárólag a térhasználói csoportban vizsgálom a szabadtéri minőség értékelését a nem, az életkor, valamint a lakótelepen történő tartózkodás idejének változóival összefüggésben.
- 3. Kedvenc helyek:** Helyalapú online és helyszíni kérdőív alapján. Kutatásomban a lakótelep közterületeire vonatkozóan három, konkrét helyekhez rendelhető kérdést tettem fel:
 - „Hol vannak az ön által leginkább kedvelt („kedvenc”) helyek?”⁸¹
 - „Hol vannak az ön által legkevésbé kedvelt helyek?”
 - „Hol vannak az ön által megújítandónak tartott helyek?”⁸²
- 4. Kedvenc helyek és zöldfelületek.** Helyalapú online és helyszíni felmérés eredményinek összevetése a zöldfelületi intenzitás térképpel.

⁸⁰ Az eredmények kifejtésénél a lakótelep lakóira ('lakók', 'itt élők', 'lakótelepiek') vonatkozó adatok értelemszerűen a kérdőívet kitöltőkre értendő. A felmérés hozzáférhetőségi mintavétellel készült, eredményei nem reprezentatívak. A kutatás korlátait az V. 4. fejezet részletesen tárgyalja.

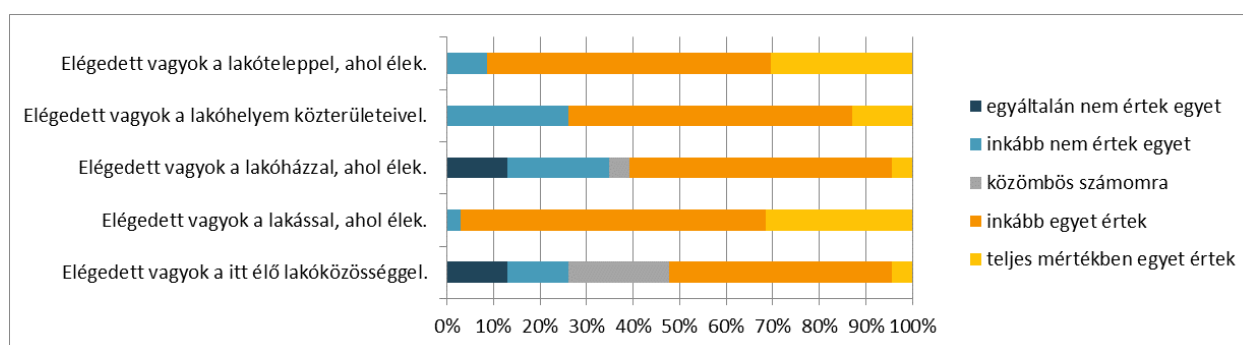
⁸¹ Az online kérdőívben: „Kedvenc helyeim a lakótelep közterületein”

⁸² Csak a helyalapú, online vizsgálatban felvett adat. Metodikai okok miatt a kérdőívben nem kérdésként szerepel.

V. 1. ORSZÁGBÍRÓ LAKÓTELEP

V. 1. 1. Lakóhelyi elégedettség

Az Országbíró lakótelepen élő emberek alapvetően elégedettek a lakóteleppel és saját otthonukkal. A lakótelep szabadterei a vizsgált lakótelepek közül a legmagasabb arányban újultak meg, ami hozzájárulhat ahhoz, hogy az itt élők 75%-a inkább elégedett a lakóhelye szabadtereivel. A lakók 61%-a elégedett a lakóházzal, melyben él. Az Országbíró lakótelepen élők legkevésbé a lakóközösséggel elégedettek, az itt élők felének alapvetően pozitív benyomása van, egyötödük számára közömbös a többi ember. Az elégedettség mutatói alapján **a lakóhelyhez való kötődésben erősebben játszik szerepet az otthonukhoz és a lakótelep „egészéhez” történő pozitív viszonyulás.** A kötődést leginkább **a lakóközösséggel és a lakóházzal kapcsolatos elégedetlenség gyengíti.**

12. ábra. Elégedettség a lakótelep különböző „léptékeiben”, N=23

V. 1. 2. Észlelt szabadtéri minőség⁸³

Az Országbíró lakótelep szabadtereinek minőségét összességében jónak értékelik a válaszadók. Megfelelőnek vagy kiválónak közel azonos mértékben; gyengének vagy nagyon gyengének alig értékelték. A térhasználók, illetve a szakértői csoport értékelése között különbség mutatkozik, a szakértői csoport az általános minőséget jobbnak ítéli. Ennek oka az lehet, hogy a szakértői csoport szeme „élesebb” a megújult szabadterek szakmai tartalmára, így a gazdagabb összehasonlítási alappal rendelkező csoport magasabb értékelést ad. A két csoport különböző környezeti elemekre vonatkozó értékelésének hasonlóságait és eltéréseit a többdimenziós skálázás módszerével⁸⁴ is vizsgáltam. Mind a térhasználói, mind a szakértői csoport esetében a

⁸³ M11. melléklet

⁸⁴ A többdimenziós skálázás egy olyan statisztikai feltáró elemzés, mely adott külső tényezőkre (pl. tárgyakra, személyekre) vonatkozik. A tényezőkről – a felvett adatok alapján hasonlóságot, vagy különbözőséget mutató – geometriai reprezentációkat készíthetünk, melynek eredménye egy adott dimenziószámú geometriai térben elhelyezkedő ponthalmaz. Az eljárás jól alkalmazható az adott tényezők belső összefüggéseinek, az észlelt preferenciák grafikus módon történő megjelenítésére.

zöldfelületek minőségéhez markánsan hozzátartozik a fenntartás fogalma. A szakértőknél ez a csoport a tájékozódás tényezőjével is kiegészül. A térhasználói csoportban határozott csoportot alkot az utcabútorok, burkolatok, illetve a tisztaság tényezői.

Nemek szerint vizsgálva a környezet értékelését, mind a férfiak, mind a nők leginkább jónak tartják a lakótelep köztereit. Azonban érdekes, ha az eredmények átlagát tekintjük, akkor a 7. ábrán megfigyelhető, hogy a nők jobbnak látják, magasabban értékelik általánosságban a környezetük minőségét. Ha külön-külön a környezeti elemek értékelésének átlagát tekintjük, jellemzően a nők jobb értékeket rendeltek az egyes elemekhez. A tisztaságot hasonlóan ítélte meg a két nem, azonban a biztonság és a tájékozódás tekintetében a férfiak adtak magasabb értéket.

A korcsoportok szerint megfigyelhető, hogy a legjobbnak a 30–39 év közötti, illetve a 60 éven felüliek értékelik a szabadtereket. A fiatalabb, 29 év alatti korosztály látja legkritikusabban a környezetét, de átlag alatti a 40 és 60 év közöttiek értékelése is. A lakótelepen töltött évek száma szerint átlag felettinek értékelték a lakótelep szabadtereit azok, akik 15 évnél régebben laknak ott. Akik ennél kevesebb ideje (illetve nem a lakótelepen élnek), átlaghoz közelinek, vagy az alatt értékelték a szabadterek minőségét. Legkevésbé a 3–10 éve ott élők látják környezetüket jó minőségűnek. **Az adatok azt mutatják, hogy akik régóta élnek a lakótelepen, azok jobban értékelik a környezetváltozását azoknál a lakóknál, akik a megújítások idején, vagy később költöztek a területre.** Az utóbbiak talán kritikusabbak, vagy magától értetődőnek veszik azt a szabadtéri minőséget, mely lakóhelyükként szolgál. Ugyanakkor a környezetpszichológiai kutatások szerint a helyen töltött idő a helykötődés legmegbízhatóbb előrejelzője (Lewicka, 2005)

V. 1. 3. Kedvenc helyek⁸⁵

Az Országbíró lakótelepen élő emberek **leginkább kedvelt helyei** a felmérések alapján a terület belső, gyalogos tengelyéhez közel, vagy az arról lefűződő térrészekhez köthetők (I. 1–3. ábra). A „hőtérképen” megjelenő foltok többsége a szabadtéri megújítások területén jelentkezik, elsődleges rendeltetésükben a közösség életét szolgáló teresedések. Pszichológiai értelemben vett restauratív szerepüket az aktív és passzív szabadtéri funkciókkal való gazdag ellátottságuk igazolja (8. táblázat).

A fentiek közül markánsan körülírt a Központi téren elhelyezkedő, kissé az Országbíró sétány irányába sűrűsödő folt (IO1, IH1). A központi, alapvetően burkolt, fásított térrész a lakótelep súlypontjában helyezkedik el, a rendezvények és a közösségi élet egyik legfontosabb

⁸⁵ I–IV. táblák

helyszíneként szolgál. A téren kaptak helyet a tájépítészeti koncepció legattraktívabb objektumai, a szökőkút, a mintázott beton ülőfelületek, illetve belülről megvilágított pixelbeton ülőkék is (III. 1. kép). Mind a helyszíni, mind a helyalapú online felmérés alapján intenzív folt, vagyis jelentős kedveltség mutatkozik a Nagyjátszótéren, a Sportpályákon és a Sportudvaron. Ezek a terek funkcióikban hasonlóak, a lakóterületen a sportolás, illetve a játék helyszínei (IH2/IO3, IH3/IO5, IH4/IO2, III. 2-4 kép.). A Kutya futtató, kizárólag a helyszíni felmérésben, azonban az előbbiekkal egyenértékűen jelenik meg (IH5, III. 5. kép). A Kiserdő, a Béke tér, az Országbíró sétány egy-egy része, bár különböző intenzitással, de kedvelt helyként jelentkezik a felmérésben. Ezek közül az Béke tér (IO4) markáns megjelenése nem várt eredmény, mivel a terület nem tartozik a 2012-ben megújult közterületek közé. Összességében a helyszíni vizsgálatok által rögzített kedvenc helyek 96%-a⁸⁶, az online kérdőívben bejelölt kedvenc helyek pontjainak 63%-a⁸⁷ a 2012-ben megújított szabadterek területén helyezkedik el (6. táblázat). **A helyszíni, illetve az online eredményeket egymásra vetítve megállapítható, hogy a foltok többsége hasonló pozícióban helyezkedik el, a lakótelep gyalogos zónájához tartozó felületeken jelenik meg (I. 3.).**

A helyszíni és online vizsgálatok alapján a lakótelep **legkevésbé kedvelt helyei** nagyobb szórást mutatnak, valamint több, kevésbé markáns sűrűsödési foltot jelölnek (I. 4-6. ábra). A legjellemzőbbek a lakótelep K-i részén, a Béke tér, az Üteg u. – Petneházy u. – Országbíró sétány; valamint a sétány nyugati részén az Országbíró sétány – Röppentyű u. kereszteződésében láthatók. A Béke utca – Országbíró sétány által határolt terület egység parkolófelületként funkcionál, jellemzően szolgáltató és kereskedelmi épületek hátsó homlokzata által, illetve északról – a felmérés időpontjában – beépítetlen telek határolja (NO2). Az utóbbi a helyszíni megfigyelések alapján leszakadt társadalmi rétegek megjelenésének helyszíne. Az NH2/NO7; valamint az NH3/NO3-as foltok bár a magas minőségben megújított sétányon helyezkednek el, mégis olyan helyekként jelennek meg, melyet nem igazán kedvelnek a lakók. Ennek több oka is lehet, egyrészt itt, a bevásárlóközpont körül is jellemző a hajléktalanok és leszakadt társadalmi rétegek megjelenése, illetve ezek téri értelemben zsúfolt, szűk, illetve a Béke út forgalmától „terhelt”

⁸⁶ A magas arány feltehetően metodikai okokból, a helyszíni kérdőívben megjelölt terek szerző általi pontosabb helymegjelölése/értelmezése miatt is létrejöhetett.

⁸⁷ A százalékos arány feltehetően azért nem magasabb, mert az online felmérés kitöltői által „letett” pontok nem konkrét helyszínekhez, hanem inkább téregységekhez köthetők. Az értekezésben nem közölt, de a hőtésképekkel azonos tartalmú – pontokat jelölő – ábrák alapján leolvasható, hogy sűrűsödési helyek találhatóak olyan terek (pl. Petneházy utcai játszótér) közelében, melyeket az ortofotón nem ott jelöltek be a válaszadók, ahol valójában vannak. Az elemzés során az összevethetőség érdekében kizárólag a kiviteli terv tervezési határán belüli pontokat vettem számba. Így több, a határ közelében, vagy látszólag nem jól „olvasott” térrészhez került kedvenc helyeket jelölő pont nem került számításba.

helyek. Bizonyos foltok pihenőtéri, játszótéri funkciókhoz is kötődnek (Dombos tér–NO4, Nagyjátszótér–NO5), ezek vélhetően a fenntartással, illetve utóbbi a zajjal kapcsolatos kritikák miatt nem kedveltek. Megfigyelhető, hogy a lakótelep határait alkotó utcákon egyenletes eloszlású pontok jelennek, ezek közül az NO6-os, Petneházy utcán megjelenő folt a jellegzetesebb. A helyszíni felmérés legkevésbé kedvelt helyeinek 47%-a, az online kérdőív 14%-a megújításokkal azonos területhez köthető. A kedvenc helyek általános környezetminőségét az Országbíró lakótelepen élők 83,5%-osnak értékelték, ezeken a helyeken biztonságérzetük szintén magas, 84,1%. A legkevésbé kedvelt helyek általános környezetminőségét 28,1%-ra értékelték az itt lakók, biztonságérzetük ezeken a helyeken 27% (19. táblázat).

Összességében elmondható, hogy a kitöltők legkedvesebb és legkevésbé kedvelt helyeit jelző foltok elhelyezkedése **a helyszíni és online felmérésekben konzekvens, illetve a legintenzívebb színezetű foltok jellemzően azonos helyen jelentek meg.** A szabadtéri megújítások területén a kitöltők által kedvencként jelölt pontok 89%-a, a legkevésbé kedvelt helyeket jelölő pontok 38%-a helyezkedik el. Megosztó területek, vagyis kedveltként és nem kedveltként is megjelentek a Béke tér, a Kutya futtató, a Nagyjátszótér, illetve a Dombos tér.

6. táblázat. A leginkább és legkevésbé kedvelt helyek aránya a helyszíni, illetve az online kérdőívekben

Országbíró lakótelep			
	Összes pont	Megújított szabadterén bejelölt pont	%
IH (Kedvenc helyek, helyszíni)	239	230	96%
IO (Kedvenc helyek, online)	70	44	63%
Kedvenc helyek (Σ)	309	274	89%
NH (Legkevésbé kedvelt helyek, helyszíni)	102	48	47%
NO (Legkevésbé kedvelt helyek, online)	42	7	17%
Legkevésbé kedvelt helyek (Σ)	144	55	38%

A lakótelep lakói által **megújítandónak tartott helyek** (II. 5–6 ábra) egy része – a parkolók – nem esik egybe sem a kedvenc helyekkel, sem a legkevésbé kedvelt helyekkel. Másik részük a – megosztó – Béke térhez kapcsolódik.

V. 1. 4. Kedvenc helyek és a zöldfelületi intenzitás összefüggése

Az Országbíró lakótelep lakóinak kedvenc helyeit összevetve a zöldfelületi intenzitással megállapítható, hogy azok többsége a 0–80% intenzitású zónában egyenletesen oszlik el (7.

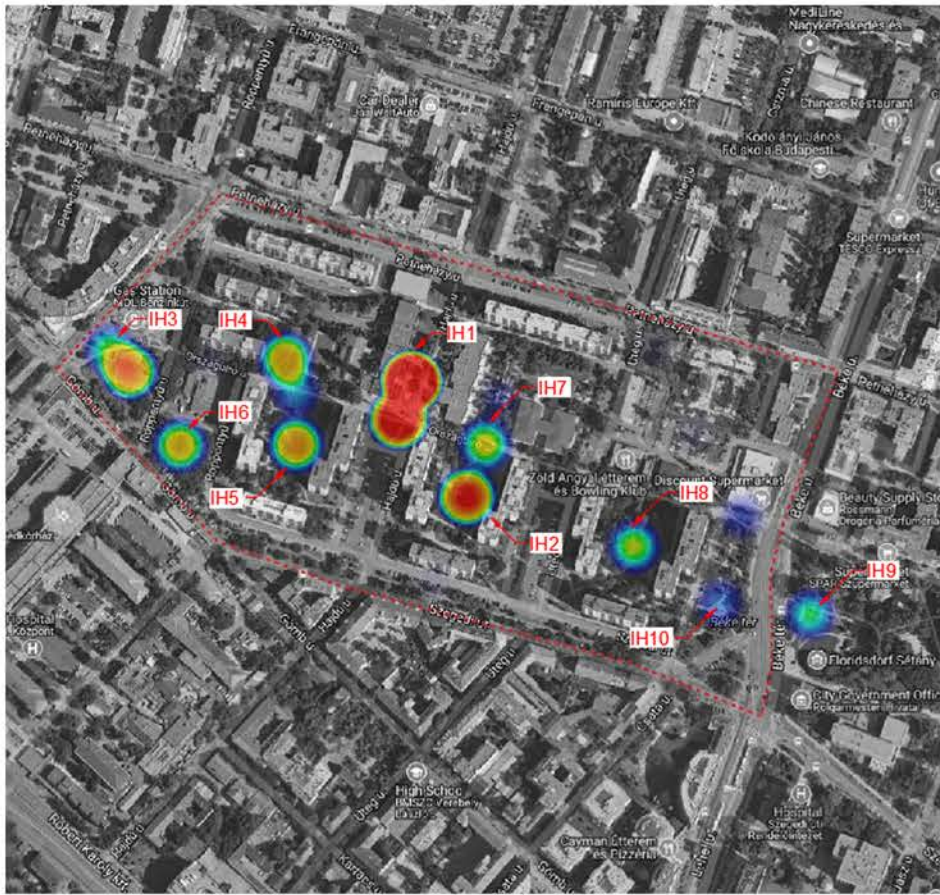
táblázat). A 20–40-os intenzitás között a legmagasabb (103) a bejelölt pontok száma. A **legkevésbé kedvelt helyek** inkább az alacsonyabb 0–40%-os intenzitású helyekhez köthetők, a pontok száma **arányosan növekszik az alacsonyabb zöldfelületi intenzitás felé**. A két szélsőértékbe sem a pozitív, sem a negatív helyek közül nem esett pont.

7. táblázat. A zöldfelületi intenzitás és a kedvenc helyek összefüggése

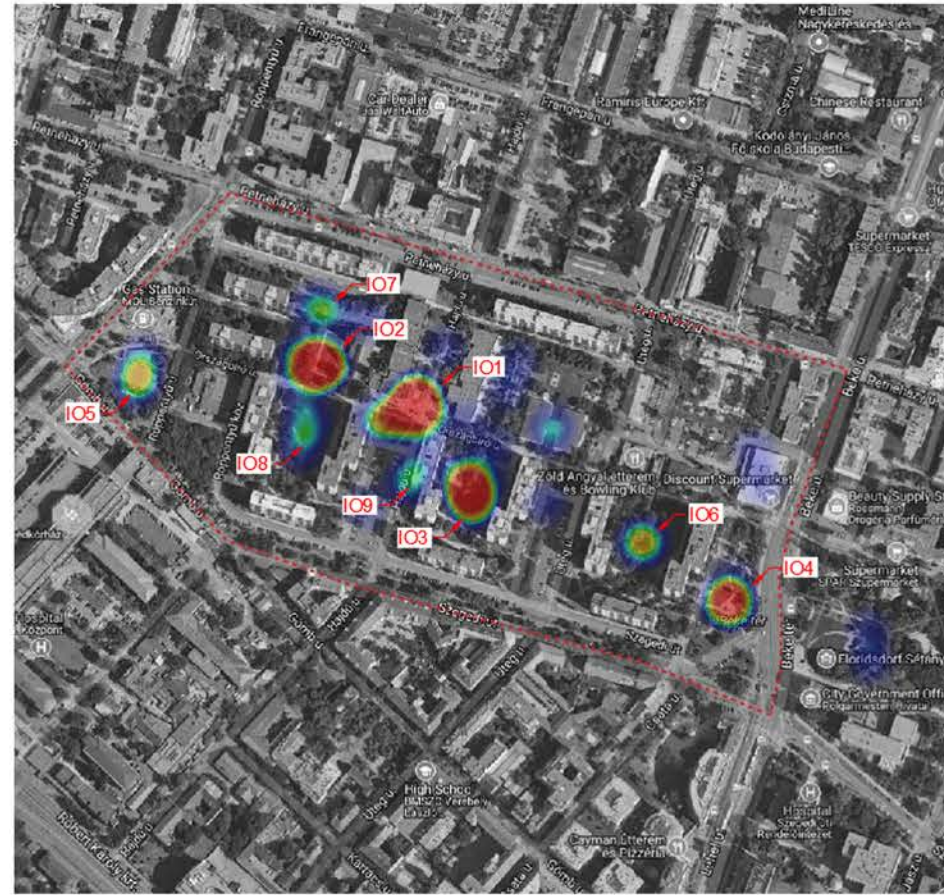
ZFI	Országbíró lakótelep (XIII.)					
						
		@		@	Σ	Σ
0	0	0	0	0	0	0
0-20	50	20	35	19	70	54
20-40	94	9	44	11	103	55
40-60	53	28	15	10	81	25
60-80	56	10	11	2	66	13
80-99	9	3	3	0	12	3
100	0	0	0	0	0	0

I. TÁBLA, Országbíró lakótelep, XIII. kerület

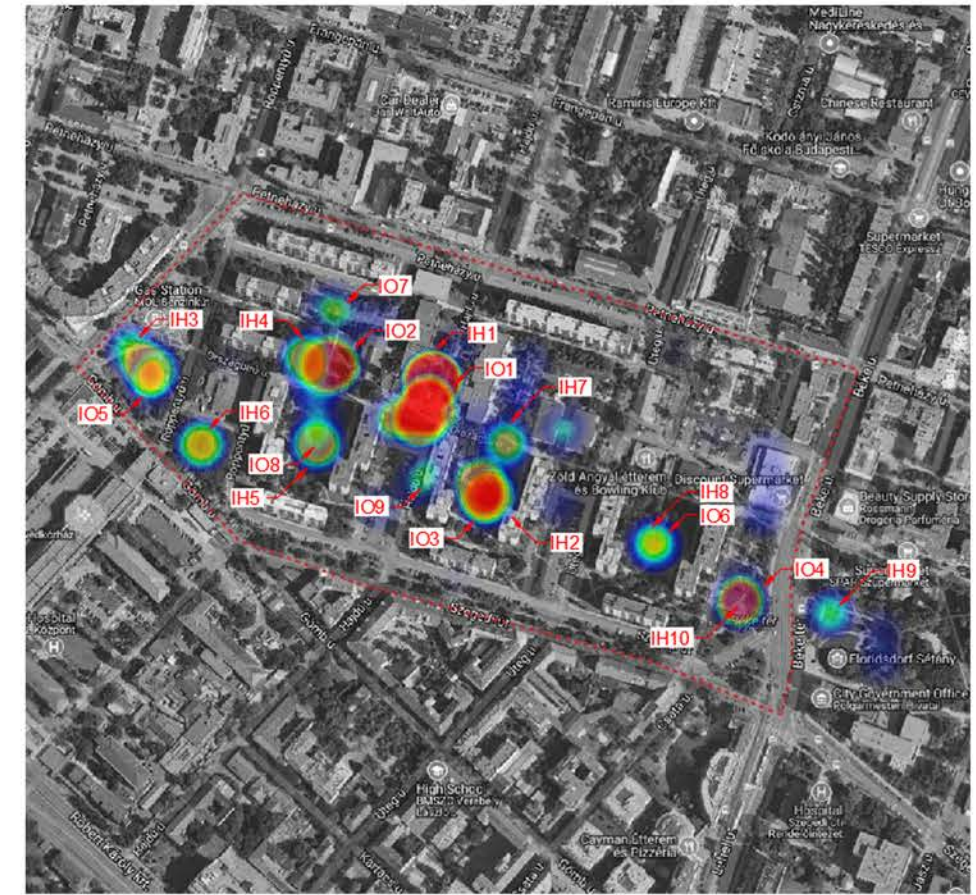
I. 1. Kedvenc helyek, helyszíni kérdőív, Npont=239

I. 2. Kedvenc helyek, online kérdőív, Npont=70

I. 3. Kedvenc helyek, helyszíni és online kérdőív, Npont=309

I. 4. Legkevésbé kedvelt helyek, helyszíni kérdőív, Npont=144

I. 5. Legkevésbé kedvelt helyek, online kérdőív, Npont=42

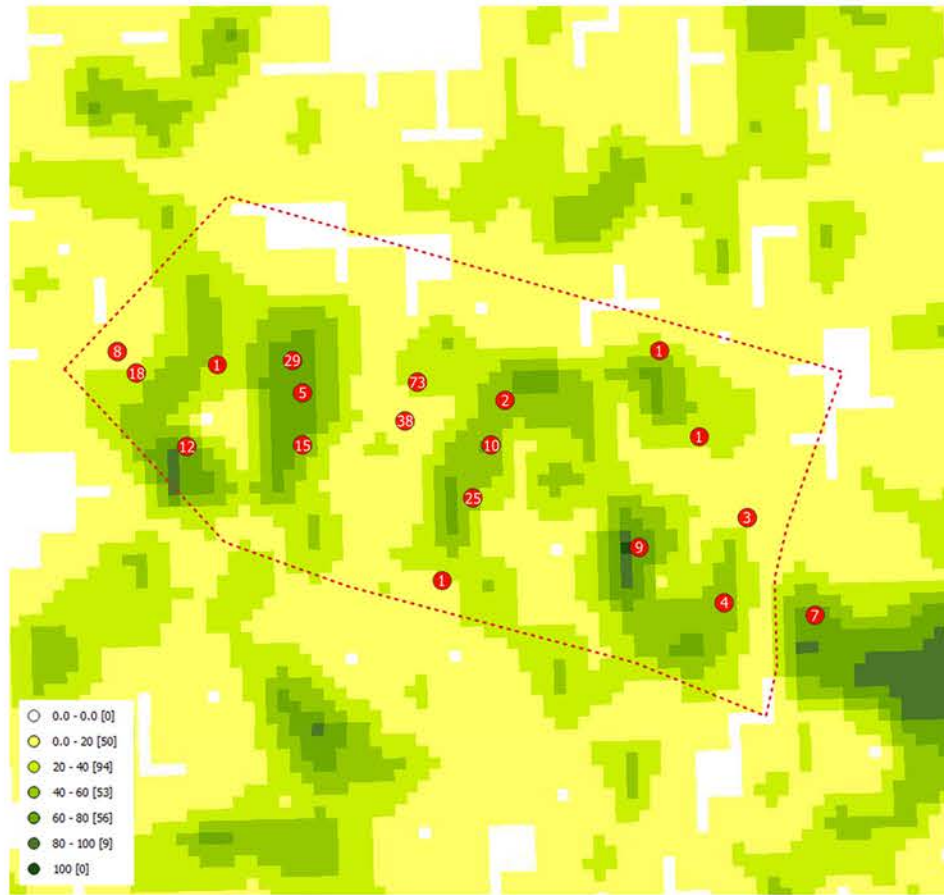
I. 6. Legkevésbé kedvelt helyek, helyszíni és online kérdőív, Npont=144

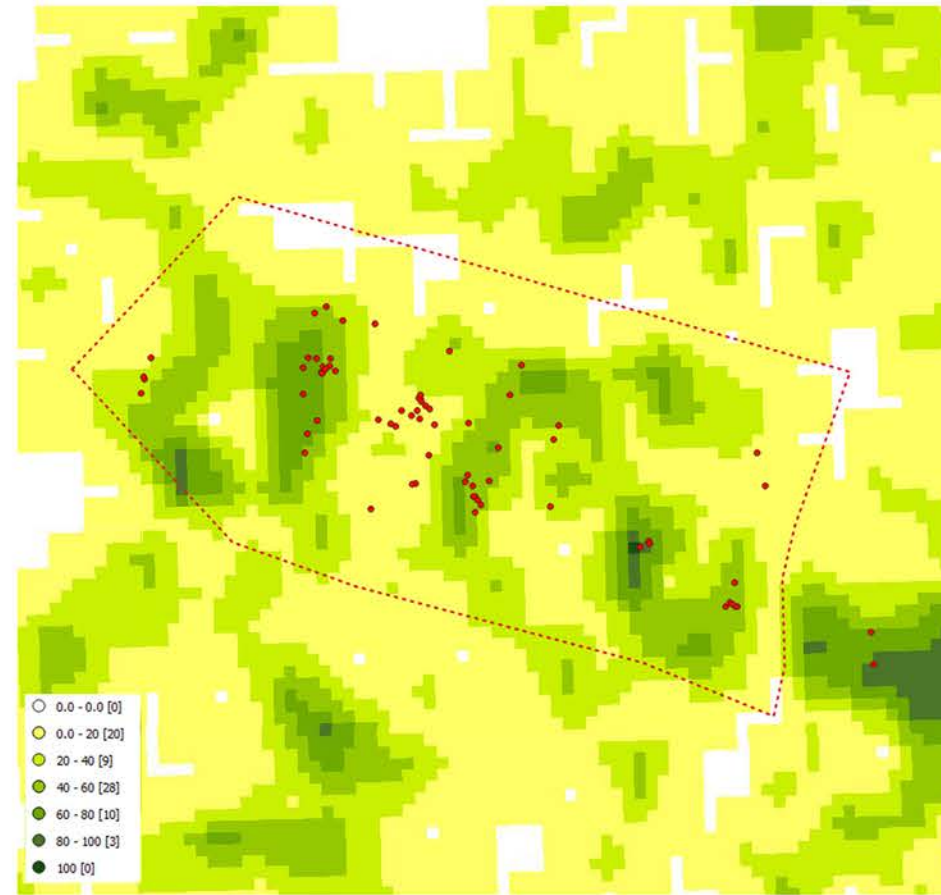
A foltok jelölésének kódja: I (igen) = kedvenc hely, N (nem) = legkevésbé kedvelt hely, H = helyszíni felmérés, O = online felmérés

II. TÁBLA, Országbíró lakótelep, XIII. kerület

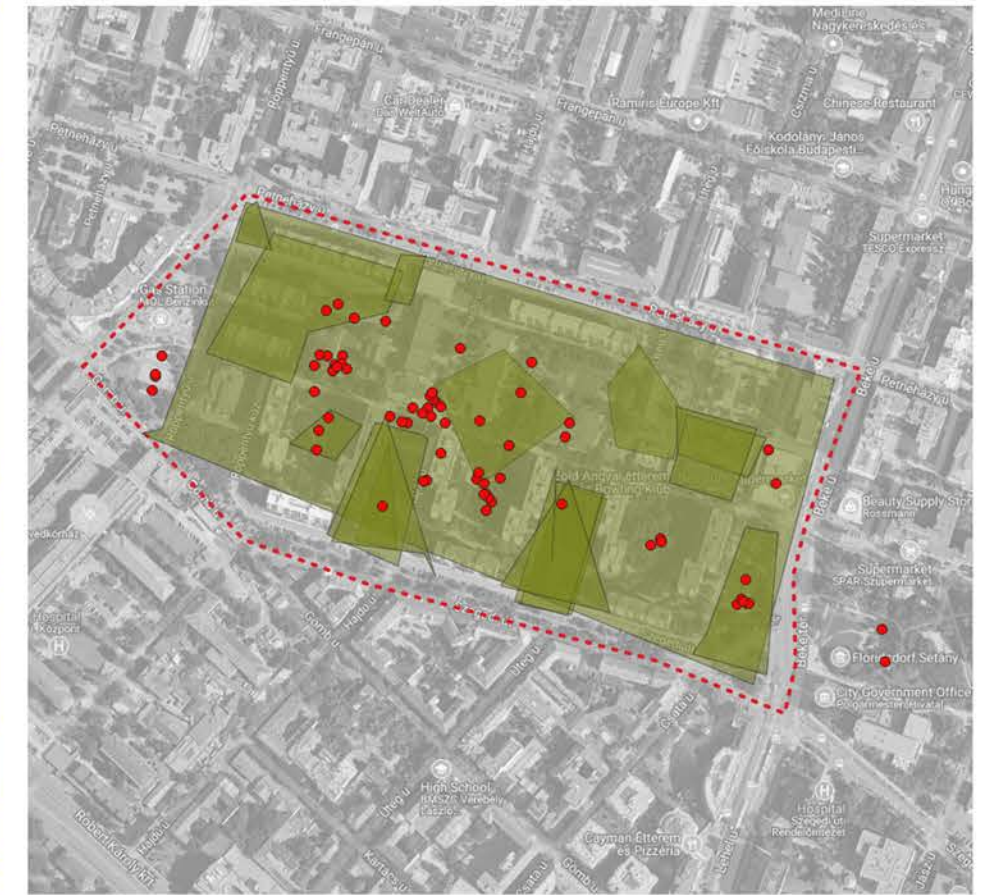
II. 1. Zöldfelületi intenzitás és kedvenc helyek, helyszíni kérdőív, Npont=239

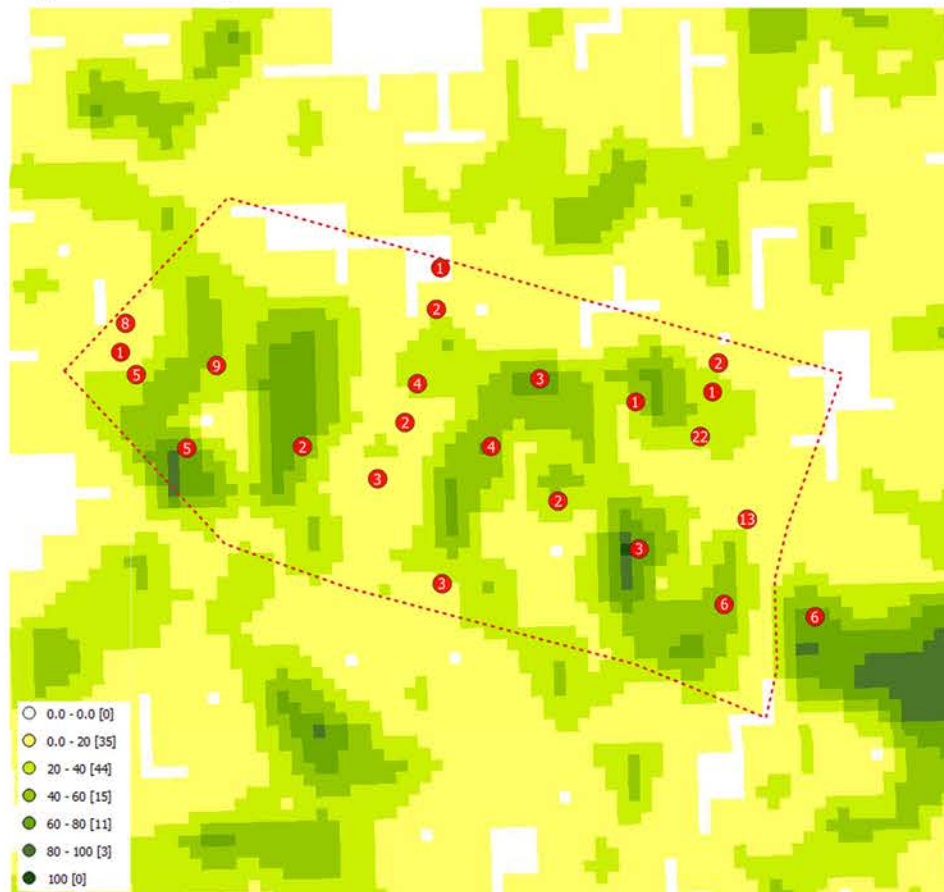
II. 2. Zöldfelületi intenzitás és kedvenc helyek, online kérdőív, Npont=70

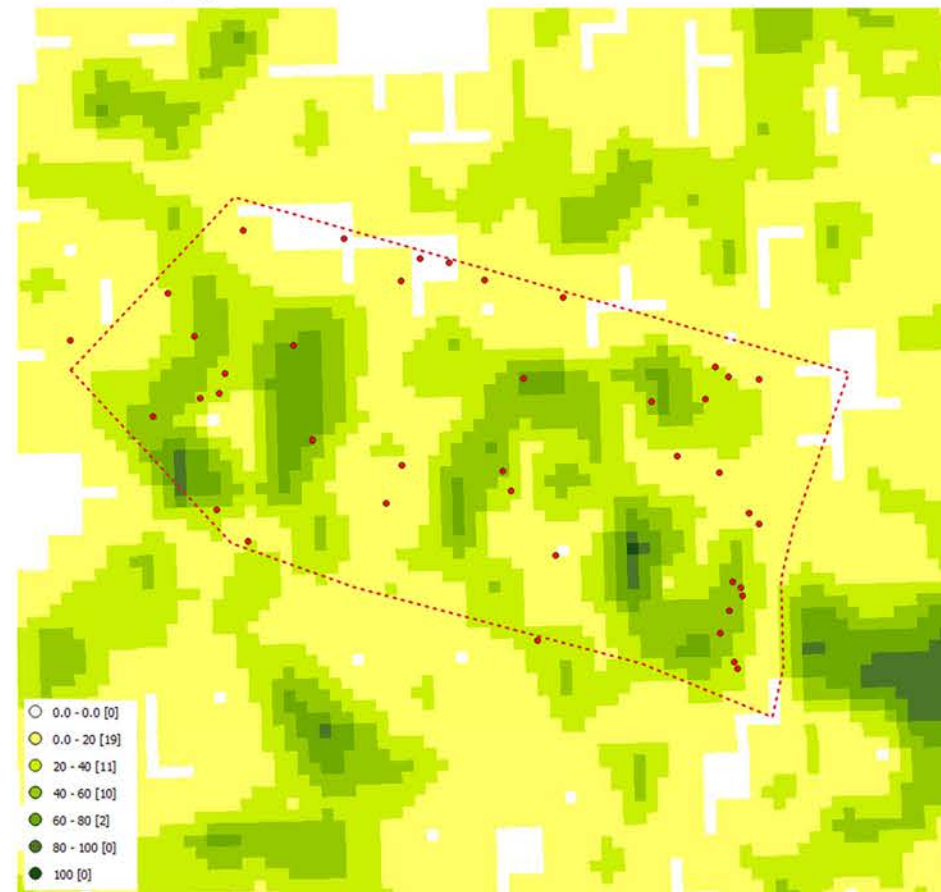
II. 5. “Megújítandó” és kedvenc helyek, online kérdőív, Npont=70

II. 3. Zöldfelületi intenzitás és a legkevésbé kedvelt helyek, helyszíni kérdőív, Npont=144

II. 4. Zöldfelületi intenzitás és a legkevésbé kedvelt helyek, online kérdőív, Npont=42

II. 6. “Megújítandó” és a legkevésbé kedvelt helyek online kérdőív, Npont=42

Az online kérdőívet kitöltők bejelölhették az általuk megújítandónak tartott területeket, melyeket a II. 5-6. ábrákon a zöld szín jelöl.

III. TÁBLA, Országbíró lakótelep, XIII. kerület - Kedvenc helyek

III. 1. Központi tér, Országbíró sétány - IH1, IO1

III. 2. Nagyjátsszótér - IH2, IO3

III. 3. Sportpályák - IH3, IO5

III. 4. Sportudvar (szabadtérszerű fitness) - IH4, IO2

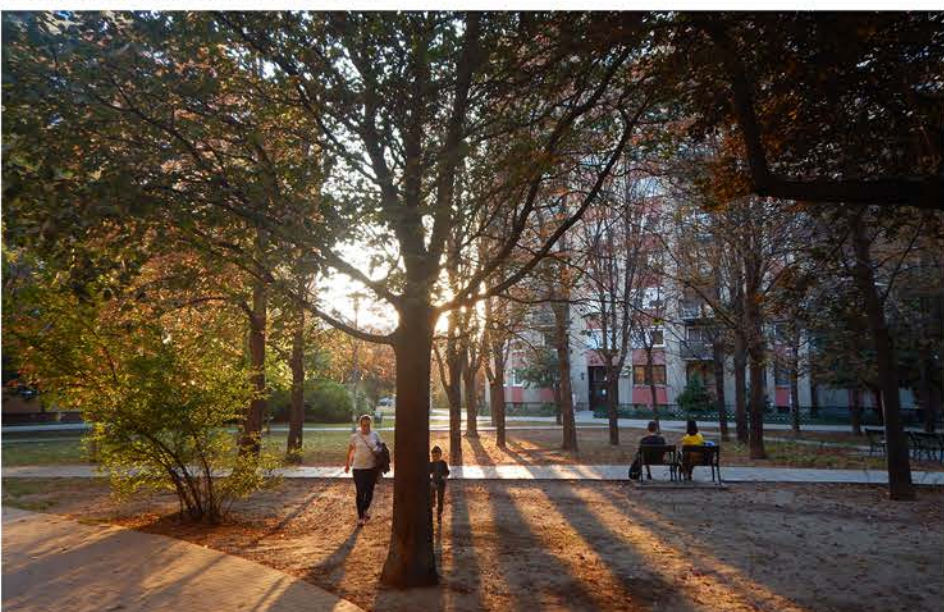
III. 5. Dombos tér - IH5, IO8

III. 6. Kutya futató - IH6

III. 7. Kiserdő, pihenőtér - IH8, IO6

III. 8. Béke tér - (IH9), IH10

III. 9. Petneházy utcai játszótér - IO7

A forrásjelölés nélküli képek saját készítésűek.

IV. TÁBLA, Országbíró lakótelep, XIII. kerület - Legkevésbé kedvelt helyek

IV. 1. Üteg utca - Petneházy utca - NH1, NO2

IV. 2. Országbíró sétány - Béke utca - NH1, NO7

IV. 3. Országbíró sétány - Röppentyű u. - NH3, NO3

IV. 4. Béke tér - NH5, (NH6), NO1

IV. 5. Sportpályák - NH7

IV. 6. Kutyaftató - NH8

IV. 7. Dombos tér - NO4

IV. 8. Nagyjátsszótér - NO5

IV. 9. Petneházy utca - NO6

8. táblázat. A kedvenc helyek elsődleges rendeltetése és funkciói

Országbíró lakótelep, Kedvenc helyek

NÉV	KÓD (helyszíni)	KÓD (online)	INTENZITÁS (helyszíni)	INTENZITÁS (online)	ELSŐDLEGES RENDELTESETÉS			SZABADTÉRI FUNKCIÓ		KÉP
					KÖZLEKEDÉS ("utca")*	KÖZÖSSÉGI TÉR ("tér") FÁSÍTOTT KÖZTÉR	KÖZKERT/ KÖZPARK	AKTÍV	PASSZÍV	
Központi tér, Országbíró sétány	IH1	IO1			+ (GY)	+				III. 1.
Nagyjátsszótér	IH2	IO3					+	++	+	III. 2.
Sportpályák	IH3	IO5					+	+++	+	III. 3.
Sportudvar/szabadtéri fitness	IH4	IO2					+	+++	+	III. 4.
Dombos tér	IH5	IO8					+	+	++	III. 5.
Kutyafuttató	IH6						+	++	+	III. 6.
Országbíró sétány (Bölcsöde, Óvoda előtti rész)	IH7					+ (GY)	+	+	+	
Kiserdő, pihenő tér	IH8	IO6					+		+++	III. 7.
Béke tér	(IH9), IH10	IO4					+		++	III. 8.
Petneházy utcai játszótér		IO7					+	++	+	III. 9.
Hajdú utca		IO9				+ (GY, V)				

* GY: gyalogos forgalom, V: vegyes forgalom, G: gépjármű forgalom

9. táblázat. A lakótelep legkevésbé kedvelt helyeinek elsődleges rendeltetése és funkciói

Országbíró lakótelep, Legkevésbé kedvelt helyek

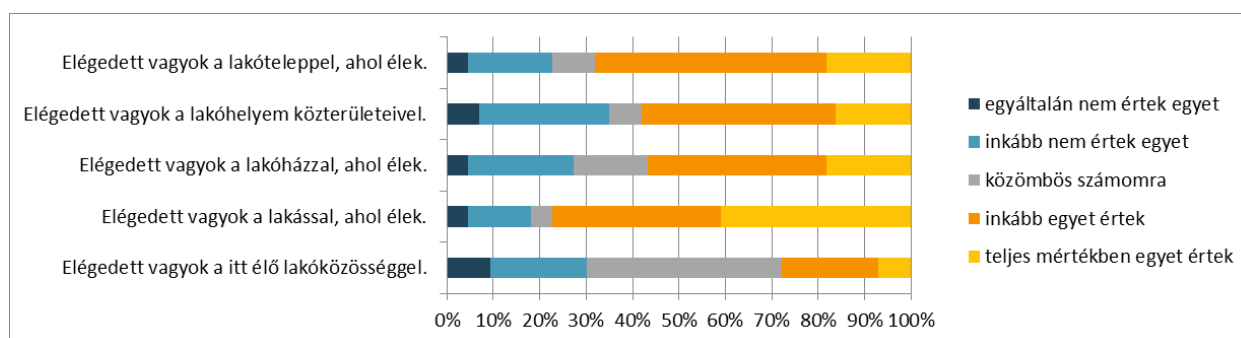
NÉV	KÓD (helyszíni)	KÓD (online)	INTENZITÁS (helyszíni)	INTENZITÁS (online)	ELSŐDLEGES RENDELTEZÉS			SZABADTÉRI FUNKCIÓ		KÉP
					KÖZLEKEDÉS ("utca")*	KÖZÖSSÉGI TÉR ("tér") FÁSÍTOTT KÖZTÉR	KÖZKERT/ KÖZPARK	AKTÍV	PASSZÍV	
Úteg u. - Petneházy u. - Országbíró sétány	NH1	NO2			+ (G)					IV. 1.
Országbíró sétány - Béke u.	NH2	NO7			+ (GY)					IV. 2.
Országbíró sétány - Röppentyű u.	NH3	NO3			+ (GY)					IV. 3.
Benzinkút	NH4				+ (G)					
Béke tér	NH5, (NH6)	NO1								IV. 4.
Sportpályák	NH7								+++	IV. 5.
Kutyafuttató	NH8								++	IV. 6.
Dombos tér		NO4							+	IV. 7.
Nagyjátsszótér		NO5							+	IV. 8.
Petneházy utca		NO6							++	IV. 9.

* GY: gyalogos forgalom, V: vegyes forgalom, G: gépjármű forgalom

V. 2. ÚJHEGYI LAKÓTELEP

V. 2. 1. Lakóhelyi elégedettség

Az Újhegyi lakótelepen élők jelentős mértékben elégedettek otthonaikkal. Ezt követően leginkább a lakóteleppel, de az embereknek csupán 58%-a tartja a szabadtereket is elfogadhatónak. A lakóházzal az itt élők 57%-a vélekedik pozitívabban, amíg legkevésbé a lakóközösséggel elégedettek a lakótelepiek. Az eredmények alapján az **Újhegyiek lakóhelyhez történő kötődését otthonaikhoz és a lakótelep „egészéhez” való pozitívabb viszonyulás jellemzi, amíg a társadalmi tényezők megítélése gyengíti a kapcsolatot.**

13. ábra. Elégedettség a lakótelep különböző „léptékeiben”, N=44

V. 2. 2. Észlelt szabadtéri minőség⁸⁸

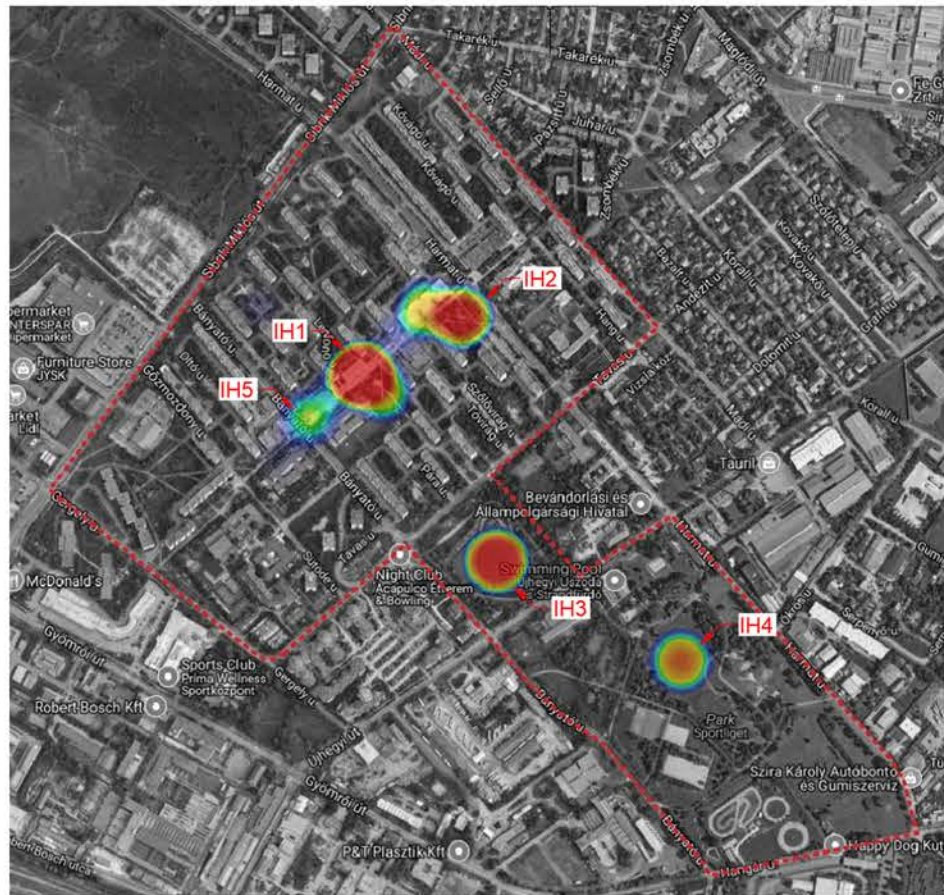
Az Újhegyi lakótelep szabadtereinek minőségét többségében jónak látja mind a térhasználói, mind a szakértői csoport. Azonban, ha az értékelés átlagát tekintjük, akkor a szakértők jelentősen magasabb értékelést adtak (4,5) a lakótelep közterekre, mint a térhasználók (3,74). Ezt az eredményt befolyásolhatja az, hogy kérdőív felvételek többségében a megújult Újhegyi sétányon készültek. A környezeti elemekre vonatkozó – sokdimenziós skálázás módszerével elemzett – ábrákról is leolvashatjuk a jellemző észlelési különbségeket. A szakértői csoportban az egyes elemek elhelyezkedése kiegyenlített, egy esetben figyelhetők meg egymáshoz közelebb eső elemek, a növényzet értékelése a fenntartással mutat közelséget. A térhasználók értékelésében a tisztaság az utcabútorokkal, valamint a burkolatok, a játszóterek és a növényzet elemei alkotnak egy csoportot. Az utóbbiakhoz közel áll a fenntartás fogalma is.

A nemek szerinti gyakoriságelemzésben megfigyelhető, hogy mind a nők, mind a férfiak általában jónak értékelik az újhegyi szabadtereket. Ha azonban az értékelések középértékét vesszük, akkor láthatjuk, hogy a nők – bár csak egytizednyivel – de ezen a lakótelepen is jobbnak

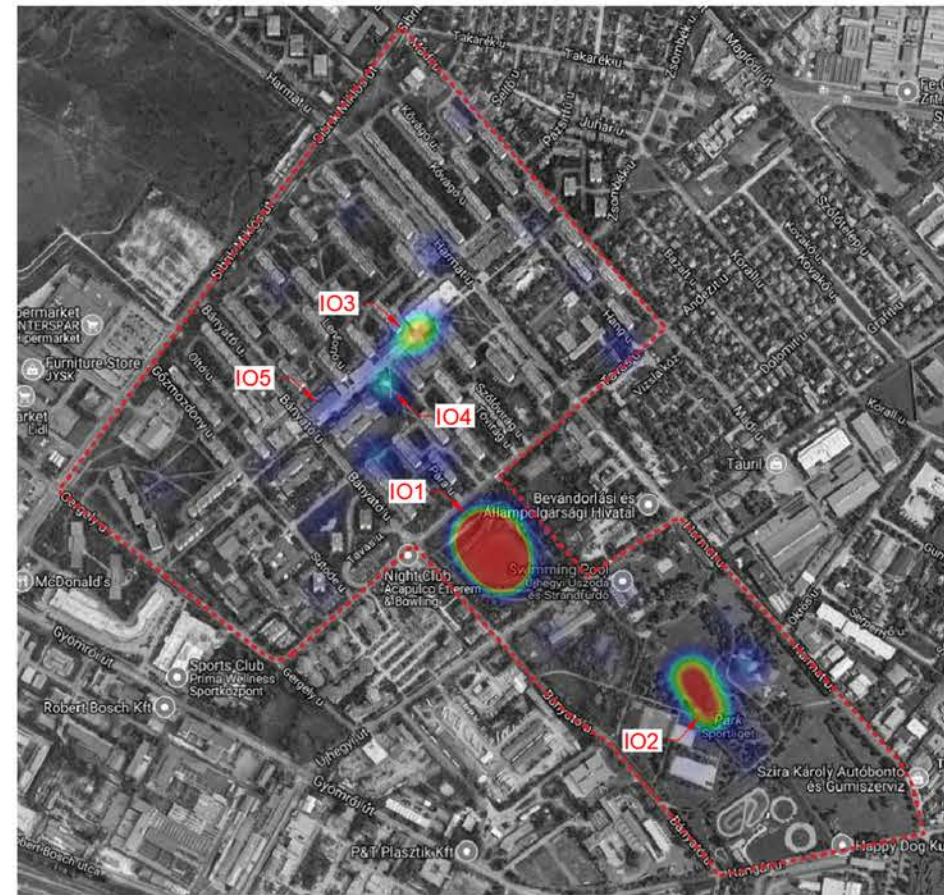
⁸⁸ M12. melléklet

V. TÁBLA, Újhegyi lakótelep, X. kerület

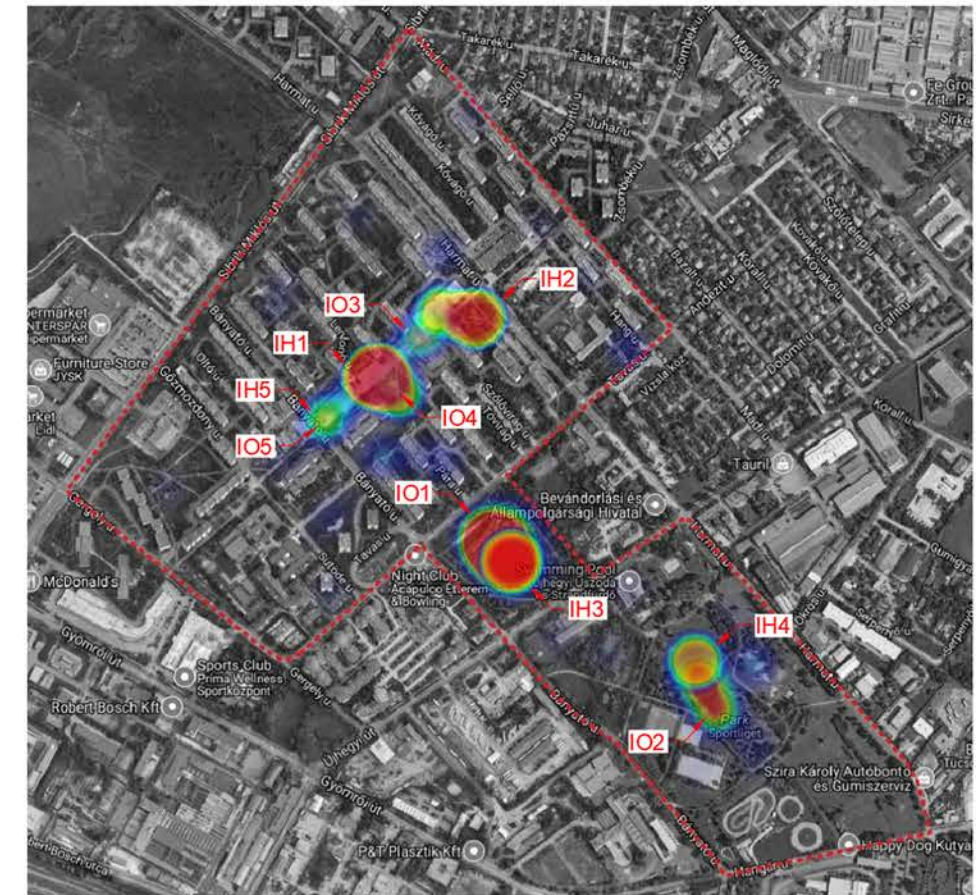
V. 1. Kedvenc helyek, helyszíni kérdőív, Npont=156

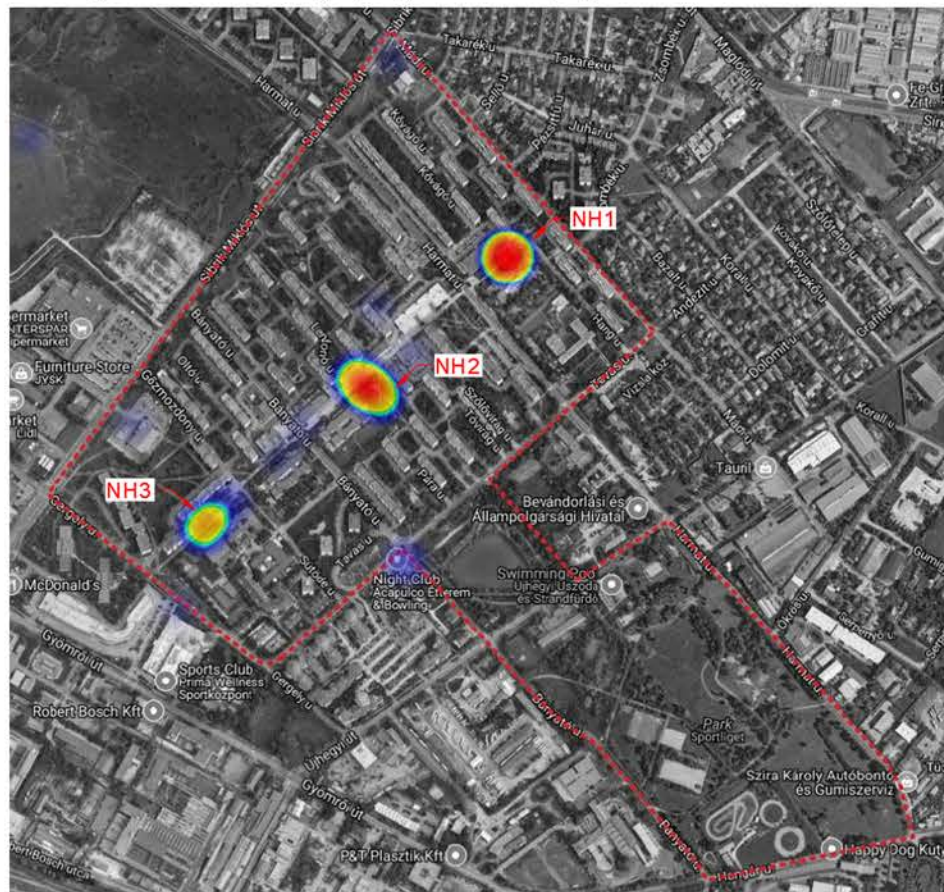
V. 2. Kedvenc helyek, online kérdőív, Npont=102

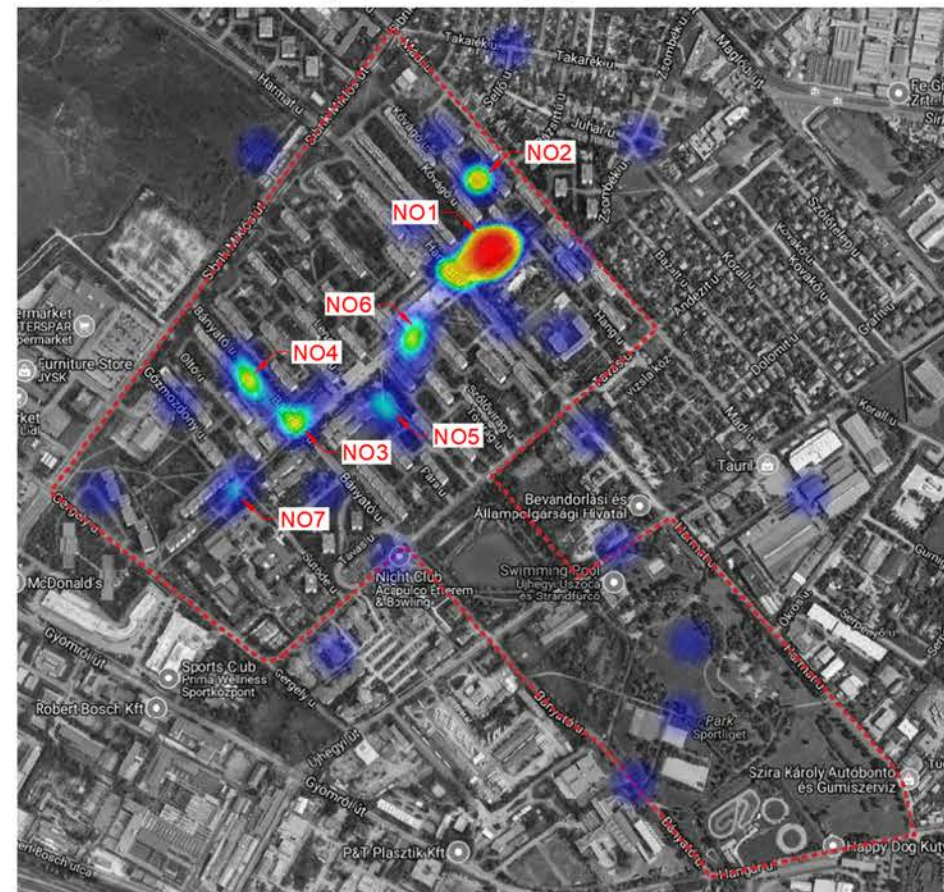
V. 3. Kedvenc helyek, helyszíni és online kérdőív, Npont=258

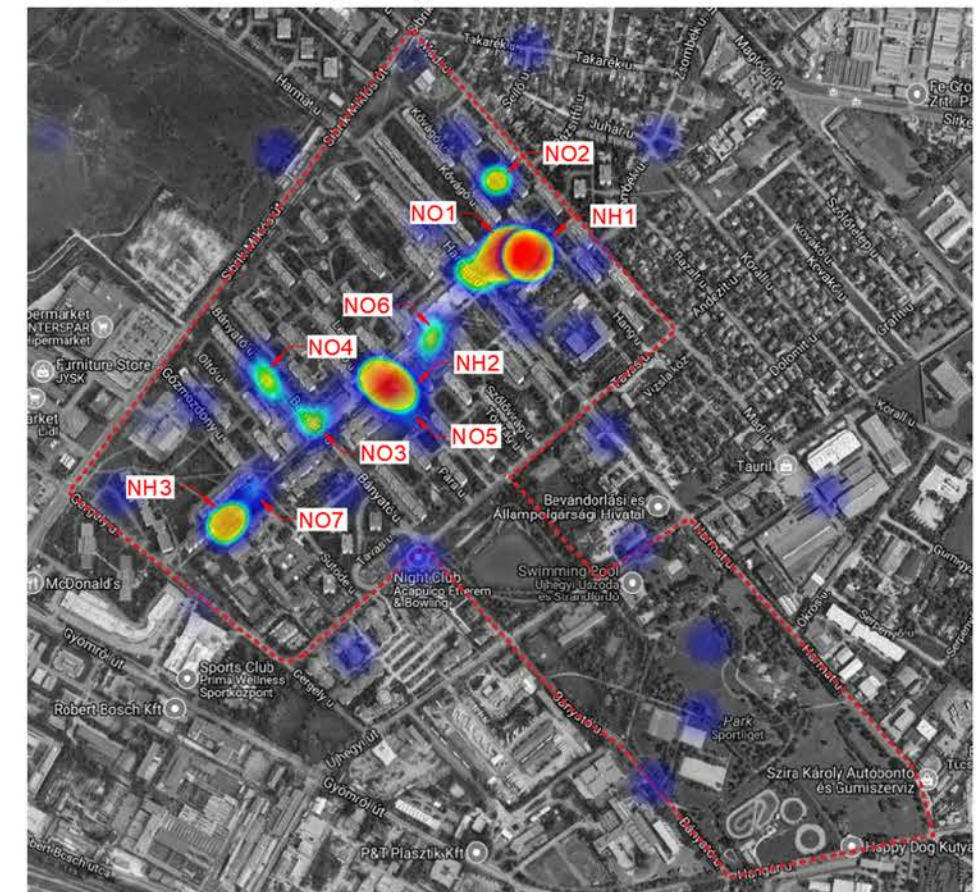
V. 4. Legkevésbé kedvelt helyek, helyszíni kérdőív, Npont=39

V. 5. Legkevésbé kedvelt helyek, online kérdőív, Npont=38

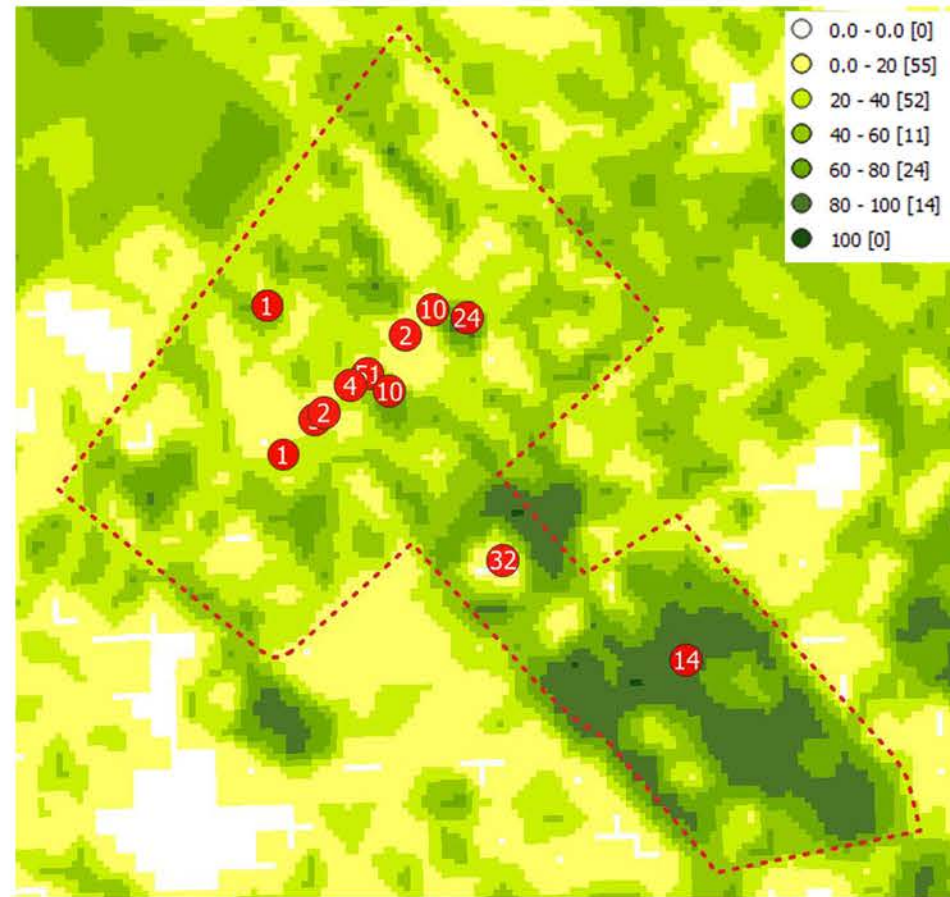
V. 6. Legkevésbé kedvelt helyek, helyszíni és online kérdőív, Npont=77

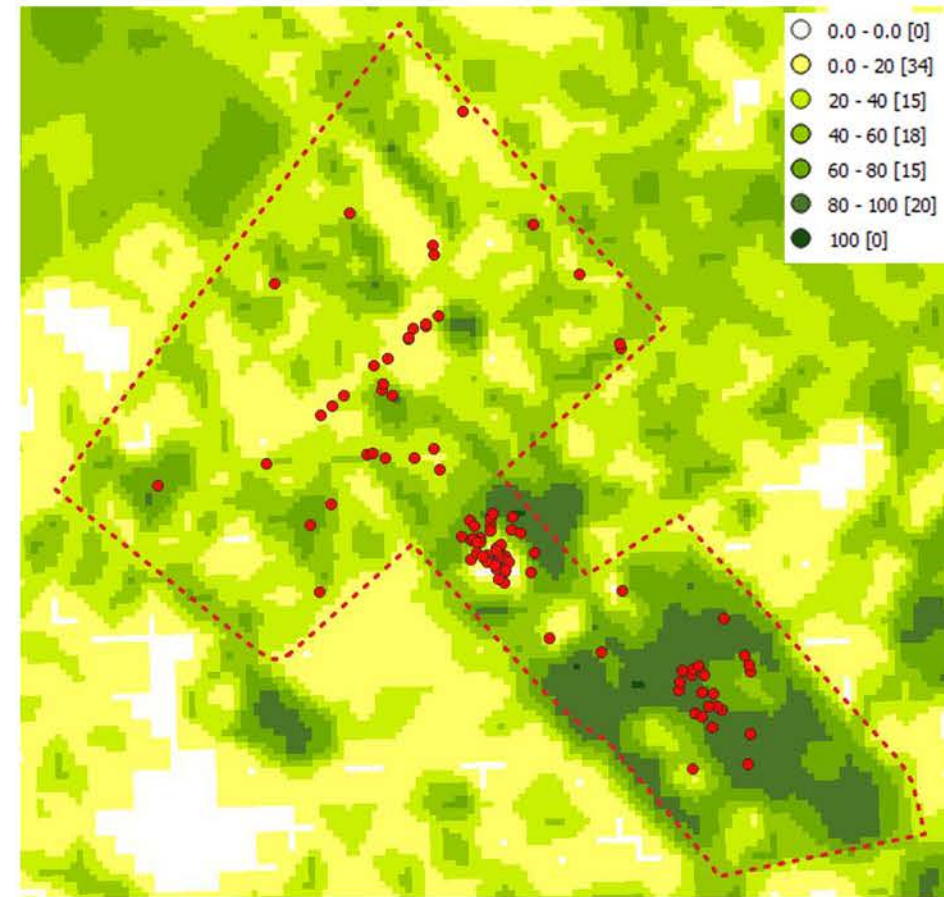
A foltok jelölésének kódja: I (igen) = kedvenc hely, N (nem) = legkevésbé kedvelt hely, H = helyszíni felmérés, O = online felmérés

VI. TÁBLA, Újhegyi lakótelep, X. kerület

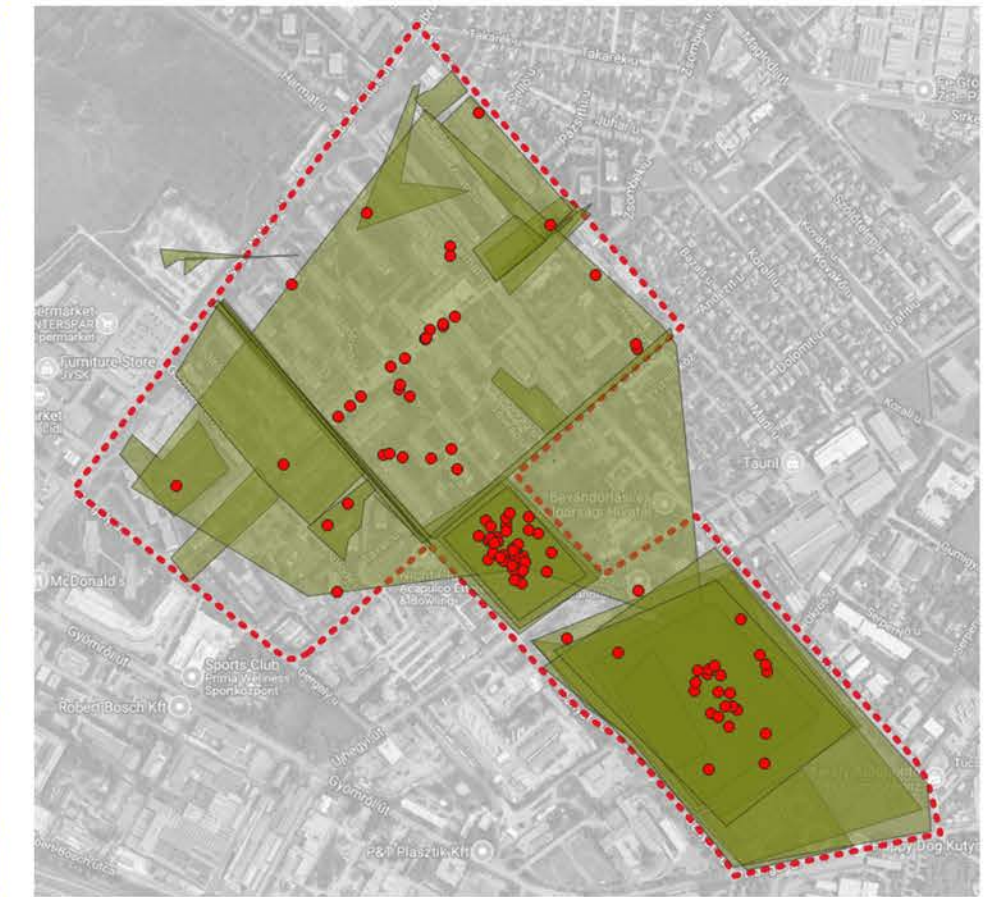
VI. 1. Zöldfelületi intenzitás és kedvenc helyek, helyszíni kérdőív, Npont=156

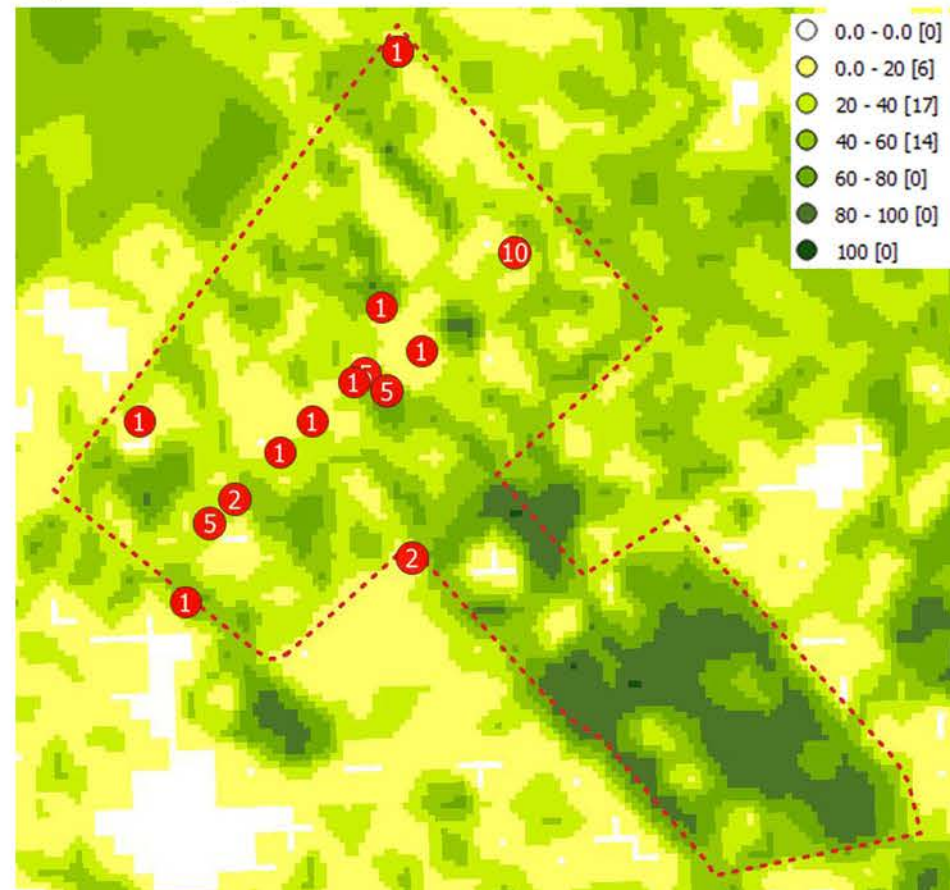
VI. 2. Zöldfelületi intenzitás és kedvenc helyek, online kérdőív, Npont=102

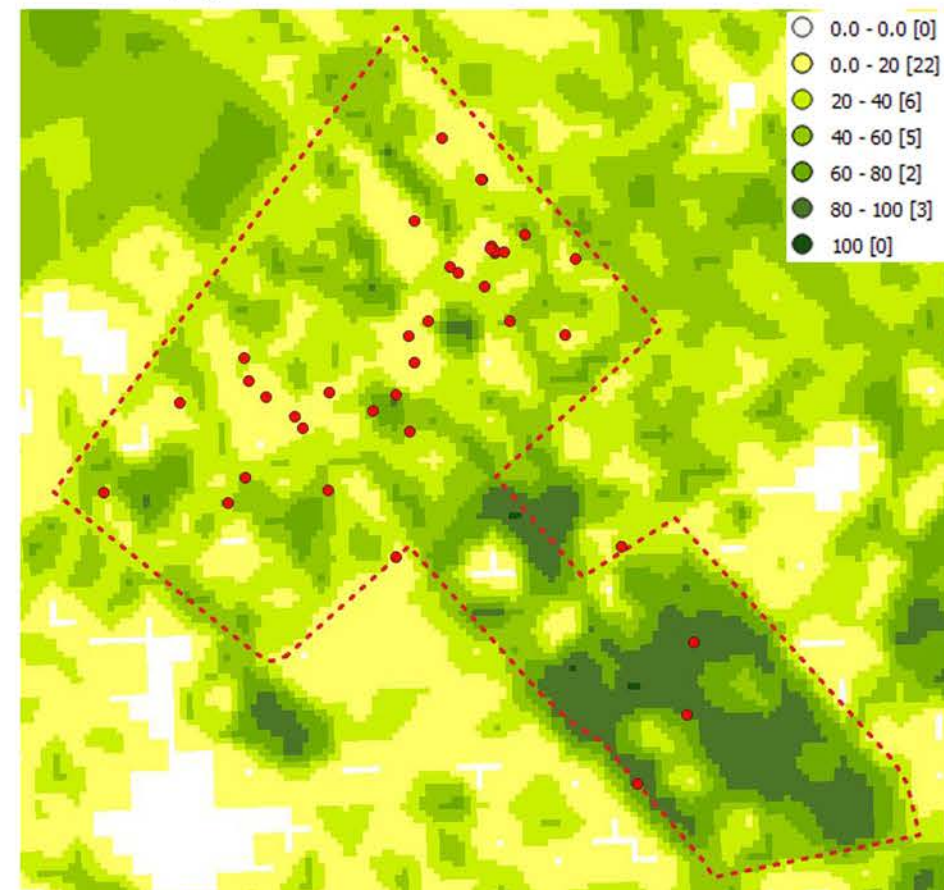
VI. 5. "Megújítandó" és kedvenc helyek, online kérdőív, Npont=102

VI. 3. Zöldfelületi intenzitás és a legkevésbé kedvelt helyek, helyszíni kérdőív, Npont=39

VI. 4. Zöldfelületi intenzitás és a legkevésbé kedvelt helyek, online kérdőív, Npont=38

VI. 6. "Megújítandó" és a legkevésbé kedvelt helyek online kérdőív, Npont=38

Az online kérdőívet kitöltők bejelölhették az általuk megújítandónak tartott területeket, melyeket a VI. 5-6. ábrákon a zöld szín jelöl.

VII. TÁBLA, Újhegyi lakótelep, X. kerület - Kedvenc helyek

VII. 1. Újhegyi sétány (Harmat u. - Bányató u. között) - IO1, IH3

VII. 2. Szőlővirág park - IH2

VII. 3. Újhegyi sétány (Bányató u., fogadótér) - IH5

VII. 4. Tóvirág park - (IH1), IO4

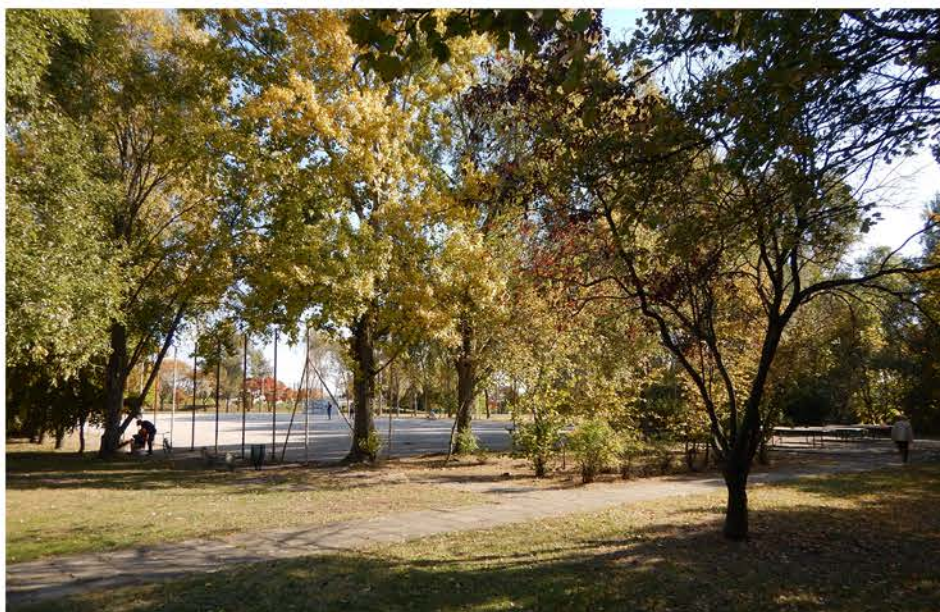
VII. 5. Tóvirág park - (IH1), IO2

VII. 6. Bányató - IH3, IO1

VII. 7. Sportliget - IH4, IO2

VII. 8. Sportliget - IH4, IO2

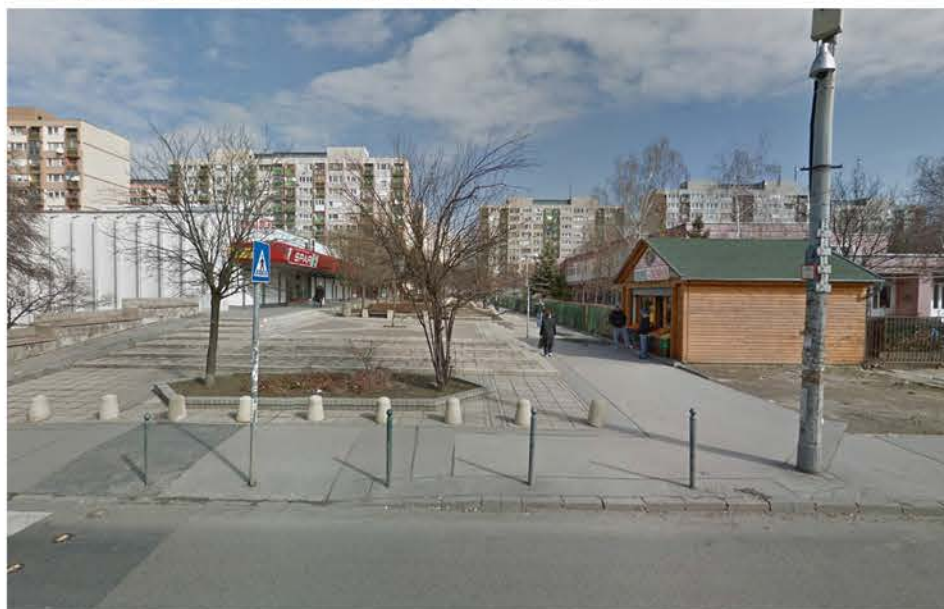

VII. 9. Sportliget - IH4, IO2

VIII. TÁBLA, Újhegyi lakótelep, X. kerület - Legkevésbé kedvelt helyek

VIII. 1. Újhegyi sétány (Harmat u. - Mádi u. között) - NH1, NO1

forrás: Google Maps, 2018, felvétel 2012

VIII. 2. Újhegyi sétány (Harmat u. - Mádi u. között) - NH1, NO1

forrás: <https://www.budapestdialog.hu>

VIII. 3. Harmat utca - (NO1)

VIII. 4. Újhegyi sétány (Harmat u. - Bányató u. között) - NH2, NO6

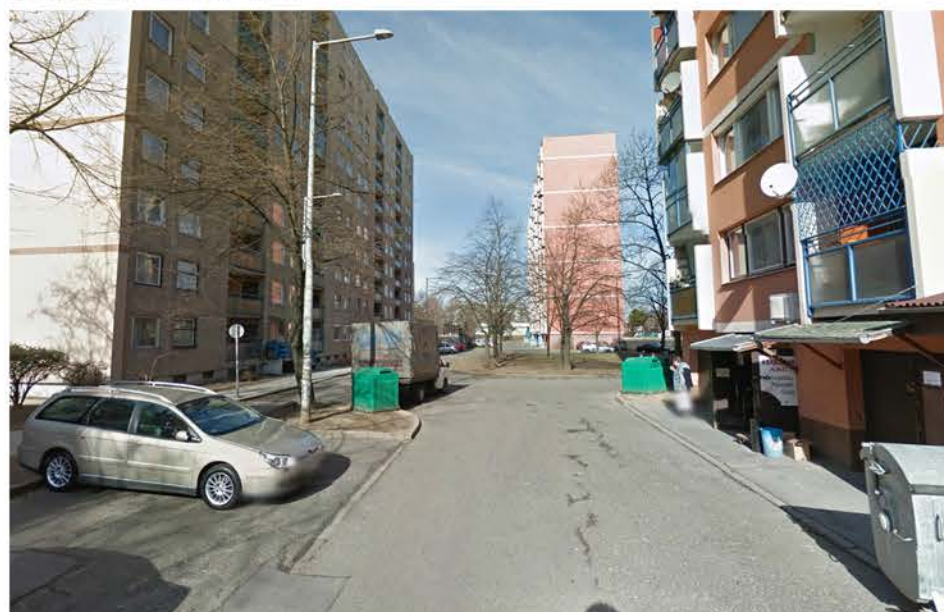
VIII. 5. Újhegyi sétány (Gergely u. - Bányató u. között) - IH3, NO7

VIII. 6. Újhegyi sétány (Gergely u. - Bányató u. között) - IH3, NO7

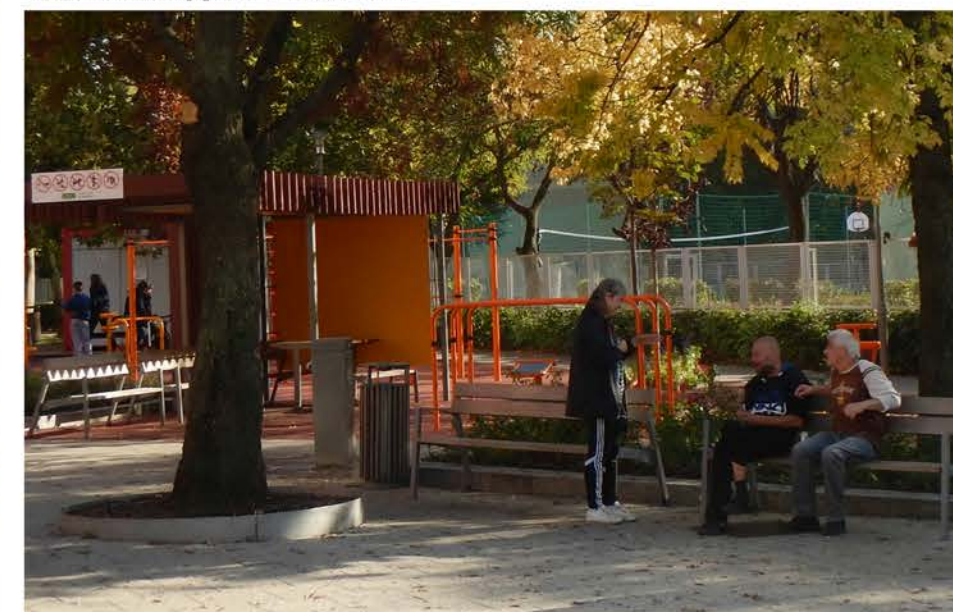
VIII. 7. Dombtető u. - NO2

VIII. 8. Bányató u. - NO3, NO4

VIII. 9. Tóvirág park - (NH2), NO5

A forrásmegjelölés nélküli képek saját készítésűek.

forrás: Google Maps, 2018, felvétel 2012

látják a szabadterek minőségét. A különböző szubjektív és objektív tényezők tekintetében a férfiak csupán a nyugalom szempontjából adtak magasabb értékelést.

A korcsoportok szerinti értékelés ábráján láthatjuk, hogy a legmagasabb értéket (4,2) a 20–29 éves korosztály adta, amíg a legalacsonyabbat (3,17) az 50–59 évesek. Átlag felettinek értékelte a szabadterek minőségét a 15–19, illetve a 70+ korosztály, átlaghoz közelinek a 30–39, illetve a 60–69 évesek. A lakótelepen töltött évek száma szerint a 11-15 éve, valamint a 31 évnél régebb óta itt élők látják a legjobbnak a lakóhelyük szabadtereit, a többiek alacsonyabbnak értékelik ezt. Legrosszabbul a 3–5 éve és a 21–30 éve itt lakók látják a közterek minőségét.

A különböző szabadtéri minőséget befolyásoló elemeket az életkor változójával összevetve megfigyelhetjük, hogy a fiatalabbak – 15–39 évesek – elégedettek az utcabútorokkal, a játszóterekkel és a lakótelepen való tájékozódással sincs problémájuk. Ez a generáció több sporttérre, szabadtéri fitness lehetőségre vágya a lakótelepen, mely funkciókra az Újhegyi Sportliget területe kiváló lehetőséget nyújtana. Az idősebbek szintén elégedettek a játszóterekkel, azonban a burkolatokkal kevésbé. A tisztaság és nyugalom szempontjaira is alacsony értéket adtak. Ez utóbbit majd minden korcsoport alacsonyabbnak értékelte. Újhegy esetében ez nem meglepő eredmény. A sétány, bár megújult és általában pozitívan viszonyulnak hozzá az itt élők, számos egyéb, környezeti változást is hozott magával. A sétány használatának növekedése együtt járt a zaj és a megnyílt üzletek forgalmának emelkedésével, melyre az itt élők (különösen a sétány közvetlen közelében lévő épületekben lakók) gyakran panaszkodnak.

V. 2. 3. Kedvenc helyek⁸⁹

Az Újhegyi lakótelep esetében a **kedvenc helyek** két nagy térbeli egység mentén értelmezhetők (V. 1–3. ábra). A kedvenc helyek egyik – enyhébb intenzitású – része a lakótelep szűken értelmezett területére esik, másik – nagyon jelentős intenzitást mutató – részük a lakótelep kialakításakor létrehozott közpark-együttes tereihez kapcsolódik (12. táblázat). A kedvenc helyek részben kapcsolódnak a lakótelep belső gyalogos zónájának – az Újhegyi sétány – megújításához, azonban a lakók által legnagyobb mértékben említett Bányató (VII. 6. kép) és Sportliget (VII. 7–9. kép) környezete más attribútumok miatt kedvelt.

A lakótelep belső gyalogos tengelyének középső, Harmat és Bányató utca közötti szakasza, illetve az azokról lefűződő téregységek a helyszíni felmérésben kedvenc helyként mutatkoznak.

⁸⁹ V–VIII. táblák

Így a sétány Közösségi ház előtti teresedése (IH1/IO3 – VII. 1. kép), a Bányató utcai fogadótér (IH5/IO5 – VII.3. kép), illetve a Tóvirág park (IH1/IO4 – VII. 4. kép). Az előbbi helyek elsődleges rendeltetése a gyalogos közlekedésben betöltött szerepük, szabadtéri funkcióikat tekintve megjelennek rajtuk kisebb játszóhelyek, szabadtéri fitness és passzív pihenőlehetőségek. Az előbbi helyek a helyszíni felmérésben intenzívebben jelentkeznek, a 2016-os megújítások területére a bejelölt pontok 69%-a esik.⁹⁰ A kérdőívek eredményei azonban igen konzekvensen jelzik a Bányató (IH3/IO1) és a Sportliget területeit (IH4/IO2), mint kedvenc helyeket. Ezek a helyek a korabeli jogszabályi körülményeknek – az 1970-es OÉSZ rendeletnek és az 1977-es ÉVM-OTSH utasításnak – köszönhetik létüket. Ezek a normatív szabályozások és az abban megfogalmazott ajánlások tették lehetővé, hogy ma az Újhegyiek számára közvetlenül elérhető egy közel 20 hektáros park, amit a felmérés alapján nagyon szeretnek az itt élők. Ez is hozzájárulhat ahhoz, hogy az online kérdőív eredményei szerint a közelmúlt szabadtérépítészeti megújításaihoz csupán a pontok 15%-a tartozik (10. táblázat). A lakótelep kedvenc helyeinek általános környezetminőségére 73,6%-ot adtak, biztonságosságukat 78%-osnak ítélik az itt élők (19. táblázat).

A Újhegyi lakótelep **legkevésbé kedvelt helyei** a szűken értelmezett lakótelephez köthetők, a Bányató, illetve a Sportliget területén csupán egy-egy pont jelenik meg. (13. táblázat) A itt élők negatívnak ítélt helyei a Harmat utca (VIII. 3. kép) és Bányató utca (VIII. 8. kép) tengelyére, valamint az Újhegyi sétány – jellemzően északi és déli szakaszára – esnek (V. 4–6. ábra). Mindkét kérdőívben hasonló intenzitású a sétány Harmat utca és Mádi utca közötti szakasza (VIII. 1. kép). A sétány középső szakaszát, azon belül a Tóvirág parkot jelölték a válaszadók kevésbé kedveltnek (NO5, VIII. 9. kép). Bár a sétány ezen szakasza megújult, az itt található térrészen találnak menedéket a társadalom hátrányos helyzetben élő rétegei. A lakótelep északi részén található Dombtető utca egyik részénél szintén intenzívebb folt jelenik meg (NO2), az itt található kiskereskedelmi egység vonzza az előbbi társadalmi csoportokat és a hely irányába ez válthat ki ellenérzést. Az Újhegyi lakótelep szabadtérépítészeti megújításainak területére eső pontok a helyszíni felmérésben 35%-ot, az online felmérésben 4%-ot tesznek ki (10. táblázat). A legkevésbé kedvelt helyek általános környezetminőségét 22,8%-osnak ítélik, amíg ezen helyeken a lakók szubjektív biztonságérzete 35,8%-os (19. táblázat).

⁹⁰ Ennek oka elsősorban a metodikai eljárásból fakadhat, ugyanis a kérdőív felvétele nagyrészt az Újhegyi sétányon történt. A felmérések idejében éppen csak átadott sétányszakaszon történt válaszadásokat torzíthatja a felvétel pontos helyszíne.

10. táblázat. A leginkább és legkevésbé kedvelt helyek aránya a helyszíni, illetve az online kérdőívekben

Újhegyi lakótelep			
	Összes pont	Megújított szabadtéren bejelölt pont	%
IH (Kedvenc helyek, helyszíni)	156	108	69%
IO (Kedvenc helyek, online)	102	15	15%
Kedvenc helyek (Σ)	258	123	48%
NH (Legkevésbé kedvelt helyek, helyszíni)	37	13	35%
NO (Legkevésbé kedvelt helyek, online)	83	3	4%
Legkevésbé kedvelt helyek (Σ)	120	16	13%

Az Újhegyi lakótelep esetében rendkívül szemléletes eredmény, hogy a Sportliget és a Bányató kedvenc helyeknek és egyaránt megújítandónak ítélt területek (VI. 5–6 kép). **Itt, a hely kedveltségével együtt jár annak minőségére vonatkozó igény.** Megújítandó szabadtérnek ítélték az itt lakók a kevésbé kedvelt Bányató utcát, valamint az Újhegyi sétány északi és déli szakaszait.

V. 2. 4. Kedvenc helyek és a zöldfelületi intenzitás összefüggése

A lakótelep kedvenc helyei a 40–99%-os zöldfelületi intenzitású helyeken egyenletesen oszlanak el, az ettől alacsonyabb intenzitású felületek felé fokozatosan nő a kedvenc helyek száma (11. táblázat). Azonban az Újhegyi lakótelep esetében ebben nem a városi, alapvetően burkolt felületek játszanak szerepet, hanem a kőbányai téglagyártás öröksége, a bányató vízfelszíne. Legkevésbé kedvelt helyeket a 0–60%-os zöldfelületi borítottság közötti helyeken jelöltek be a válaszadók. Az Újhegyi lakótelepen sem jelennek meg pontok a zöldfelületi intenzitás szélsőértékeiben.

11. táblázat. A zöldfelületi intenzitás és a kedvenc helyek összefüggése

ZFI	Újhegyi lakótelep (X.)					
						
		@		@	Σ	Σ
0	0	0	0	0	0	0
0-20	55	34	6	22	89	28
20-40	52	15	17	6	67	23
40-60	11	18	14	5	29	19
60-80	24	15	0	2	39	2
80-99	14	20	0	3	34	3
100	0	0	0	0	0	0

12. táblázat. A kedvenc helyek elsődleges rendeltetése és funkciói

Újhegyi lakótelep, Kedvenc helyek

NÉV	KÓD (helyszíni)	KÓD (online)	INTENZITÁS (helyszíni)	INTENZITÁS (online)	KÖZLEKEDÉS ("utca")*	ELSŐDLEGES RENDELTETÉS			SZABADTÉRI FUNKCIÓ		KÉP
						KÖZÖSSÉGI TÉR ("tér")	FÁSÍTOTT KÖZTÉR	KÖZKERT/ KÖZPARK	AKTÍV	PASSZÍV	
Újhegyi sétány (Harmat u. - Bányató u. között)	IH1	IO3				+			+		VII. 1.
Szőlővirág park	IH2						+		++		VII. 2.
Bányató	IH3	IO1					+		+		VII. 6.
Sportliget	IH4	IO2					+		+++		VII. 7-9.
Újhegyi sétány (Bányató u., fogadótér)	IH5	IO5			+ (GY)						VII. 3.
Tóvirág park	(IH1)	IO4				+			++		VII. 4-5.

* GY: gyalogos forgalom, V: vegyes forgalom, G: gépjármű forgalom

13. táblázat. A legkevesébé kedvelt helyek elsődleges rendeltetése és funkciói

Újhegyi lakótelep, Legkevesébé kedvelt helyek

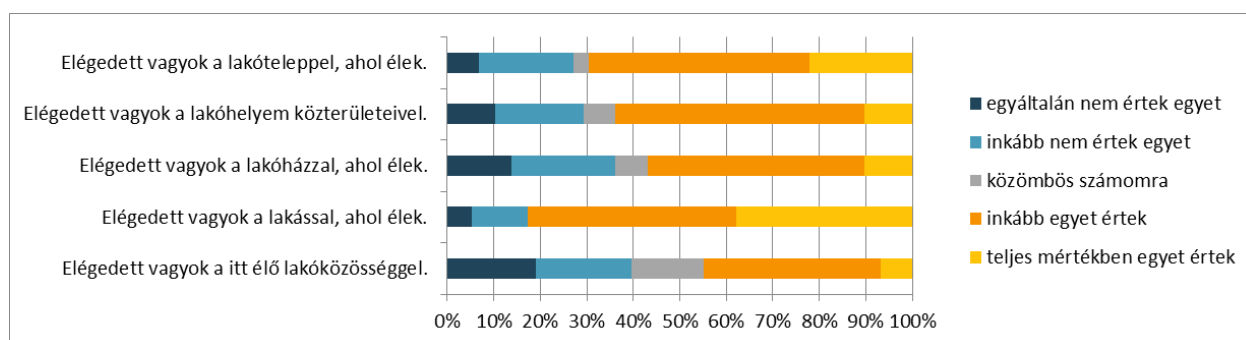
NÉV	KÓD (helyszími)	KÓD (online)	INTENZITÁS (helyszíni)	INTENZITÁS (online)	KÖZLEKEDÉS ("utca")*	ELSŐDLEGES RENDELTESETÉS			SZABADTÉRI FUNKCIO		KÉP
						KÖZÖSSÉGI TÉR ("tér")	FÁSÍTOTT KÖZTÉR	KÖZKERT/ KÖZPARK	AKTÍV	PASSZÍV	
Újhegyi sétány (Harmat u. - Mádi u. között)	NH1	NO1			+ (GY)				+	+	VIII.1-3.
Újhegyi sétány (Harmat u. - Bányató u. között)	NH2	NO6			+ (GY)	+					VIII. 4.
Újhegyi sétány (Gergely u. - Bányató u. között)	NH3	NO7			+ (GY)						VIII. 5-6.
Dombtető u.		NO2			+ (V)						VIII. 7.
Bányató u.		NO3, NO4			+ (G, GY)						VIII. 8.
Tóvirág park	(NH2)	NO5				+			++	++	VIII. 9.

* GY: gyalogos forgalom, V: vegyes forgalom, G: gépjármű forgalom

V. 3. ÚJPESTI LAKÓTELEP

V. 3. 1. Lakóhelyi elégedettség

Az Újpesti lakótelepen élő válaszadók 83%-a elégedett a lakással, melyben mindennapjait tölti (14. ábra). Az itt élők 70%-ának a lakóteleppel sincs különösebb problémája, közel kétharmaduk elégedett a lakótelep közterületeivel, de csupán 57%-uk a házzal. A lakóközösségről azonban az itt élők 45%-a vélekedik pozitívan, és 15% közömbös feléjük. **Az Újpestiek lakótelephez történő kötődésében inkább az otthonuk és a lakótelep játszhat szerepet, a többi lakó megítélése gyengítheti a pszichológiai folyamatot.**

14. ábra. Elégedettség a lakótelep különböző „léptékeiben”, N=59

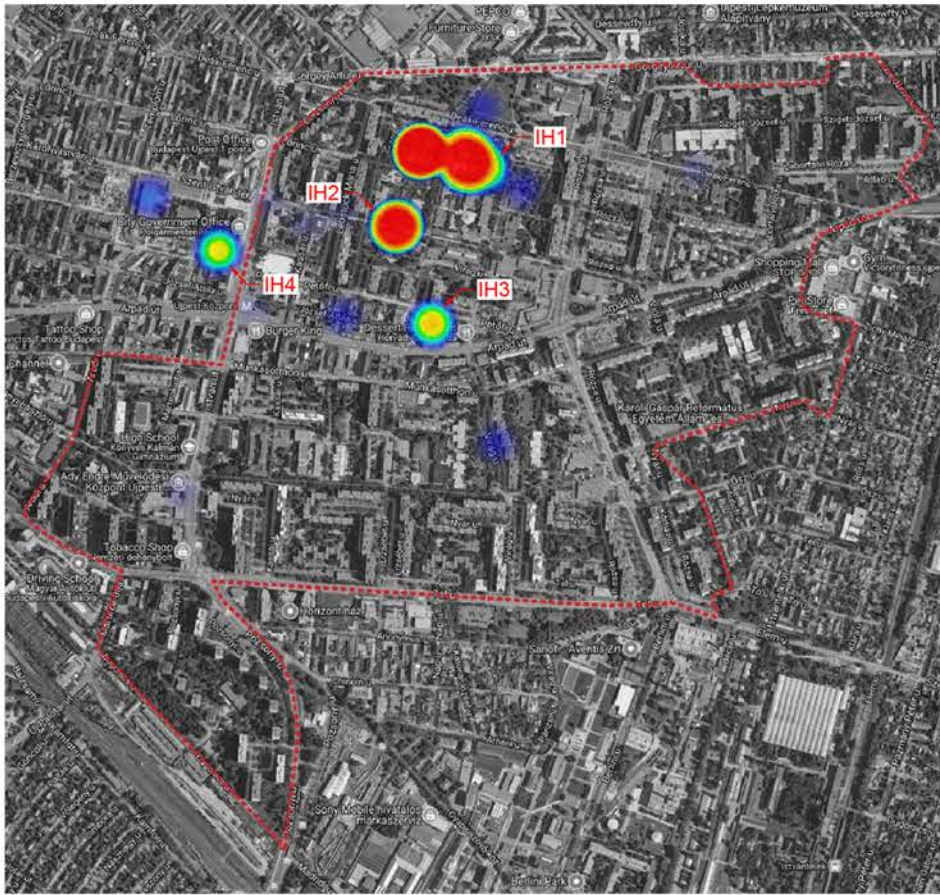
V. 3. 2. Észlelt szabadtéri minőség⁹¹

Az Újpesti lakótelep esetében a szabadterek minőségét a szakértők és a térhasználók többsége is jónak, vagy közepesnek tartja. Azonban amíg az Országbíró lakótelep és Újhegy esetében átlagosan a szakértők látták jobbnak a lakótelep tereit, addig itt a helyiek értékelése magasabb (3,6). Ennek egyik oka lehet, hogy – bár történtek részleges megújítások a lakótelep bizonyos részein – a teljes lakótelep egészét tekintve a szabadterek minősége átlagos. Az eredmény másik oka feltehetően metodikai aspektusú: a kérdőívet felvevő hallgatók valószínűleg egyszerűen összehasonlították az itteni lakótelep szabadtereinek minőségét a másik két korábban felmért lakóteleppel és ezekhez képest értékelték alacsonyabbra. A többdimenziós skálázásban is jól körülhatárolható csoportokat azonosíthatunk a térhasználók esetében: a burkolatok értékelése közelséget mutat az utcabútorokéval, a sport a játszótérrel, a tájékozódás a biztonsággal és a nyugalommal, a növényzet a tisztasággal és a fenntartással. A térhasználók esetében a szabadter minőségére vonatkozó szempontok homogén távolságokat mutatnak, nincsenek közelséget mutató elemek.

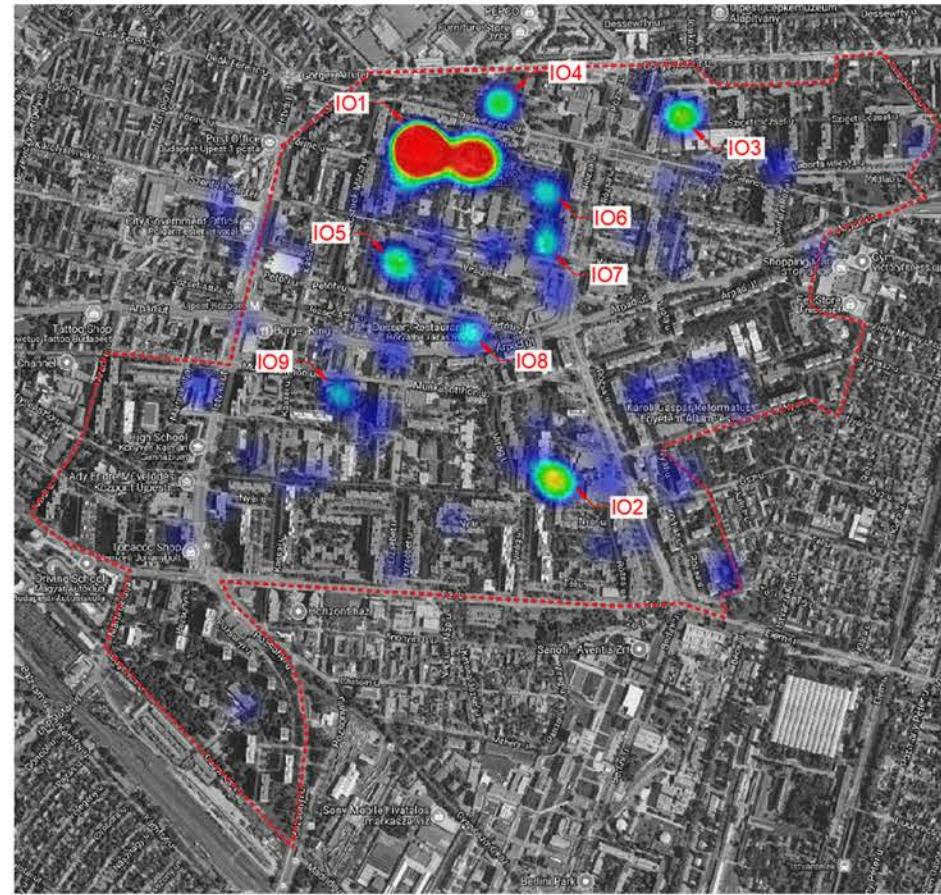
⁹¹ M13. melléklet

IX. TÁBLA, Újpesti lakótelep, IV. kerület

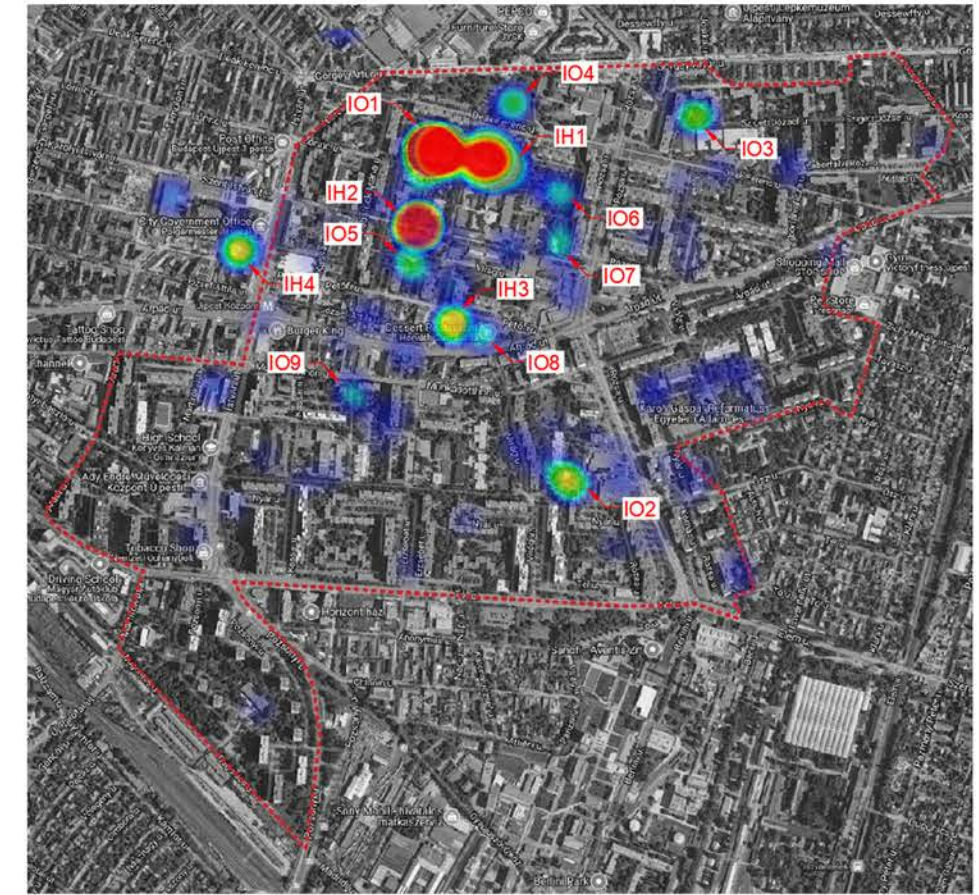
IX. 1. Kedvenc helyek, helyszíni kérdőív, Npont=180

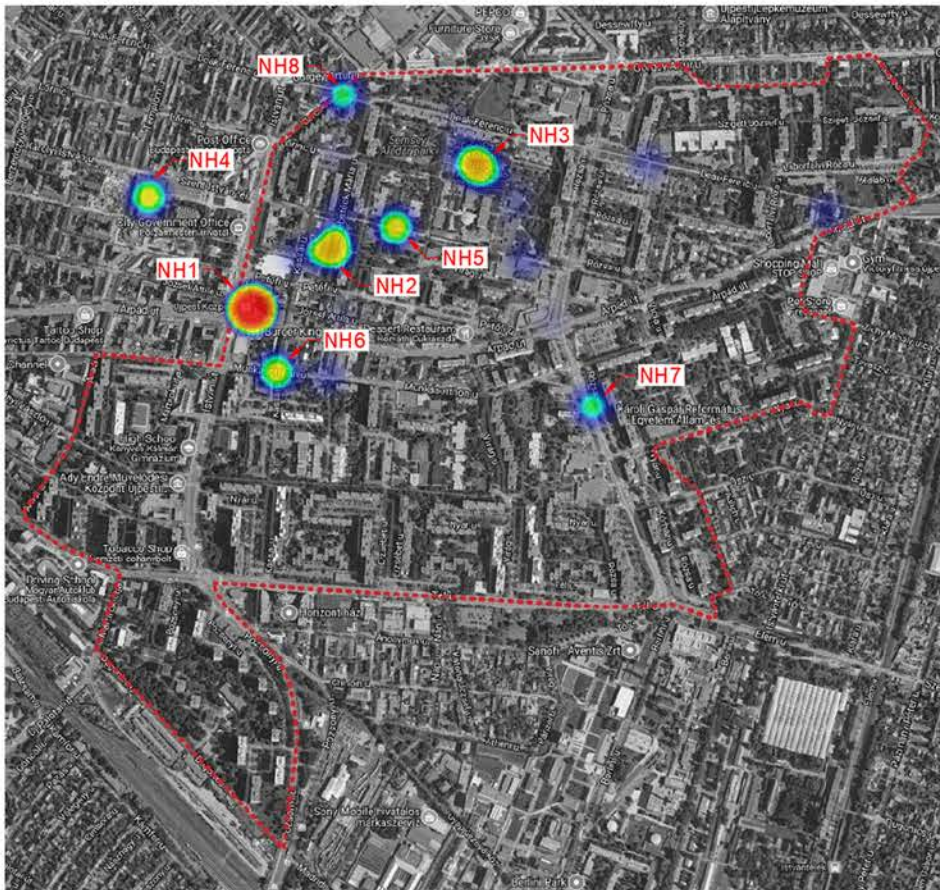
IX. 2. Kedvenc helyek, online kérdőív, Npont=147

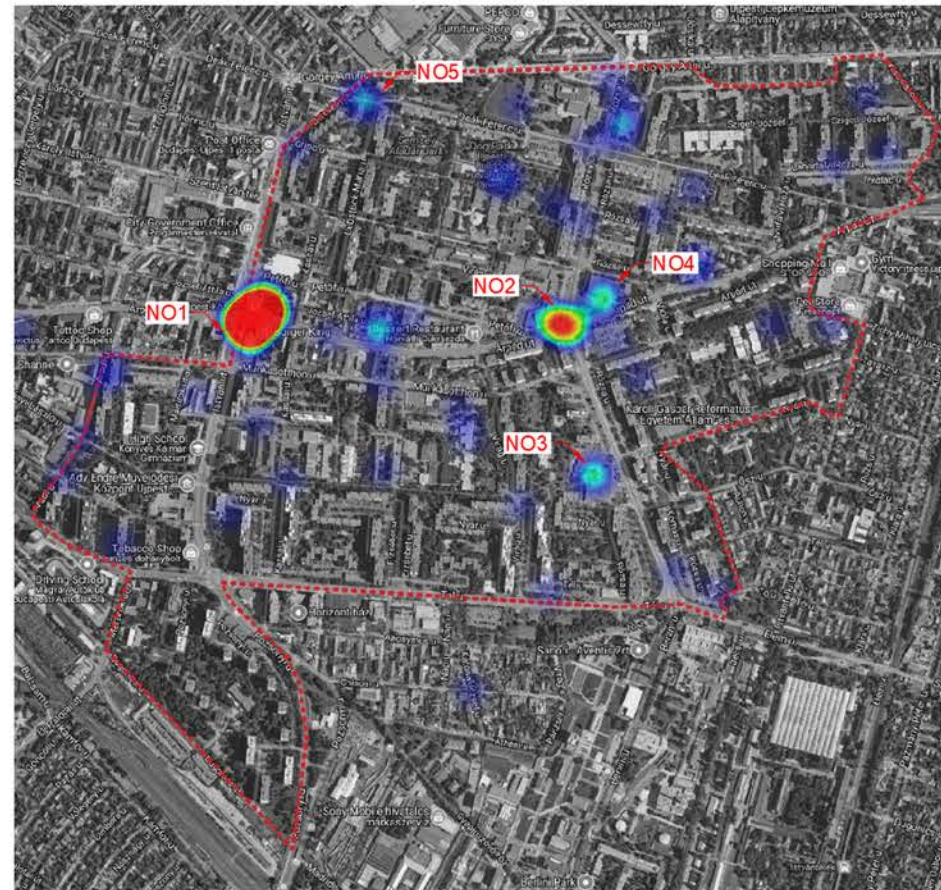
IX. 3. Kedvenc helyek, helyszíni és online kérdőív, Npont=327

IX. 4. Legkevésbé kedvelt helyek, helyszíni kérdőív, Npont=68

IX. 5. Legkevésbé kedvelt helyek, online kérdőív, Npont=38

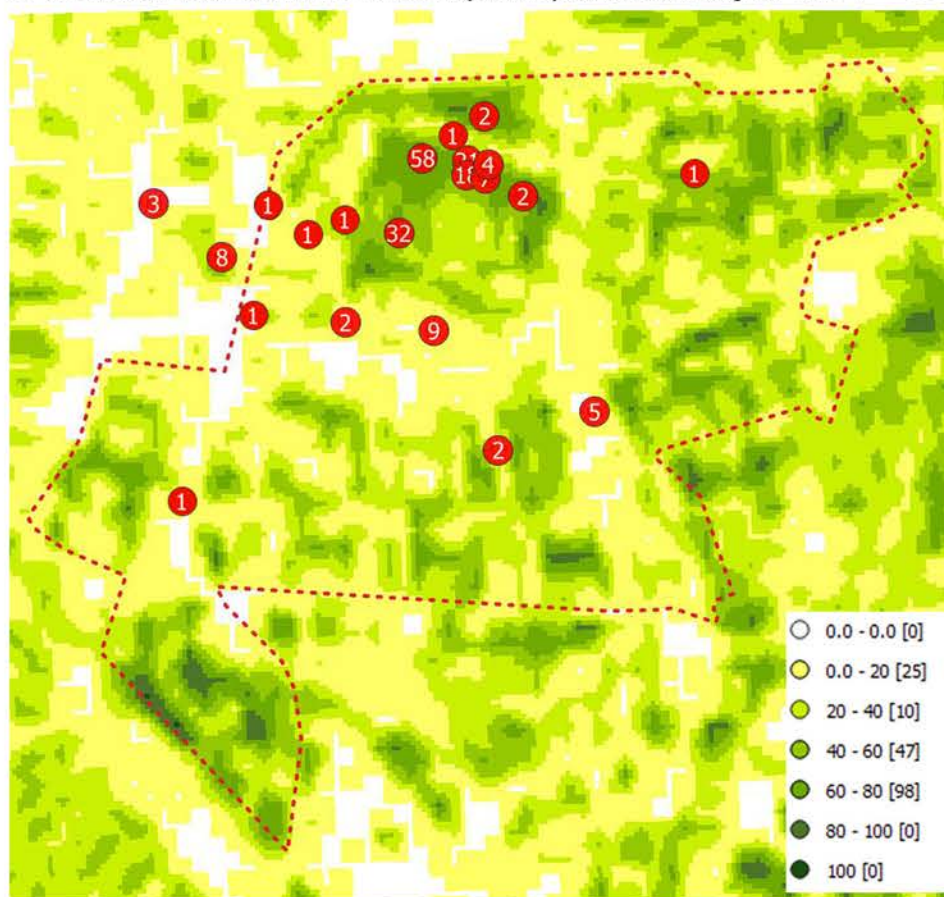
IX. 6. Legkevésbé kedvelt helyek, helyszíni és online kérdőív, Npont=106

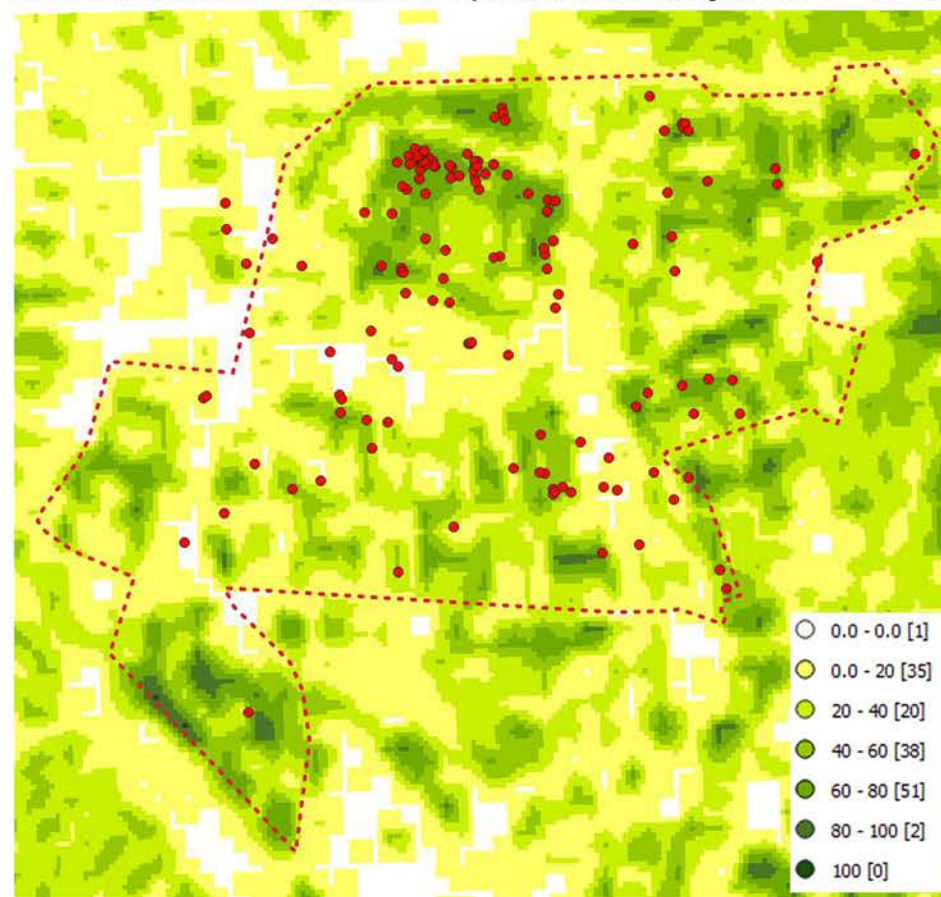
A foltok jelölésének kódja: I (igen) = kedvenc hely, N (nem) = legkevésbé kedvelt hely, H = helyszíni felmérés, O = online felmérés

X. TÁBLA, Újpesti lakótelep, IV. kerület

X. 1. Zöldfelületi intenzitás és kedvenc helyek, helyszíni kérdőív, Npont=180

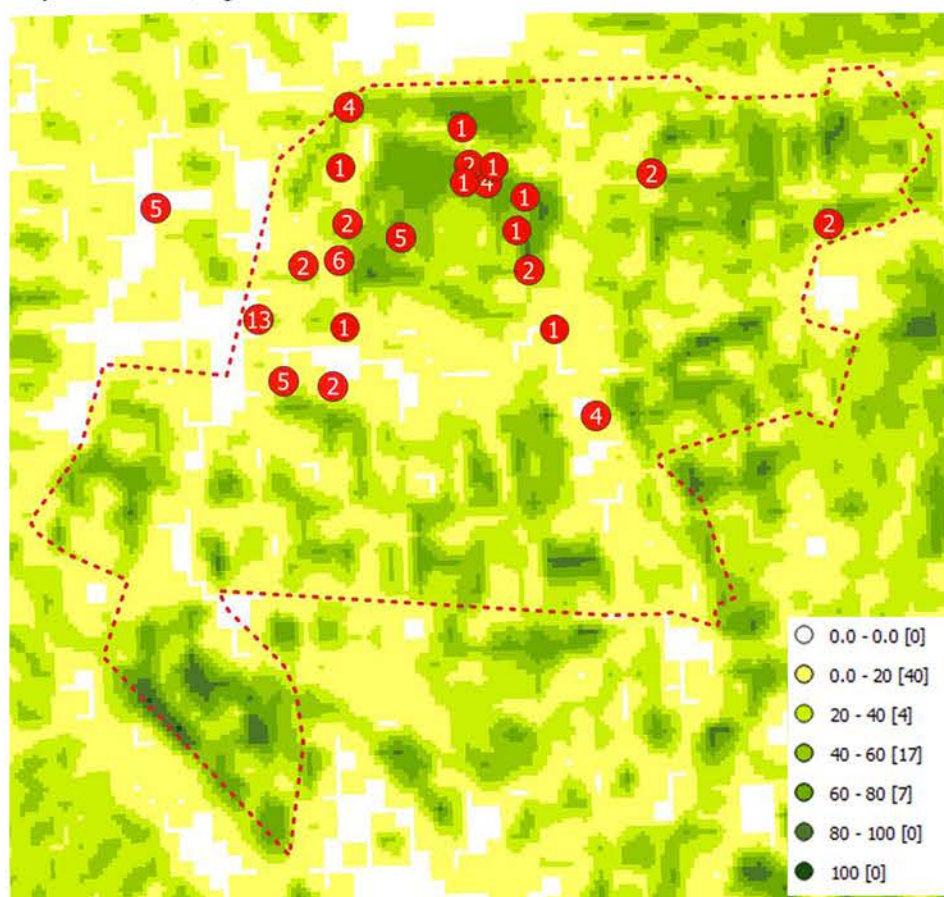
X. 2. Zöldfelületi intenzitás és kedvenc helyek, online kérdőív, Npont=147

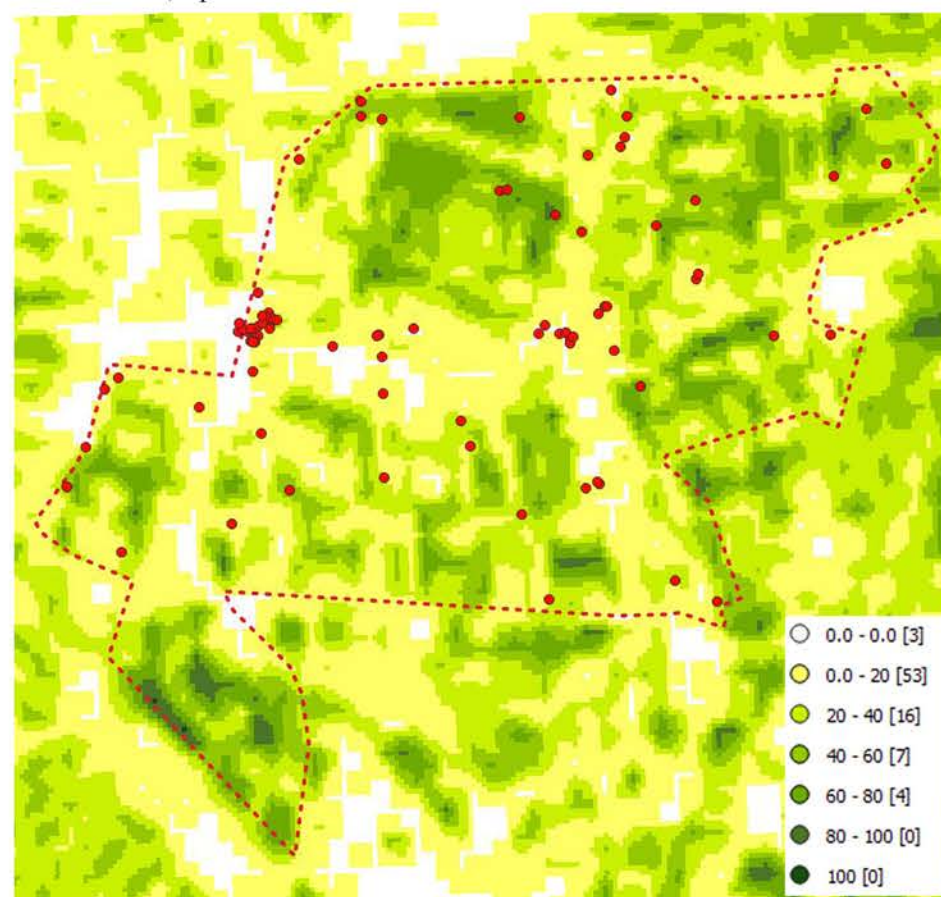
X. 5. "Megújítandó" és kedvenc helyek, online kérdőív, Npont=147

X. 3. Zöldfelületi intenzitás és a legkevésbé kedvelt helyek, helyszíni kérdőív, Npont=68

X. 4. Zöldfelületi intenzitás és a legkevésbé kedvelt helyek, online kérdőív, Npont=38

X. 6. "Megújítandó" és a legkevésbé kedvelt helyek online kérdőív, Npont=38

Az online kérdőívet kitöltők bejelölhették az általuk megújítandónak tartott területeket, melyeket a X. 5-6. ábrákon a zöld szín jelöl.

XI. TÁBLA, Újpesti lakótelep, IV. kerület - Kedvenc helyek

XI. 1. Semsey Aladár park - IH1, IO1

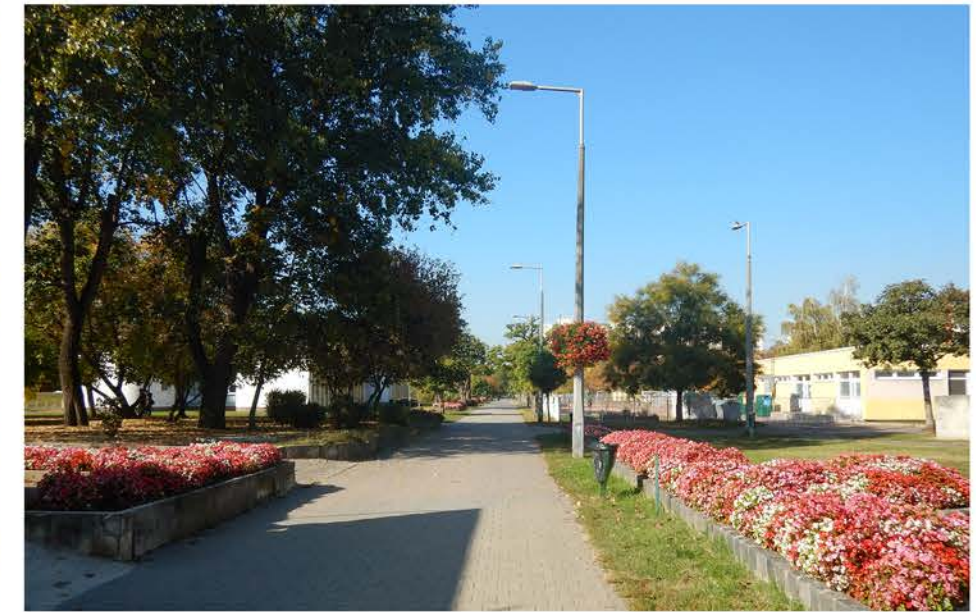

forrás: <https://index.hu/urbanista/>, 2017. 06. 17.

XI. 2. Semsey Aladár park - IH1, IO1

XI. 3. Király utca - IH2

XI. 4. Nyár utca (játszótér) - IO2

XI. 5. Szigeti József utca - Závodszy Zoltán utca (játszótér) - IO3

XI. 6. Corvin utca - Deák Ferenc utca (dombos tér) - IO4

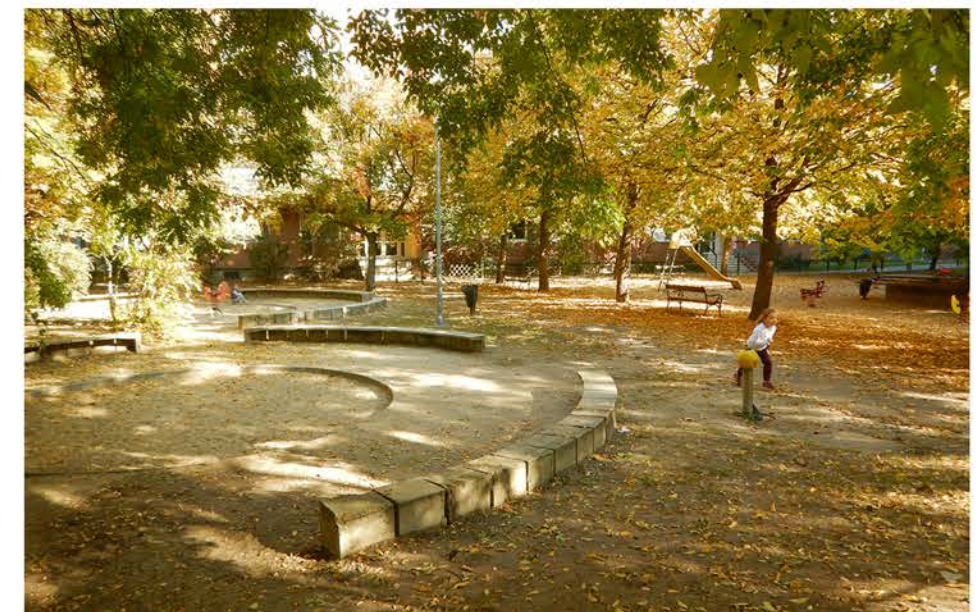
XI. 7. Gábor Ignác park - IO5

XI. 8. Rózsaliget köz - IO6, IO7

XI. 9. Lebstück Mária utca - Munkásotthon utca (játszótér) - IO9

A forrásmegjelölés nélküli képek saját készítésűek.

XII. TÁBLA, Újpesti lakótelep, IV. kerület - Legkevésbé kedvelt helyek

XII. 1. Újpest - központ - NH1, NO1

XII. 2. Lebstück Mária utca - NH2

XII. 3. Semsey Aladár park (kutyafuttató) - NH3

XII. 4. Munkásotthon utca - Kassai utca (NH6)

forrás: Google Maps, 2018, felvétel: 2014

XII. 5. Rózsa utca - NH7

XII. 6. Deák Ferenc utca - Bercsényi utca - NH8, NO5

XII. 7. Árpád utca - Rózsa utca (NO2)

XII. 8. Nyár utca (tér) - NO3

XII. 9. Árpád utca - Rózsa utca (egykori uszoda területe) - NO4

A forrásmegjelölés nélküli képek saját készítésűek.

A gyakoriságelemzésben mindkét nem inkább jónak, vagy közepesnek értékeli a lakótelep köztereit, ha az eredmények átlagát vesszük nincs különbség férfiak és a nők szabadtereiről alkotott véleményében. Az egyes, minőséget meghatározó szempontokat tekintve sincs kiugró különbség egyik esetben sem.

A korcsoportok szerinti értékelés már mutat kisebb különbségeket a szabadterek minőségének értékelése tekintetében. A 30–59 évesek közel azonosan átlag felettinek, a legpozitívabban a 70+ korosztály vélekedik. Kevésbé jónak a 20–29, illetve a 60–69 évesek látják a környezetüket. Ha a lakótelepen töltött évek száma szerint vizsgáljuk a szabadtereiről alkotott véleményt, megfigyelhető Újpest esetében is, hogy azok, akik régebben (31+), vagy 6–15 éve laknak a lakótelepen pozitívabban látják a környezetüket. Közel azonosan, kicsit átlag alattinak az 1–2 éve vagy a 15–20 éve itt élők. Leggyengébb minőségűnek a 21–30 éve itt lakók látják a szabadtereket.

Ha korcsoportok szerint vizsgáljuk a szabadterek minőségét meghatározó szempontokat, láthatjuk, hogy a játszótéreket kiemelkedőnek jónak, míg a burkolatokat ítélik a leggyengébbnek. Tény, hogy az Újpesti lakótelepen alapvetően sok játszótér található és a megújult Semsey Park funkciógazdagsága is jó lehetőségeket kínál a sportolásra, amit a fiatalok értékelnek is. Azonban a lakótelep egészét szakértői szemmel tekintve valóban átlagos szabadtéri minőségről beszélhetünk, mely jól látható a felmérésekből is.

V. 3. 3. Kedvenc helyek⁹²

Az Újpesti lakótelep egy nagyon sűrűn lakott, több ütemben épült városrész. Bár rendelkezik néhány nagyobb, 2–4 hektáros közhasználatú zöldfelülettel, olyan volumenű közpark, mint az újhegyi Sportliget sajnos nincs a területen.⁹³ Ez is lehet az oka annak, hogy a nagyobb Semsey Aladár Park (IX. 1–2. kép) és a Corvin utcai dombos park (XI. 6. kép) mellett az itt élők **legkedveltebb helyei** markánsan megjelennek az épületek közötti kisebb közkertek területén is; úgymint a Szigeti József (XI. 5. kép), vagy a Lebtüek Mária utcai játszótér (XI. 9. kép).

Mind a helyszíni, mind az online kérdőív egyértelműen jelzi a Semsey Aladár Parkot, mint kedvenc helyet (IH1/IO1). A kétpólusú felt a park téri értelemben is létező kettősségét mutatja. A park két részét egy kettős fasor választja el egymástól. Keleti része magas zöldfelületi borítottságú,

⁹² IX-XII. táblák

⁹³ Ennek oka, hogy a lakótelep 1980 után épült, amikor is a lakóterületek beépítésére vonatkozó normatív szabályozások enyhültek.

futókörrel és pihenőfelületekkel definiált téregység; nyugati része alapvetően zöld és intenzív használatú, játszóterekkel és kutyafuttatóval. A Semsey Aladár Park ezen részei 2016-ban újultak meg, vizsgálataim igazolják, hogy nagyon szeretik az itt élők. A helyszíni felmérések alapján a Király utca gyalogos tengelye is igen kedvelt hely (IH2), bár az utca az online felmérésben sokkal kisebb intenzitással mutatkozik. Az online felmérés további sűrűsödési foltjai közkertekhez és kisebb közparkokhoz köthetők (16. táblázat). Ezek közül érdekesebb a 2015-ben megújult Nyár utca gyalogos – változatos és igen jó téri helyzetekkel rendelkező – téregyüttese (XI. 4–5. kép). Az online felmérésen egyértelműen látszik, hogy a folt inkább a Virág utca irányába helyezkedik el (IO2), tehát távolabb esik a Rózsa utca zajától; nyugalmas pihenőtér, mely szobrot, terepplasztikát és játszóteret is integrál. Az Újpestiek kedvenc helyei a helyszíni felmérés alapján 61%-ban, az online kérdőív alapján 34%-ban a megújításokhoz köthetők (14. táblázat). A felmérések eredményit összegezve ez az arány alig 50%, azonban ha a pontok sűrűsödését nézzük beszédes az elhelyezkedésük. Az Újpesti lakosok a kedvenc helyek általános környezetminőségét 74%-osnak, biztonságosságukat 73,4%-osnak ítélik (19. táblázat).

A **legkevésbé kedvelt helyek** (17. táblázat) tekintetében a válaszadók markáns negatív viszonyulása mutatkozik két – nagyon jelentős közlekedési csomóponthoz kapcsolódó – térrészhez. Újpest-Központ igen leromlott állapotú köztér, zavaros térbeli szituációk és az elhanyagoltság jellemzi (NH1/NO1–XII. 1. kép). Nem meglepőek a Rózsa utca-Árpád út kereszteződésében megjelenő foltok (NO2/NO4). Az Árpád Üzletház előtti szűkös, forgalomnak erősen kitett gyalogos felületek, az egykori uszoda helyének lezárt területei „nem jó helyek” (XII. 7., XII. 9. kép). A felmérések alapján az Újpestiek véleménye megoszlik a Nyár utcát illetően. Amíg bizonyos részét kedvencként, addig a Rózsa utca felőli végét kifejezetten nem kedveltként jelölték (NO3–XII. 8. kép). Nagyon érdekes dologról árulkodik ez az eredmény. Habár szabadtérépítészeti minőségében egy térről van szó, ami nem is oly rég újult meg, jól fenntartott és nincsen markáns térbeli határ a keleti és nyugati rész között, pszichológiai szempontból mégis „két teret” jeleznek a felmérések. Az „egyiket” kedvelik, a „másikat” nem. Megfigyeléseim és a tartalomelemzés⁹⁴ alapján egyértelmű, hogy az itt gyakran megjelenő térhasználók (hajléktalanok), miatt kedvelik kevésbé a helyet.

⁹⁴ „Ez a hely nem lenne rossz. Kicsit barátságosabbá kellene tenni. Szép kis üzletekkel, kávézókkal, fagyizókkal körbe venni. Akár nyári teraszos helyek kialakítására is alkalmas lehet. Most eléggé szedett vetett. Sajnos az itt megforduló emberek nem fordítanak gondot a tisztaságra, rendre.” (nő, 33 éves)

Az Újpesti lakótelep legkevésbé kedvelt helyeinek 12%-a esik a megújítások területére a helyszíni felmérés szerint. Az online kérdőívben a válaszadók 16%-a jelölt pontot a megújítások területén (14. táblázat). A legkevésbé kedvelt helyek általános környezetminőségét 15,7%-osnak, amíg ezen helyek biztonságosságát jóval magasabbnak 35,3%-osnak gondolják (19. táblázat).

14. táblázat. A leginkább és legkevésbé kedvelt helyek aránya a helyszíni, illetve az online kérdőívekben

Újpesti lakótelep			
	Összes pont	Megújított szabadterén bejelölt pont	%
IH (Kedvenc helyek, helyszíni)	180	109	61%
IO (Kedvenc helyek, online)	147	50	34%
Kedvenc helyek (Σ)	327	159	49%
NH (Legkevésbé kedvelt helyek, helyszíni)	68	8	12%
NO (Legkevésbé kedvelt helyek, online)	38	6	16%
Legkevésbé kedvelt helyek (Σ)	106	14	13%

Az Újpesti lakótelep megújítandónak ítélt terei egyértelműen a nagy forgalmú utakhoz és csomópontokhoz köthetők (X. 5–6 ábra). Ezek a helyekhez negatívan is viszonyulnak az itt élők. Azonban érdekes, hogy ugyanígy megjelennek a lakótelep – jelenleg nem megújított – belső gyalogos vagy vegyes forgalmú közlekedési tengelyei, mint a Nyár utca, a Petőfi utca vagy a Munkásotthon utca. Ezeket a helyeken szerepel egy-egy pozitív vagy negatív viszonyulást jelző pont.

V. 3. 4. Kedvenc helyek és a zöldfelületi intenzitás összefüggése

Összevetve a felmérés eredményeit a zöldfelületi intenzitással megállapítható, hogy az itt élők kedvenc helyei változatos intenzitásúak (X. 1–4. ábra). Legkevésbé a szélsőértékekhez köthetők, leginkább a 40–80%-os intenzitású felületeken jelennek meg. Azok a helyek, melyeket kevésbé kedvelnek az Újpestiek, leginkább az alacsony, 0–20%-os intenzitású felületeken jellemzők (15. táblázat).

15. táblázat. A zöldfelületi intenzitás és a kedvenc helyek összefüggése

ZFI	Újpesti lakótelep (IV.)					
0	0	1	0	3	1	3
0-20	25	35	40	53	60	93
20-40	10	20	4	16	30	20
40-60	47	38	17	7	85	24
60-80	98	51	7	4	149	11
80-99	0	2	0	0	2	0
100	0	0	0	0	0	0

16. táblázat. A kedvenc helyek elsődleges rendeltetése és funkciói

Újpesti lakótelep, Kedvenc helyek

NÉV	KÓD (helyszíni)	KÓD (online)	INTENZITÁS (helyszíni)	INTENZITÁS (online)	KÖZLEKEDÉS ("utca")**	ELSŐDLEGES RENDELTEZÉS			SZABADTÉRI FUNKCIO		KÉP
						KÖZÖSSÉGI TÉR ("tér") FÁSÍTOTT KÖZTÉR	KÖZKERT/ KÖZPARK	AKTÍV	PASSZÍV		
Semsey Aladár park	IH1	IO1					+		+++	+++	XI. 1-2.
Király utca	IH2				+ (GY)					+	XI. 3.
Cukrászda*	IH3	IH8				+				+	
Szent István tér*	IH4					+				+	
Nyár u. (játszótér)		IO2				+			++	+	XI. 4.
Szigeti József u. - Závodszky Zoltán u. (játszótér)		IO3						+	++	+	XI. 5.
Corvin u. - Deák F. u (dombos park)		IO4						+	+	+	XI. 6.
Gábor Ignác park		IO5				+			+	+	XI. 7.
Rózsáliget köz		IO6, IO7						+	+	+	XI. 8.
Lebstück M. u - Munkásotthon u - Erzsébet u. (játszótér)		IO9						+	+	+	XI. 9.

* A jelölt terek nem képezik a kutatás tárgyát. (Cukrászda nem nyilvános köztér, Szent István tér kívül esik a vizsgálati területen.)

** GY: gyalogos forgalom, V: vegyes forgalom, G: gépjármű forgalom

17. táblázat. A legkevésbé kedvelt helyek elsődleges rendeltetése és funkciói

Újpesti lakótelep, Legkevésbé kedvelt helyek

NÉV	KÓD (helyszíni)	KÓD (online)	INTENZITÁS (helyszíni)	INTENZITÁS (online)	KÖZLEKEDÉS ("utca")**	ELSŐDLEGES RENDELTESETÉS		SZABADTERI FUNKCIÓ		KÉP
						KÖZÖSSÉGI TÉR ("tér")	FÁSÍTOTT KÖZTÉR	KÖZKERT/ KÖZPARK	AKTÍV	
Újpest - Központ	NH1	NO1			+(GY)					XII. 1.
Lebstűk Mária utca	NH2				+(GY, G)					XII. 2.
Semsey Aladár park (kutyafuttató)	NH3						+	++	+	XII. 3.
Piac*	NH4				+(GY, V)				+	
Király u.	NH5				+(GY)				+	XII. 2.
Munkásotthon u.	NH6				+(GY, G)					XII. 4.
Rózsa u.	NH7				+(GY, G)					XII. 5.
Deák F. - Bercsényi u.	NH8	NO5			+(GY, G)					XII. 6.
Árpád u. - Rózsa u.		NO2			+(GY, G)					XII. 7.
Nyár u. (tér)		NO3					+			XII. 8.
Árpád u. - Rózsa u. (egykori uszoda területe)		NO4								XII. 9.

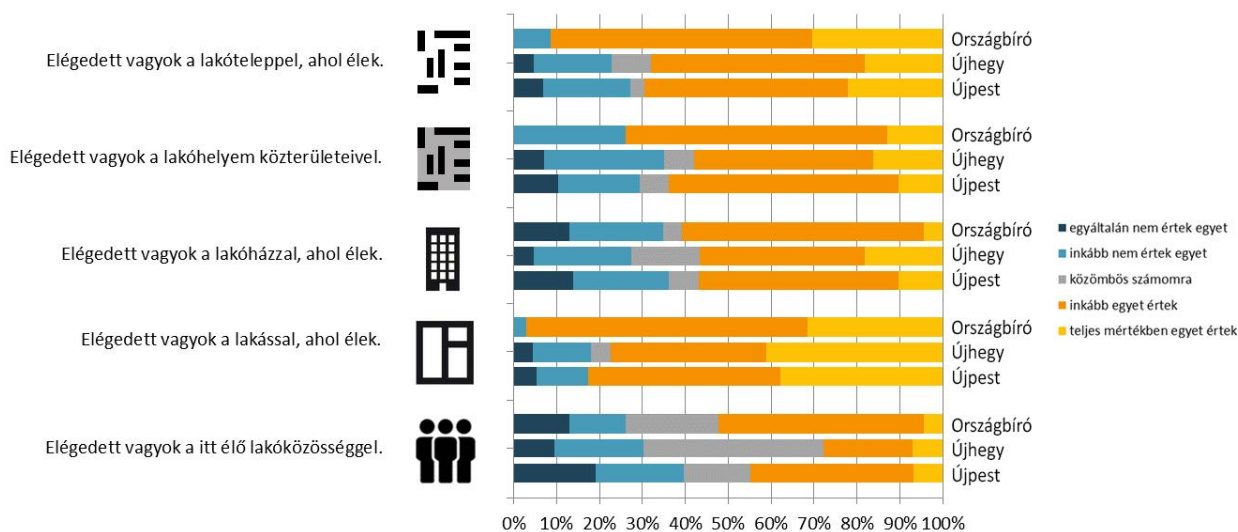
* A jelölt tér nem képezi a kutatás tárgyát. (A Piac kívül esik a vizsgálati területen.)

** GY: gyalogos forgalom, V: vegyes forgalom, G: gépjármű forgalom

V. 4. ÖSSZEGZÉS

A három lakótelep összegző elemzése az előző fejezet szerkezete – elégedettség, észlelt minőség, kedvenc helyek – szerint halad.

Megállapítható, hogy mindhárom lakótelep esetében az itt élők – a lakótelepek különböző térbeli léptékeivel és a lakótelepen élő emberekkel való – elégedettsége hasonló eredményt mutat. Mindegyik lakótelep esetében a válaszadók leginkább lakásaikkal és a lakóteleppel voltak elégedettek, amíg legkevésbé a többi lakóval, illetve a lakóházzal. A szabadterekkel való elégedettség változó. A komplex szabadterépitészeti megújításokkal rendelkező Országbíró lakótelep esetében a lakótelep és lakóház között, amíg a másik két lakótelep esetében inkább a lakóházzal való elégedettséghez közelít. A három lakótelep közül a legmagasabb társadalmi státuszú Országbíró lakótelepen a legelégedettebbek az emberek. A legnagyobb mértékben is ennek a lakótelepnek újultak meg a szabadterei. Mivel a lakóhelyi elégedettség együtt jár az anyagi helyzettel (III. 4. fejezet), így további vizsgálatok lennének szükségesek annak megállapításához, hogy az Országbíró lakótelep esetében inkább a megújított lakótelepi környezet vagy a magasabb anyagi státusz (vagy a kettő kölcsönhatása) áll a magasabb lakóhelyi elégedettség hátterében.

15. ábra. Lakóhelyi elégedettség a vizsgált lakótelepeken

A vizsgált lakótelepek szabadtereit általában inkább jónak értékelik az ott élők. A legmagasabbra az Országbíróét, majd Újhegyét, végül a legrosszabbnak az Újpesti szabadtereket látják. A szakértők közel hasonlóan értékelik az Országbíró és az Újhegyi⁹⁵ lakótelepeket. A térhasználóknál két helyszín esetében (Országbíró és Újhegy) magasabbra értékelték a válaszadók

⁹⁵ Az Újhegyi lakótelep tereinek értékelése alig egy tizeddel magasabb, de ez a különbség valószínűleg nem jelentős. Nem melleleg az értékelést befolyásolhatta, hogy a felmérések az éppen csak átadott Újhegyi sétányon történtek.

a lakótelep szabadtereit, Újpest esetében gyengébbnek ítélik. A nők az Országbíró és Újhegyi lakótelepeken pozitívabban látják a környezetüket. A többdimenziós skálázás módszerével elvégzett elemzések is azt mutatják, hogy a térhasználók és a szakértők másképp látják szabadtereket minőségét, az egyes szempontok különböző módon csoportosulhatnak. A térhasználók esetében az Országbíró és az Újpesti lakótelepen kimutatható, hogy a zöldfelületek értékelése közelséget mutat a fenntartottsággal. A szakértői észlelésben több és markánsabb csoportot figyelhetünk meg. Két esetben markánsan, egy esetben kissé távolabb esik a fenntartás értékelése a zöldfelületekéhez. Arra következtethetünk ebből, hogy az észlelés szintjén **a fenntartás fogalmát a zöldfelületekhez kapcsolják a szakértők és a laikus térhasználók többsége is.**

A lakótelepi szabadterek minőségének észlelése a három lakótelep estében az ott töltött évek függvényében hasonló tendenciát mutat. Érdekes eredmény, hogy amíg az 1–2 éve itt élők átlag körülnek látják a szabadtereket, majd stagnálás vagy enyhe csökkenés mutatkozik mindaddig, amíg körülbelül 10 év köré ér a tartózkodás ideje. Innentől minden vizsgált lakótelep esetében emelkedik a szabadterek minőségének észlelése és ez a pozitív észlelés körülbelül az ott tartózkodás 20. évéig tart. Ezután, a különböző lakótelepek esetében más és más eredményeket figyelhetünk meg. Az Országbírón és Újhegyen csökken, Újpesten csökken, majd újra növekszik az érték. A lakótelepen töltött első 20 évre vonatkozó tendencia hasonlóan alakul a vizsgált helyszíneken. Ez az eredmény egybehangzik azokkal a környezetpszichológiai kutatásokkal, amelyek szerint a lakóhelyi kötődés – aminek mutatója az észlelt környezetminőség – erősödik a tartózkodás éveinek növekedésével (Lewicka, 2005; Smaldone, 2006; Taberner et al., 2014). Arra, hogy miért csökken a lakótelepek esetében 15-20 év után a szabadterek észlelt minősége további feltáró kutatások adhatnak választ.

A helypreferencia szélsőértékeinek, **a kedvenc és legkevésbé kedvelt helyek számosságát** vizsgálva megállapítható, hogy a lakótelepen élők közel mintegy **két és félszer annyi pozitív helyet jelöltek be** mindhárom lakótelep esetében, mind kevésbé kedveltet. **A lakótelepek leginkább kedvelt helyei az elsődlegesen közösségi rendeltetésű terekhez kapcsolódnak, de bizonyos lakótelepek esetében – a szabadtéri minőség függvényében – a gyalogos vagy vegyes használatú közlekedési felületek is pozitívak lehetnek (XIII. tábla).** **A vizsgálatban szereplő lakótelepi emberek legszerethetőbb helyei aktív és passzív funkciókkal vegyesen ellátottak.** A kedvenc helyek minőségét és biztonságát hasonlóképp ítélik meg a lakótelepiek. A két szempontra vonatkozóan a három lakótelep közül az Országbírón 10%-kal magasabb értékeket adtak. A kedvenc helyek a három lakótelep esetében inkább kötődnek a szabadtéri megújításokhoz

(62%), az Országbíró lakótelep esetében nagyon markáns mennyiség, a bejelölt pontok 89%-a kapcsolódik ehhez (18. táblázat).

18. táblázat. A leginkább és legkevésbé kedvelt helyek aránya a helyszíni, illetve az online kérdőívekben

Összes lakótelep			
	Összes pont	Megújított szabadtéren bejelölt pont	%
IH (Kedvenc helyek, helyszíni)	575	447	78%
IO (Kedvenc helyek, online)	319	109	34%
Kedvenc helyek (Σ)	894	556	62%
NH (Legkevésbé kedvelt helyek, helyszíni)	207	69	33%
NO (Legkevésbé kedvelt helyek, online)	163	16	10%
Legkevésbé kedvelt helyek (Σ)	370	85	23%

A legkevésbé kedvelt helyek inkább a rendeltetésükben közlekedés funkcióját betöltő szabadterekhez kapcsolódnak. Jelentősen kisebb intenzitással, de megjelennek a köztertek, közparkok esetében is. A legkevésbé kedvelt helyek jellemzően a funkciószegény vagy passzív szabadtéri funkciójú területekhez köthetők. A legkevésbé kedvelt helyek pontjainak csupán egyötöd része kötődik a megújításokhoz. A legkevésbé kedvelt helyek minőségét és biztonságosságát összevetve, az Országbíró lakótelep esetében az látszik, hogy az alacsonynak ítélt minőséghez hasonlóan alacsony biztonságérzet társul. Azonban két lakótelep – az Újpesti és az Újhegyi lakótelep – esetében a negatív helyek biztonságosságát magasabbnak ítélték, mint azok minőségét. Az eredményeim a három lakótelep esetében a pozitív helyekre vonatkozóan konzekvensek. A legkevésbé kedvelt helyek esetében azonban előfordulhat, hogy inkább azok alacsony szabadtéri minősége, mintsem veszélyessége okozza a negatív viszonyulást (19. táblázat).

19. táblázat. A szabadtéri minőség és a biztonság mutatói a vizsgált helyszíneken

	Országbíró lakótelep		Újhegyi lakótelep		Újpesti lakótelep	
						
Szabadtéri minőség	83,5%	28,1%	73,6%	22,8%	74,0%	15,7%
Biztonság	84,1%	27,0%	78,0%	35,8%	73,4%	35,30%

Metodikai szempontból megállapítható, hogy a kedvelt és legkevésbé kedvelt helyekre vonatkozó helyszíni, illetve online felmérés legintenzívebb foltjai átfedésben vannak. A kevésbé jellegzetes foltok intenzitásukban különböznek.

A lakótelepen élők által megújítandónak tartott területek és a kedvenc helyek között nincs konzekvens összefüggés. Kapcsolódhatnak kedvelt (pl. Újhegyi Bányató, vagy Sportliget), kevésbé kedvelt (pl. Újpest-Központ) és olyan semleges területekhez (pl. Országbíró, parkolók), amelyek a helykötődés értelmében se nem pozitívak, se nem negatívak. A megújítás igénye a kevésbé kedvelt vagy semleges helyek esetében nem meglepő. Azonban **a pozitív helyek esetében bizonyítékul szolgál arra, hogy egy hely szerethetősége együttjárhat annak minőségére vonatkozó elvárásokkal.**

A zöldfelületi intenzitás tekintetében megállapítható, hogy a leginkább kedvelt helyek egyenletesen oszlanak el a 0–80%-os intenzitású területeken, míg a legkevésbé kedvelt helyek az intenzitás csökkenésével fokozatosan nőnek. Az eredmény az elmúlt évtized – városi zöldfelületeinek és a helypreferencia összefüggéseit vizsgáló – kutatásokkal összhangban áll, amelyek azt sugallják, hogy **városi környezetben a „zöldebb” környezet nem záloga egy hely kedveltségének** (20. táblázat).

20. táblázat. A zöldfelületi intenzitás és a kedvenc helyek összefüggése

ZFI	összes lakótelep	
		
0	1	3
0-20	219	175
20-40	200	98
40-60	195	68
60-80	254	26
80-99	48	6
100	0	0

XIII. TABLÓ

XIII. 1. Országbíró lakótelep, Npont=70

XIII. 2. Újhegyi lakótelep, Npont=102

XIII. 3. Újpesti lakótelep, Npont=147

XIII. 4. Országbíró lakótelep, Npont=42

XIII. 5. Újhegyi lakótelep, Npont=38

XIII. 6. Újpesti lakótelep, Npont=38

VI. KÖVETKEZTETÉSEK, KITEKINTÉS

„Ebben a nagyon gyorsan változó világban ügyelni kell a környezetre, az értékeinkre, és ahol minden változik, bizonytalan, mozog, az állandóságot, a tartós értéket talán az építészet tudja leginkább képviselni.”

(Pelényi, 2004)

A tágabb értelemben vett építészet szorosan összefonódik az emberi lét mindennapjaival, a „tapasztalt” térben létrejövő cselekedeteinkkel és érzelmeinkkel. Kutatásaim szerint a tájépítészet és környezetpszichológia bizonyos elméleti témakörei egymással átfedésben vannak, valamint e két tudományterület a gyakorlatban is segítheti egymást. **Vizsgálataim** – a környezetpszichológia elméleteivel és a hazai szociológia eredményeivel összhangban – **rámutattak arra, hogy a helykötődés a lakótelepek esetében különböző térbeli léptékek és a társadalmi tényező mentén értelmezhető.** A lakótelepi szabadterek esetében elvégzett affektív viszonyulást felmérő kutatás rávilágított, hogy **a lakótelepen élő emberek kedvenc szabadterei elsődlegesen a közösségi terekhez és a gyalogos funkciójú közlekedési felületekhez kapcsolódnak. Ezek – az aktív és passzív szabadterei funkciókkal ellátott – terek kiemelkedő restauratív potenciállal rendelkeznek és jelentős szerepet játszanak az itt élők környezeti önszabályozásában.**

A kutatás eredményei rávilágítottak arra is, hogy egy szabadterépítészeti megújítás, **a magas szabadterei minőség jó eséllyel előidézője és mutatója lehet egy térhez történő affektív viszonyulásnak, de nem kizárólagos szempont** e tekintetben. Erre példa az Újhegyi Sportliget és a Bányató, amelyek bár nagyon szerethető helyek az itt élők számára, mégis megújítandó szabadtereknek ítélik ezeket. A vizsgálat azonban egyértelműen kimutatja, hogy ha egy szabadterei minősége nem illeszkedik a lakótelep azonos közterületi minőségéhez, az ahhoz való viszonyulás tekintetében megosztó, vagy negatív helyé válik. Ezekre példa az Országbíró lakótelepen a Béke tér, illetve az Újhegyi lakótelep esetében a sétány északi (Harmat utca – Mádi utca közötti), illetve déli (Gergely utca – Bányató utca közötti) szakasza.

A zöldfelületi intenzitás és a kedvenc helyek összevetésének vizsgálata az elmúlt évtized helykötődés és a városi zöldfelületek összefüggéseit elemző kutatások eredményivel mutat hasonlóságot. A disszertációban elvégzett vizsgálat felhívja a figyelmet arra, hogy városi környezetben az emberek helypreferenciája a 0–80% borítottságú felületek között arányosan oszlik el, amíg a legkevésbé kedvelt helyek inkább az alacsonyabb zöldfelületi intenzitású helyekhez köthetők. Az előbbieket szerint, **városi környezetben a helypreferencia nem jár együtt a zöldfelületi intenzitás növekedésével.** Ezért minden olyan – a városi zöldfelületek pszichológiai értelemben vett restauratív értékére hivatkozó – stratégia, irányelv, hívószó, amelyeknek üzenete

a zöldfelületek mennyiségét hangsúlyozza azok minősége helyett, megkérdőjelezhető és vitatható. **A városi zöldfelületeket érintő stratégiáknak és szabályozásoknak szükséges kombinálniuk a zöldfelületekre vonatkozó számszerűsíthető célokat és a minőségi mutatókat.**

A kutatás – a napjainkban gyakran hangoztatott – **tényeken alapuló tervezést⁹⁶ támogatja.** Ezek alapján, a lakótelepek szabadtereivel kapcsolatos stratégiai és szabályozási döntések összhangba kerülhetnek a lakótelepen élők preferenciáival és elvárásaival. Kutatásom eredményei egyértelműen alátámasztják azt, hogy egy komplex szabadtérépítészeti megújítás esetén az észlelt szabadtéri minőség pozitívabb és akár a lakóhelyi kötődés is erősebb lehet (Országbíró lakótelep). A hazai lakótelep-rehabilitációk során azonban még nagyon kevés olyan beavatkozással találkozunk, amelyben a lakótelepi szabadtereket – minőségükben és arculatukban egységes – „téregyüttesként” kezelik. **A helyalapú, affektív viszonyulást felmérő vizsgálatok azonban segítenek azon pontszerű, az itt élő közösségek mindennapi feltöltődését segítő beavatkozások helyszíneinek azonosításában, melyek esetében a felújítás gyorsabban megvalósítható és költséghatékonyabb lehet egy lakótelep szabadtereinek komplex rehabilitációjánál.**

A kutatás korlátja lehet a kis mintaelemszám; valamint az, hogy a helyszíni kérdőívek délutáni órákban kerültek felvételre. Így a lakótelepek szabadterein napközben tartózkodók nem reprezentálják az itt élők teljes körét. A helyszíni kérdőívek metodikai hibalehetősége, hogy a térhasználók narratíváiból leszűrhető pozitív és negatív helyek a szoftverben rossz helyre kerül rögzítésre. A PPGIS az ilyen jellegű kutatások szempontjából megbízhatóbb és árnyaltabb eredményt hoz. A kutatásban használt eszköz hátránya, hogy a kedvenc helyek tekintetében csak pontot lehet bejelölni, amik a vonalas elemek (pl. gyalogos tengelyek) bejelölésére nem alkalmasak. Az észlelt környezetminőség eredményeinek mögöttes folyamatait további vizsgálatok tisztázhatják (szignifikancia szint), amelyek során vizsgálni kell, hogy a kapott eltérések ténylegesen mekkora érvényességgel bírnak.

Az eredmények – a kutatás korlátai ellenére – megbízható alapot nyújtanak a fizikai környezet és a kognitív, affektív, viselkedéses tényezők összefüggéseit vizsgáló munkák számára. E tekintetben a disszertáció metodikai iránymutatás, mely szerint a mai technológiák sikeresen alkalmazhatók az ilyen jellegű felmérések esetében is. A lassú és nagy munkaigényű helyszíni felmérések nem nyújtanak megbízhatóbb adatokat, sőt, a helypreferencia vizsgálatok esetén a kérdőív felvételének helyszíne is bizonyosan befolyásolja a válaszadást. A helyalapú, online kérdőívek jóval pontosabb és gazdagabb információszerzésre alkalmasak; az adatok feldolgozása – térinformatikai szoftverismeret mellett – hatékony és jól vizualizálható.

⁹⁶ Evidence-based design (EBD), lásd III. 3. 3.

VII. TÉZISEK ÉS GYAKORLATI EREDMÉNYEK

„Felfedezni valamit annyit tesz, mint látni, amit mindenki lát és közben arra gondolni, amire még senki.”

(Szent-Györgyi Albert)

Az értekezésben megfogalmazott kutatói kérdések feltárásával, valamint a kutatási eredmények alapján a következő tézisek fogalmazhatók meg:

1. A tájépítészet és a környezetpszichológia elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt jól integrálható tudományterületek.

A tájépítészet szakterületén belül öt környezetpszichológiai irányú témakört, a környezetpszichológián belül hét tájépítészeti aspektusú témakört határoztam meg. Elméleti szempontból a tudományterületek hathatósan segíthetik egymást a zöldfelületek egészségügyi hatásainak feltárásában, illetve a restauratív környezetekkel kapcsolatos kutatásokban. A környezetpszichológus a szabadtertervezés folyamatában jellemzően annak kezdő és záró szakaszaiban szakértői szerepet vállalhat.

2. A budapesti lakótelepen élők a lakótelep különböző léptékű szociofizikai környezetéhez különböző mértékben viszonyulnak.

A lakóhelyi kötődés az 1970-es és 1980-as években – házgyári, iparosított technológiával – épült lakótelepek esetében különböző téri léptékek (lakótelep, lakóépület, lakás, szabadter) és a társadalmi tényező mentén értelmezhető. Kutatásomban feltártam, hogy különbség mutatkozik az egyes léptékekkel való elégedettség tekintetében. A lakótelepen élők legelégedettebbek a lakóteleppel és a lakásukkal, legkevésbé a lakóközösséggel és a lakóházzal. A szabadterekkel való elégedettség változó. A komplex szabadterépítészeti megújításokkal rendelkező Országbíró lakótelep esetében a szabadterek elégedettségének mértéke a lakótelep és lakóház között, amíg a másik két lakótelep esetében inkább a lakóházzal való elégedettséghez közelít.

3. A lakótelepi szabadtereken a kedvenc helyek a lakótelep közösségi életét szolgáló tereihez, illetve gyalogos közlekedési felületeihez köthetők.

A budapesti lakótelepek rendelkeznek olyan „terekkel” és „utcákkal”, melyek az itt élők számára pszichológiai értelemben vett restauratív potenciállal bírnak. A környezetpszichológia helykötődést elemző „kedvenc hely” kutatási módszere alapján kimutatható, hogy a lakótelepen élők bizonyos szabadterek esetében erősebb kötődést mutatnak. Az azonos térstruktúrával rendelkező budapesti lakótelepek vizsgálata esetén megállapítható, hogy a kedvenc helyek

koncentráltan a lakótelep belső, gyalogos zónáihoz köthetően jelennek meg; amíg a legkevésbé kedvelt helyek jellemzően szórt mintázatot mutatnak, a közlekedési terekhez és lakótelep külső zónáihoz köthetők.

4. A lakótelepen élők kedvenc helyei nagyobb arányban kötődnek szabadterépítészeti megújításokhoz.

Mindhárom vizsgált lakótelepen kimutattam, hogy a kedvenc helyek magasabb arányban köthetők a megújított szabadterekhez. Egy lakótelep nyilvános szabadterének magas minőségű megújítása – attól függetlenül, hogy a megújítás kiterjed-e a lakótelep egészére vagy sem – együtt jár a térhasználók magasabb helypreferenciájával. Azonban az újszerűség vagy a megújítás ténye nem feltétlenül elsődleges szempont a kedvenc helyek tekintetében.

5. Komplex lakótelepi nyilvános szabadterépítészeti megújítás esetében a kedvenc helyek jelentősen nagyobb százalékban jelennek meg a megújított szabadtereken.

A három vizsgált lakótelep eredményeit összehasonlítva kimutattam, hogy a komplex szabadterépítészeti megújítás esetében (Országbíró lakótelep) a kedvenc helyek jelentős százaléka a megújítás területére esik. Az Újhegyi és Újpesti lakótelepek esetében is a kedvenc helyek jelentősen magasabb arányban, koncentráltan jelennek meg a megújítások területén, azonban az Országbíró lakótelep esetében ez az arány jelentősen magasabb. A komplex szemléletű lakótelepi szabadter megújítás feltehetően a lakók erősebb – külső terekhez való – kötődését eredményezheti.

6. A lakótelepi szabadterek esetében a kedvenc helyek együttjárhatnak azok megújítására vonatkozó igénnyel.

Bár a kedvenc helyek magasabb arányban csatlakoznak szabadterépítészeti megújításokhoz, bizonyos – jelentős mértékben kedvelt – helyek esetében nem ez a tényező áll a helyválasztás hátterében. Az Újhegyi lakótelepen mind a helyszíni, mind a helyalapú online kérdőívek konzekvensen jelzik a Bányató és a Sportliget területeit, mint kedvenc helyeket. Az online felmérés azonban azt igazolta, hogy ezt a két helyet jelentősen megújítandónak is tartják. Tehát bizonyos terek esetében a térrel kapcsolatos affektív tényezők elválhatnak a kognitív alapú értékeléstől.

7. A kedvenc helyek és a zöldfelületi intenzitás tekintetében kimutatható összefüggés van.

Megállapítottam, hogy amíg a kedvenc helyek egyenletesen oszlanak el a 0-80%-os zöldfelületi intenzitású lakótelepi szabadtereken, addig a legkevésbé kedvelt helyek inkább az alacsonyabb zöldfelületi intenzitású terekhez köthetők. Tehát a zöldfelületi intenzitás növekedésével a helypreferencia nem növekszik egyenesen arányosan.

A disszertáció gyakorlati eredményei:

1. A térinformatikai háttérű (PPGIS) kérdőívek alkalmasak a kedvenc hely kutatásra.

A kedvenc hely vizsgálatokat kétféle kutatási eszközzel, helyszíni és online kérdőívekkel végeztem el. E tekintetben mind a helyszíni, mind az online kérdőív eredményei hasonló mintázatot mutatnak, várakozásaimmal ellentétben az online kérdőív eredményei jelentős egyezést mutatnak a helyszíni vizsgálatok eredményeivel. A vizsgálataim alapján megállapítottam, hogy a PPGIS, térinformatikai háttérrel rendelkező, online kérdőíves felmérések sikeresek és alkalmasak a kedvenc hely kutatásokra.

2. A helyalapú PPGIS módszerével készült térhasználati felmérések hathatósan segíthetik a tájépitészet tényeken alapuló tervezési folyamatait.

A PPGIS technológia új fejezetet nyithat a hagyományos térhasználati kutatásokban. A helyalapú, valós terekhez köthető használói szokások objektív felmérései, a használók szempontjaira érzékeny tervek alátámasztó munkarészei lehetnek. A PPGIS eszközök a kert- és szabadtertervezés léptékében is jól használhatók és hozzájárulhatnak a sikeres tervezői döntésekhez.

3. A térhasználati kutatásokat – a viselkedéses tényezők kvantitatív adatai mellett – a térhasználók térrel kapcsolatos affektív–kognitív attitűdjét felmérő információk jelentős mértékben gazdagíthatják.

A kutatás rávilágít, hogy bizonyos környezetekkel kapcsolatos döntéseinket összetett – affektív, kognitív és értelemszerűen viselkedéses – tényezők által meghatározott folyamatok mentén hozzuk. A hagyományos térhasználati kutatások mennyiségi adatai nem nyújtanak elégséges információt a használók szempontjairól és elvárásairól. Teljesebb képet adhatnak a – környezetpszichológiai tényezőkre különösen érzékeny – lakóterületi beépítések szabadtereinek tervezése esetében a kvantitatív és kvalitatív szempontokat integráló térhasználati kutatások.

Bizonyos helyek – ahogyan a számunkra legfontosabb emberi kapcsolataink – jelentéssel és jelentőséggel telivé válnak életünkben. Ilyen, pszichológiai szempontból kiemelten fontos hely az otthon és a lakóhely. A környezetpszichológiában az egyik legfontosabb affektív viszonyulást a helyekhez a helykötődés fogalma írja le. **A doktori értekezésben azt vizsgáltam, hogy a lakótelepi szabadterek elmúlt évtizedben történt megújítása hogyan befolyásolja az ott élők lakóhelyükhöz való viszonyulását.** A szabadterépítészeti megújítások és a helykötődés összefüggéseinek feltárása érdekében helyszíni és helyalapú online felméréseket végeztem, amelyek eredményeit statisztikai, illetve térinformatikai eszközökkel elemeztem. A kutatás alátámasztotta, hogy a lakótelep megújult, egységes arculattal rendelkező szabadtereihez nagyobb arányban kapcsolódnak a lakók által leginkább kedvelt helyek. Ezek a helyek – azon túl, hogy kiemelkedő használati és funkcionális értékkel bírnak – fontos szerepet játszanak a lakótelepen élők környezeti önszabályozásában, valamint az itt élők számára a lakáson túl is „menedéket” jelentenek fizikai és mentális értelemben egyaránt.

A disszertáció az első olyan magyar nyelvű összegző írás, amely a tájépítészet pszichológiai aspektusú és a környezetpszichológia tájépítészeti szempontú forrásait, jelenlegi kutatási irányait tekinti át; valamint az első olyan átfogó kutatás, amely pszichológiai folyamatokat vizsgál tájépítészeti tevékenységgel összefüggésben. A dolgozat – a témájához kapcsolódó nemzetközi tudományos tendenciákkal összhangban – az emberek fizikai környezetükről szerzett tapasztalatait veti össze objektív, mérhető mutatókkal. **Adatfelvételi eszközeit és a feldolgozás módszerét tekintve a mai kornak megfelelő alkalmazásokat használ.**

A XX. század második felének számos nagyszerű városépítészeti és építészeti hagyatéka mellett örökségül kaptuk az emberi léptéket nélkülöző lakótelepeket is. Ha beszélhetünk „a természet és a táj lélektani hatásairól”, akkor a lakótelepek magas minőségű nyilvános szabadtereinek sokszoros küldetésük van abban, hogy pozitív irányú lelki folyamatokat támogassanak. **Bár a tervezői munkát minden esetben a lehetőségek és elvárások keretei határolják, a XXI. század kivételezett világában minden eszköz rendelkezésre áll, hogy a használók igényeinek megfelelő szabadterek születhessenek.**

SUMMARY

As our social relationships there are such places, what became particular and meaningful in our lives. Psychologically the home and the place of residence are significant environments. In the environmental psychology the most important affective attitude to the place described by the concept of place attachment. In this study we investigate how the last decade's public space renovation of housing estates influences the relationship of residents to their place of residence. In order to explore the connection between open space renewal and place attachment, I conducted on-site and location based online surveys, whose results were analyzed using statistical and GIS tools. The research underlined that the renewed public spaces are more related to the favored places by the residents. These sites – in addition to their outstanding use and functional value – play an important role in the mental wellbeing of people living in a housing estate.

The thesis is the first summative study to review the current research directions of landscape architecture concerning to environmental psychology and the other way round; as well as the first comprehensive research that investigates psychological processes in connection with landscape architecture. In line with international scientific trends related to the topic, this research combines people experiences of their physical environments with objective, measurable indicators. Regarding its data capture tools and the processing method it uses nowadays' applications.

Beside the second half of the 20th century's great urban and architectural heritage, we have also been given the inheritance of housing estates without human scale. If we are allowed to talk about the "psychological effects of the nature and the landscape", then high-quality public open spaces in housing estates have multiple missions to support positive spiritual processes. **Although the architect's work is always limited by the possibilities and expectations, in the 21st century's exceptional world, everything is available to serve users' needs.**

MELLÉKLETEK

M1. IRODALOMJEGYZÉK

M2. TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

M3. ÁBRAJEGYZÉK

M4. A KÖRNYEZETPSZICHOLÓGIA TUDOMÁNYTERÜLETI SAJÁTOSSÁGAI ÉS KUTATÁSI MÓDSZEREI

M5. HELYSZÍNI KÉRDŐÍVEK

M6. HELYALAPÚ ONLINE KÉRDŐÍV (PPGIS)

M7. FOTÓDOKUMENTÁCIÓ A HELYSZÍNI FELMÉRÉSRŐL

M8. PPGIS – CÍMZETTEK LISTÁJA, FOTÓDOKUMENTÁCIÓ A PLAKÁTOLÁSRÓL

M9. A HELYSZÍNI KÉRDŐÍVEK ADATRÖGZÍTÉSE, RÉSZLET

M10. A LAKÓTELEPEN ÉLŐ EMBEREK JÖVEDELME ÉS A DIPLOMÁSOK SZÁMA

M11. ÉSZLELT SZABADTÉRI MINŐSÉG (ORSZÁGBÍRÓ LAKÓTELEP)

M12. ÉSZLELT SZABADTÉRI MINŐSÉG (ÚJHEGYI LAKÓTELEP)

M13. ÉSZLELT SZABADTÉRI MINŐSÉG (ÚJPESTI LAKÓTELEP)

M1. IRODALOMJEGYZÉK:

Könyvek, könyvfejezetek:

- ÁDÁNY R., V. HAJDÚ P. (2003): *Epidemiológiai szótár*. Budapest: Medicina Könyvkiadó zRt. 264 p.
- ALEXANDER, C., et al. (1977): *A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction*. OUP USA. 1216 p.
- BAKAY, E. (2013): *Retroterek, retroparkok: Kert- és szabadtérépítészet magyarországon 1950-1990*. Budapest: TERC Kft. 143 p.
- BONAIUTO, M. (2004): Residential satisfaction and perceived urban quality. In: C. D. Spielberger (Ed.), *Encyclopedia of Applied Psychology*. New York: Elsevier. 267–272 pp.
- COLE, S., COLE, M. (2006): *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó. 805 p.
- COOPER MARCUS, C. (1992): Environmental memories. In: *Place attachment*. New York: Plenum Press. 87–112 pp.
- CSIZMADY, A. (2008): *A lakóteleptől a lakóparkig*. Új Mandátum Könyvkiadó. 321 p.
- DALÁNYI, L. (1998): *Környezetarchitektúra: Tájépítészeti terek építményei*. Budapest: Mezőgazda Kiadó. 329 p.
- DELUMEAU, J., O'CONNELL, M. (2000): *History of paradise: The garden of eden in myth and Tradition*. University of Illinois Press. 290 p.
- DÚLL, A. (2009): *A környezetpszichológia alapkérdései: helyek, tárgyak, viselkedés*. Budapest: L'Harmattan. 372 p.
- DÚLL, A. (2014a): A város a környezetpszichológiában. In: *Tér-rétegek. Tanulmányok a XXI. század térfordulatairól*. Budapest: L'Harmattan. 159–184 pp.
- DÚLL, A. (2014b): Tér-rétegek kívül-belül: az ember és a földrajzi tér kapcsolata. In: *Tér-rétegek. Tanulmányok a XXI. század térfordulatairól*. Budapest: L'Harmattan. 7–12 pp.
- DÚLL, A., BRÓZIK, P. (2015): Nagyváros-üzemmód. A városi környezet szuggesztív hatásainak környezetpszichológiai elemzése. In: *Rábeszélőtér. A szuggesztív kommunikáció környezetpszichológiája*. Budapest: L'Harmattan. 33–46 pp.
- FESTINGER, L., SCHACHTER, S., BACK, K. (1950): *Social pressures in informal groups; a study of human factors in housing*. Oxford, England: Harper., 240 p.
- FORNARA, F. (2011): Are “attractive” built places as restorative and emotionally positive as natural places in the urban environment? In: *Advances in People-Environment Studies Vol. 2, Urban Diversities - Environmental and Social Issues*. Hogrefe. 159–169 pp.
- FRIED, M. (1966): Grieving for a Lost Home: Psychological Costs of Relocation. In: *Urban Renewal: The Record and the Controversy*. Cambridge: MIT Press
- GEHL, J. (2014): *Élhető városok*. TERC Kft.
- GROPIUS, W. (1981): *Apolló a demokráciában*. Budapest: Corvina. 143 p.
- GUSTAFSON, P. (2014): Place attachment in an age of mobility. In: *Place attachment: Advances in theory, methods and applications*. New York: Routledge. 37–48 pp.
- HALL, E. T. (1987): *Rejtett dimenziók*. Gondolat Könyvkiadó. 275 p.

- HAMILTON, D. K., WATKINS, D. H. (2008): *Evidence-Based Design for Multiple Building Types*. Hoboken, N.J: Wiley. 288 p.
- HÁMORI, E. (2015): *A kötődésemélet perspektívái - A klasszikusoktól napjainkig*. Budapest: Animula. 156 p.
- HARTIG, T., et al. (2010): Health Benefits of Nature Experience: Psychological, Social and Cultural Processes. In: *Forests, Trees and Human Health*. 127–168 pp.
- JOMBACH, S. (2012): Zöldfelület intenzitás térségi vagy települési szintű távérzékelési elemzésének módszere. In: *Élhető települési táj. Tudományos közlemények és értekezések*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem. 219–232 pp.
- KAPLAN, R., KAPLAN, S. (1989): *The Experience of Nature: A Psychological Perspective*. CUP Archive. 356 p.
- KAPLAN, R., KAPLAN, S., RYAN, R. (1998): *With People in Mind: Design And Management Of Everyday Nature*. Island Press. 244 p.
- KOCSIS, J. B. (2009): *Városfejlesztés és városfejlődés Budapesten - 1930-1985*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.
- KONRÁD, G., SZELÉNYI, I. (1969): *Az új lakótelepek szociológiai problémái*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 212 p.
- KÖRNER, Z., NAGY, M. (2006): *Az európai és a magyar telepszerű lakásépítés története 1945-től napjainkig*. Budapest: TERC Kft. 464 p.
- KORPELA, K. (2002): Children's environment. In: *Handbook of Environmental Psychology*. New York: John Wiley & Sons. 363–373 pp.
- LETENYEI L. (2005): *Településkutatás: a települési és térségi tervezés társadalomtudományos alapozása*. L'Harmattan. 313 p.
- LEWICKA, M. (2013): In search of roots: memory as enabler of place attachment. In: *Place Attachment: Advances in Theory, Methods and Applications*. Routledge. 49–60 pp.
- LOW, S. M., ALTMAN, I. (1992a): *Place Attachment*. New York: Plenum Press. 314 p.
- LOW, S. M., ALTMAN, I. (1992b): Place attachment: A conceptual inquiry. In: *Place attachment: Human behavior and environment : advances in theory and research*. New York: Plenum Press. 1–12 pp.
- LYNCH, K. (1960): *The image of the city*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press. 194 p.
- NASAR, J. L. (2011): Environmental Psychology and Urban Design. In: *Companion to Urban Design*. Routledge Handbooks Online
- NEUFERT E. (2014): *Neufert. Építés- és tervezéstan*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó. 572 p.
- ORMOS, I. (1967a): *A kerttervezés története és gyakorlata*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó
- POGÁNY, F. (1976): *A szép emberi környezet*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó. 475 p.
- RYBCZYNSKI, W. (1999): *A Clearing in the Distance: Frederick Law Olmsted and America in the 19th Century*. Simon and Schuster. 506 p.
- SCANNELL, L., GIFFORD, R. (2013): The psychology of place attachment. In: *Environmental Psychology: Principles and Practice, Edition: 5th*. Colville, WA: Optimal Books. 560 pp.
- SCANNELL, L., GIFFORD, R. (2014): Comparing the theories of interpersonal and place attachment. In: *Place Attachment: Advances in Theory, Methods and Applications*. 23–36 pp.

- STEG, L., BERG, A. E. van den, GROOT, J. I. M. de (2012): *Environmental psychology: An Introduction*. John Wiley & Sons. 409 p.
- STOKOLS, D., SHUMAKER, S. A. (1981): People in places. A transactional view of settings. In: *Cognition, social behavior and the environment*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. 441–488 pp.
- THOMPSON, C. W., TRAVLOU, P. (2007): *Open Space: People Space*. Taylor & Francis. 200 p.
- THWAITES, K., MATHERS, A., SIMKINS I. (2013): *Socially Restorative Urbanism: the theory, process and practice of experientics*. Routledge
- THWAITES, K., SIMKINS, I. (2007): *Experiential Landscape: an approach to people, place and space*. Routledge. v–230 p.
- TOSICS, I. (2005): *Large housing estates in Budapest and Nyíregyháza, Hungary: opinions of residents on recent developments*. Utrecht: Faculty of Geosciences, Utrecht University
- TULLOCH, D. (2008): Public Participation GIS (PPGIS). In: *Encyclopedia of Geographic Information Science*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc. 352–354 pp.
- ULRICH, Roger S. (1983): Aesthetic and Affective Response to Natural Environment. In: *Behavior and the Natural Environment*. Springer, Boston, MA. 85–125 pp.
- WATT, P., SMETS, P. (2017): *Social Housing and Urban Renewal*. Emerald Publishing Limited. 512 p.
- ZIMMERMANN, A. (2015): *Planning Landscape*. Basel: Birkhäuser. 304 p.

Folyóiratcikkek:

- ARNBERGER, A., EDER, R. (2012): The influence of green space on community attachment of urban and suburban residents. In: *Urban Forestry & Urban Greening*, 11(1) 41–49 pp.
- ASAH, S. T., BENGSTON, D. N., WESTPHAL, L. M., GOWAN, C. H. (2018): Mechanisms of Children’s Exposure to Nature: Predicting Adulthood Environmental Citizenship and Commitment to Nature-Based Activities. In: *Environment and Behavior*, 50(7) 807–836 pp.
- BARAN, P. K., SMITH, W. R., MOORE, R. C., FLOYD, M. F., BOCARRO, J. N., COSCO, N. G., DANNINGER, T. M. (2014): Park Use Among Youth and Adults: Examination of Individual, Social, and Urban Form Factors. In: *Environment and Behavior*, 46(6) 768–800 pp.
- BENKŐ M. (2015): Lakótelepsors 4 - óvatos útkeresések a 21. században. Bellvitge, L’Hospitalet de Llobregat, Barcelona agglomeráció, Spanyolország, 1964-1970. In: *UTÓIRAT. POST SCRIPTUM - A RÉGI-ÚJ MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET MELLÉKLET, XV.* 45–46 pp.
- BENKŐ M., BALLA R. (2016): FUNDAMENTUM – a paneles lakóépületek földszintje. In: *Építés - Építészettudomány*, 44 317–332 pp.
- BERMAN, M. G., JONIDES, J., KAPLAN, S. (2008): The cognitive benefits of interacting with nature. In: *Psychological Science*, 19(12) 1207–1212 pp.
- BIJKER, R. A., SIJTSMA, F. J. (2017): A portfolio of natural places: Using a participatory GIS tool to compare the appreciation and use of green spaces inside and outside urban areas by urban residents. In: *Landscape and Urban Planning*, 158 155–165 pp.

- BONAIUTO, MARINO, AIELLO, A., PERUGINI, M., BONNES, M., ERCOLANI, A. P. (1999): Multidimensional perception of residential environment quality and neighbourhood attachment in the urban environment. In: *Journal of Environmental Psychology*, 19(4) 331–352 pp.
- BOULTON, C., DEDEKORKUT-HOWES, A., BYRNE, J. (2018): Factors shaping urban greenspace provision: A systematic review of the literature. In: *Landscape and Urban Planning*, 178 82–101 pp.
- BRATMAN, G. N., DAILY, G. C., LEVY, B. J., GROSS, J. J. (2015): The benefits of nature experience: Improved affect and cognition. In: *Landscape and Urban Planning*, 138 41–50 pp.
- BROWN, B., PERKINS, D. D., BROWN, G. (2003): Place attachment in a revitalizing neighborhood: Individual and block levels of analysis. In: *Journal of Environmental Psychology*, 23(3) 259–271 pp.
- BROWN, Greg, SCHEBELLA, M. F., WEBER, D. (2014): Using participatory GIS to measure physical activity and urban park benefits. In: *Landscape and Urban Planning*, 121 34–44 pp.
- BROWN, Gregory, RAYMOND, C. (2007): The relationship between place attachment and landscape values: Toward mapping place attachment. In: *Applied Geography*, 27(2) 89–111 pp.
- CHURCHMAN, A. (2002): Environmental Psychology and Urban Planning: Where can the twain meet? In: *Handbook of Environmental Psychology*, 191–200 pp.
- CIALONE, C., TENBRINK, T., SPIERS, H. J. (2017): Sculptors, Architects, and Painters Conceive of Depicted Spaces Differently. In: *Cognitive Science*, 42(2) 524–553 pp.
- COX, D. T. C., SHANAHAN, D. F., HUDSON, H. L., PLUMMER, K. E., SIRIWARDENA, G. M., FULLER, R. A., ANDERSON, K., HANCOCK, S., GASTON, K. J. (2017): Doses of neighborhood nature: The benefits for mental health of living with nature. In: *BioScience*, 67(2) 147–155 pp.
- DANIEL, T., VINING, J. (1983): Methodological Issues in the Assessment of Landscape Quality. In: *Human Behavior & Environment: Advances in Theory & Research*, 39–84 pp.
- DE VRIES, S., VERHEIJ, R. A., GROENEWEGEN, P. P., SPREEUWENBERG, P. (2003): Natural Environments—Healthy Environments? An Exploratory Analysis of the Relationship between Greenspace and Health. In: *Environment and Planning A: Economy and Space*, 35(10) 1717–1731 pp.
- DROSELTIS, O., VIGNOLES, V. L. (2010): Towards an integrative model of place identification: Dimensionality and predictors of intrapersonal-level place preferences. In: *Journal of Environmental Psychology*, 30(1) 23–34 pp.
- DÚLL, A. (2001): A környezetpszichológia története. In: *Magyar Pszichológiai Szemle*, 56(2) pp.
- DÚLL, A. (2002a): Ember és környezet affektív kapcsolata: a helykötődés. In: *Alkalmazott Pszichológia*, IV(2) 49–65 pp.
- DÚLL, A. (2002b): Kísérlet egy tranzakcionális környezetpszichológiai fogalom operacionalizálására: a lakó-otthon összeállítás empirikus vizsgálata II. A kutatás. In: *Pszichológia*, 22(2) 183–219. pp.
- DÚLL, A. (2002c): Kísérlet egy tranzakcionális környezetpszichológiai fogalom operacionalizálására: a lakó-otthon összeállítás empirikus vizsgálata I. A kutatás elméleti háttere. In: *Pszichológia*, 22(1) 57–106 pp.

- DÚLL, A. (2005): Építészet—környezet—pszichológia. In: *Régi-Új Magyar Építőművészet, Utóirat / Post Scriptum*, 5(29) 14–17 pp.
- DÚLL, A. (2006): Pszichológia és építészet: az együttműködés lehetőségei. Kommentár Kapy Jenő: A napi gyakorló építészet és a téralakítással kapcsolatos alapkutatások kapcsolata... Vagy annak hiánya? c. tanulmányához. In: *Régi-Új Magyar Építőművészet, Utóirat / Post Scriptum*, 6(34) 17–19 pp.
- DÚLL, A., DÓSA, Z. (2005): A természeti környezet – környezetpszichológiai megközelítésben. In: *Tájökológiai Lapok*, 3(1) 1–12 pp.
- EGEDY TAMÁS (2003): A lakótelep-rehabilitáció helyzete hazánkban. In: *Földrajzi Értesítő*, 52. évf.(1-2. füz.) 107–120 pp.
- EPLÉNYI, A. V. (2007): Térönéletrajz: Egy tér identitásváltozásai. In: , 2 56–63 pp.
- FRIED, M. (1982): Residential Attachment: Sources of Residential and Community Satisfaction. In: *Journal of Social Issues*, 38(3) 107–119 pp.
- GESLER, W. M. (1993): Therapeutic Landscapes: Theory and a Case Study of Epidaurus, Greece. In: *Environment and Planning D: Society and Space*, 11(2) 171–189 pp.
- GIFFORD, R., HINE, D. W., MULLER-CLEMM, W., REYNOLDS, D. J., SHAW, K. T. (2000): Decoding Modern Architecture: A Lens Model Approach for Understanding the Aesthetic Differences of Architects and Laypersons. In: *Environment and Behavior*, 32(2) 163–187 pp.
- GIULIANI, M. V., SCOPELLITI, M. (2009): Empirical research in environmental psychology: Past, present, and future. In: *Journal of Environmental Psychology*, 29(3) 375–386 pp.
- HARTIG, T., KAHN, P. H. (2016): Living in cities, naturally. In: *Science*, 352(6288) 938–940 pp.
- HIDALGO, M. CARMEN (2013): Operationalization of place attachment: A consensus proposal. In: *Estudios de Psicología*, 34(3) 251–259 pp.
- HIDALGO, M. CARMEN, HERNÁNDEZ, B. (2001): Place attachment: conceptual and empirical questions. In: *Journal of Environmental Psychology*, 21(3) 273–281 pp.
- HONG, J. Y., JEON, J. Y. (2015): Influence of urban contexts on soundscape perceptions: A structural equation modeling approach. In: *Landscape and Urban Planning*, 141 78–87 pp.
- HOYLE, H., HITCHMOUGH, J., JORGENSEN, A. (2017): All about the ‘wow factor’? The relationships between aesthetics, restorative effect and perceived biodiversity in designed urban planting. In: *Landscape and Urban Planning*, 164 109–123 pp.
- HUR, M., NASAR, J. L., CHUN, B. (2010): Neighborhood satisfaction, physical and perceived naturalness and openness. In: *Journal of Environmental Psychology*, 30(1) 52–59 pp.
- IVES, C. D., OKE, C., HEHIR, A., GORDON, A., WANG, Y., BEKESSY, S. A. (2017): Capturing residents’ values for urban green space: Mapping, analysis and guidance for practice. In: *Landscape and Urban Planning*, 161 32–43 pp.
- JÁMBOR, I. (2000): Kertépítészeti tér, szabad tér, zöld tér. In: *Tájépítészet*, (1) 8–11 pp.
- JORGENSEN, A., DOBSON, S., HEATHERINGTON, C. (2017): Parkwood Springs – A fringe in time: Temporality and heritage in an urban fringe landscape. In: *Environment and Planning A*, 49 pp.
- KAMALIPOUR, H., YEGANEH, A. J., ALALHESABI, M. (2012): Predictors of place attachment in urban residential environments: A residential complex case study. In: *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 35 459–467 pp.

- KAPLAN, R., KAPLAN, S., BROWN, T. (1989): Environmental Preference - A Comparison of Four Domains of Predictors. In: *Environment and Behavior*, 21 509–530 pp.
- KAPLAN, S. (1995): The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework. In: *Journal of Environmental Psychology*, 15(3) 169–182 pp.
- KAPY, J. (2006): A napi gyakorló építészet és a téralakítással kapcsolatos alap kutatások kapcsolata... Vagy annak hiánya? c. tanulmányához. In: *Régi-Új Magyar Építőművészet, Utóirat / Post Scriptum*, 6(34) 15–16 pp.
- KEARNEY, A. R. (2006): Residential Development Patterns and Neighborhood Satisfaction: Impacts of Density and Nearby Nature. In: *Environment and Behavior*, 38(1) 112–139 pp.
- KIM, D., JIN, J. (2018): Does happiness data say urban parks are worth it? In: *Landscape and Urban Planning*, 178 1–11 pp.
- KIM, J., KAPLAN, R. (2004): Physical and Psychological Factors in Sense of Community: New Urbanist Kentlands and Nearby Orchard Village. In: *Environment and Behavior*, 36(3) 313–340 pp.
- KIMPTON, A., WICKES, R., CORCORAN, J. (2014): Greenspace and Place Attachment: Do Greener Suburbs Lead to Greater Residential Place Attachment? In: *Urban Policy and Research*, 32 pp.
- KNEZ, I. (2006): Autobiographical memories for places. In: *Memory*, 14(3) 359–377 pp.
- KNEZ, Igor (2005): Attachment and identity as related to a place and its perceived climate. In: *Journal of Environmental Psychology*, 25(2) 207–218 pp.
- KNEZ, Igor, ELIASSON, I. (2017): Predictors of place attachment in urban residential environments: a residential complex case study. In: *Frontiers in Psychology*, 8 79 pp.
- KORPELA, K. (1989): Place-identity as a product of environmental self-regulation. In: *Journal of Environmental Psychology*, 9(3) 241–256 pp.
- KORPELA, K. (2003): Negative mood and adult place preference. In: *Environment and Behavior*, 35(3) 331–346 pp.
- KORPELA, K., HARTIG, T. (1996): Restorative qualities of favorite places. In: *Journal of Environmental Psychology*, 16(3) 221–233 pp.
- KORPELA, K., KYTTÄ, M., HARTIG, T. (2002): Restorative experience, self-regulation, and children's place preferences. In: *Journal of Environmental Psychology*, 22(4) 387–398 pp.
- KORPELA, K. M., HARTIG, T., KAISER, F. G., FUHRER, U. (2001): Restorative Experience and Self-Regulation in Favorite Places. In: *Environment and Behavior*, 33(4) 572–589 pp.
- KORPELA, K. M., PASANEN, T., REPO, V., HARTIG, T., STAATS, H., MASON, M., ALVES, S., FORNARA, F., MARKS, T., SAINI, S., SCOPELLITI, M., SOARES, A. L., STIGSDOTTER, U. K., WARD THOMPSON, C. (2018): Environmental Strategies of Affect Regulation and Their Associations With Subjective Well-Being. In: *Frontiers in Psychology*, 9 pp.
- KORPELA, K. M., YLÉN, M. (2007): Perceived health is associated with visiting natural favourite places in the vicinity. In: *Health & Place*, 13(1) 138–151 pp.
- KORPELA, K. M., YLÉN, M., TYRVÄINEN, L., SILVENNOINEN, H. (2009): Stability of self-reported favourite places and place attachment over a 10-month period. In: *Journal of Environmental Psychology*, 29(1) 95–100 pp.

- KORPELA, K. M., YLÉN, M., TYRVÄINEN, L., SILVENNOINEN, H. (2010): Favorite green, waterside and urban environments, restorative experiences and perceived health in Finland. In: *Health Promotion International*, 25(2) 200–209 pp.
- KYTTÄ, M., BROBERG, A., TZOULAS, T., SNABB, K. (2013): Towards contextually sensitive urban densification: Location-based softGIS knowledge revealing perceived residential environmental quality. In: *Landscape and Urban Planning*, 113 30–46 pp.
- LADLE, A., GALPERN, P., DOYLE-BAKER, P. (2018): Measuring the use of green space with urban resource selection functions: An application using smartphone GPS locations. In: *Landscape and Urban Planning*, 179 107–115 pp.
- LEWICKA, M. (2005): Ways to make people active: The role of place attachment, cultural capital, and neighborhood ties. In: *Journal of Environmental Psychology*, 25(4) 381–395 pp.
- LEWICKA, M. (2011): Place attachment: How far have we come in the last 40 years? In: *Journal of Environmental Psychology*, 31(3) 207–230 pp.
- MAAS, J., VERHEIJ, R. A., DE VRIES, S., SPREEUWENBERG, P., SCHELLEVIS, F. G., GROENEWEGEN, P. P. (2009): Morbidity is related to a green living environment. In: *Journal of Epidemiology and Community Health*, 63(12) 967–973 pp.
- MAZUMDAR, S., MAZUMDAR, S. (2004): Religion and place attachment: A study of sacred places. In: *Journal of Environmental Psychology*, 24(3) 385–397 pp.
- MCANDREW, F. T. (1998): The measurement of ‘rootedness’ and the prediction of attachment to home-towns in college students. In: *Journal of Environmental Psychology*, 18(4) 409–417 pp.
- MIGUEL, M. B. (2017): The notion of place in conservation of architectural landscapes. In: *Journal of Architectural Conservation*, 22(3) 222–230 pp.
- MITCHELL, R., POPHAM, F. (2007): Greenspace, urbanity and health: Relationships in England. In: *Journal of Epidemiology and Community Health*, 61 681–3 pp.
- MITCHELL, R., POPHAM, F. (2008): Effect of exposure to natural environment on health inequalities: an observational population study. In: *The Lancet*, 372 1655–1660 pp.
- MŐCSÉNYI, M. (1968): A táj és a zöldterület fogalmi problémái a tájrendezés nézőpontjából. In: *Településtudományi Közlemények*, (21) 66–76 pp.
- MOORE, S., BOCKENHOLT, U., DANIEL, M., FROHLICH, K., KESTENS, Y., RICHARD, L. (2011): Social capital and core network ties: a validation study of individual-level social capital measures and their association with extra- and intra-neighborhood ties, and self-rated health. In: *Health & Place*, 17(2) 536–544 pp.
- MOULAY, A., UJANG, N., MAULAN, S., ISMAIL, S. (2017): Understanding the process of parks’ attachment: Interrelation between place attachment, behavioural tendencies, and the use of public place. In: *City, Culture and Society*
- NEWELL, P. B. (1997): A Cross-Cultural Examination of Favorite Places. In: *Environment and Behavior*, 29(4) 495–514 pp.
- NOVÁK ÁGNES (2006): Panelfelújítás vagy lakótelep-rehabilitáció? In: *Építőmester*, 10. évf.(1. sz.) 22–24 pp.
- OLDONI, D., DE COENSEL, B., BOCKSTAEL, A., BOES, M., DE BAETS, B., BOTTELDOOREN, D. (2015): The acoustic summary as a tool for representing urban sound environments. In: *Landscape and Urban Planning*, 144 34–48 pp.

- PASANEN, T. P., NEUVONEN, M., KORPELA, K. M. (2017): The Psychology of Recent Nature Visits: (How) Are Motives and Attentional Focus Related to Post-Visit Restorative Experiences, Creativity, and Emotional Well-Being? In: *Environment and Behavior*
- PENNARTZ, P. J. J., ELSINGA, M. G. (2016): Adults, Adolescents, And Architects: Differences in Perception of the Urban Environment. In: *Environment and Behavior*
- PÉREZ-MARTÍNEZ, G., TORIJA, A. J., RUIZ, D. P. (2018): Soundscape assessment of a monumental place: A methodology based on the perception of dominant sounds. In: *Landscape and Urban Planning*, 169 12–21 pp.
- RASMUSSEN, K. (2016): Places for Children – Children’s Places: In: *Childhood*
- RATCLIFFE, E., KORPELA, K. (2017): Time- and self-related memories predict restorative perceptions of favorite places via place identity. In: *Environment and Behavior*, 690–720 pp.
- REHRER, N. J., FREEMAN, C., CASSIDY, T., WATERS, D. L., BARCLAY, G. E., WILSON, N. (2011): Through the eyes of young people: Favourite places for physical activity. In: *Scandinavian Journal of Public Health*, 492–500 pp.
- RICHARDSON, E., PEARCE, J., MITCHELL, R., DAY, P., KINGHAM, S. (2010): The association between green space and cause-specific mortality in urban New Zealand: an ecological analysis of green space utility. In: *BMC Public Health*, 10(1) 240 pp.
- RIOUX, L., WERNER, C. (2011): Residential satisfaction among aging people living in place. In: *Journal of Environmental Psychology*, 31(2) 158–169 pp.
- SALLAY, V. (2008): Az önmagunkra találás helyei: környezeti önszabályozás elmélet és kutatás tükrében. In: *Alkalmazott Pszichológia*, X(3–4) 145–161 pp.
- SAN JUAN, C., SUBIZA-PÉREZ, M., VOZMEDIANO, L. (2017): Restoration and the City: The Role of Public Urban Squares. In: *Frontiers in Psychology*, 8 pp.
- SCANNELL, L., GIFFORD, R. (2010): Defining place attachment: A tripartite organizing framework. In: *Journal of Environmental Psychology*, 30(1) 1–10 pp.
- SCANNELL, L., GIFFORD, R. (2017): The experienced psychological benefits of place attachment. In: *Journal of Environmental Psychology*, 51 256–269 pp.
- SCHIPPERIJN, J., BENTSEN, P., TROELSEN, J., TOFTAGER, M., STIGSDOTTER, U. (2013): Associations between physical activity and characteristics of urban green space. In: *Urban Forestry & Urban Greening*, 12 109–116 pp.
- SCHWEITZER, R. D., GLAB, H., BRYMER, E. (2018): The Human-Nature Experience: A phenomenological-psychoanalytic perspective. In: *Frontiers in Psychology*, 9 1–12 pp.
- SIXSMITH, J. (1986): The meaning of home: An exploratory study of environmental experience. In: *Journal of Environmental Psychology*, 6(4) 281–298 pp.
- SMALDONE, D. (2006): The role of time in place attachment.
- SMALDONE, D., HARRIS, C., SANYAL, N. (2005): An exploration of place as a process: The case of Jackson Hole, WY. In: *Journal of Environmental Psychology*, 25(4) 397–414 pp.
- SMITH, F., BARKER, J. (2000): Contested Spaces: Children’s Experiences of Out of School Care in England and Wales. In: *Childhood*, 7(3) 315–333 pp.
- SNELL, T. L., MCLEAN, L. A., MCASEY, F., ZHANG, M., MAGGS, D. (2018): Nature Streaming: Contrasting the Effectiveness of Perceived Live and Recorded Videos of Nature for Restoration. In: *Environment and Behavior*,

- SÖRQVIST, P. (2016): Grand Challenges in Environmental Psychology. In: *Frontiers in Psychology*, 7 pp.
- SOUTHON, G. E., JORGENSEN, A., DUNNETT, N., HOYLE, H., EVANS, K. L. (2018): Perceived species-richness in urban green spaces: Cues, accuracy and well-being impacts. In: *Landscape and Urban Planning*, 172 1–10 pp.
- STAATS, H., JAHNCKE, H., HERZOG, T. R., HARTIG, T. (2016): Urban Options for Psychological Restoration: Common Strategies in Everyday Situations. In: *PLOS ONE*, 11(1).
- STIGSDOTTER, U. K., EKHOLM, O., SCHIPPERIJN, J., TOFTAGER, M., KAMPER-JØRGENSEN, F., RANDRUP, T. B. (2010): Health promoting outdoor environments - Associations between green space, and health, health-related quality of life and stress based on a Danish national representative survey. In: *Scandinavian Journal of Public Health*, 38(4) 411–417 pp.
- SUGIYAMA, T., CARVER, A., KOOHSARI, M. J., VEITCH, J. (2018): Advantages of public green spaces in enhancing population health. In: *Landscape and Urban Planning*, 178 12–17 pp.
- SUGIYAMA, T., LESLIE, E., GILES-CORTI, B., OWEN, N. (2008): Associations of neighbourhood greenness with physical and mental health: Do walking, social coherence and local social interaction explain the relationships? In: *Journal of Epidemiology and Community Health*, 62 e9 pp.
- SZILÁGYI, K., ZELENÁK, F., VERÉB, M. K., GERZSON, L., CZEGLÉDI, C., BALOGH, P. I. (2015): Limits of ecological load in public parks - on the example of Városliget. In: *Applied Ecology and Environmental Research*, 13(2) 427–448 pp.
- TABERNERO, C., BRIONES, E., CUADRADO, E. (2014): Changes in residential satisfaction and place attachment over time. In: *Psycology: Revista Bilingüe de Psicología Ambiental / Bilingual Journal of Environmental Psychology*, 1 403–412 pp.
- TAKANO, T., NAKAMURA, K., WATANABE, M. (2002): Urban residential environments and senior citizens' longevity in megacity areas: the importance of walkable green spaces. In: *Journal of Epidemiology & Community Health*, 56(12) 913–918 pp.
- TAYLOR, R. B., GOTTFREDSON, S. D., BROWER, S. (1985): Attachment to place: Discriminant validity, and impacts of disorder and diversity. In: *American Journal of Community Psychology*, 13(5) 525–542 pp.
- TOUNTAS, Y. (2009): The historical origins of the basic concepts of health promotion and education: the role of ancient Greek philosophy and medicine. In: *Health Promotion International*, 24(2) 185–192 pp.
- ULRICH, R. S. (1984): View through a window may influence recovery from surgery. In: *Science*, 224(4647) 420–421 pp.
- UZZEL, D., LEWAND, K. (1990): Psychology and Landscape Design. In: *Landscape Design*, 34–35 pp.
- VARGHA, B., KISS, E. C. (2017): Az önszabályozás erő-modellje. In: *Mentálhigiéné És Pszichoszomatika*, 18(3) 203–229 pp.
- WEIJS-PERRÉE, M., BERG, P. V. den, ARENTZE, T., KEMPERMAN, A. (2017): Social networks, social satisfaction and place attachment in the neighborhood. In: *REGION*, 4(3) 133–151 pp.

- WYLES, K. J., WHITE, M. P., HATTAM, C., PAHL, S., KING, H., AUSTEN, M. (2017): Are Some Natural Environments More Psychologically Beneficial Than Others? The Importance of Type and Quality on Connectedness to Nature and Psychological Restoration. In: *Environment and Behavior*
- YANCEY, W. L. (1971): Architecture, Interaction, and Social Control: The Case of a Large-Scale Public Housing Project. In: *Environment and Behavior*, 3(1) 3–21 pp.
- YOUNG, R., CLAVEL, P. (2017): Planning living cities: Patrick Geddes' legacy in the new millennium. In: *Landscape and Urban Planning*, 166 pp.
- ZHANG, Y., VAN DIJK, T., TANG, J., VAN DEN BERG, A. E. (2015): Green Space Attachment and Health: A Comparative Study in Two Urban Neighborhoods. In: *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 12(11) 14342–14363 pp.
- ZÖCH, P. (2015): On Identity. In: *Topos*, 92 pp.

Doktori értekezések:

- ALMÁSI, B. (2007): *A zöldhálózat tervezés metodikai fejlesztése budapest peremterületének példáján*. PhD disszertáció. Budapest.
- BALOGH P. I. (2004): *A szabadterek szerepváltozása a nagy európai városmegújításokban*. PhD disszertáció. Budapest
- BAKAY, E. (2012): *Lakótelepek szabadtérépítészete 1945-1990 között Budapest példáján*. PhD disszertáció. Budapest
- DÚLL, A. (2017): *Épített környezet és pszichológia: A lokalitásélmény környezetpszichológiai vizsgálatai*. Akadémiai Doktori Értekezés. Budapest.
- EGEDY, T. (2001): *A lakótelepek épített, társadalmi és természeti környezetének földrajzi szempontú értékelése, Tézisek*. Budapest
- LOSONCZI, A. (2014): *Konstellációk 2014. Építészet és észleléspszichológia. DLA Értekezés*. BME Építőművészeti Doktori Iskola
- SALLAY V. (2014): *Környezeti-érzelmi önszabályozási folyamatok a családi otthon terében*. PhD disszertáció.
- SCHUCHMANN, J. (2013): *Lakóhelyi szuburbanizációs folyamatok a Budapesti agglomerációban*. PhD disszertáció. Győr
- TAKÁCS, D. (2016): *Városi szabadterek és szabadtér-fejlesztések ingatlanérték-befolyásoló hatásának elemzése Budapest példáján*. PhD disszertáció. Budapest.

Tanulmányok, előadások:

- BALOGH, P. I. (2017): *Városi szabadterek tervezése, elmélet és gyakorlat*. Budapest
 BUDAPEST, 2030 (2013): *Budapest 2030 Hosszú távú Városfejlesztési Koncepció*. 276 pp.
- BUDAPEST, Z. (2017): *Budapest zöldfelületi rendszerének fejlesztési koncepciója, I. kötet, Helyzetelemzés és -értékelés*. Budapest. 148 pp.
- CE (2018): *Council of Europe Landscape Convention Contribution to human rights, democracy and sustainable development*.
- CSIZMADY, A. (2007): *A paneles lakótelepek revitalizációja*.
<http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-777/kotojelek2002/TPUBL-A-777.pdf>. Lekérdezés időpontja: 2018. 08. 02.
- DÜLL, A. (2004): *A természeti környezet pszichológiája. Magyar Biológiai Társaság XXV. Vándorgyűlése, Budapest, 2004. október 26–27. Előadások összefoglalói. Tanulmányok*. Budapest: Magyar Biológiai Társaság. 77–81 pp.
- GÁBOR, P., HELEMBAI, M., HOSKÓ, L. (2015): *A Vizafogó lakótelep közterületeinek és zöldfelületeinek megújítása*. Budapest
- GERSE, J., SZILÁGYI, D. (2015): *Magyarország településhálózata 2., Városok-falvak*.
<http://docplayer.hu/68167613-Magyarország-telepuleshalozata-2-varosok-falvak.html>.
 Lekérdezés időpontja: 2018. 08. 02
- HORNYACSEK, J. (2014): *A tudományos kutatás elmélete és módszertana*. Budapest. 256 pp.
- JÁMBOR, I. (2009): *Kerttervezési alapismeretek*. Budapest. 197 pp.
- KELLNER, U., NAGEL, G., INSTITUT FÜR GRÜNPLANUNG UND GARTENARCHITEKTUR, H., UNIVERSITÄT HANNOVER, F. L. (1986): *Qualitätskriterien für die Nutzung öffentlicher Freiräume*. Hannover: Inst. für Grünplanung und Gartenarchitektur
- KÖRNER, Z., LOCSMÁNDI, G., PÁLFY SÁNDOR (2007): *Csepel-észak és Békásmegyér-kelet lakótelepek rehabilitációs stratégiájának előtanulmánya*. Budapest
- KSH (2014): *2011. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS - 12. Lakásviszonyok*. Budapest
https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_12_2011.pdf. Lekérdezés időpontja: 2018. 08. 02
- LAILLE, P., PROVENDIER, D. (2013): *BENEVEG : The Benefits of Urban Vegetation - Plante & Cité*. Angers. 28 pp. <https://www.plante-et-cite.fr/en/n/beneveg-the-benefits-of-urban-vegetation/n:75>. Lekérdezés időpontja: 2018. 10. 21.
- LI (2013): *Public Health and Landscape - Creating healthy places, Position Statement*. London: Landscape Institute
- SM, S. M. (2006): *Alternatívák, igények, esélyek - Fiatalok a fővárosi lakótelepekről*. Budapest. 126 pp.
- TAYLOR, P., MORIN, R., COHN, D., WANG, W. (2008): *Who Moves? Who Stays Put? Where's Home? - American Mobility*. 45 pp.
<http://www.pewsocialtrends.org/files/2010/10/Movers-and-Stayers.pdf>. Lekérdezés időpontja: 2018. 08. 02
- UN REPORT (2016a): *The World's Cities in 2016, Data Booklet*.
<http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/>. Lekérdezés időpontja: 2018. 08. 02

UN REPORT (2016b): *World Cities Report 2016: Urbanization and Development – Emerging Futures by UN-HABITAT*. <https://unhabitat.org/books/world-cities-report/>. Lekérdezés időpontja: 2018. 4. 1.

Elektronikus publikációk

- BÁLINT K. (2018, July 22): Csökken a depresszió, ha zöld területeket hoznak létre a városokban. In: https://index.hu/tudomany/2018/07/22/csokken_a_depresszio_ha_zold_teruleteket_hoznak_letre_a_varosokban/. Lekérdezés időpontja: 2018. 8. 2.
- EB (2015): Environment and Behavior. In: <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/journal/environment-and-behavior>. Lekérdezés időpontja: 2018. 8. 4.
- FEKETE, I. (2018): Iskola a határon? - interjú Düll Andreával. In: <https://www.ofi.hu/hir/iskola-hataron-interju-dull-andreaval>. Lekérdezés időpontja: 2018. 8. 10.
- HIDVÉGI, B. (2018): Semmi nem tölt fel annyira, mint a természet. In: <http://www.turistamagazin.hu/semmi-nem-tolt-fel-annyira-mint-a-termeszet.html>. Lekérdezés időpontja: 2018. 8. 10.
- KIEHN, O. (2014): The Nobel Prize in Physiology or Medicine 2014 - Award ceremony speech. In: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/medicine/laureates/2014/presentation-speech.html. Lekérdezés időpontja: 2018. 6. 25.
- LÉPTÉK (2018): Lépték-Terv Tájépítész iroda portfólió 2018. In: https://issuu.com/leptekterv/docs/leptekterv_portfolio_2018_issuu. Lekérdezés időpontja: 2018. 8. 10.
- PELÉNYI, M. (2004): 15 év tranzit - 120 szociális bérlakás Pécssett, a Kertvárosban. In: <http://tranzit.epiteszforum.hu/hu/projekt/08/8.html>. Lekérdezés időpontja: 2018. 7. 9.
- STADAT KSH (2018): STADAT – 6.1.1. A lakónépesség nem szerint, január 1. (2001–). In: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd003b.html. Lekérdezés időpontja: 2018. 5. 11.
- ZÖLDI, A. (2018a): Köztetek más szemszögből. In: <http://epiteszforum.hu/koztetek-mas-szemszoglobol>. Lekérdezés időpontja: 2018. 6. 23.

M2. TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat. A kutatás belső összefüggései.....	7
2. táblázat. A budapesti lakótelepek "tervezett" felújításának ideje forrás	11
3. táblázat. Kedvenc hely kutatások	35
4. táblázat. A helyszíni kérdőív alapadatai.....	47
5. táblázat. Az online kérdőív alapadatai	48
6. táblázat. A leginkább és legkevésbé kedvelt helyek aránya a helyszíni, illetve az online kérdőívekben ...	58
7. táblázat. A zöldfelületi intenzitás és a kedvenc helyek összefüggése.....	59
8. táblázat. A kedvenc helyek elsődleges rendeltetése és funkciói	64
9. táblázat. A lakótelep legkevésbé kedvelt helyeinek elsődleges rendeltetése és funkciói	65
10. táblázat. A leginkább és legkevésbé kedvelt helyek aránya a helyszíni, illetve az online kérdőívekben .	69
11. táblázat. A zöldfelületi intenzitás és a kedvenc helyek összefüggése.....	69
12. táblázat. A kedvenc helyek elsődleges rendeltetése és funkciói	74
13. táblázat. A legkevésbé kedvelt helyek elsődleges rendeltetése és funkciói.....	75
14. táblázat. A leginkább és legkevésbé kedvelt helyek aránya a helyszíni, illetve az online kérdőívekben .	79
15. táblázat. A zöldfelületi intenzitás és a kedvenc helyek összefüggése.....	79
16. táblázat. A kedvenc helyek elsődleges rendeltetése és funkciói	84
17. táblázat. A legkevésbé kedvelt helyek elsődleges rendeltetése és funkciói.....	85
18. táblázat. A leginkább és legkevésbé kedvelt helyek aránya a helyszíni, illetve az online kérdőívekben .	88
19. táblázat. A szabadtéri minőség és a biztonság mutatói a vizsgált helyszíneken	88
20. táblázat. A zöldfelületi intenzitás és a kedvenc helyek összefüggése.....	89

M3. ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra. Az értekezés szerkezete.....	4
2. ábra. A négy távolságzóna	15
3. ábra. A szakterületi kapcsolódás témakörei.....	23
4. ábra. A környezetpszichológia szerepe a tervezési folyamatban.....	25
5. ábra. A helykötődés háromdimenziós modellje.....	28
6. ábra. A kutatás beillesztése a helykötődés modelljébe	29
7. ábra. A városi növényzet hasznossága; mérhetőség, megbízhatóság	36
8. ábra. A kutatás módszertana	45
9. ábra. Az Országbíró lakótelep és sétány megújult közterületei	51
10. ábra. Az Újhegyi lakótelep lakótelep és sétány megújult közterületei	52
11. ábra. Az Újpesti lakótelep megújult közterületei.....	53
12. ábra. Elégedettség a lakótelep különböző „léptékeiben”	55
13. ábra. Elégedettség a lakótelep különböző „léptékeiben”	66
14. ábra. Elégedettség a lakótelep különböző „léptékeiben”	76
15. ábra. Lakóhelyi elégedettség a vizsgált lakótelepeken	86

M4. MELLÉKLET

A környezetpszichológia tudományterületi
sajátosságai és kutatási módszerei

Napjainkban a környezetpszichológia tudományterületét négy fő vonás jellemzi: az ember-környezet kapcsolatának kutatása, az interdiszciplináris együttműködés, az alkalmazott (problémaorientált) megközelítésmód és a metodikák sokféleségének alkalmazása

Az ember-környezet kapcsolatának kutatása

A környezetpszichológia elsősorban az ember és az épített, természetes és/vagy környezet közötti kapcsolatot vizsgálja (Dúll, 2009). Ebben a kapcsolatban a környezet az emberi viselkedés kontextusát adja, tehát feltétlenül befolyásolja azt; az emberi viselkedés pedig visszahatással van környezetre. Például, egy város köztereinek megújítása megváltoztatja, növelheti a térhasználatot, melynek következtében az adott helyen új városi funkciók jöhetnek létre¹ (Kocsis, Dúll, 2016, pp. 199-208; Kocsis et al., 2016, pp. 209-217). A környezetpszichológia alaptétele szerint az ember és környezete kölcsönös (*reciprocal*), dinamikus módon kapcsolódik egymáshoz.

Tudományközi együttműködés

Sok környezetpszichológus interdiszciplináris környezetben dolgozik és szorosan együttműködik más diszciplínák tudósaival. Az egyes tudományterületek képviselői különböző szemléletet nyújtanak egy jelenség tanulmányozásánál, együttműködésük által átfogóbb képet alkothatnak egy adott téma kapcsán. A környezetpszichológia és más szakterületek együttműködése három tárgykörbe csoportosítható: az ember-környezet kapcsolatok fizikai és téri elemeinek kutatásában – Magyarországon – leginkább az építészet és a geográfia szakemberivel alakult ki kooperáció. A környezetpszichológia elméleti és metodikai fejlődésében erős szerepet játszottak a szociál-² és kognitív³ pszichológia, illetve a pszichoanalízis és a fenomenológiai pszichológia szakemberei is. Az ezredfordulót követő években a környezetpszichológia egyik legfontosabb kutatási témáját, a környezettudatos viselkedéssel kapcsolatos vizsgálatokat (*pro-environmental behavior*) számos környezettudós (pl.: környezetmérnök, környezetvédő) szakember segíti.

¹ Budapesten élő példa erre a X. kerületi Újhegyi sétány revitalizációja következtében létrejött – fizikai struktúrájában, keresztmetszetében megváltozott – új gyalogos tengely, amely mentén régi és új üzletek nyitottak meg. Az üzlethelyiségek többsége a megújítások előtt évekig zárva volt (Szakács, 2016). De megemlíthetjük a XI. kerületi Bikás parkban megépült – és a szerző megfigyelései alapján rendeltetését kétségkívül betöltő – kávézóépület létrejöttét és működését. A megújult közterületeknek tehát igen jelentős gazdasági szerepe is van, e témával kapcsolatban hazánkban Takács Dániel (2016) doktori értekezésében olvashatunk a szabadter-fejlesztések ingatlanérték befolyásoló szerepéről.

² A szociálpszichológia a pszichológia egyik ága, az egyén és a társas környezet összefüggéseivel foglalkozik (Csepeli, 2006).

³ A kognitív pszichológia napjaink egyik legjelentősebben fejlődő pszichológiai ága. A gondolkodással összefüggő folyamatok (pl.: emlékezés, képzelet) kialakulását, működését vizsgálja (Eysenck, Keane, 2003).

Alkalmazott megközelítésmód

A tudományterület születésétől fogva problémaorientált (Düll, 2009, p. 28). A környezetpszichológia számos léptékben vizsgálja az ember-környezet interakciót: a környezeti ingerektől, a tárgyaktól, az otthontól, a környéken át a városi léptékig, a régiókat és országokat, sőt még a bolygót – mint „egész-ként értelmezendő” környezetet – is. A problémák és a hozzákapcsolódó megoldások tanulmányozása különböző szinteken változik a lokálistól a globálisig.

Metodikai sokszínűség

A környezetpszichológia az egyéb pszichológiai tudományterületekhez hasonlóan kvantitatív és kvalitatív kutatási módszereket használ. Habár a pszichológiai diszciplínáknak olykor jól bevált kutatási paradigmái vannak, a környezetpszichológia a módszerek széles spektrumát használja. Mindegyik kutatási metodikának megvannak az előnyei és hátrányai, a módszer kiválasztása attól függ, hogy gyakorlat, vagy elméletorientált kutatásról beszélünk. Sok esetben a környezetpszichológusok ugyanazt a jelenséget többféle metodikával próbálják kutatni, ily módon az egyik módszer gyengeségét kompenzálhatja egy másik erőssége.

A környezetpszichológia legfontosabb kutatási módszerei a kérdőíves felmérés, laboratóriumi kísérletek, szimulációs tanulmányok, terepi felmérések és esettanulmányok. A 2. táblázat ismerteti az egyes módszertani megközelítések sajátosságait. A környezetpszichológiában az alkalmazott módszertan alapvetően függ a vizsgált környezet sajátosságaitól. A kérdőíves felmérés módszere a legszélesebb spektrumú kutatási eszköz, a környezet sajátosságától függetlenül is használható eszköz. Mesterséges vagy valós környezetekben meghatározott módszerek alkalmazhatók. A disszertációban bemutatott kutatás valós környezetben, terepi felméréssel történt, helyszíni és online kérdőíves módszerrel.

A környezetpszichológia kutatási módszerei⁴

forrás: (Steg et al., 2012), szerző általi fordítás

Kutatási környezet	Módszer	Előny	Hátrány	Használat
Környezettől független	Kérdőív	- Magas külső validitás - Költséghatékony megoldás nagy létszámú minta eléréséhez	- Rögzített változók	- Populáció (minta) vagy jelenség leírása - A változók közötti összefüggések tanulmányozása
Mesterséges	Laboratóriumi kísérlet	- Magas belső validitás - változók kontrolja	- Alacsony külső validitás - Mesterséges környezet	- Elméletek és hipotézisek tesztelése - Ok-okozati összefüggések tesztelése
	Szimuláció	- Jó egyensúly a külső és a belső validitás között - Valóságyszerű vizualizáció	- Szakértelmet és fejlett technológiát igényel - Olykor 'fiktívnek' tekintett környezet	- Komplex ember-környezet kapcsolatok tanulmányozására - Vizualizál és értékeli jövőbeni fejlesztéseket
Valós	Esettanulmány	- Magas külső validitás - Gazdag adatmennyiség	- Alacsony belső validitás - Időigényes - Korlátozott általánosíthatóság	- Leíró - Feltáró - Fejlesztő hipotézisek
	Terepi felmérés	- Jó egyensúly a külső és a belső validitás között - Megismételhető	- Korlátozott kísérleti kontrol - Körülményesebb adatgyűjtés	- Jelenlegi gyakorlat/hely tanulmányozása - Beavatkozások értékelése

⁴ Külső validitás (érvényesség): Annak a mértéke, hogy egy tanulmány eredményei milyen mértékben alkalmazhatók más mintákra, vagy kutatási környezetekre. Általánosíthatóság, Belső validitás: Az a bizonyosság, amelyet egy tudományos tanulmány ok-okozati viszonyába helyezhetünk. A vizsgálat belső validitásán azt értjük, hogy a kapott eredmény valóban érvényes-e a vizsgált mintára (az elemzés nem tartalmaz torzítást). Megbízhatóság.

M5. MELLÉKLET

Helyszíni kérdőívek¹

¹ A helyszíni kérdőívek tartalma (a légifelvétel kivételével) és formátuma mindhárom lakótelep esetében ugyanaz volt. A mellékletben az Újhegyi lakótelep esetében kerül bemutatásra.

IV. Újhegyi lakótelep közterületeinek térhasználati felmérése

Mondja el a térhasználónak:

Jó napot kívánok! A Szent István Egyetem térhasználati kutatásokat végez. Arra szeretnénk kérni, hogy vegyen részt a kutatásban, a kérdőív kitöltése 5 percet vesz igénybe. Válaszai abban segítenek bennünket, hogy megértsük a térhasználók szokásait, környezetükkel való kapcsolatát.

1. Hogyan értékeli általában az Újhegyi lakótelep közterületeinek minőségét?

nagyon gyenge gyenge megfelelő jó Kiváló

2. Hogyan értékeli az alábbi szempontokat az Újhegyi lakótelep közterületein?

(1 – nagyon gyenge, 5-kiváló)

	1	2	3	4	5
Fenntartás	1	2	3	4	5
Tisztaság, rend	1	2	3	4	5
Nyugalom, csend	1	2	3	4	5
Tájékoztatás	1	2	3	4	5
Zöldfelületek, növényzet állapota	1	2	3	4	5
Biztonság	1	2	3	4	5
Gyermekek számára biztosított játszóhelyek	1	2	3	4	5
Felnőttek és idősebbek számára biztosított szabadtéri kikapcsolódási lehetőségek (pl. szabadtéri fitnessz)	1	2	3	4	5
Sportolásra alkalmas helyek (pl. futópálya, sportpálya)	1	2	3	4	5
Utak, burkolatok állapota	1	2	3	4	5
Utcabútorok (pad, asztal)	1	2	3	4	5
Köztéri illemhelyek	1	2	3	4	5

3. Mit csinál általában az Újhegyi lakótelep közterületén? (több válasz is adható)

közlekedik sétál
 ismerősökkel találkozik játszóteret látogat
 pihen, relaxál kutyát sétáltat
 sportol/Mit? EGYÉB:

4. Az Újhegyi lakótelep mely közterületeit használta a mai napon?

5. Tudja, hogy ki üzemelteti az Újhegyi lakótelep közterületeit?

nem igen, Amennyiben igen, kire gondol?

6. Összehasonlítva az 5 évvel ezelőtti állapothoz, úgy érzi, hogy az Újhegyi lakótelep

kevésbé biztonságos ugyanolyan biztonságos biztonságosabb (nem tudom)

7. Összehasonlítva az 5 évvel ezelőtti állapothoz, úgy érzi, hogy az Újhegyi lakótelep

kevésbé tiszta ugyanolyan tiszta tisztább (nem tudom)

8. Kérem, mondja el, hogy az alábbi állításokkal milyen mértékben ért egyet?

	egyáltalán nem értek egyet	inkább nem értek egyet	közömbös számomra	inkább egyet értek	teljes mértékben egyet értek
Szeretek az Újhegyi lakótelepen élni/dolgozni.					
Fontos számomra az Újhegyi lakótelep szabadtereinek állapota.					
Szívesen töltök időt a lakótelep szabadterein.					
Biztonságban érzem magam ezen a helyen.					
Örülök a megújult szabadtereknek.					
Az Újhegyi lakótelep szabadterei magasabb minőségűek a többi hasonló lakótelep szabadtereinél.					
Pozitív benyomásom van erről a környékről.					

9. Kérem, most nézzen körül azon a helyen ahol éppen tartózkodik és jellemezze környezetét a következő szópárok segítségével!(Azt a környezetet, ahol éppen van, a következő melléknévpár mentén úgy kell megítélnie, hogy a melléknévek képezik az értékeléshez rendelkezésre álló hétfokú skála két végpontját. A skála közepe azt jelenti, hogy az adott környezetet semlegesnek ítéli meg ezen a skálán.)

barátságos	___:__:__:__:__	barátságtalan
élhető	___:__:__:__:__	élhetetlen
otthonos	___:__:__:__:__	idegen
elhanyagolt	___:__:__:__:__	gondozott
unalmas	___:__:__:__:__	érdekes
használható	___:__:__:__:__	használhatatlan
ismeretlen	___:__:__:__:__	ismert

10-11. TÉRKÉPEN

12. Melyik kerületben lakik?

Amennyiben az Újhegyi lakótelepen lakik, mennyi ideje él itt?

Hányadik emeleten lakik?

13. Hol született?

14. Melyik évben született?

15. Mi a végzettsége?

KÖSZÖNJÜK, HOGY VÁLASZAIVAL SEGÍTETTE A MUNKÁKAT!

10. Az Újhegyi lakótelepen hol vannak az ön által legkevésbé kedvelt helyek? Kérem jelölje be az első három helyszínt, ami eszébe jut!
Miért ezek a legkevésbé kedveltek?

- 1.
- 2.
- 3.

11. Az Újhegyi lakótelepen hol vannak az ön által leginkább kedvelt („kedvenc”) helyei? Kérem jelölje be az első három helyszínt, amibe eszébe jut!
Miért ezek a legkedvesebbek?

- 1.
- 2.
- 3.

Az interjúkészítő által kitöltendő:

Dátum:

Interjúkészítő:

1. Válaszó neme

- férfi nő

2. A válaszadó mozgáskorlátozott volt-e?

- nem igen Ha igen, fejtse ki:

3. Volt-e a válaszadónak kutyája?

- nem igen

4. Kerékpárral volt a válaszadó?

- nem igen

5. Csoportban volt a válaszadó?

- nem igen

6. Interjú pontos helyszíne (x-el jelölve):

M6. MELLÉKLET

Helyalapú online kérdőív (PPGIS)

M6. Helyalapú online kérdőív (PPGIS)

Lakótelepek köztereinek térhasználati szokásai

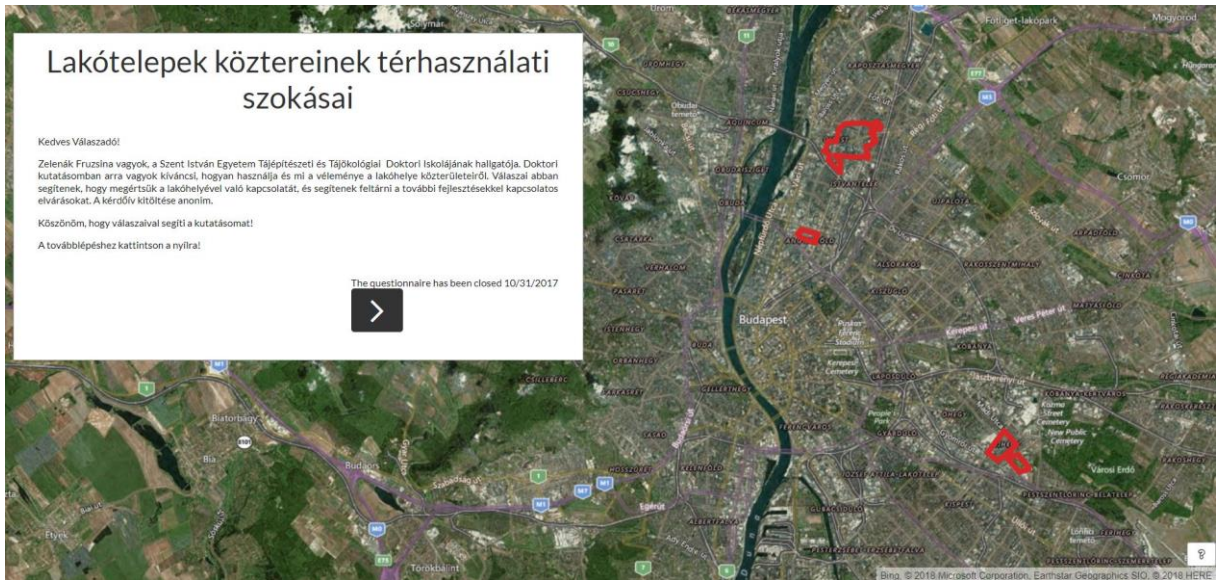
Kedves Válaszadó!

Zelenák Fruzsina vagyok, a Szent István Egyetem Tájééptészeti és Tájökológiai Doktori Iskolájának hallgatója. Doktori kutatásomban arra vagyok kíváncsi, hogyan használja és mi a véleménye a lakóhelye közterületeiről. Válaszai abban segítenek, hogy megértjük a lakóhelyvel való kapcsolatát, és segítenek feltárni a további fejlesztésekkel kapcsolatos elvárásokat. A kérdőív kitöltése anonim.

Köszönöm, hogy válaszával segíti a kutatásomat!

A továbblépéshez kattintson a nyílra!

The questionnaire has been closed 10/31/2017

Map showing the city of Budapest, Hungary, with several residential areas highlighted in red. The map includes street names, landmarks, and a search bar in the top right corner.

1/8 Válassza ki a lakótelepet, ahol éli!

Zoom-oljon az ön által ismert lakótelepre, majd kattintson a nyílra a továbblépéshez!

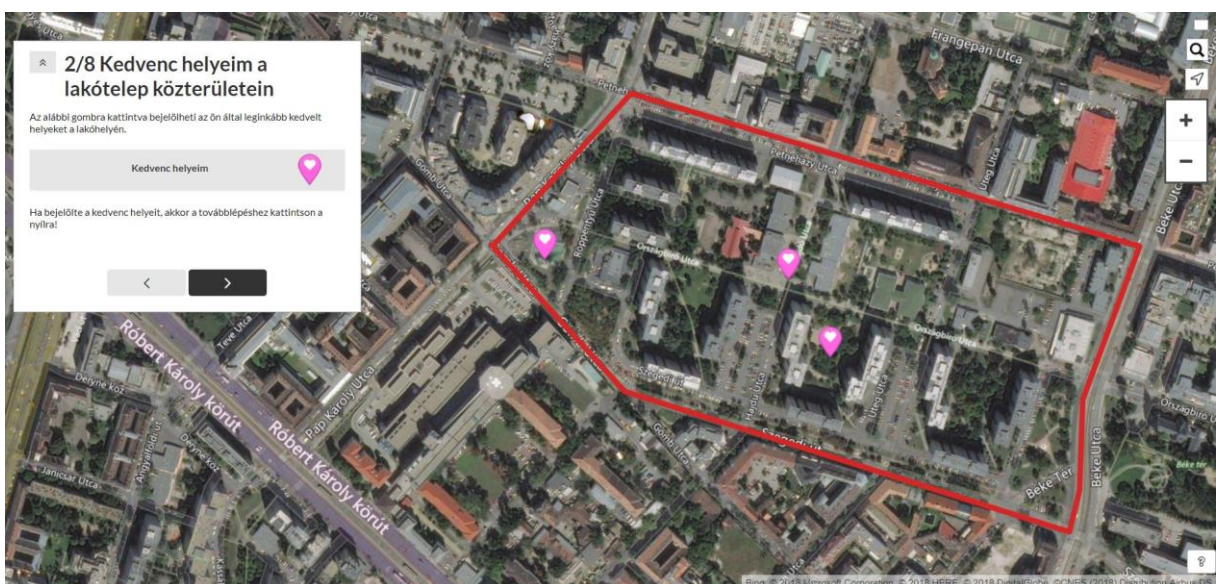
Map showing the city of Budapest, Hungary, with several residential areas highlighted in red. The map includes street names, landmarks, and a search bar in the top right corner.

2/8 Kedvenc helyeim a lakótelep közterületein

Az alábbi gombra kattintva bejelölheti az ön által leginkább kedvelt helyeket a lakóhelyén.

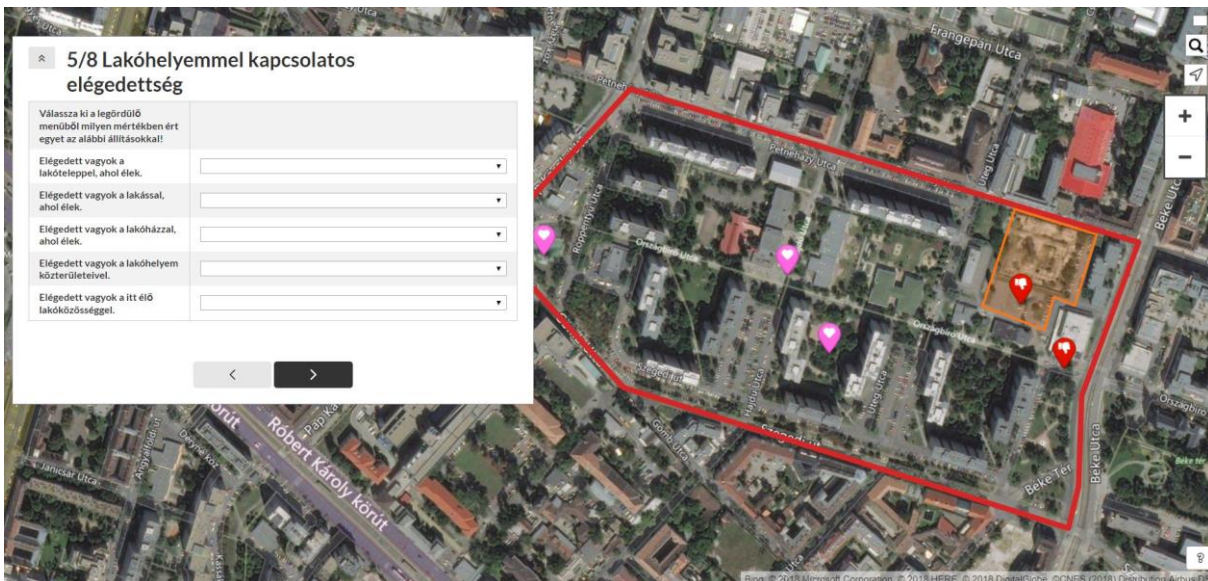
Kedvenc helyeim

Ha bejelölte a kedvenc helyeit, akkor a továbblépéshez kattintson a nyílra!

Map showing a detailed view of a residential area in Budapest, Hungary, with a red outline around the area and several pink location pins indicating favorite spots. The map includes street names, landmarks, and a search bar in the top right corner.

M6. Helyalapú online kérdőív (PPGIS)

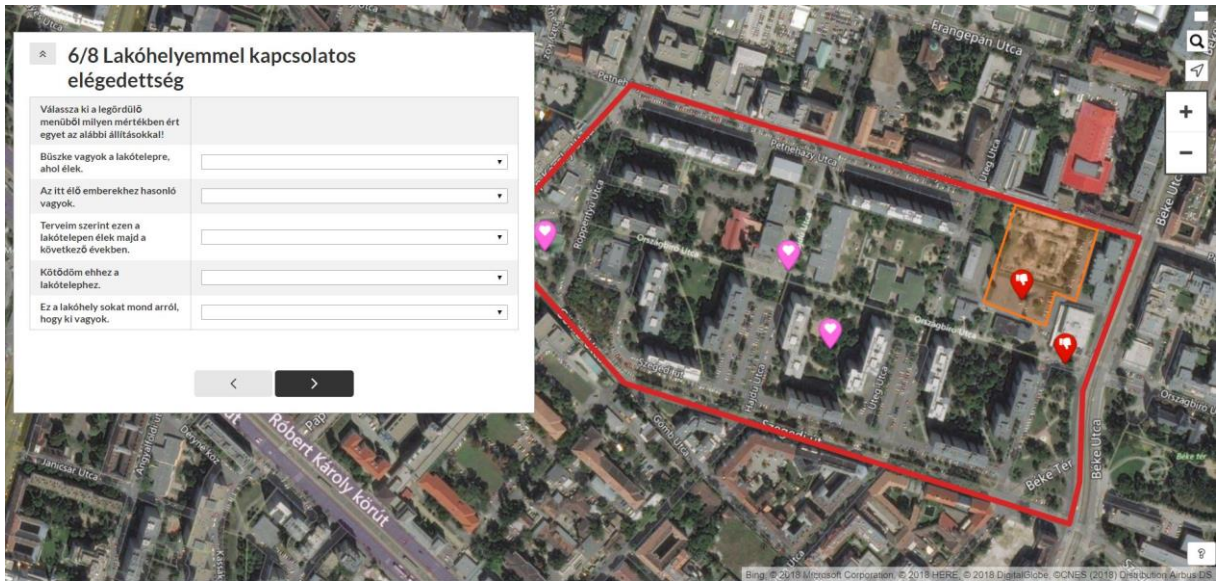
M6. Helyalapú online kérdőív (PPGIS)

6/8 Lakóhelyemmel kapcsolatos elégedettség

Válassza ki a legördülő menüből milyen mértékben ért egyet az alábbi állításokkal!

Büszke vagyok a lakótelepre, ahol élek.	<input type="text"/>
Az itt élő emberekhez hasonló vagyok.	<input type="text"/>
Terveim szerint ezen a lakótelepen élek majd a következő években.	<input type="text"/>
Kötődöm ehhez a lakótelephez.	<input type="text"/>
Ez a lakóhely sokat mond arról, hogy ki vagyok.	<input type="text"/>

< Done >

7/8 Záró kérdések

Az Ön neme?

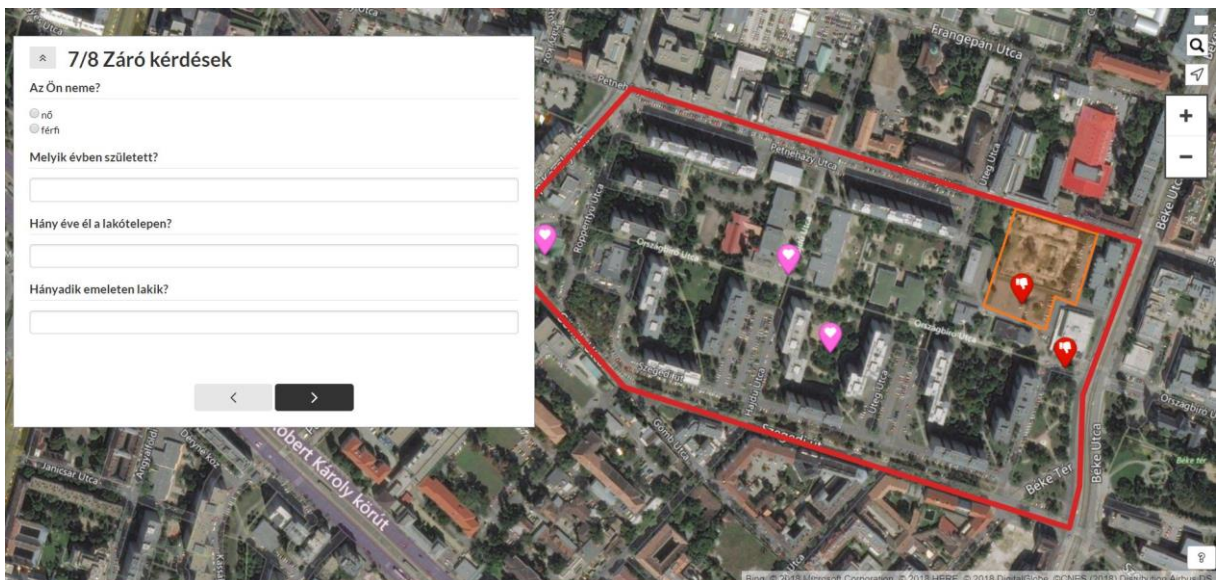
nő
 férfi

Melyik évben született?

Hány éve él a lakótelepen?

Hányadik emeleten lakik?

< Done >

8/8 Záró kérdések

Mi a családi állapota?

Egyedülálló
 Házasságban vagy párkapcsolatban él

Milyen tulajdonú lakásban él?

saját tulajdon
 albérlés

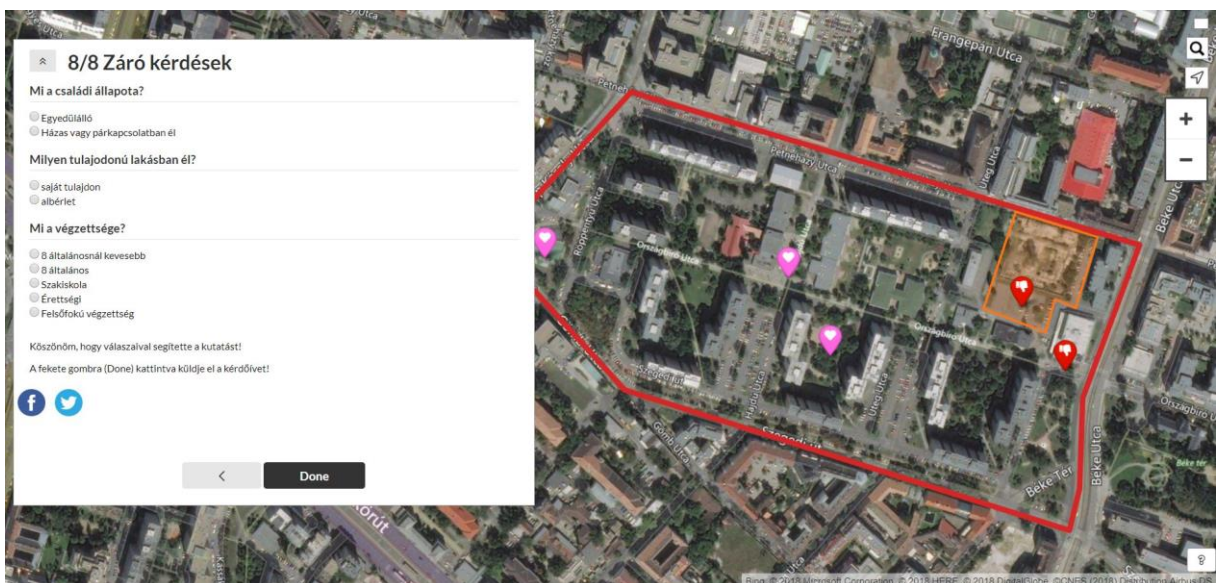
Mi a végzettsége?

8 általánosnál kevesebb
 8 általános
 Szakiskola
 Érettség
 Felsőfokú végzettség

Köszönöm, hogy válaszival segítette a kutatást!
A fekete gombra (Done) kattintva küldje el a kérdőívet!

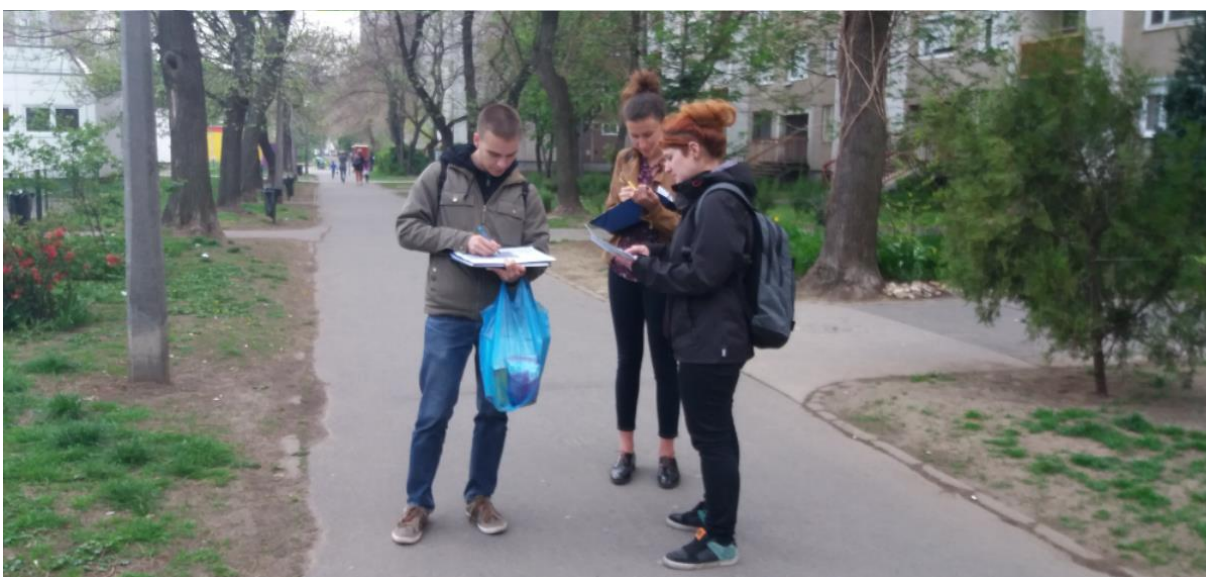
< Done >

M7. MELLÉKLET

Fotódokumentáció a helyszíni felmérésről

M7. Fotódokumentáció a helyszíni felmérésről

M8. MELLÉKLET

PPGIS – címzettek listája,
fotódokumentáció a plakátolásról

ONLINE KÉRDŐÍV CÍMZETEK

Országbíró Lakótelep

EMAIL		FACEBOOK
ORCHIDEA NEMZETKÖZI ISKOLA	secretary@orchideaiskola.hu	
	ballago.gabriella@orchideaiskola.hu	
	vikukel.zsofia@orchideaiskola.hu	
	vari-torok.tekla@orchideaiskola.hu	
XIII. kerületi Közszolgáltató Zrt.	kornyezet@kozszolgaltato.bp13.hu	XIII. Kerületi Közszolgáltató Zrt.
		XIII. kerület, ittlakunk.hu
Ittlakunk XIII. ker.	kerületi kapcsolat	XIII. Kerületi Lokálpatrióták Egyesülete
		országbírók
		országbíró ltp. ált iskola.

Újpesti Lakótelep, IV. ker.

EMAIL		FACEBOOK
		Újpest a miénk!
		Újpest az otthonunk
		Újpest-Káposztásmegyer
Ittlakunk XIII. ker.	kerületi kapcsolat	Újpest, ittlakunk.hu
Újpesti Szigeti József Utcai Általános Iskola	iskolavezetes@szigeti84.hu	
	zoltan.barkoczi@szigeti84.hu	
Újpesti Károlyi István Általános Iskola és Gimnázium	info@kig.hu	
Lázár Ervin Általános Iskola	lazaraltisk@gmail.com	
Benkő István Református Általános Iskola és Gimnázium	iskolatitkar@benkorefi.hu	
Kanizsay Dorottya Egészségügyi Szakképző Iskola és Gimnázium	igkanizsay@gmail.com	
	administrator@kanizsay.sulinet.hu	
Szent János Apostol Katolikus Általános Iskola	a.apostol1@upcmail.hu	

Ady Endre Múvelődési Központ Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény Újpesti Kulturális Központ	ady.info@ujkk.hu	
Újpest Főépítészeti Iroda	VesztergalB@ujpest.hu	
	szesztaigy@ujpest.hu	

Újhegyi Lakótelep, X. ker.

EMAIL		FACEBOOK
Ittlakunk X. ker.	kerületi kapcsolat	Kőbánya, ittlakunk.hu
		Újhegyi lakótelep
		Újhegy
		Újhegyi közösségi ház
		Kőbánya
Kőbányai Széchenyi István Magyar-Német Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola	igazgato@szechenyi-bp10.sulinet.hu titkarsag@szechenyi-bp10.sulinet.hu	
X. kerületi Éltés Mátyás Általános Iskola és Kollégium	igazgato@eltescentrum.hu (Wéber Gyöngyi) igazgatohelyettes@eltescentrum.hu (Futó Ilona) titkarsag@eltescentrum.hu (Borka Szilvia)	

M9. MELLÉKLET

A helyszíni kérdőívek adatrögzítése, részlet

SPSS kód

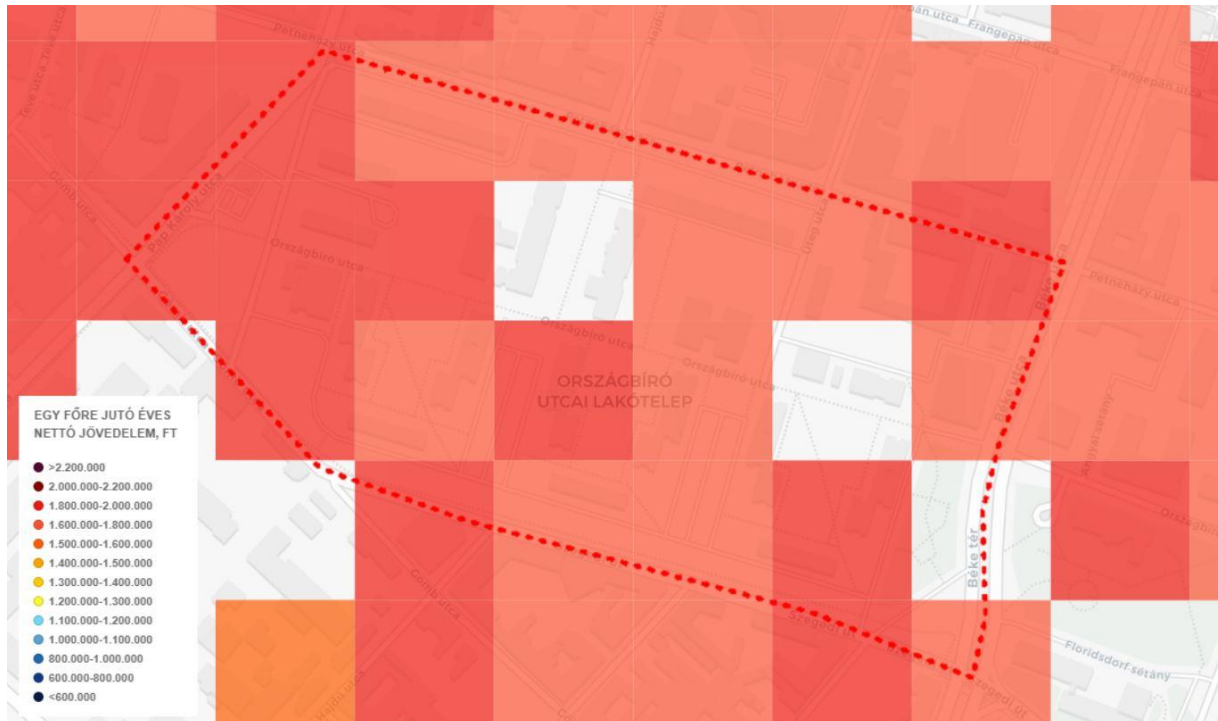
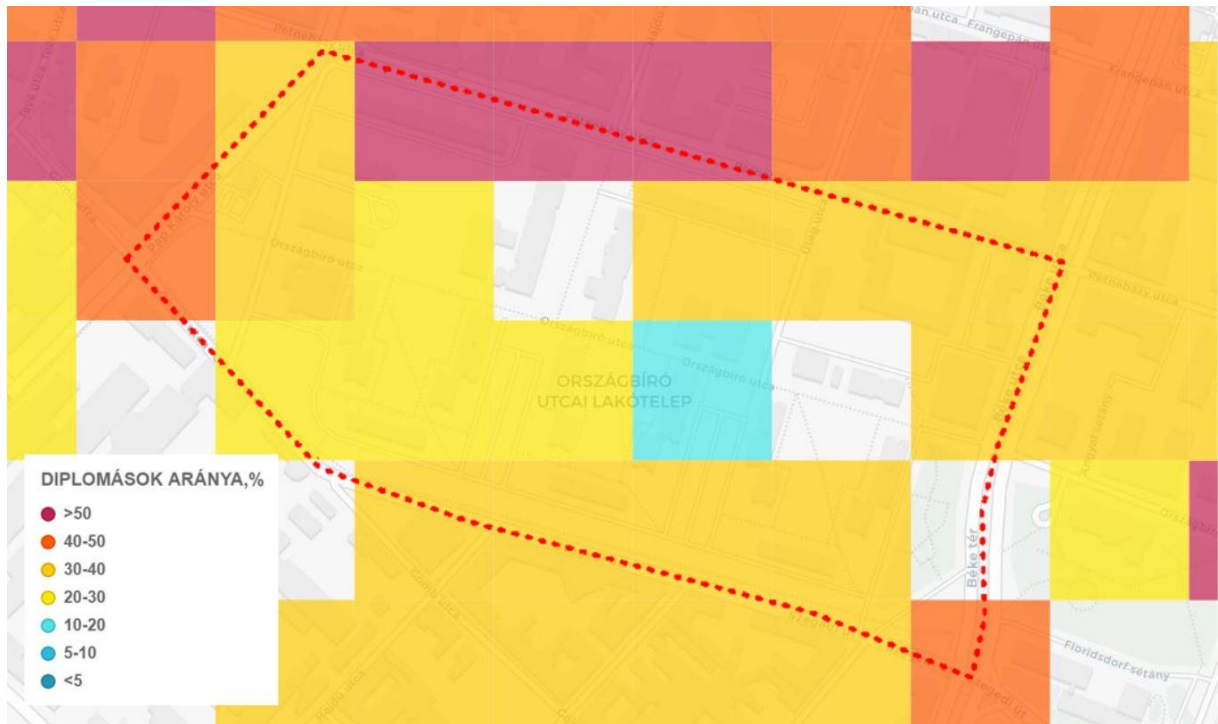
	Lakótelep	Dátum (kód)	Kérdőív sorszáma	Használói csoport	V1	V2_1	V2_2	V2_3	V2_4	V2_5	V2_6	V2_7	V2_8	V2_9	V2_10	V2_11	V2_12	V9_1	V9_2	V9_3	V10_1	V10_2	V10_3	V11	V12	V13	V14_1	V14_2	V_15	V16	V17	V18	V19_1	V19_2	V19_3	V20_1	V20_2	V20_3	
					1. Hogyan értékeli általában az Országbíró lakótelep közterületeinek minőségét?																																		
					Fenntartás	Tisztaság, rend	Nyugalom, csend	Tájékozódás	Zöldfelületek, növényzet állapota	Biztonság	Játszóter (gyermek)	Szabadtéri fitness	Sportolásra alkalmas helyek	Utak, burkolatok állapota	Utcabútorok (pad, asztal)	Köztéri illemhelyek																							
					2. Hogyan értékeli az alábbi szempontokat az Országbíró lakótelep közterületein?																																		
					12. Melyik kerületben lakik?																																		
					Amennyiben az Országbíró lakótelepen lakik, mennyi ideje él itt?																																		
					Hányadik emeleten lakik?																																		
					13. Hol született?																																		
					Város																																		
					Településtípus																																		
					Megye																																		
					14. Melyik évben született?																																		
					15. Mi a végzettsége?																																		
					Válaszdó neve																																		
					A válaszadó mozgáskorlátozott volt-e?																																		
					Ha igen, fejtsse ki:																																		
					Volt-e a válaszadónak kutyája?																																		
					Kerékpárral volt a válaszadó?																																		
					Csoportban volt a válaszadó?																																		
					Interjú pontos helyszíne																																		
					10. A lakótelepen hol vannak az ön által legkevésbé kedvelt helyek? Kérem jelölje be az első három helyszínt, ami eszébe jut!																																		
					11. A lakótelepen hol vannak az ön által leginkább kedvelt („kedvenc”) helyei? Kérem jelölje be az első három helyszínt, amibe eszébe jut!																																		
3	3	464	0	3	3	3	3	4	4	4	3	2	3	3	3	1	4	30	8		99	99	2	1997	4	2	0	0	0	0	0	1	32	41	0	0	33	50	0

M10. MELLÉKLET

A lakótelepen élők emberek jövedelme és a
diplomások száma

M10. A lakótelepen élő emberek jövedelme és a diplomások száma

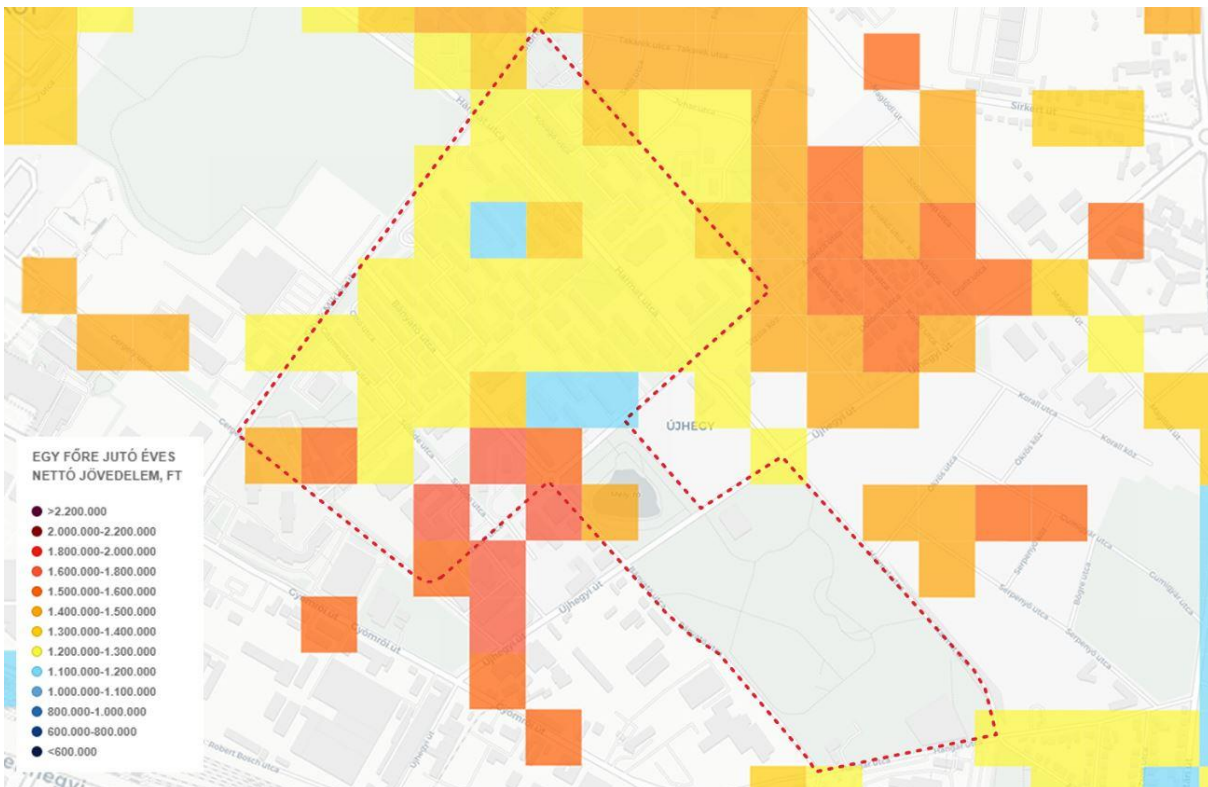
Országbíró lakótelep¹

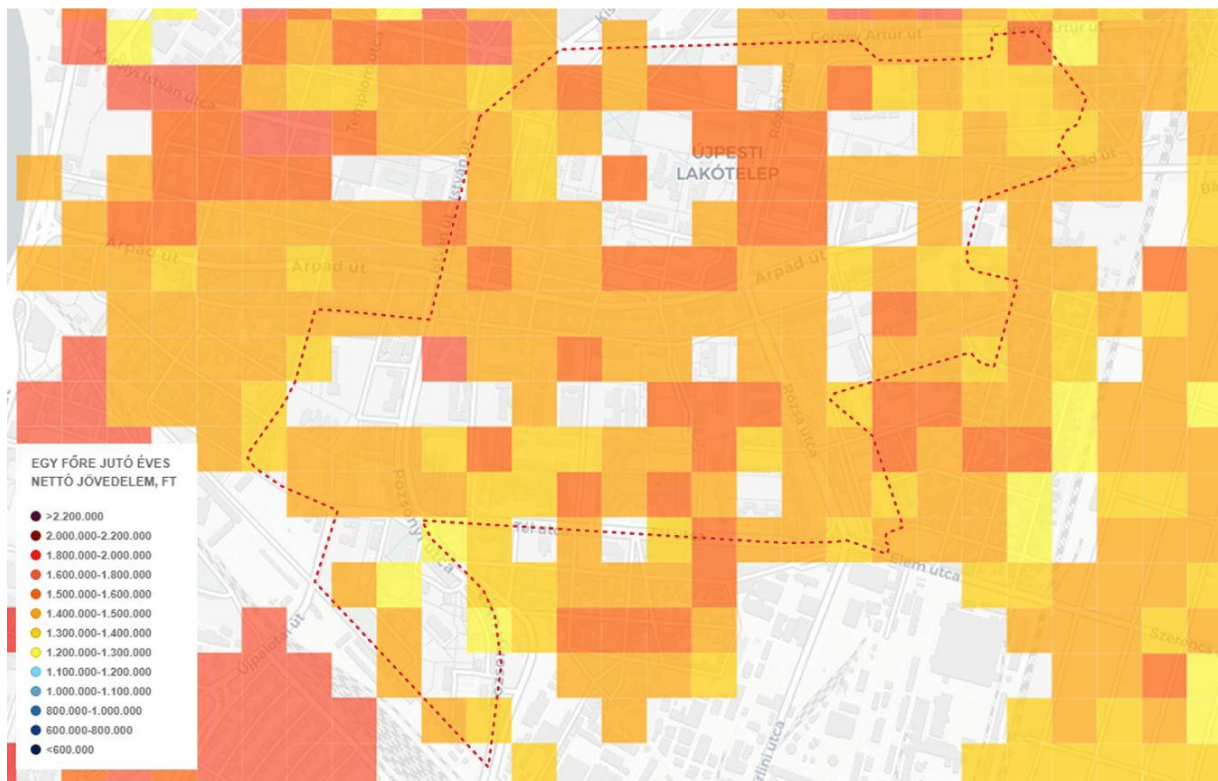
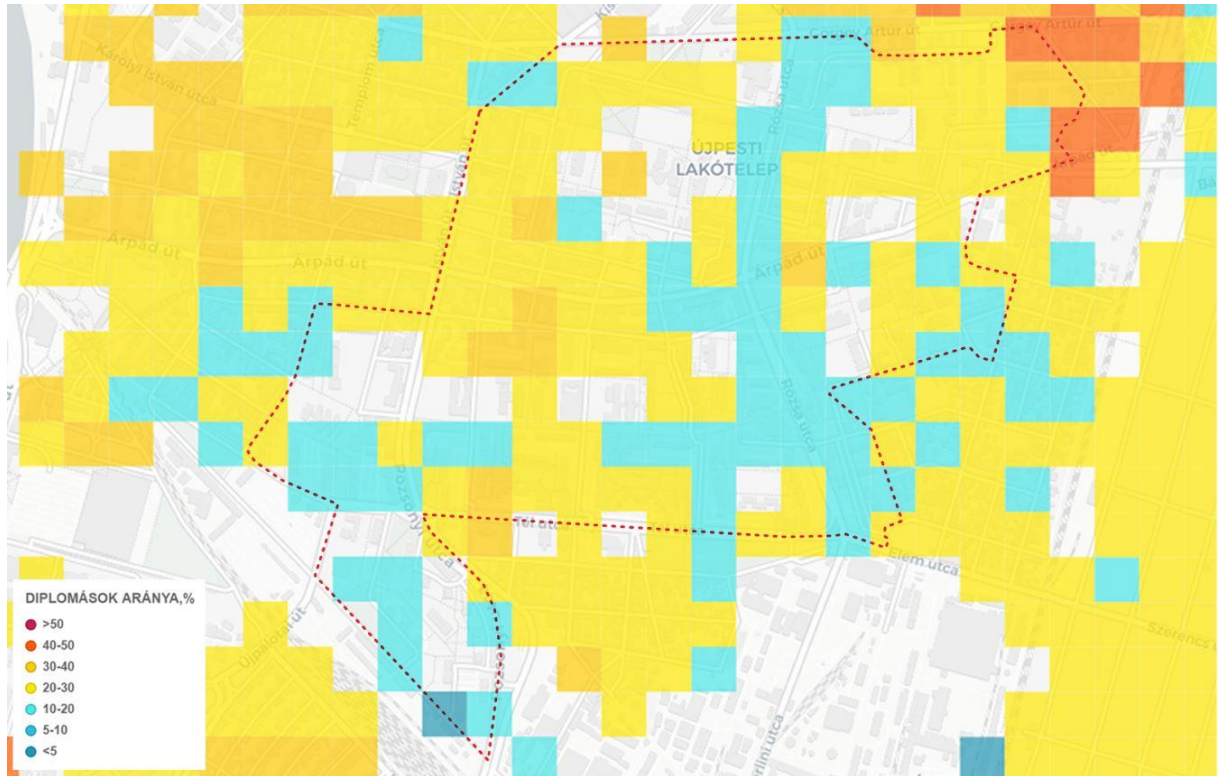
¹ saját szerkesztés, a térképek alapját a CART adatbázis adja. Link: https://geoxmap.carto.com/viz/fc6f49ac-d288-11e6-9805-0ee66e2c9693/public_map (utolsó látogatás dátuma: 2018. 08. 10.)

M10. A lakótelepen élő emberek jövedelme és a diplomások száma

Újhegyi lakótelep

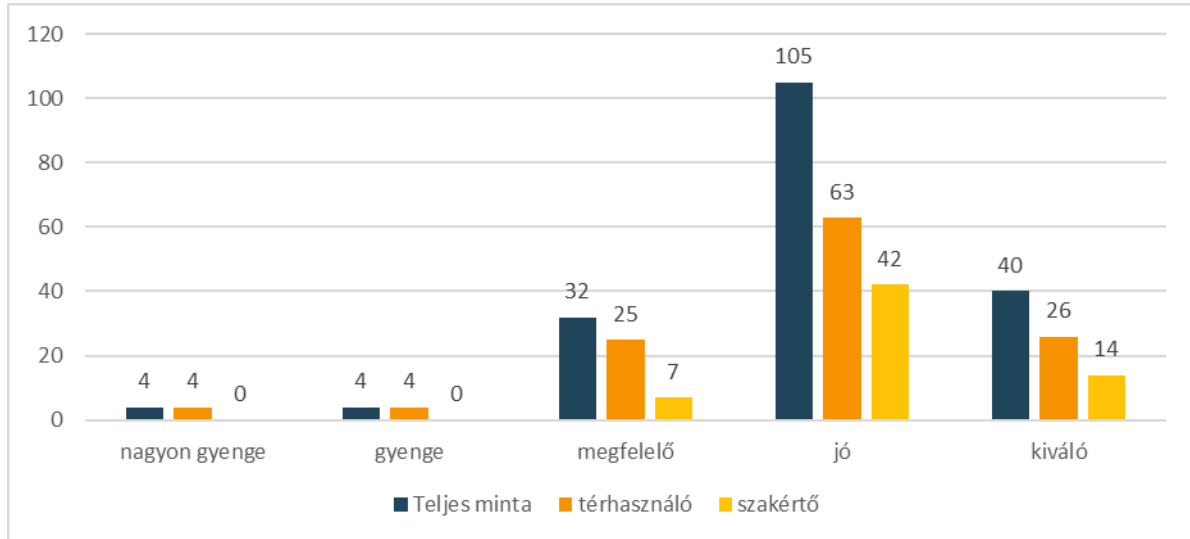
Újpesti lakótelep

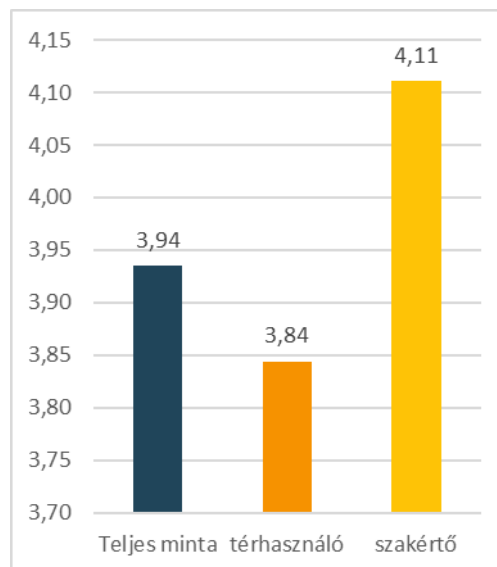
M11. MELLÉKLET

Észlelt szabadtéri minőség (Országbíró lakótelep)

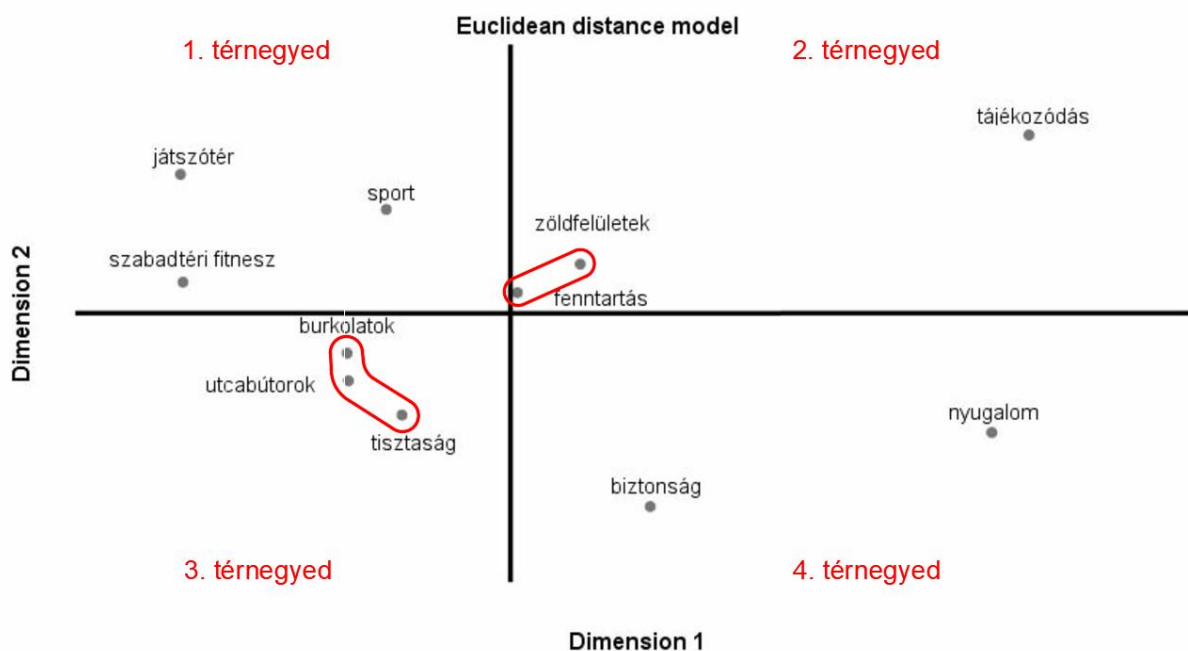
A szabadterek minőségének értékelése a szakértői és térhasználói csoportban, gyakoriság (N=185)

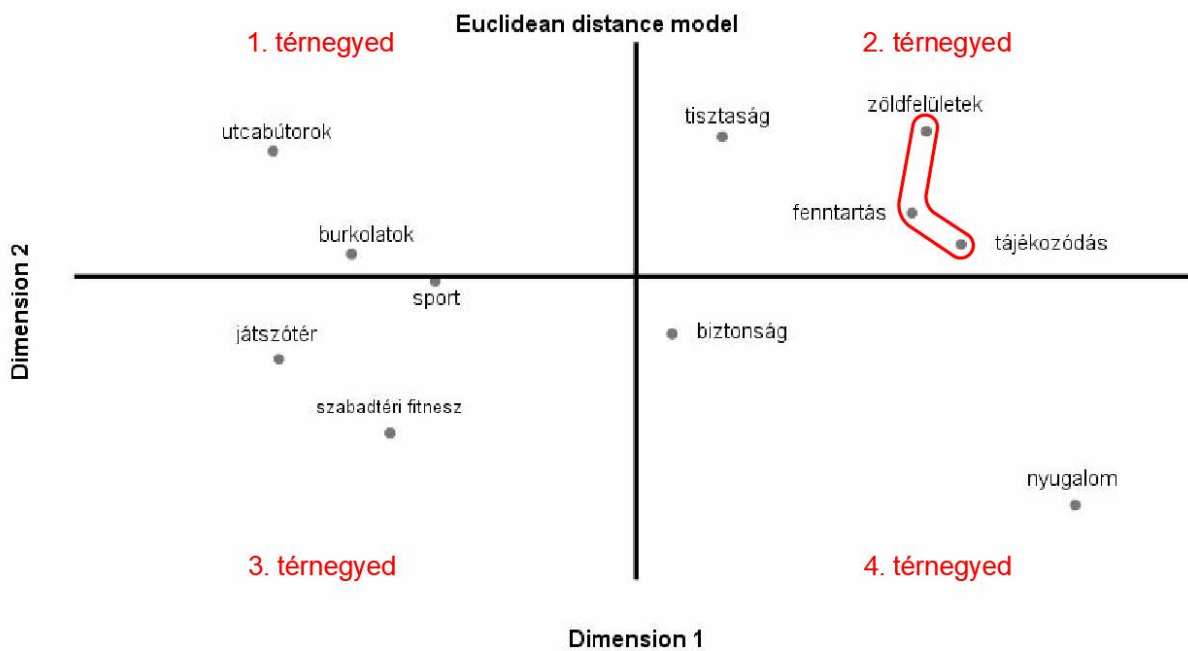
A szabadterek minőségének értékelése a szakértői és térhasználói csoportban, középérték (N=185)

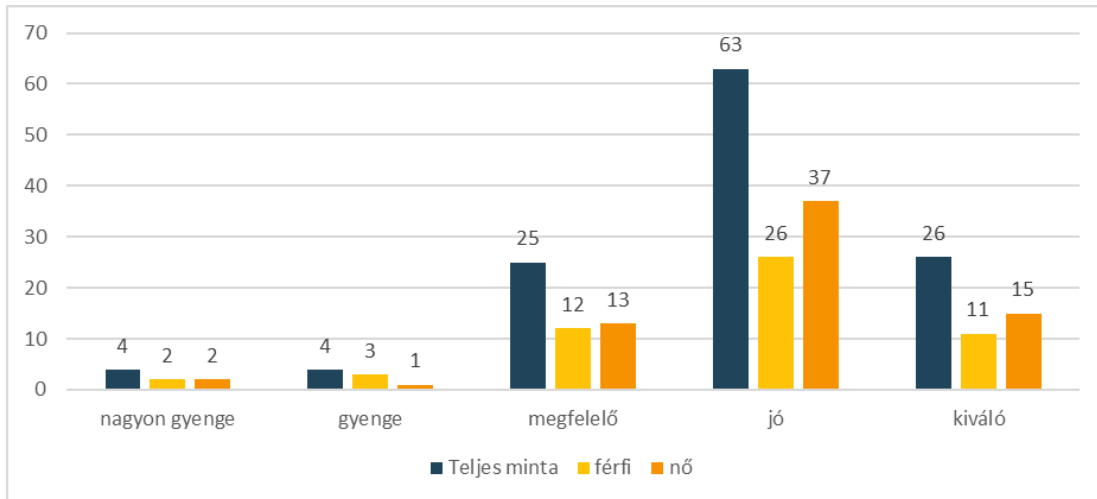
*A szabadtéri minőséget befolyásoló tényezők a térhasználói csoportban
többdimenziós skálázás, (N=113)*

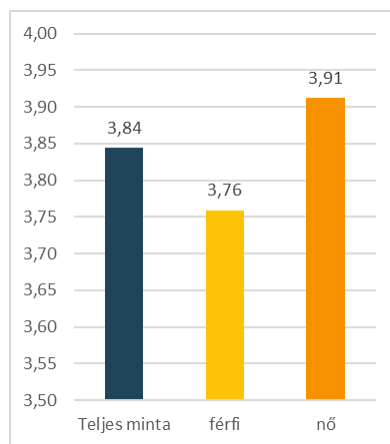
*A szabadtéri minőséget befolyásoló tényezők a szakértői csoportban,
többdimenziós skálázás, (N=60)*

A szabadtéri minőség értékelése nemek szerint, gyakoriság (N=122)

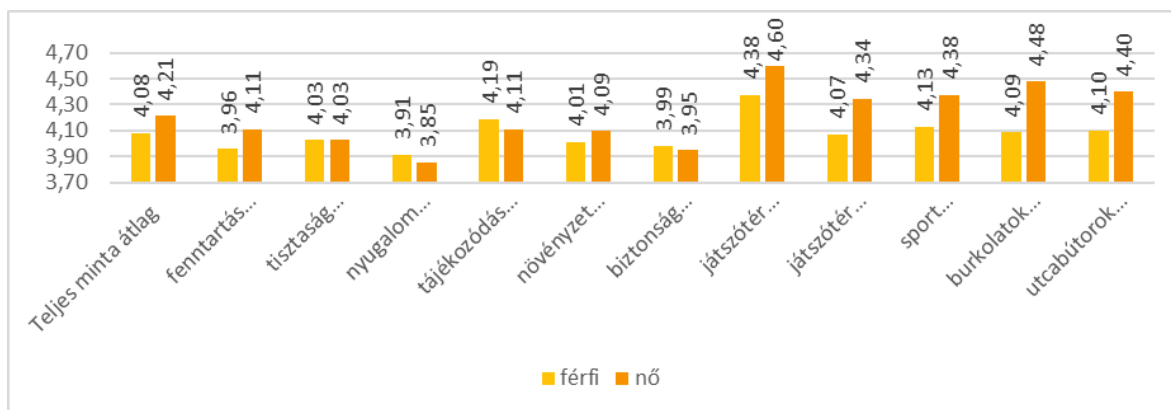

A szabadtéri minőség értékelése nemek szerint, középérték (N=122)

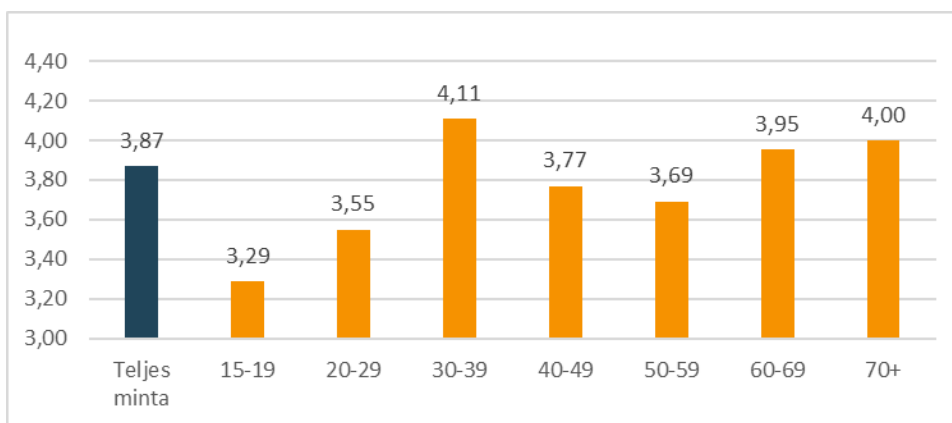

M11. Észlelt szabadtéri minőség, Országbíró lakótelep

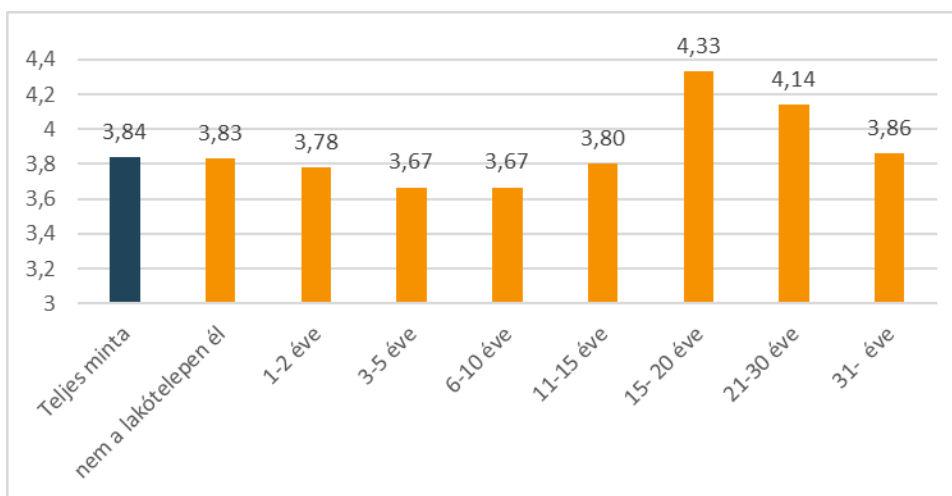
A szabadtéri minőség értékelésének középértéke nemek szerint (N=122)

A szabadtéri minőség értékelésének középértéke korcsoportok szerint (N=116)

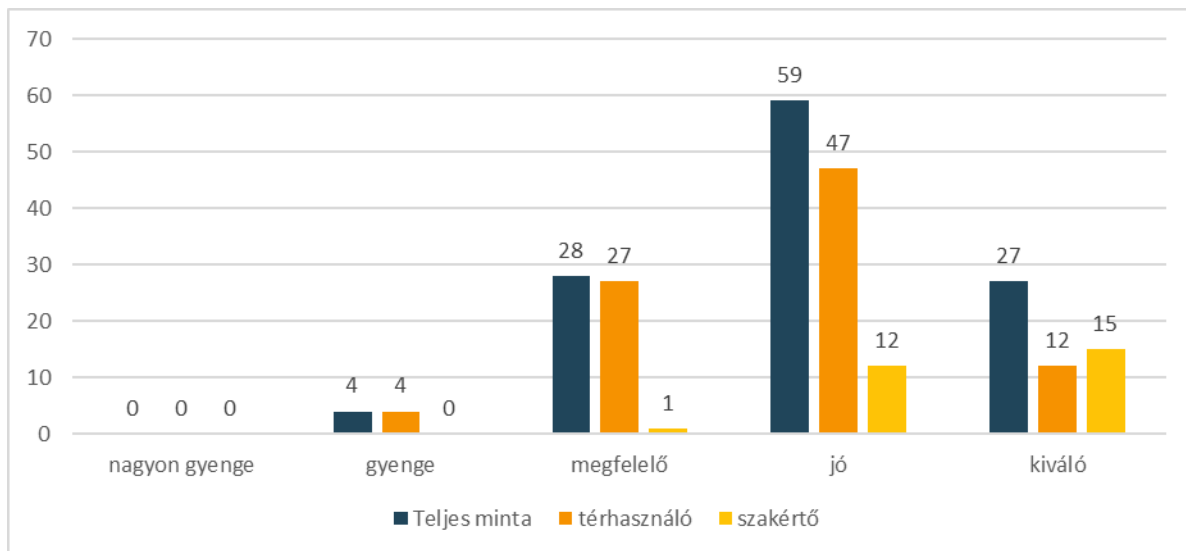
A szabadtéri minőség értékelésének középértéke a lakótelepen töltött évek száma szerint (N=122)

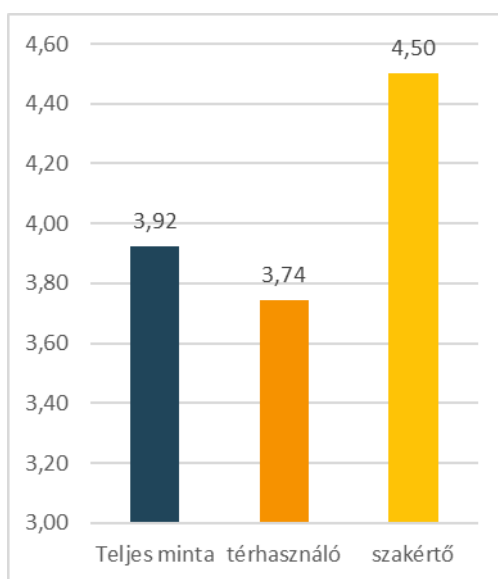
M12. MELLÉKLET

Észlelt szabadtéri minőség (Újhegyi lakótelep)

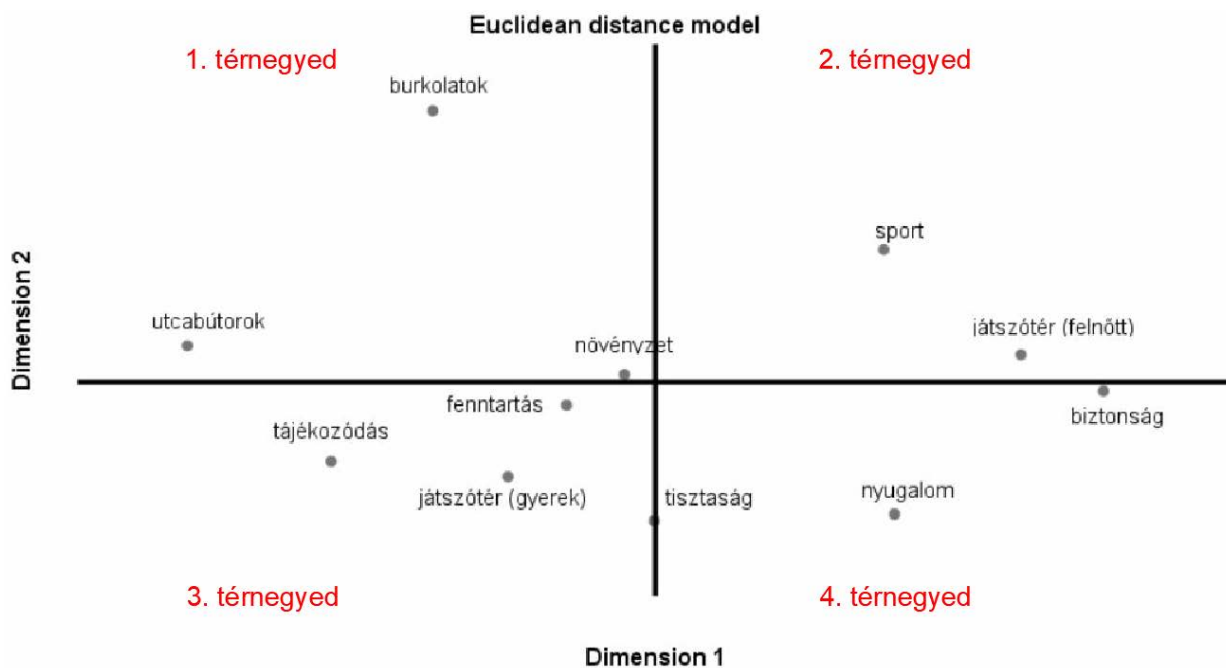
A közterületek minőségének értékelése a szakértői és térhasználói csoportban, gyakoriság, (N=118)

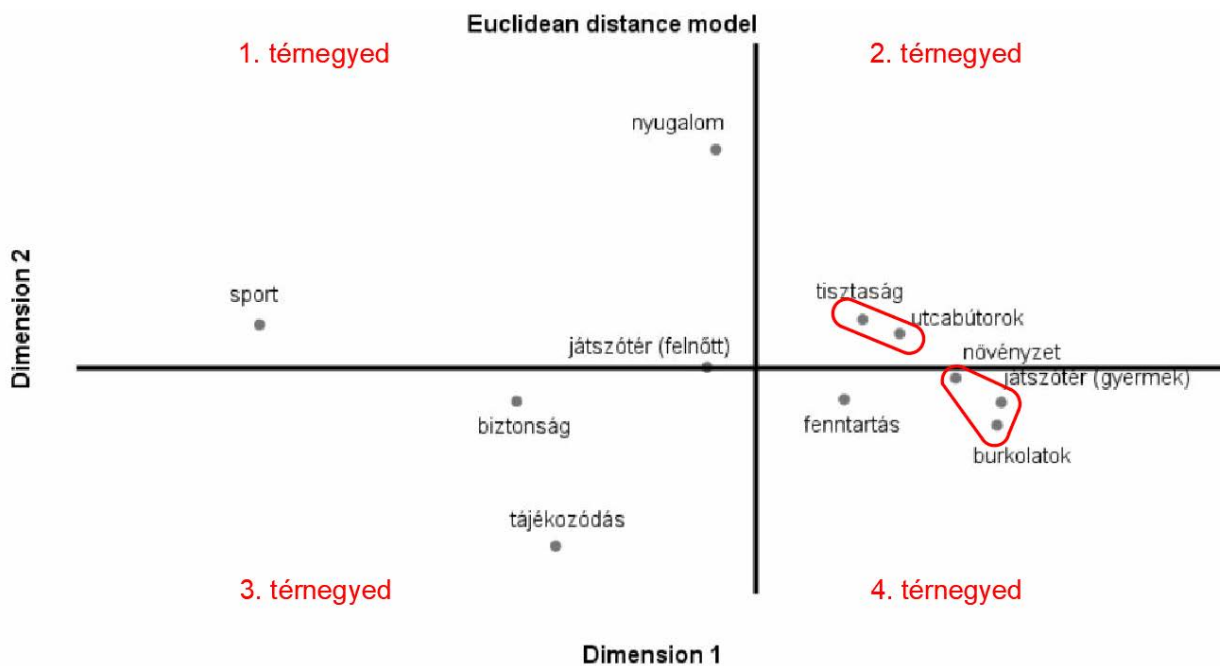
A közterületek minőségének értékelése a szakértői és térhasználói csoportban, középérték, (N=118)

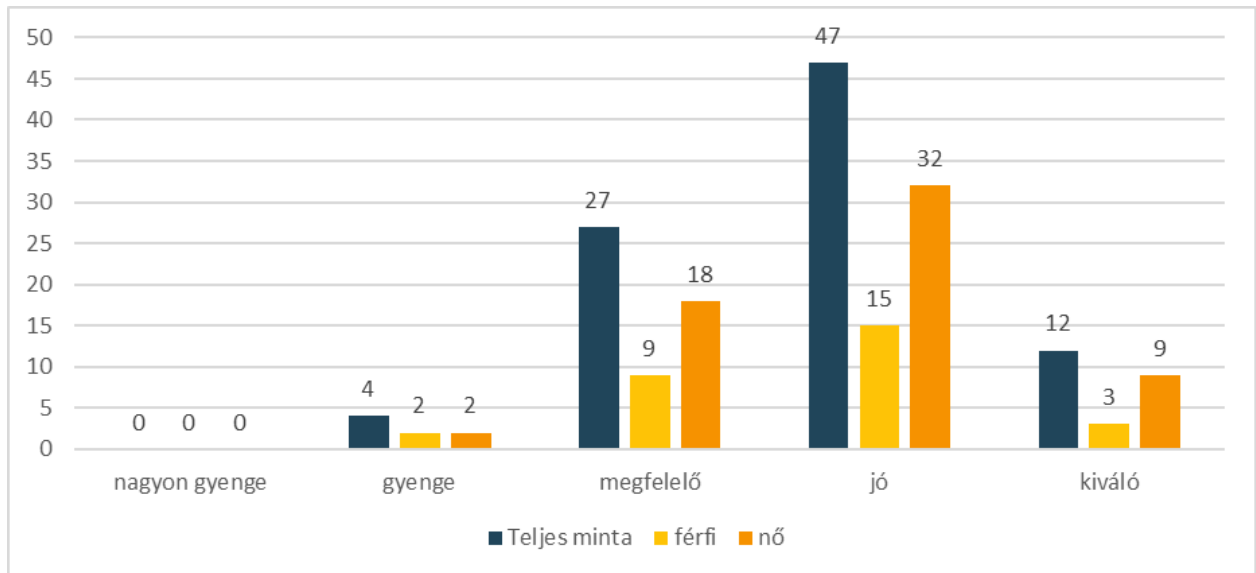
*A szabadtéri minőséget befolyásoló tényezők a térhasználói csoportban,
többdimenziós skálázás, (N=82)*

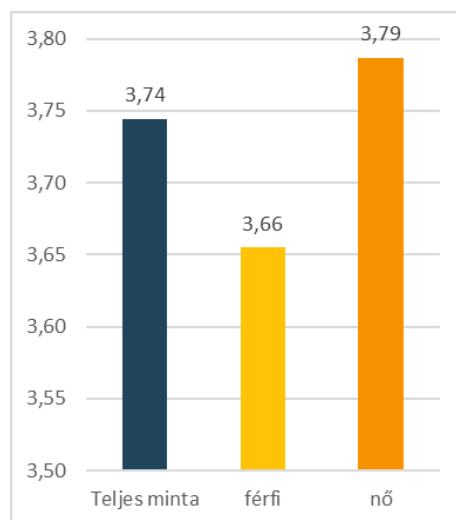
*A szabadtéri minőséget befolyásoló tényezők a szakértői csoportban,
többdimenziós skálázás, (N=26)*

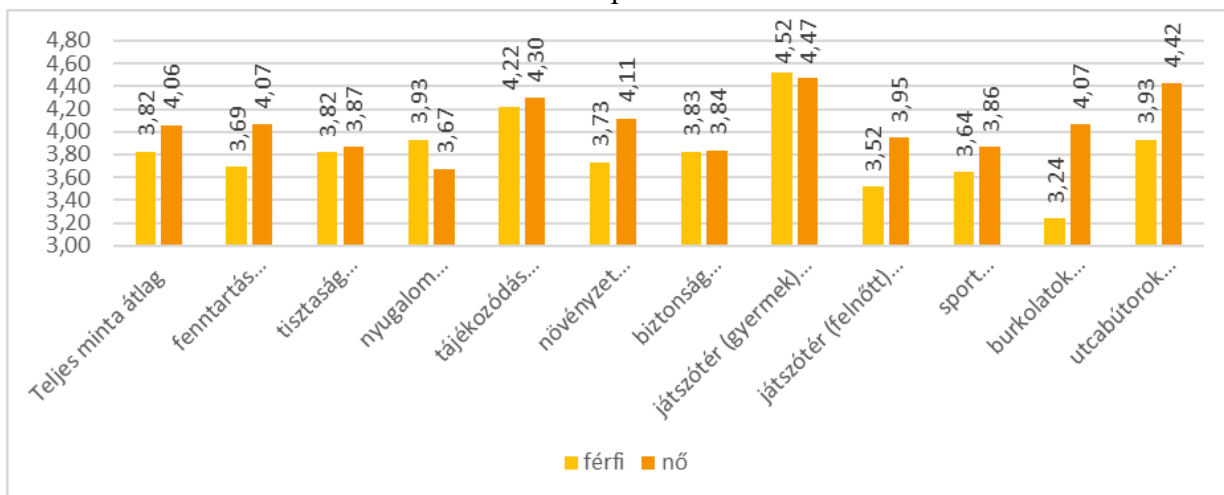
*A szabadtéri minőség értékelése nemek szerint,
gyakoriság (N=90)*

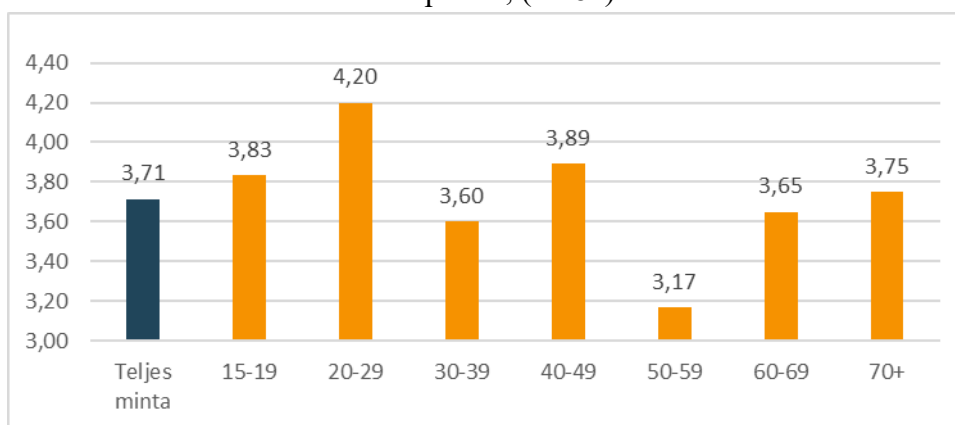
*A szabadtéri minőség értékelésének középértéke nemek szerint,
középérték, (N=90)*

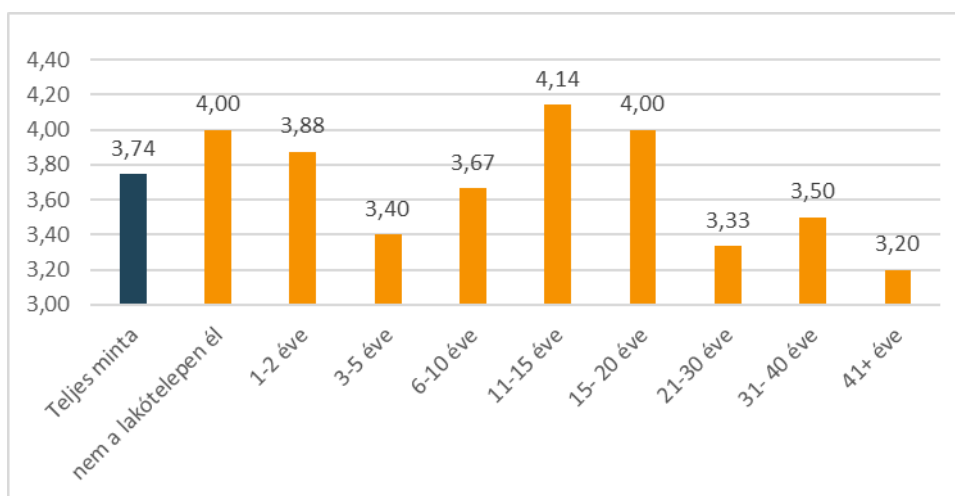
A szabadtéri minőséget befolyásoló tényezők a nemek szerint, középérték

A szabadtéri minőség értékelésének középértéke korcsoportok szerint, középérték, (N=84)

A szabadtéri minőség értékelésének középértéke a lakótelepen töltött évek száma szerint, középérték, (N=116)

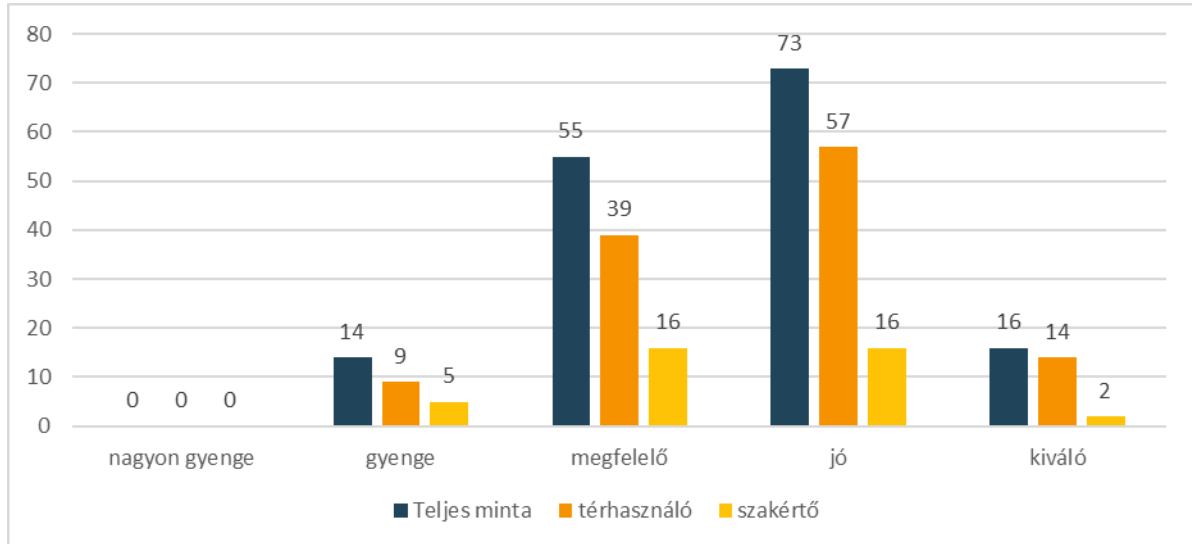

M13. MELLÉKLET

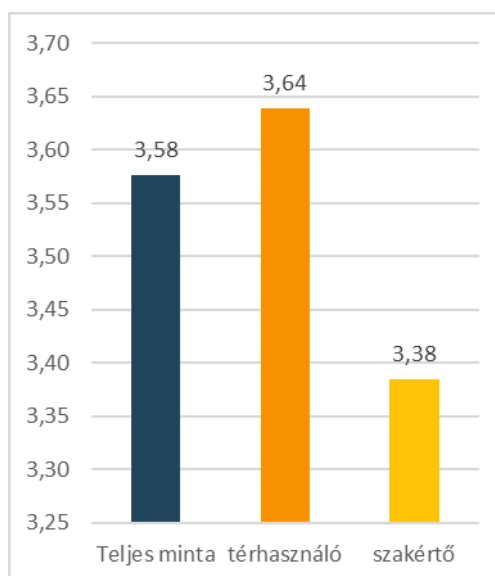
Észlelt szabadtéri minőség (Újpesti lakótelep)

M13. Észlelt szabadtéri minőség, Újpesti lakótelep

*A szabadterek minőségének értékelése a szakértői és térhasználói csoportban,
gyakoriság, (N=158)*

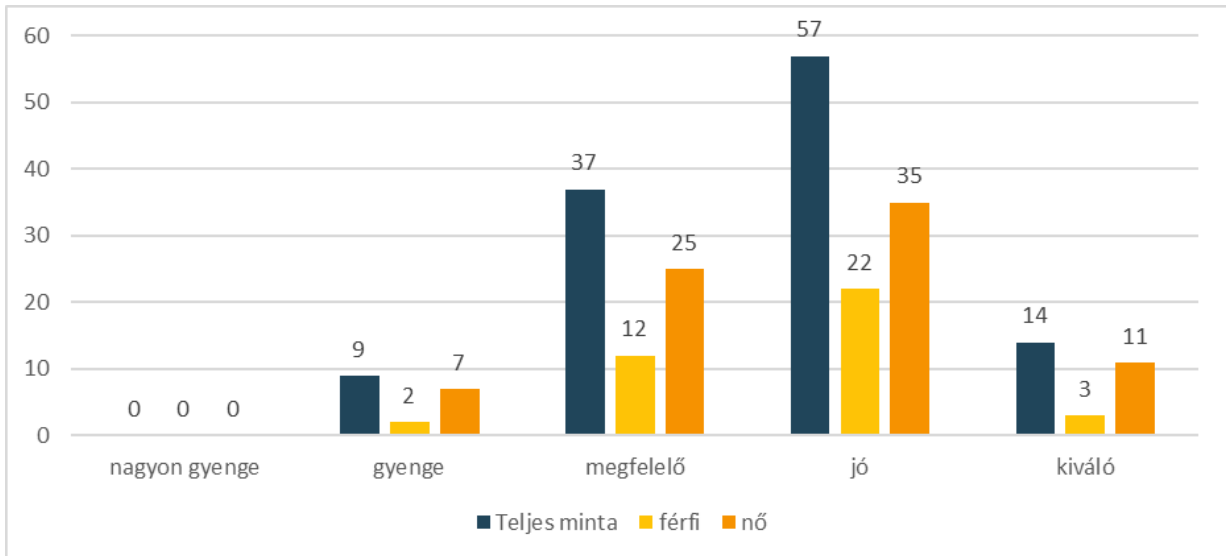

*A szabadterek minőségének értékelése a szakértői és térhasználói csoportban,
középtérték, (N=158)*

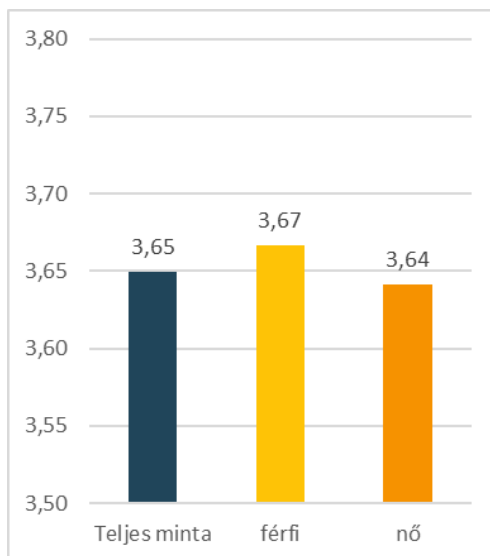

M13. Észlelt szabadtéri minőség, Újpesti lakótelep

A szabadtéri minőség értékelése nemek szerint, gyakoriság (N=117)

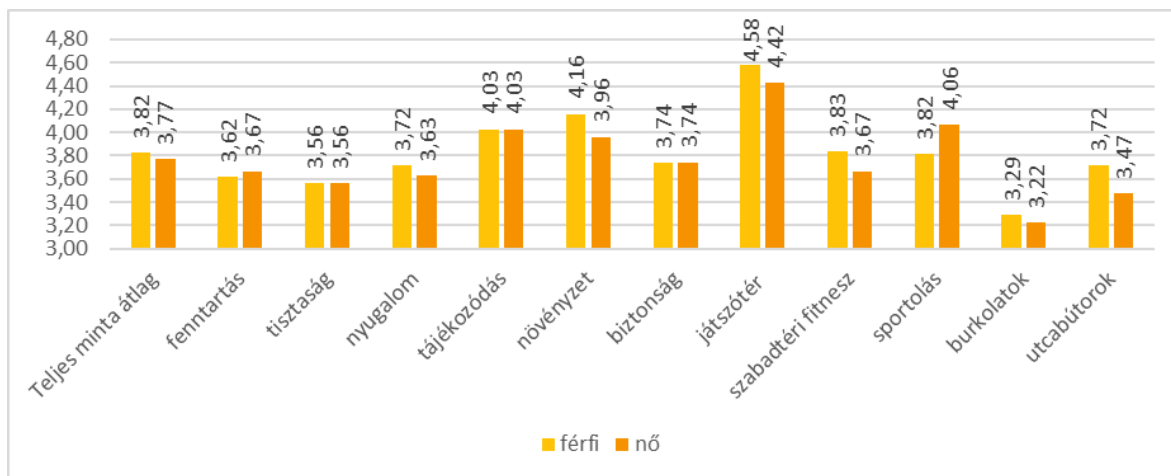

A szabadtéri minőség értékelésének középértéke nemek szerint, középérték, (N=117)

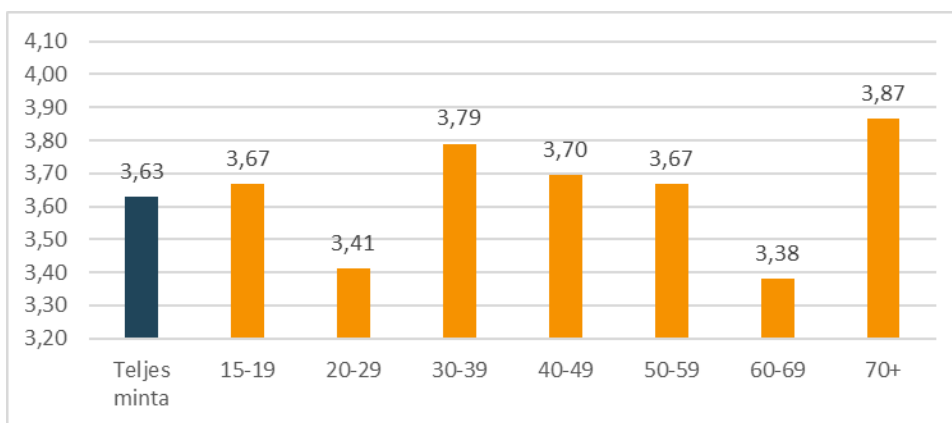

M13. Észlelt szabadtéri minőség, Újpesti lakótelep

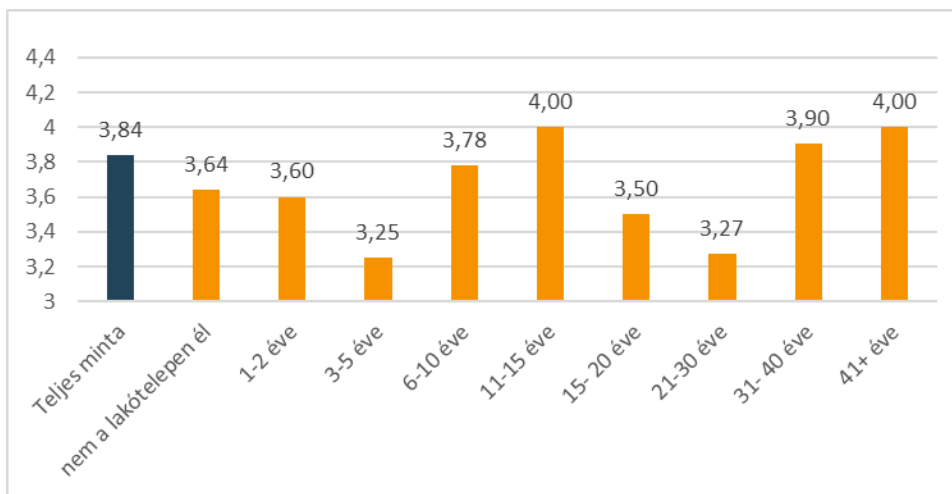
A szabadtéri minőséget befolyásoló tényezők a nemek szerint, középérték.

A szabadtéri minőség értékelésének középértéke korcsoportok szerint, középérték, (N=113)

A szabadtéri minőség értékelésének középértéke a lakótelepen töltött évek száma szerint, középérték, (N=116)

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Hálás köszönettel tartozom Balogh Péter István és Düll Andrea témavezetőimnek, akiknek a szakmai iránymutatása, támogató és türelmes hozzáállása nélkül az értekezés nem jöhetett volna létre.

Hathatós segítségét köszönöm Bede-Fazekas Ákos, Csizmadia Dóra, Gábor Péter, Jombach Sándor és Szakács Barnabás tájépítészeknek; Fáczányi Zsuzsa és Valkai Csaba építészeknek; Füstös László közgazdásznak; valamint a témavezetőim kutatóműhelyein összegyűlt doktoranduszoknak, akik értékes észrevételeikkel gazdagították e munkát. Köszönettel tartozom a Kert-és Szabadtertervezési Tanszék vezetőjének, M. Szilágyi Kingának, valamint a tanszék munkatársainak.

A kutatás felméréseiben nyújtott segítségüket köszönöm a 'Környezetpszichológia a tájépítészetben' választható tantárgy 2016/2017-es tanévben részt vett alap- és mesterszakos hallgatóknak.

Köszönöm barátaim biztatását, valamint Fülöp Gábor támogató segítségét.

Bátorításukért és türelmükért hálás köszönettel tartozom testvéremnek és szüleimnek.

A kutatást az Ormos Imre Alapítvány, valamint az Új Nemzeti Kiválósági Program (ÚNKP-16-3) támogatta.

